

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

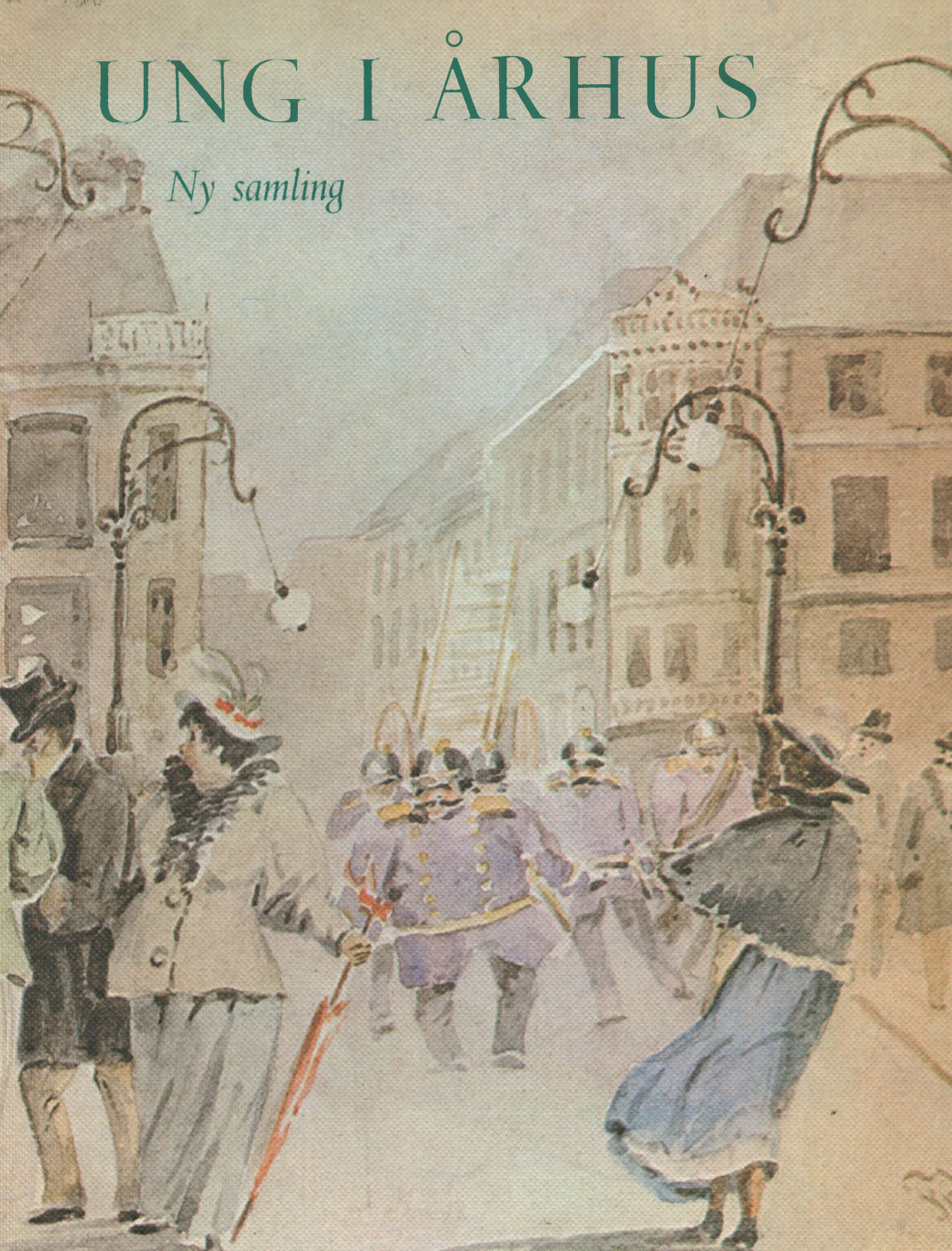
Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

UNG I ÅRHUS

Ny samling

UNG I ÅRHUS

UNG I ÅRHUS

Ny samling

Under redaktion af
VAGN DYBDAHL

Udgivet af Århus byhistoriske Udvalg

UNIVERSITETSFORLAGET I AARHUS

1965

Omslaget:

Frederik Visby: Storm på Clemensbro. Akvarel
i Den gamle By

*

Titelvignet:

Århus bys segl. Tegning af E. Rondahl
efter en original fra 1421

INDHOLD

Bogens billeder	6
Forord	7
HANS JENSEN: Stærk smed og »sømand« . .	9
SOPHUS BACKHAUSEN: Bogtrykker og soldat . .	17
CARL MØLLER: Student i Århus 1871 . .	28
HENRY USSING: Da præsten kom til sognet	38
SEVERIN GRAVGAARD: På skomagerværksted i Frederiksgade	47
JENS THORSØ: Bødker i Mejlgade og hos Balle	55
FREDERIK LAUSEN: En gammel industri bliver ung	66
FREDERIK DANIEL LJUNGBERG: Mens glasværket og jeg var unge . .	80
B. S. RASMUSSEN: På patrulje og station	90
SVEND RINDOM: En »Nikolaj« kommer til Århus . .	109
EMIL BYSKOU: Fra svend til mester	121
G. A. JØRGENSEN: Fra Frederiksbjerg Byskoles første år	133
ASTRID HOSTRUP: En tilflytter møder »storbyen« . .	139
HILMAR J. FRIDERICIA: I praksis anno 1909	148
EDEL LIISBERG: I kristeligt redningsarbejde . .	157
AKSEL CHR. OLESEN: Fra barber- til frisørsalon . .	179
P. A. GRUELUND: Dagbogsblade fra yngste statslods	190
ARNE HALL JENSEN: I munter skriverlære	206
Henvisninger	217
Personregister ved LEIF JUUL CHRISTENSEN	219

Bogens billeder

Billederne er dels forfatternes eller deres arvingers, dels fra Erhvervsarkivet, Folkebibliotekets lokalhistoriske Samling og Den gamle By. Enkelte er fra bøger og tidskrifter. I nogle tilfælde er kvaliteten ikke på højde med de krav, man ellers stiller til bogillustrationer; når billederne alligevel er medtaget, skyldes det deres dokumentariske værdi.

FORORD

I 1964 udgav Byhistorisk Udvalg som sin 12. publikation »Ung i Århus«. Det blev den af udvalgets bøger, der opnåede det højeste salgstal; så meget mere tilfredsstillende for udvalget var det, at bogen også blev modtaget med megen anerkendelse og med understregning af, at den foruden at fængsle læseren også gav solid historisk oplysning.

»Ung i Århus« behandlede vidt forskellige sider og episoder af vor bys historie. Det var dog åbenbart, at der var mange emner, der ikke var blevet plads til. Det var også ønskeligt, om bogen kunne have fået nogen større tidsbredde. Disse forhold er baggrunden for, at udvalget hermed udgiver en ny samling ungdomserindringer.

I »Ung i Århus. Ny samling« er optaget erindringer skrevet for flere år siden, men som hidtil har været utrykt. Endvidere er optaget erindringer, der gemmer sig i ellers lidet påagtede bøger og tidsskrifter. Udvalget er forfatterne og afdøde forfatters arvinger meget taknemmelig, fordi de så beredvilligt har medvirket ved bogens tilblivelse.

Ud over de optagne artikler eksisterer der andre, både trykte og utrykte, ungdomserindringer fra Århus. Man har imidlertid ment, at der med de to bind er foretaget et nogenlunde repræsentativt udvalg. I den nu foreliggende bog er det i noget højere grad end i den første samling dagligdagen, der er emnet, uden at smilet derfor mangler. Samlet giver de to bind billeder af byens liv, som kun vanskeligt eller slet ikke har kunnet skildres på anden måde end gennem erindringer.

Århus, i oktober 1965

På Byhistorisk Udvalgs vegne

Rudolf Jensen

HANS JENSEN

STÆRK SMED OG »SØMAND«

Hans Jensen (1850–1910) var i sin tid, som han også skriver, kendt som »den jyske smed«. I de forskellige egne af Jylland, hvor han arbejdede, var han af politiet frygtet som en bomstærk slagsbroder, der søgte stimulans i flasken. På sine ældre dage slog Hans Jensen sig ned i Esbjerg og virkede herfra som afholdsagitator.

MIT FULDE NAVN er Hans Jensen; men jeg tror nok, at jeg er bedre kendt under navnet »Den jyske smed«.

Jeg er født i året 1850 i en lille by ved navn Beder, i nærheden af Århus, hvor min bedstefader i mange år havde praktiseret som dyrlæge, og hvor min fader dengang havde en lille landejendom. Derude hengled min første barndom, men snart skulle dette friluftsliv have en ende, mine forældre flyttede nemlig til Århus, da jeg var seks-syv år gammel, og dermed var mine glade barndomsdage forbi.

Jeg kom nu i skole i den såkaldte friskole, men foruden at undervisningen var meget dårlig, var jeg ikke nogen flittig elev, og resultatet blev sløjt. Dertil kom, at jeg i min fritid altid skulle bestille et eller andet for at tjene penge til livets ophold, hjemmet var jo fattigt, og der var mange munde at mætte. Jeg husker, at jeg en gang blev sat til at trække det store hjul hos en rebslager; han var meget hård imod mig, og der gik ikke en dag, uden at jeg blev gennempryglet med et stykke tov, så min krop blev både gul og blå. Jeg klagede undertiden til fader; men da jeg ikke kunne få andet arbejde, forblev han ubønhørlig, og jeg måtte blive hos rebslageren. Hvor ønskede jeg ikke tit, at jeg snart kunne blive stor og stærk, så

jeg kunne forsvare mig og gengælde den uret, jeg led. Hvor blev mit sind mørkt og dårligt stemt mod samfundet.

Af naturen var jeg meget blød og fredsommelig, men efterhånden som jeg blev ældre, blev tankerne mere og mere bitre, og had, ja had fyldte allerede som barn mit hjerte mod det samfund, der således udnytter børnene og ligefrem kvæler det gode i dem og frembringer bitterhed mod ens egne forældre.

Tiden skred imidlertid hen, og snart stod den dag for døren, da jeg skulle begynde konfirmationsundervisningen. Præsten var en meget flink mand, kun havde han den store fejl, at han bestandig måtte »pimpe«, ikke engang i undervisningstimerne kunne han lade være, men måtte have sin thepunsch ved hånden, så han nu og da kunne få sig en slurk; dette var naturligvis et dårligt eksempel for hans præstebørn, og jeg er sikker på, at han derved har trukket mange ned i drikkeriets last. Lærenem som jeg var, opnåede jeg også at blive nr. 1 til konfirmationen; hvor var jeg ikke stolt, da endelig højtidsdagen oprandt, jeg følte, at nu var alle de barnlige bekymringer borte, jeg var bleven en mand, der selv havde en vilje.

Mine stolte følelser fik dog snart et stort knæk. I min barnlige fantasi stod skildringerne

Den stærke smed i sine velmagtsdage

af min bedstefader, dyrlægen, som noget af det attråværdigste i livet, min hu stod således til at blive en værdig efterfølger af ham; men det var der ingen råd til, mine forældre havde bestemt, at jeg skulle være bager og derved blev det. Jeg foreslog ganske vist både sømand og alt muligt andet, blot ikke bager, men uden nytte; jeg skulle nu engang være bager.

Jeg kom altså i lære hos en bagermester i Århus, han var en gammel gnaven herre, der skældte fra morgen til aften. Søvn fik jeg ikke meget af, da vi bagte både om dagen og om natten, og jeg skulle i min fritid holde bageriet rent; der var ganske vist en lærling mere, men da han var af bedrestillede forældre, blev der taget al hensyn til ham.

Da jeg havde været der en tid, skete det en morgen, at jeg ikke kunne spise to stykker brød, som jeg af svenden havde fået til kaffen. Jeg gemte dem derfor i en mandelgryde for senere at spise dem; men imidlertid kom mester ned i bageriet og finder de to stykker wienerbrød. Han farer straks hen imod mig og skriger, at jeg havde stjålet, og skønt jeg forklarede ham, at jeg havde fået dem af svenden, skældte han mig dog ud for tyv og tildelte mig flere slag i ansigtet med knyttet næve, så blodet flød. Jeg tabte nu tålmodigheden, greb mester i brystet og slyngede ham hen ad gulvet, så han i farten slog en kolbøtte, og jeg satte i løb ud af bageriet og hjem. Der fortalte jeg fader, hvorledes det hængte sammen, og skønt han ikke tvivlede om min ærlighed, gav han mig kun den trøst, at hjemme kunne jeg ikke være.

Imidlertid – tilbage til bageren ville jeg ikke. Jeg var da også så heldig at få plads som lærling i en vognfabrik, kom altså i smedelære.

Mit nye hjem var et rent paradys for mig. Mester var en flink og elskværdig mand, der aldrig sagde et ondt ord til os – for øvrigt arbejdede han ikke selv, men havde overladt ledelsen til en mestersvend. Vi var fire læredrenge, der alle blev meget godt behandlede af mestersvenden, og da han var meget dygtig, fik vi tillige en god uddannelse; han havde dog en slem fejl, og det var hans store hang til »den klare drue«. Særlig ubehageligt var det for mig som yngste lærling hver lørdag aften at skulle holde mig vågen for at være rede til efter den tids skik blandt de »rigtige svende« at trække støvlerne af mestersvenden, der på denne aften altid var overstadig fuld.

Undertiden, når ventetiden trak for længe ud, samlede jeg alt mit mod, blæste både mestersvend og hele verden et stykke og gik i

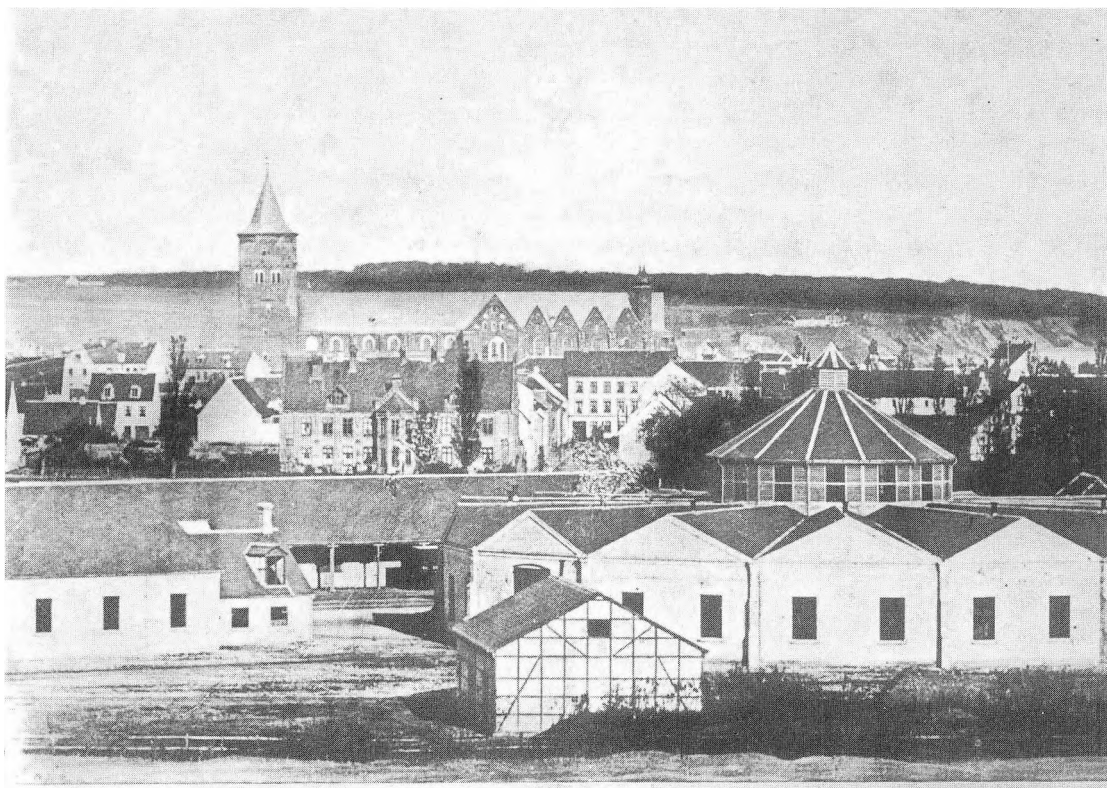
seng – men så tog jeg rigtignok også to dyner over mig; thi jeg vidste, at når den mægtige herre kom hjem, ville han straks gribe spansk-røret, når han så, hvor utrolig vidt jeg havde drevet min frækhed. –

Jeg havde ikke så lidt fritid her, som jeg benyttede til al slags sport. Min bedste fornøjelse var at gå ned til Mølledammen for at

fiske. Således skete det en dag, da jeg sad og medede, at jeg pludselig hørte et vældigt plask; jeg ser op og opdager en mand midt ude i strømmen. Resolut smed jeg hat og støvler og sprang i vandet, men han var allerede sunken; jeg dykkede uden betænkning ned og var så heldig at få fat i hans hår. Med stor besvær fik jeg ham halet op og opdagede nu, at man-

Æn, hvor Hans Jensen som dreng fandt sine fritidsglæder. Her malet af Fr. Visby, set mod det nuværende kryds Vester Allé-Åboulevarden

Jernbanens remise og værksteder omkring 1870 på den nuværende hovedbanegårds terræn. Gaden, man ser op i til venstre for remisetàrnet, er Fredensgade med bispegården i forgrunden

den havde bundet sine hænder med et lommetørklæde samt havde lommerne fulde af sten.

Glad var manden ikke over tilværelsen, og det var ikke just taksigelser, jeg fik for mit arbejde. Han ville stadigvæk berøve sig selv livet, så i 3 à 4 timer måtte jeg holde vagt over ham, indtil doktor og politi kom til stede.

En tid efter modtog jeg et brev fra ham indeholdende 3 mark. Men min mester syntes, det var for lidt belønning for at ofre sit eget liv og sendte de tre mark tilbage. Jeg fik senere gennem herredskontoret en belønning på 18 daler for udvist mod.

En anden gang, også i min læretid, var jeg ude på isen og løb på skøjter, da pludselig isen bristede, og tre drenge faldt igennem. Vi fik i en fart en stige lagt hen over hullet, jeg krøb ud på stigen og var så heldig at få dem op alle tre, de var meget forkomne, da de havde fået krampe i det kolde vand, men ved god behandling med børster og tæpper fik vi dem dog bragt til live igen.

Mester havde den gang en del postvogne at beslå. Akkorden for dette arbejde: et par hundrede daler hævdede han en gang månedlig, og det endte gerne med, at jeg måtte hente ham

hjem fra værtshuset; men da han altid var villig til at følge mig, var det uden synderligt arbejde. Jeg tror nok, han holdt en smule af mig, og det var mig derfor en sorg, da han døde – hans kone var lige død kun 6 uger i forvejen.

Endelig oprandt den dag, da jeg blev svend; men glæden kølnedes en del ved, at jeg samtidig stod ledig på torvet uden arbejde.

Det lykkedes mig dog efter få dages forløb at få arbejde på banens værksted i Århus og det oven i købet som svend. Nu gik det rask med at tjene penge, og jeg, der ikke var vant til at omgås penge, blev selvfølgelig snart ført på gale veje – min største lyst blev at gå på værtshuset og drikke mig en »perial«.

Dybere og dybere trængte denne drikkelast ind på mig, undergravede det gode og søgte stadigvæk at vække de onde lidenskaber. Det er den last, der bortstjæler manddommens

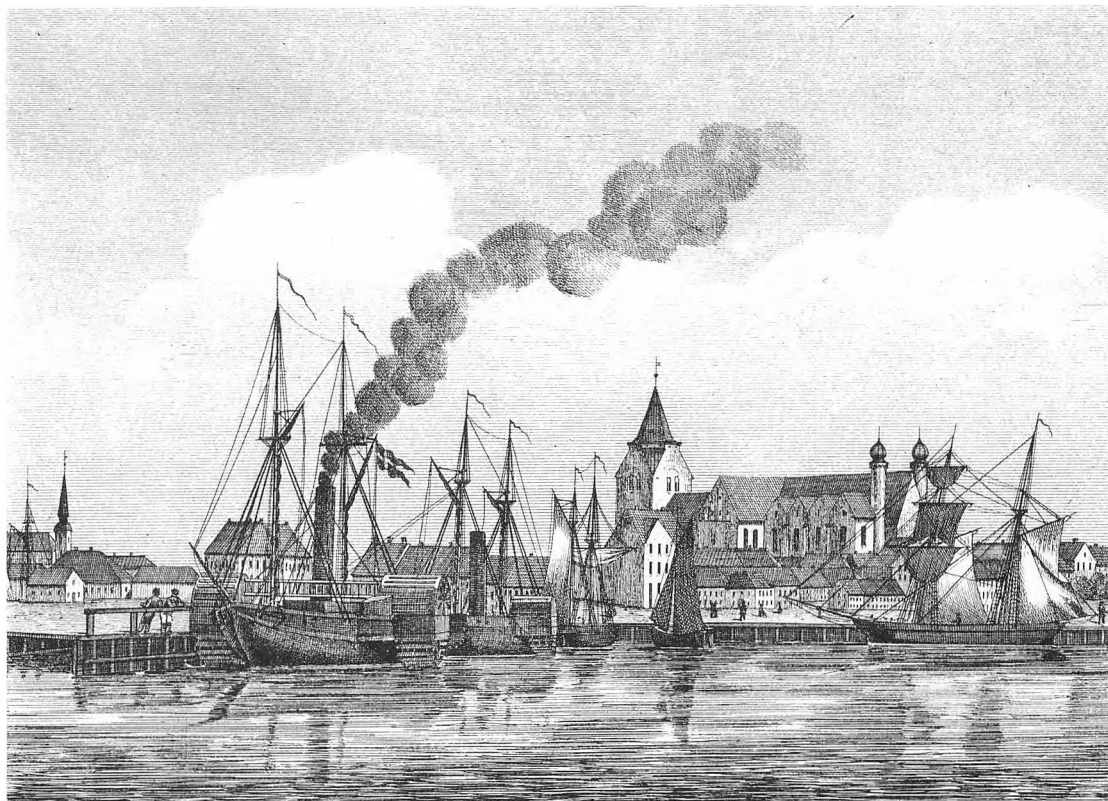
bedste år netop i den alder, da man skulle tage kraftigt fat for senere at kunne bryde sig en bane. Nu i vor brydningstid må enhver – det være sig mand eller kvinde – bruge alle sine kræfter for ikke at blive skubbet ud af samfundet og synke ned i fortabelse.

Jeg var nu nået 19-års alderen og blev indkaldt til militæret. Det var igen et rigtigt friluftsliv, som behagede mig. Som marinesoldat kom jeg til København; men endskønt jeg udfyldte min tjeneste til alles tilfredshed, var tvangen og mit medfødte fredssind årsag til mange sammenstød mellem officererne og mig; dertil kom min nu stigende anhang til spirituøse drikke. – Og mangen en gang måtte jeg vandre i »brummen«. De 8 måneders tjeneste gik dog hurtigt, og snart stod jeg igen i min barndomsby Århus.

Arbejde havde jeg ikke noget af, og da jeg en dag på havnen blev tilbudt pladsen som

Kartoffelprang ved Mindebro (nuværende Mindebrogade). Akvarel af Fr. Visby

Havneprospekt 1865 med hjuldampskib ved kajen

styrmand på en kvase, var jeg straks villig til at gå om bord. Det blev afgjort, at jeg skulle have betaling for hver rejse, vi gjorde, og da disse Kaløbåde, som man kaldte dem, plejede at gøre en del rejser, så det ud til, at fortjeneren kunne blive ganske god.

Nå, jeg kom om bord, og snart efter stod vi ud af Århus havn, men jeg siger rigtignok tak for den slags kaptajner; han var en gammel gårdmand fra Mols, der var helt ukendt med søen, og jeg var jo også ukendt med sølivet. Vi kom imidlertid lykkelig og vel over til Mols, og så snart vi havde kastet anker, sejlede kaptajnen i land for at opkøbe kartofler.

Jeg blev om bord i nogle dage; men der kom stadigvæk ingen kaptajn, og da min proviant var ved at slippe op, besluttede jeg at ro i land og opsøge ham. Jeg fandt ham på en gård i en meget beruset tilstand, dog fik jeg proviant med og skulle så ro tilbage til kvasen; han ville da følge efter et par dage senere.

Da jeg kom ned til stranden, var det imidlertid blevet tåget, og skønt jeg ikke kunne se kvasen, roede jeg dog af sted. Jeg roede og roede, så jeg til sidst var helt udmattet og måtte lade prammen drive for vind og strøm. Således gled natten hen, om morgenen opdagede jeg til min forbauselse, at jeg var havnet

ikke ret langt fra kvasen. – Jeg var en del forkommen, men takket være mit gode helbred var dette snart overstået.

Et par dage efter kom kaptajnen om bord. Vi ladede kartofler, og snart stod rejsen igen til Århus. Kaptajnen lavede kaffepuncher, og jeg stod ved roret, han langede af og til en op til mig, og længe varede det ikke, inden stemningen var »høj«.

Pludselig stødte skuden – jeg blev forskrækket og råbte på kaptajnen, men han var så døddrukken, at han ikke kunne stå. Nå, med store anstrengelser fik jeg skuden af grunden, og snart lagde vi til i Århus havn. – Jeg var dog bleven ked af dette liv, tilmed da for tjenesten ved så lange rejser blev lille, og så snart vi var velfortøjede, sagde jeg farvel til sølivet.

Ranselen blev nu snøret, og snart gik rejsen ad landevejen som »farende svend«, dog blev turen ikke lang; thi allerede i Silkeborg fik jeg arbejde.

Hvor har vi vel smukkere egn at opvise end netop omegnen af Silkeborg. Her henlevede jeg da også glade dage; de dejlige ture nedad søerne indåndende den friske rene skovluft, behagede mig meget – dog, min ulyksalige hang til spiritus samt mit udviklede frisind skulle snart igen bringe mig ubehageligheder.

Jeg var en aften kommet til dans på et forlystelsessted uden for byen. Bønderkarlene, der på den tid havde en vis afsky for svende, gav sig i klammeri med mig og bad mig gå; men da jeg lige så vel som disse havde betalt min entré, fandt jeg, at min ret til at blive var lige så stor som deres, og da de vedblivende udfordrede mig, blev jeg hidsig, slog en tre stykker til jorden og ryddede derefter hele salen. Dette var mit første slagsmål, og skønt det var en meget ulige kamp, kom min styrke,

smidighed og mod mig til hjælp, og som sagt gik jeg af med sejren.

Derud kom jeg ikke mere, da også kort tid efter længselen drev mig tilbage til Århus. Her oprfriskede jeg mine barndoms bekendtskaber, og enden blev, at jeg blev forlovet; mine fremtidsplaner byggede jeg med hende, hende der skulle følge mig gennem livet; min lykke var uden grænser, alt syntes så lyst og smukt, selv min ulykkelige ungdom var gået i glemselen. Længe skulle den lykke dog ikke følge mig, min kæreste hævdede forlovelsen; det var et tungt slag for mig, jeg elskede hende over alt, jeg ligefrem tilbad hende. Ungdom er galskab, jeg sørgede, og for at slukke sorgen slog jeg mig igen på flasken, og jeg blev en hyppigere og hyppigere gæst på værtshusene. Arbejdet havde jeg ikke mere lyst til, kort sagt, jeg sank mere og mere ned i afgrunden, indtil jeg til sidst stod uden arbejde, – mine forældres døre lukkedes for mig.

Således dreven ned var jeg ikke karakterstærk nok. Spiritussen kvalte det gode i mig, mit had til samfundet genfødtes og voksede, snart kom jeg på flere måder i klammeri med politiet, der nu jagede mig som et vildt dyr. Jeg sammenlignede mig selv med de gamle fredløse kæmper, der måtte flygte fra sted til sted, da enhver havde lov til at slå dem ihjel. Livet var blevet en byrde for mig, de eneste lysglimt var avisernes omtale. At jeg ingen forbryder var, kun en stakkels slave af de berusende drikke, mit frisind og ærlighed var min stolthed, og det var det, som holdt modet oppe, som førte mig fremad i kampen for tilværelsen.

Atter besluttede jeg mig til at gå til søs og fik hyre på en lignende kvase som sidste gang. Kaptajnen, der hed Tofte, var en meget elskværdig mand. – Den første rejse var bestemt

til Hou, og den 12. november 1872 stod vi ud af Århus havn. Vi ankom uden besværligheder til vort bestemmelsessted, dog ulykken skulle snart indtræffe. Den 13. november kom stormfloden, vi drev i land på en revle, og skuden fik et hul i bunden, så den straks fyldtes af vand. Bølgerne skyllede hen over skroget, så vi, der måtte holde os på dækket, blev fuldstændig gennemvåde; mad havde vi intet af, da det altsammen lå nede i kahytten, og den var fyldt med vand.

Hele natten svævede vi mellem liv og død. Endelig henad morgenstunden kom en båd ud og fik os lykkeligt bjerget i land. Kaptajnen var så forkommen, at det var ham umuligt at støtte på benene, hvorfor jeg måtte bære ham til den nærmeste gård. – Det var meningen, at jeg skulle indlægges på en stor herregård, men da jeg fik lov til at stå en halv time ude i gården og vente, drivvåd og i et øsende regn-

vejr, blev jeg ked af det og besluttede at gå til en onkel, jeg havde, og som boede ca. 2 mil derfra. Det blev en drøj tur, men jeg nåede dog min onkels, og efter en styrkende søvn samt efter at have fået mit tøj tørret begav jeg mig videre ad landevejen til Århus.

Midt om natten kom jeg dertil, bankede mine forældre op, og da de havde hørt om skudens forlis og formodede, at jeg var druknet, blev modtagelsen rigtig hjertelig. – Efter en del rådslagninger blev det bestemt, at jeg skulle rejse til Amerika for der at prøve min lykke.

Det var ikke med vemod, at jeg sagde mit fædreland farvel, her havde jeg kun haft modgang, og Amerika fremstillede sig nu for mig som et land, hvor alt det forbigangne er glemt. Jeg havde besluttet at begynde et nyt liv i det fjerne vesten, for at se om lykken ikke der skulle følge mig.

SOPHUS BACKHAUSEN

BOGTRYKKER OG SOLDAT

Sophus Backhausen (1850–1911) havde sin barndom i Vejle, hvor faderen var bogtrykker. 1869 flyttede denne til Skanderborg, hvor han oprettede et trykkeri og begyndte udgivelsen af »Skanderborg Avis«. Kort efter blev han syg, og Sophus Backhausen overtog som 19-årig bestyrelsen af både trykkeri og redaktion. En ældre broder trådte snart til; men samarbejdet gik ikke godt, og Sophus Backhausen begyndte at se sig om efter andre muligheder.

JEG HAVDE et par gange været i Århus for at besøge en god ven, og jeg var da truffet sammen med en bogtrykker Wendt, som ejede et temmelig godt nyt bogtrykkeri, hvilket han dog ikke benyttede, da han var blevet ansat ved jernbanens trykkeri.

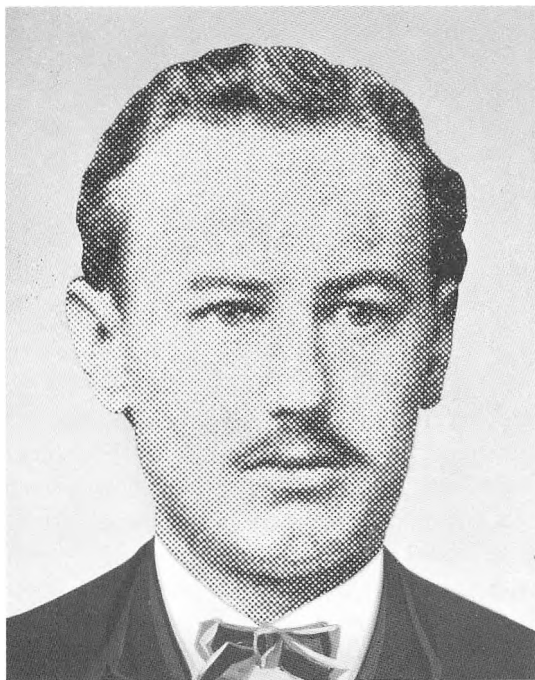
Vi blev da enige om, såfremt jeg kunne slippe forretningen i Skanderborg, at vi skulle drive hans bogtrykkeri i fællesskab, således at jeg udførte arbejdet, og han lagde trykkeri til, og vi skulle da dele alle indtægter og udgifter.

Jeg spurgte da min broder, om han ville overtage forretningen i Skanderborg på de af mig indgåede betingelser, men uden at give mig noget som helst afståelsesbeløb, og det gik han gerne ind på. Min broder vidste aldeles ikke, hvor jeg ville hen, førend han dagen før min afrejse fik det at vide af min søster, og han gjorde nar af en sådan »Kiek in die Welt«, der ville være bogtrykker i Århus.

Da forretningen i Skanderborg ikke havde givet noget overskud; men alt, hvad der var blevet tjent, havde jeg betalt gæld på trykkeriet med og sendt fader de ugentlige afdrag, så var jeg aldeles uden penge og temmelig dårlig klædt, da jeg skulle rejse derfra. Jeg lånte derfor 10 rdl. (20 kr.) af toldforvalter Dræbye i Skanderborg, i hvis hus jeg var kommet en

del, og som i det hele taget havde vist sig som en meget venlig og hjælpsom mand, både imod min fader og mig. Da jeg spurgte Dræbye, om jeg måtte give ham en kvittering for de 10 rdl., sagde han: »Nej, lille Backhausen, det er værre for Dem end for mig, hvis jeg ikke får pengene igen«. Jeg studsede først lidt ved dette svar, men indså hurtigt, at han havde fuldstændig ret, og han fik også sine 10 rdl. igen med en hjertelig tak, da jeg et par uger efter, mellem jul og nytår en dag kom til Skanderborg.

Den 5. december 1869 afrejste jeg kl. 5 om morgenen med jernbanen til Århus. Det var et uhyggeligt vejr med sne og blæst og bælgmørkt, da jeg kom til Århus. Jeg var kun tyndt påklædt og uden undertøj; sneen fæg op ad mine ben under benklæderne, og jeg gik derfor ind på en beværtning, så snart jeg fandt en sådan åben, og fik mig en kop varm kaffe. Da det blev lyst, gik jeg hen på »Aarhus Stiftstidende«s kontor og spurgte, om der var nogle billetter på et avertissement, som jeg i forvejen havde ladet indrykke om en lejlighed. Jeg fik da billetterne, og efter at have set på flere lejligheder valgte jeg et lokale på Mejlgade nr. 47 hos snedker S. Petersen, lige over for Stiftstidendes bogtrykkeri. Det andet tryk-

Den unge bogtrykker 1871

keri, P.Nielsens, var også i Mejlgade, nogle få steder derfra, og jeg anså det for heldigst, at jeg også kom til at bo på samme gade, som folk altså var vant til at søge, når de ville til en bogtrykker.

Jeg begyndte straks at flytte trykkeriet, som var på Mejlgade nr. 18, hen i det af mig lejede lokale og var færdig dermed hen ad aftenstid. Lokalet bestod af 2 værelser i sidebygningen, for hvilket jeg gav en måneds leje forud, og da jeg havde betalt to bybude for flytningen, havde jeg ikke meget af min lånte driftskapital tilbage. Foruden de 2 værelser til trykkeriet havde jeg lejet et værelse i forbygningen til at sove i og opholde mig i i min fritid; men da jeg meget sjældent havde tid til at komme der, og jeg heller ikke havde råd eller lyst til at opvarme det, kom jeg der så godt som al-

drig, men opholdt mig for det meste i trykkeriet, hvor jeg ofte lagde mig midt på gulvet med klæderne på og sov om natten. Jeg måtte nemlig arbejde længe hver aften og ofte til kl. 2-3 om natten, og da jeg skulle tidligt op om morgenen for at arbejde videre, var det meget lettere at lægge sig på det bare gulv, hvorved jeg sparede tiden til sengeredning og af- og påklædning. Min kost var lige så tarvelig som mit logi. Mit spisekammer bestod af en cigarkasse, hvori jeg gemte mit brød og smør etc. Jeg kogte selv i kakkelovnen lidt øl eller mælk morgen og aften og drak det til mit brød. Middagsmaden fik jeg bragt fra et spisekvarter til 1 mark (33 øre) pr. portion. Tilmad brugte jeg så godt som ikke. Da jeg var kommen til Århus, skrev jeg hjem og underrettede mine forældre derom. Moder sendte mig da nogle småting og blandt andet en lille appetitost til 3 skilling (6 øre). Da hun i maj måned næste år kom til Århus for at besøge mig, havde jeg endnu det halve af appetitosten tilbage; det var al den tilmad, jeg havde fået i omtrent et halvt år.

Jeg fortæller kun dette, for at I kan se, hvor tarveligt jeg var nødt til at leve for at kunne bringe min lille forretning i gang.

Trykkeriet, som jeg drev sammen med Wendt, bestod kun af en stor håndpresse og 4 reoler med ret gode skrifter og indfatninger, men det var fuldstændig i »fisk«, da jeg fik det, så jeg havde megen møje med at bringe det i nogenlunde orden, og det sinkede arbejdet meget, navnlig i førstningen.

Jeg var aldeles ukendt i Århus, da jeg kom dertil, men da det var i Wendts interesse, at der kom arbejde, skaffede han en del, navnlig fra boghandlerne Thruer og Rybner Petersen. Dette arbejde bestod hovedsagelig i at trykke navn på brevpapir og konvolutter, og skønt

vi dengang fik meget gode priser derfor (3,50 kr. for at trykke navn på 1 ris post eller på 1.000 konvolutter), så var det dog en temmelig dårlig forretning, da jeg ikke kunne trykke mere end et par ris papir om dagen på den store uhåndterlige håndpresse, idet der var megen tilretning, og jeg selv måtte indsværte typerne (valse op) for hvert ark, der blev trykt. Da der var en del udgifter til lys, varme, lo-

kale etc., og da Wendt skulle have det halve beløb af, hvad jeg arbejdede for, i leje af trykkeriet, så kunne jeg gennemsnitlig ikke tjene mere end omtrent 3 mark (1 krone) pr. dag, endskønt jeg i almindelighed arbejdede til sent om aftenen eller hen på natten. Dette var også hovedsagelig grundet på, at en meget stor del af tiden gik med at bringe trykkeriet i orden, hvilket jeg ikke fik noget for.

Hjørnet af Mejlgade og Snævringen. Bygningen til højre, som delvis står endnu, er Mejlgade 47, hvor Backhausen etablerede sig i 1869.
Akvarel af Frederik Visby

Jeg havde dog straks i december måned 1869 et større arbejde, nemlig en lærebog for rytteriet, udgivet af stabssergent Wormslev ved 3. dragonregiment. Bogen var på $3\frac{3}{4}$ ordinær tryk og blev trykt i 1.000 ekspl. Jeg fik 50 rdl. (100 kr.) for hele arbejdet.

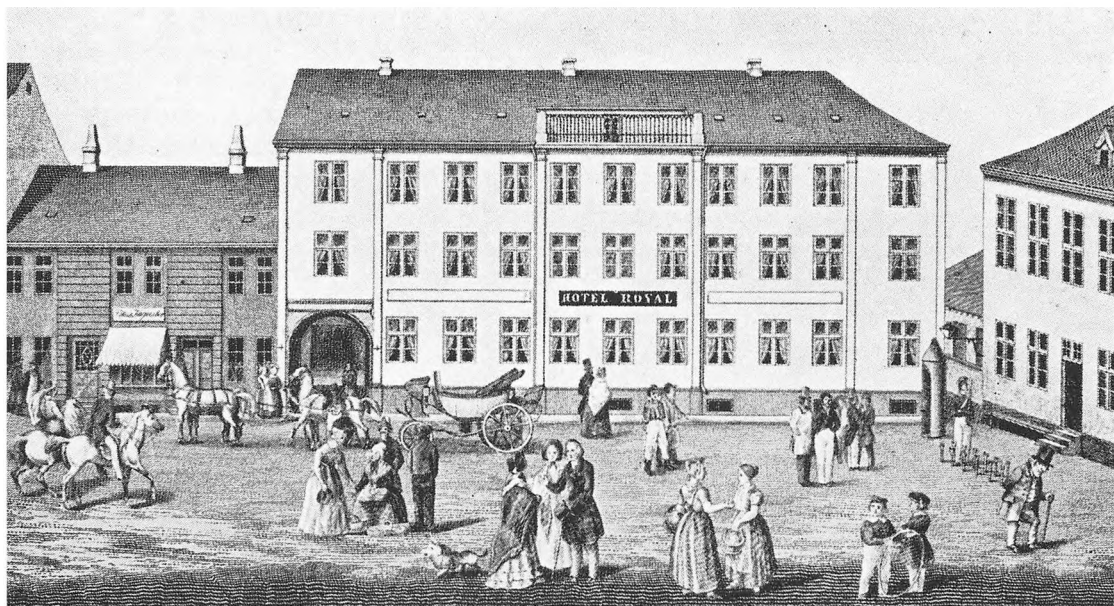
At jeg ikke var bange for at påtage mig forholdsvist store arbejder på meget kort tid beviser, at jeg i februar måned trykte et auktionskatalog på $2\frac{1}{2}$ ark i 500 ekspl. til d'hrre Nellemann & Thomsen. Kataloget skulle være færdigt på 3 dage. Der var først blevet forhørt hos bogtrykker P. Nielsen og på Stiftsbogtrykkeriet; men endskønt disse trykkerier hver havde 10 à 12 mand, turde dog ingen af dem påtage sig arbejdet i den korte tid. Jeg, som var ganske ene, påtog mig dog arbejdet, idet jeg antog, at jeg kunne få nogen hjælp af bogtrykker Wendt, som havde megen tid til overs fra banskens trykkeri; men det ville han ikke, og han har aldrig hjulpet mig en eneste smule, endskønt det kunne være i hans egen interesse.

Jeg fik imidlertid fat på en lille 11-12 års dreng, Sophus Schibye, som en kort tid havde gået hos en bogtrykker Woldum, og som kunne sætte lidt. Denne rigtig flinke dreng, der forøvrigt senere kom i lære hos mig og blev bogtrykker i Århus, var den gang så lille, at han måtte stå på en stol for at kunne nå op til sættekassen.

Vi tog rask fat på arbejdet, og så snart vi havde 1 ark sat, trykte jeg det, og han »valsede op« for mig, skriften blev »lagt af«, og vi begyndte på det næste ark. Jeg måtte imidlertid arbejde uafbrudt i alle 3 døgn uden at få hverken søvn eller hvile, og da jeg 3. dags aften var færdig med arbejdet, var jeg så træt og søvnmig, at jeg ikke kunne spise det mindste, men gik i seng og sov til næste formiddag kl. 11.

Jeg havde naturligvis dengang ikke de bekvemmeligheder, som man ellers har i trykkerier. Når jeg således havde udtrykt en form, måtte jeg ene slæbe den ud i gården, hvor jeg da måtte ligge på stenbroen og vaske den, ofte i frost og sne.

Foruden de tidligere omtalte to trykkerier, nemlig »Aarhus Stiftsbogtrykkerie« og P. Niensens, var her i Århus, da jeg begyndte, en bogtrykker P. Woldum, som havde lejet Wendts trykkeri, førend jeg fik det. Han havde også selv et ganske lille trykkeri; men dette drev han slet ikke. De enkelte arbejder, han havde fra tidligere tid, lod han gerne trykke hos mig. Woldum var en rigtig flink mand, men et sølle menneske, der var værst mod sig selv. Han havde i mange år været trykker ved »Aarhus Stiftstidende«; men da han blev gammel, fik han sin afsked og blev da hjulpet til nævnte lille trykkeri. Han forstod sig imidlertid slet ikke på sætning, og da han tilmed var en dårlig trykker og en endnu dårligere forretningsmand, ville det selvfølgelig slet ikke gå for ham, og han havde heller ikke lyst dertil. Han boede i almindelighed i et eller andet værtshus, hvor han fik sit ophold ved at hjælpe værten og trække gæster til huset. Der var på den tid i Århus kun et dagblad, nemlig »Aarhus Stiftstidende«, og Woldum havde derfor fået oprettet et annonceblad på aktier i året 1868, som gik ret godt, da det var i aktionærernes interesse at avertere i bladet, men da Woldum, som tidligere bemærket, ikke selv duede til ret meget, og hans typografer som følge deraf heller ikke bestilte noget, blev hans udgifter for store, og han tilbød mig, da han i efteråret 1868 besøgte mig i Skanderborg, plads hos sig som bestyrer med en ugentlig løn af 12 rdl. (24 kr.), hvilket efter den tids forhold var en meget høj løn, da den almindelige

Hotel Royal som det så ud, da Backhausen her læste de opslåede telegrammer om den fransk-tyske krig. Billedet viser sceneriet en søndag eftermiddag i 1860; t.h. det daværende rådhus foran Domkirken

ugeløn for en typograf kun var 5 à 6 rdl. Da min broder imidlertid allerede den gang var rejst fra Skanderborg, og da fader, som tidligere anført, var meget svagelig, syntes jeg ikke, at jeg kunne forsvare at rejse fra ham.

Da jeg i 1869 kom til Århus, var Woldums bladforetagende imidlertid gået i stykker, og trykkeriet således ledigt, hvorfor Wendt gerne lejede det ud til mig.

Efter at have arbejdet med Wendts trykkeri i flere måneder kunne jeg indse, at jeg trods al min flid ikke kunne tjene mere end til sulteføde, så længe jeg havde det, idet Wendt fik hele fortjenesten, og jeg opsagde derfor kontrakten med ham, og købte i maj måned 1870 Woldums lille bogtrykkeri for en pris af 300 rdl. (600 kr.), hvilket beløb skulle betales således: 100 rdl. ved overtagelsen, for 100 rdl.

skulle Woldum tage tryksager, og de sidste 100 rdl. skulle jeg betale med 5 rdl. om måneden i 20 måneder. Det var således ret lempelige vilkår, jeg fik trykkeriet på, og ikke mere end jeg med lethed kunne overkomme.

Trykkeriet bestod af en nem lille håndpresse, hvorpå man kunne trykke et ark propatria, samt af en sættereol med en halv snes antiquasrifter. Jeg anskaffede mig da samtidig en reol til og nogle fraktur-srifter, og fik indrettet 2 værelser ved siden af mit hidtilværende lokale, hvoraf jeg benyttede det forreste ud til gaden til trykkeri og det bageste ud til »Snevringen« til beboelse.

Jeg fik således i 1870 mit eget trykkeri, og endskønt det kun var lille, passede det dog bedre til de arbejder, som jeg havde, end det større af Wendts, ligesom det var en stor let-

telse for mig at stå og trykke på den ny lille presse i stedet for den store »bør«, jeg tidligere havde haft.

Samtidig fik jeg det arrangeret således, at jeg fik fuld kost hos en i samme gård, lige ved siden af mig boede maler Schoubye, hos hvem jeg fik en rigtig god kost for 10 rdl. om måneden. Min lejlighed kostede kun 5 rdl. om måneden, afdraget til Woldum var 5 rdl. månedlig, så hvad jeg tjente mere end disse 20 rdl., kunne jeg anvende til klæder og nye typer, hvoraf jeg efterhånden anskaffede en del.

Jeg fik det således ret behageligt oven på den første strenge vinter, som jeg havde tilbragt i Århus, og forretningen gik stadig jævnt fremad. I førstningen var det nok lidt småt med arbejde, da Wendt selvfølgelig nu ikke bragte mere, men så udbrød den fransk-tyske krig, og denne gav anledning til, at jeg på opfordring og bestilling af Woldum hver dag trykte de sidst ankomne telegrammer fra krigsskuepladsen som flyveblade, som Woldum gik ud og solgte.

»Aarhus Stiftstidende« udkom om eftermiddagen, men de fleste krigstelegrammer kom hertil i løbet af aftenen og natten, og jeg stod derfor tidlig op hver morgen og gik hen på Børsen eller Hotel Royal, hvor telegrammer var oplået, afskrev dem, og gik hjem og satte og trykte dem. Woldum »valsede op« i almindelighed, og kl. 8–9 var flyvebladene færdige.

Jeg blev efterhånden bedre kendt i Århus, hvilket til dels skete ved, at jeg på opfordring spillede komedie ved dilettantforestillinger i Haandværkerforeningen og sangforeningen »Brage«, hovedsagelig dameroller, som jeg på grund af min lidenhed egnede mig godt for, og jeg kom derved i forbindelse med en del af byens borgere.

I efteråret 1871 flyttede jeg til Mejlgade 34, 1. sal, hvor jeg fik en større og bedre lejlighed.

1. oktober 1871 var der blevet oprettet et nyt blad i Århus ved navn »Jyllandsposten«. Bladets udgivere var adjunkt J. Hoffmeyer, chefredaktør, teaterejer Sophus Birck, sagfører Wulff, sagfører Thorsen, stadsingeniør Obel og skuespiller la Cour, dengang assistent ved jernbanerne. Disse mænd henvendte sig til mig og tilbød at lade mig trykke bladet, som foreløbig blev trykt hos P. Nielsen.

For at kunne trykke bladet fordredes der en stor hurtigpresse og en del mere skrift, end jeg var i besiddelse af, og vi arrangerede det da således, at udgiverne af »Jyllandsposten« skulle anskaffe hurtigpressen og jeg den fornødne skrift, foruden det jeg havde i forvejen.

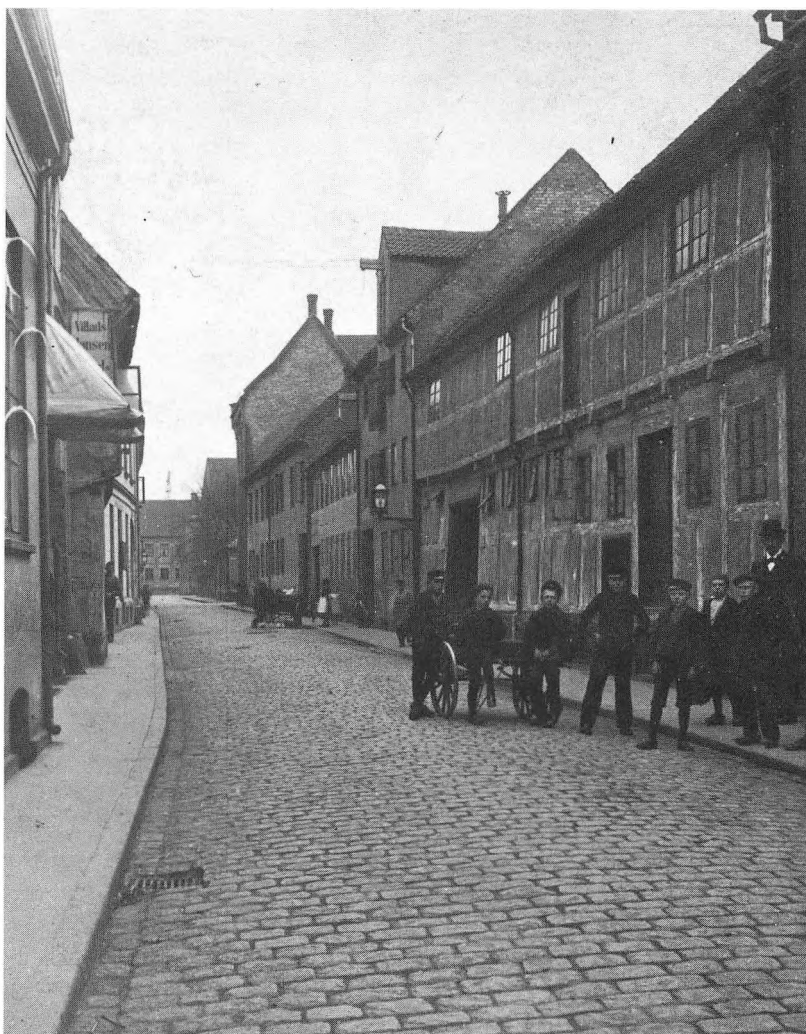
Jeg lejede da lokale på Rosensgade nr. 11, som var bagbygning til ejendommen på Store Torv nr. 6, hvilken ejendom den gang tilhørte tandlæge Kjær, som jeg kendte fra Vejle, og i hvis hus jeg kom meget.

Trykkeriet blev da indrettet, og nytårsnat 1871–72 trykte vi det første nummer af »Jyllandsposten«. Udgiverne gav vin og punch en masse den nat, og der blev drukket godt på bladets og trykkeriets velgående, ligesom der blev talt om den umådelige mængde arbejde, som udgiverne ville skaffe trykkeriet, da de alle var kendte mænd i byen.

Da »Jyllandsposten« var et morgenblad, skulle det altså trykkes om natten, og da jeg selv var trykker, kom jeg aldrig i seng førend kl. 7–8 om morgenen, og undertiden slet ikke, da jeg også skulle se efter typograferne om dagen, hvis jeg ville have noget udbytte. Dertil kom, at jeg havde påtaget mig trykningen af bladet for en meget lav betaling, så jeg intet tjente derved, idet jeg forventede at tjene så meget mere på alt det arbejde, som udgiverne

havde lovet at skaffe, men som ikke var så let at få alligevel, og da folkelønnen på grund af de daværende gode tider steg i høj grad, blev det en dårlig forretning for mig; men navnlig var jeg ked af det stadige natarbejde i de usunde lokaler, hvor der arbejdede en mængde folk ved gasbelysning, hvorved det blev utålelig hedt, da der var temmelig lavt til loftet.

Jeg hævede derfor min kontrakt med »Jyllandsposten«s udgivere og solgte dem min part af trykkeriet for 4.000 rigsdaler (8.000 kr.). Jeg skyldte da en del på de til bladets trykning anskaffede typer, hvilket jeg betalte, og anskaffede da for resten af pengene et aldeles nyt og godt accidensbogtrykkeri tilligemed et stentrykkeri, som jeg købte af en stentryk-

Rosensgade set mod Mejl-gade ca. 1900. Bygningen t.h. er Rosensgade 11, hvor Backhausens trykkeri lå en kort periode i 1872.

Rosensgade 11, der står endnu, rummede 1790–1829 byens ældste sygehus

ker Anton Nielsen, der havde drevet det nogle år her i Århus, men ikke kunne klare sig.

I efteråret 1871 havde jeg været på session og var da blevet taget til infanterist og skulle ligge ved 14. bataillon i Århus. Som følge deraf havde jeg skrevet til min broder Frederik, som den gang arbejdede i Slagelse, om han ville komme over og bestyre trykkeriet, mens jeg lå inde som soldat. Han kom allerede til julen 1871 for at være med til at indrette trykkeriet til »Jyllandsposten«, og han fulgte med, da jeg oprettede det nye trykkeri, hvilket vi åbnede den 16. april 1872 i H. P. Jensens gård på Mejlgade nr. 21 under firma: »Brødr. Backhausens Bog- og Stentrykkeri«. Trykkeriet bestod af en ny håndpresse fra Eickhoff, 4 reoler med de nyeste og moderneste skrifter, 1 stentrykhåndpresse og de fornødne lithografiske sten. Personalet var: Min broder og jeg samt 2 lærlinge i bogtrykkeriet og 1 litograf og 1 stentrykker i stentrykkeriet. Lokalet bestod af 2 værelser til gaden, hvoraf vi benyttede det forreste til butik og kontor, og det næste til sætteri; desuden havde vi et stort værelse i sidebygningen, som vi brugte til trykkeriet, og et køkken, som vi benyttede til soveværelse. I kælderen til gaden havde vi stentrykkeriet. I stueetagen til gaden var der store spejlglasser, hvor vi udstillede tryksager, og både det indre og ydre af forretningen var således efter den tids forhold meget anseligt og pynneligt; ja de andre bogtrykkere, som kun havde lokaler i bagbygninger, fandt det for flot, og spæde os en snarlig undergang. Det viste sig imidlertid, at jeg handlede rigtigt ved at anstille forretningen så pænt som muligt; thi vi fik en del godt arbejde, som vi med vort gode materiale kunne udføre tilfredsstillende. – Jeg blev imidlertid allerede den 25. april indkaldt til tjeneste ved 14. bataillons 1. kompagni,

som heldigvis var indkvarteret i Grarups gård på Mejlgade 55, dengang en gammel faldefærdig bygning, som var indrettet til kaserne. Jeg kunne således nemt komme hjem til forretningen, og var der også regelmæssig 3 gange om dagen, morgen, middag og aften, når jeg havde fri for tjenesten. Thi endskønt min broder var meget påpasselig og flittig, var der nok for mig at gøre. Han havde i 11 år været ved »Sorø Amtstidende« bogtrykkeri i Slagelse og var kun vant til avisarbejde. Her i Århus var der så mange ting, som han ikke kendte til, som sætning af accidenser, trykning, korrekturlæsning, korrespondance, bogføring, tage imod bestillinger og beregne priserne, pasning af stentrykkeriet etc. Ligeledes var det jo ikke heldigt, at han ikke var kendt med byens borgere, således som jeg var det.

Det var således nødvendigt, at jeg, så snart jeg var fri for tjenesten, gik hjem og besøgte de løbende forretninger, men det var jo ofte drøjt nok. Jeg måtte hver morgen op senest kl. 4, og efter at have redt min seng og vasket mig ved vandtruget i kasernegården, måtte jeg hjem og bestille noget. Kl. 6 skulle jeg stille til udrykning, og kom da først hjem igen kl. henved 12. Mens mine kammerater da spiste og sov på kasernen, måtte jeg hjem og arbejde. Kl. 3 om eftermiddagen stillede vi igen til eksercits og kom hjem kl. 7 aften. Jeg gik da atter hjem og blev der, til retræten blev blæst kl. 10, og så måtte jeg skynde mig hen på kasernen og være i seng, inden den visiterende underofficer kom. Det kunne navnlig være anstrengende, når vi en hel dag havde været til felttjeneste og i den stærke varme havde løbet 4 à 5 mil med fuld oppakning.

Jeg syntes ellers rigtig godt om soldaterlivet, som jeg fra barn af havde haft megen lyst til, og jeg fik straks en trop at eksercere med, lige-

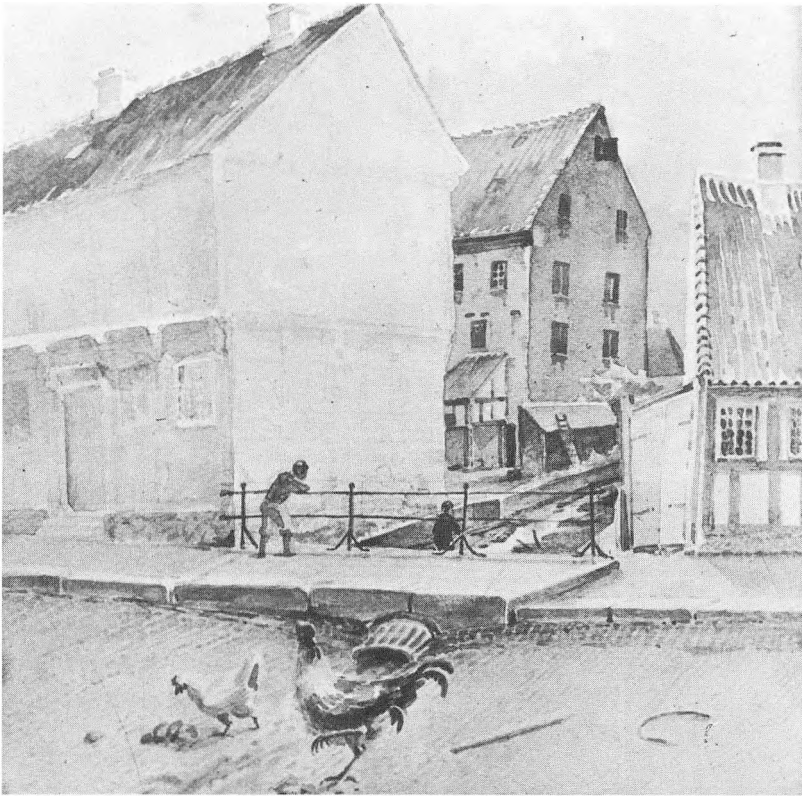

Gårdinteriør fra Grarups gård, Mejlgade 55, hvor Backhausen havde kaserne som soldat. Bygningen, der var opført 1552, nedbrændte 1882; før den blev kaserne, rummede den bl.a. en tobaksfabrik. Akvarel af Chr. Blache

som jeg i almindelighed til gymnastik kommanderede en halvdeling til voltigering, da jeg som flerårig riffelskytte i Vejle og Skanderborg omtrent havde lært alt, hvad soldaterne skulle lære, og jeg forstod udmærket at kommandere. Det var derfor med blandede følelser, at jeg i oktober måned blev udtaget til korporals-elev; thi jeg havde lyst nok til at blive i tjenesten, da jeg på grund af mine ret gode kundskaber nemt kunne have taget officereksamen og i en forholdsvis ung alder kunne være blevet kaptajn, men på den anden side kunne jeg heller ikke længere blive hjemmefra, hvis for-

retningen skulle fortsættes, og jeg sagde derfor til min kompagnichef, at hvis jeg skulle ligge 16 måneder på kommandoskolen, kunne jeg lige så godt lukke forretningen. Af velvillie mod mig lod han mig så blive fri for at komme på kommandoskolen, og jeg blev permitteret 28. oktober 1872.

Endskønt jeg havde haft mange anstrengende ture som soldat, havde jeg dog haft rigtig godt af det liv, og jeg var blevet meget stærkere og kraftigere, end før jeg blev soldat. Da jeg kom hjem, kunne jeg derfor med kraft tage fat på forretningen, og denne, som trods min bro-

»Infanterikasernen« –
Mejlgade 55 – set udefra.
Midt i billedet den endnu
ikke overdækkede Borrebæk;
om denne se Emanuel Sejr:
Gamle Århusgader. Bd. 1,
s. 71 f. – Ufuldført akvarel
(vinduerne mangler)
af Frederik Visby

ders flid og påpassenhed kun havde givet underskud i den tid, jeg var borte, begyndte nu at trives rigtig godt. Ved smårejser til andre jyske byer fik vi en del arbejde derfra.

Min broder og jeg kunne imidlertid i længden ikke sympatisere sammen, da han mente, at han som den ældste af alder skulle være den styrende og modtage ordre, medens jeg hovedsagelig måtte slide i håndpressen hele dagen igennem, og når han da var gået i seng, skulle jeg først til at føre bøger, korrespondance etc.

Jeg mente derimod, at det hovedsagelig var min forretning, da jeg havde anlagt den og næsten ejede hele inventaret, ligesom jeg var

bedst kendt med folk. Jeg ville også have forretningen udvidet ved anskaffelse af en hurtigpresse, hvilket var temmelig nødvendigt for at kunne præstere arbejdet nogenlunde hurtigt, men dette satte han sig imod. Vi blev da enige om at skilles, så snart som jeg var færdig med min militærtjeneste.

I sommeren 1873 blev jeg atter indkaldt til 6 ugers lejrøvelser ved Hald, men da jeg vidste, at jeg, på grund af at jeg havde trukket et lavt nummer ved min hjemsendelse i 1872, atter skulle i lejren 1875 og indkaldes til en måneds øvelse i 1876, så meldte jeg mig til lægen og var så heldig efter nogle dages for-

løb at blive kasseret som soldat for hjertebanken. Jeg blev da atter permitteret for aldrig at indkaldes mere, og d. 1. aug. 1873 udtrådte min broder af forretningen og etablerede sig som bogtrykker i Holstebro.

Jeg måtte foruden 1.000 kr., som min broder havde indskudt i forretningen, udbetale ham 2.000 kr., hvilket beløb jeg hovedsagelig måtte låne, og således havde jeg atter en del gæld at trækkes med. Det var således en temmelig dyr historie for mig at være soldat, men jeg er dog glad ved at have været det, da jeg havde godt deraf, og det er et bevis for, at jeg var sund og kraftig i alle henseender. Ingen af mine brødre har været soldat.

Efter at min broder var udtrådt af forretningen, bestilte jeg en hurtigpresse hos firmaet Klein, Forst & Bohn Nachfolger i Johannesburg, og denne maskine ankom i slutningen af året 1873. Jeg havde da omordnet lokalerne noget for at få plads til maskinen. Jeg tog sætteri i køkkenet, hvor vi tidligere havde haft soveværelse; stuen til gaden bag ved butikken indrettede jeg til kontor og beboelse, og jeg fik et kvistværelse til soveværelse.

Begyndelsen af halvfjerdserne var en udmærket tid; der var et liv og en omsætning som hverken før eller senere. Århus tog ganske overordentlig til, og der var stedse nok at bestille. Min sædvanlige arbejdstid var fra kl. 6 morgen til kl. 12 nat, så jeg fik meget bestilt med et lille folkehold. Jeg havde i almindelighed kun to sætterlærlinge, som imidlertid var lige så dygtige som typografer, og disse to, den tidligere omtalte Schibye og Harald Mel-

hede, arbejdede jævnlige med mig til sent på aftenen, da de gerne ville tjene nogle overarbejdspenge. Jeg havde en flink mand til at lægge på, slå papir ud, skære papir, false etc., så når jeg havde rettet en form ind i maskinen, gik det af sig selv, og jeg kunne begynde sætningen igen. I stentrykkeriet havde jeg en stentrykker og en lærling samt en litograf, der sad i mit kontor og samtidig passede butikken, hvor der solgtes etiketter og andre færdige tryksager.

I førstningen holdt jeg mig selv med tør kost og fik middagsmaden bragt fra et spisekvarter, men senere fik jeg fuld kost hos en i nærheden boende spiseværtinde, hvor vi levede rigtig godt, og hvor jeg traf sammen med en del andre unge mennesker, navnlig sagførere.

I 1875, da jeg havde en årlig nettoindtægt af mindst 5.000 kr. besluttede jeg mig til at gifte mig, idet jeg mente nu at have råd dertil. Jeg havde været 5½ år i Århus som ungarl og i almindelighed haft det andet end hyggeligt i den tid.

Da jeg var forretningsmand med liv og sjæl, og jeg ikke synes at kunne spilde megen tid på mine private affærer, holdt jeg bryllup i Frue kirke i København pinselørdag d. 15. maj 1875, efter at have besørget forretninger i København om formiddagen. 2. pinsedag rejste jeg hjem med min hustru, og 3. pinsedag kl. 6 om morgenen stod jeg atter ved min presse.

CARL MØLLER

STUDENT I ÅRHUS 1871

Forfatteren Carl Møller (1844–98) var ikke århusianer, men københavner. Hans stykke om Studentersangforeningens ophold i Århus 1871 giver imidlertid et frisk billede af ungdomsdage i byen, og af hvordan borgerskabet med gæstfrihed og glæde modtog dette islæt, som man ikke mødte i det daglige. Gennem årtier var det i øvrigt en fast tradition, at Studentersangforeningen besøgte Århus ved pinsetide.

MINE FORVENTNINGER til Århusturen i maj 1871 var ikke små; jeg havde jo været med før, nemlig på Bornholmsturen, hvor min værts unge, smukke datter havde broderet de nydeligste morgen-halvtøfler til mig og min husfælle, nuværende overretssagfører Ernst Dahl, hvad der fik os to til begejstrede at erklære, at vi ville ligge med tøflerne om natten, en ytring, der syntes at tyde på, at det erotiske ikke alene ligger for primotenorer, men end også kan nå ned til sekundbasser. Fra Bornholms- og fra Mønsturen kendte jeg det liv og det humør, der rådede på disse ture, skattede det sjældne kammeratskab, der forbandt gamle og unge i sangforeningen som i ingen anden forening, og havde respekt for musikkens magt, som kunne få vor unge, løsslupne kådheds højtgående bølger dæmpede i et nu og ledede ind i disciplinens rolige vande. Jeg erindrede de fuldttonende hurraråb, som så ubedrageligt sagde deres velkommen til os – eller vel rettere: til de forventede glade dage, og jeg glædede mig til atter at se de adstadige provinsbeboere, efter at de i begyndelsen så at sige havde tabt vejret ved synet af de højder, hvorpå vor vilde lystighed tumlede sig, lidt efter lidt mande sig op og stige op til de samme tinder.

Til alt dette føjede der sig for Århusturens vedkommende det fornøjelige faktum, at jeg vidste, at jeg ville komme til at bo så godt, som ønskes kunne, idet konsul, redaktør Mørck havde indbudt Villiam Faber, Peter Hansen, Conrad Møller og mig til at være hans gæster. Da mine tre venner stedse i sangforeningen havde udmærket sig mere ved deres sange end ved deres sang, indså vi klogeligt straks, at det ikke så meget var det musikalske, vi skulle lægge hovedvægten på, og med klædelig beskedenhed erkendte vi dette ved fra første færd at antage navnet »den gale kvartet« i modsætning til »den rigtige kvartet«: Chr. Møller, Guldberg, Tolderlund og Chr. Lund.

Den 27. maj samledes vi lykkelige Århusfarere i et antal af ca. 70 sangforeningsmedlemmer på jernbanestationen.

Hvorfor i alverden vi skulle gøre turen til Århus ad den lange jernbanerute fremfor ad søvejen, var os en gåde. Der gives jo onde tunger alle vegne, og vores onde tunger yttede noget fordægtigt om, at vor økonomidirektør, kaptajn Collin Lundh, i sin egenskab af inspektør for landeveje ikke plaskede så husvant til vands som til lands. Men dette var naturligvis kun en lav insinuation; meget snarere gik vi landværts af hensyn til Rasmussen,

vort gamle bud, for hvem enhver sørejse var et eneste langt offer. Nå altså: vi mødtes ude på jernbanestationen, og det i den årle morgenstund, thi dengang afgik morgentoget kl. 7, en ganske urimelig tidlig tid for os unge studenter, der i forventning om turens glæder havde glemt alle vore gyldne forsætter om at gå voldsomt tidligt til sengs den foregående aften.

Allerede halv syv begyndte de præcise at komme, og så stillede de sig op foran bygningen, spejdende ud over pladsen efter de ventede kammerater, som efterhånden mødte op fra højre og venstre med rejsetasken om halsen, plaiden over skulderen og kufferten i hånden, det sidste stykke bagage så lille som muligt – NB. efter givet pålæg. Enkelte var jo nok lidt morgengnavne, men det fortog sig, blot de et øjeblik havde været i vennernes klynge.

Som sædvanlig for »kaptajnen« kommanderende og arrangerende om inde i forsalen. Han bar den omfangsrige dokument- og pengetaske dinglende på maven, havde studenterhue på hovedet, hvor den altid sad så underligt, som om den ikke passede ham, var allestedsnærværende og besvarede de utrolig mange og utrolig urimelige spørgsmål med et: »Ja, det skal jeg nok sørge for«.

Kassereren for også om som en svag kopi, men ham fandt vi unge nok noget vigtig, – han var jo jævnaldrende med os. Henne i et hjørne stod sangforeningens store lysegrå kasser, fuldt pakkede med sangbøger, programmer og viser, og ved dem holdt gamle Rasmussen vagt som en ærværdig standartentræger, støttet til fanestangen.

Minut for minut stiger sangerskaren i antal. Af og til høres der et hurra fra klyngen foran bygningen; det er en af foreningens notabili-

Carl Møller til venstre og derefter hans kammerater P. Hansen, Vill. Faber og Conr. Møller

teter, der kommer kørende. Rundt om summer samtalerne, om hvor man vil komme til at bo, om der skal være et eller to baller, om hvor mange skjorter man har med o.s.v. o.s.v. Og så udtales der højroset frygt for, at en endnu ikke indtruffen kammerat naturligvis kommer for sent, det bæst!

Dog – bæstet kommer, vi er fuldtallige. Så lyder signalet til, at vi skulle tilvogns, og under et ubeskriveligt ståhej for at komme til at sidde sammen sker indstigningen.

Nå, endelig blev vi da godt bænked; så lød lokomotivets piben, togføreren satte sin maskine i gang, og vi lod vor kaptajn sætta maskinen igång. Og så begyndte kørslen gennem Sjælland; allerede inden vi forlod Københavns

grund, begyndte de gyseligste ordspil og frygteligste brandere under bifaldende latter og klagende »uh«er at kastes om som fjerbolde fra mand til mand, og således vedblev det lige til Korsør.

Efter en let frokost på dampskibet over Store Bælt improviseredes en forestilling på et Mester-Jakel teater, hvilket meget nemt lavedes ved, at bundbrædderne i den øverste køje toges ud, så de agerende nok så bekvemt stod i underste køje og kun præsenterede overkroppen i øverste køjes åbning. Skuespillerne var Fr. Philipsen, nuværende undernotar, som den smukke madam Lisette, Conr. Møller og jeg som manden og hendes tilbeder. Teksten oplæstes af Villiam Faber; hvad denne gik ud på, erindrer jeg ikke, derimod husker jeg godt, hvad den i stykket forekommende krukke var for et møbel.

På turen gennem Fyn var vi alle enige om, at vi skulle hvile os og se at få en lille lur. I den anledning haglede det værre end nogensinde med vrøvlebrandere, og da ved Odense station en velhaver fandt på at købe en større ladning Albani-øl, som vi transporterede med os, det første stykke vej i en ølkurv, senere i vore maver, måtte enhver tanke om hvile opgives.

På banegården i Fredericia spiste vi til middag. Vi fik forloren skilpadde, – det fik vi altid på slige ture, altid! De før omtalte onde tunger sagde, at det var kaptajnens livret. Det var allenfals en meget fornuftig livret, thi den strammede os op, så vi med friskt mod atter tog fat på den os ikke længere ukendte jernbanekørsel.

Ved en lille station et sted i Jylland døbtens den kupé, i hvilken vor dirigent Axel Liebmann, Chr. Lund, Tolderlund og Christopher Møller samt den gale kvartet sad, til den sinds-

svage kupé, og grunden hertil var følgende. I sidste øjeblik kom en velnæret bondekone styrtende til og ville absolut ind i kupeen. Jeg stod på trinnet og søgte forgæves at gøre konen det forklarligt, at det ikke lod sig gøre. Hun var imidlertid ikke til at få fra sit forsæt, og så fandt jeg på den udvej at sige hende, at hun ikke skulle gøre det for sin egen skyld, da det var nogle stakkels fyre, jeg kørte op med til Århus til anstalten der, hun nok kendte. Jeg må ikke have sagt det tilstrækkeligt overbevisende, thi konen ville selv forvise sig om sagen og steg op på trinnet for at kaste et blik ind i kupeen. Da hun imidlertid fik øje på syv skrækkeligt fortrukne, skelende og skæve ansigter og samtidigt hørte et infernalsk hyl, tumlede hun af rædsel tilbage og flygtede med et forfærdet »ih, jøsses kors bevares!« bort fra den sindsyge kupé.

Klokken halv seks ankom vi til vort bestemmelsessted, dygtigt medtagne og trætte, det kan jo ikke nægtes. Vore respektive værter trakteredede os imidlertid med så solide diner'er, at trætheden snart var jaget på flugt. En anden følge af disse private middage var den ikke så heldige, at flere af sangerne kom for sent til den prøve, som vi kl. 9 holdt i Håndværkerforeningens festsal, og hvortil værter og værtinder var indbudte, hvorfor efternølerne af dirigenten og de ældre trakteredes med diverse alvorlige røfler som et slags pousse café oven på middagen.

Søndag formiddag var vi gæster sådan en slags privatejendom for vore værter; syvsøverne iblandt os blev liggende og nåede knapt at komme op til frokost, men de mere livlige kunne ses gøre runde i byen for at tage dens mærkværdigheder i øjesyn, førte om af deres værtfamilier således, at de mere satte sangere gik i spidsen med fader og moder og var ved

at dreje hovederne af led for at se den bygning der og den bygning her, medens de ungdommelige studenter vankede bagefter med døtrene og også var ved at få hovederne fordrejede, men af en ganske anden grund.

Klokken tolv samledes vi med værter og værtinder på »Skolebakken« for, som det hed i programmet, at foretage en spadseretur ad

den nye Kystvej til Risskov. Det var en tryk-kende hede, og det hele, jeg erindrer om den udflugt, er, at jeg aldrig, hverken før eller senere, har set en spadseretur, der så livagtig lignede en køretur. Tilhørerkredsen i Risskov var så stor, at vi måtte rykke ud i det fri, og tilmed kom der stadig nye tilhørere til, så komiteen til sidst måtte afbryde vore præstationer,

Hans Broges gård
Mindegade nr. 8,
hvor sangerne mødtes til
champagnegilde

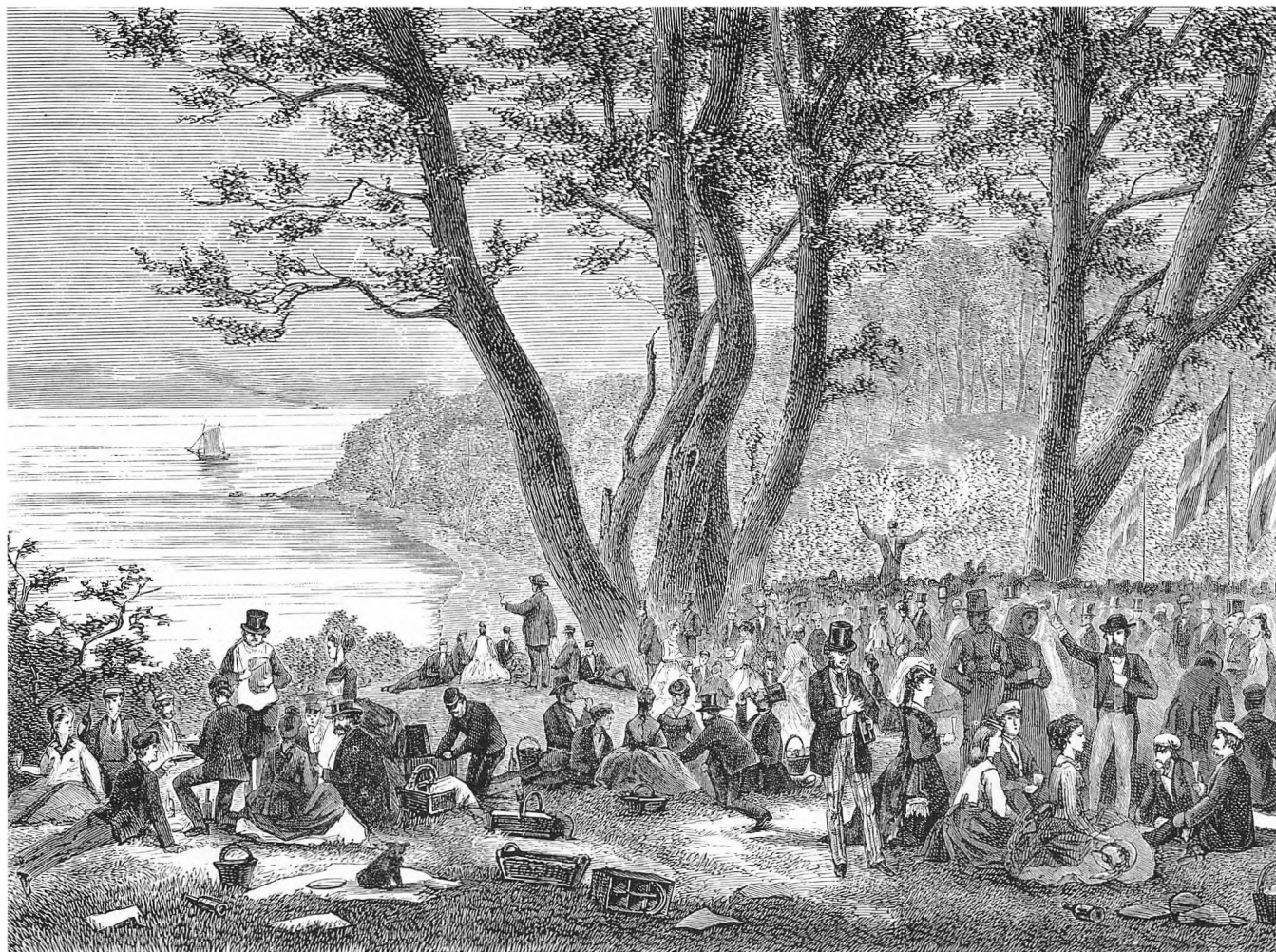

Carl Møllers »Fisketorv« har formentlig været Lille Torv – noget Fisketorv eksisterede ikke. Billedet med et kik ned i Vestergade er fra 1890'erne. Bag herren med den høje hat havde købmandsfirmaet N. & M. Lazarus sin butik; men det kan også have været købmand Louis Lazarus i Frederiksgade, som de glade studenter ville genopvække

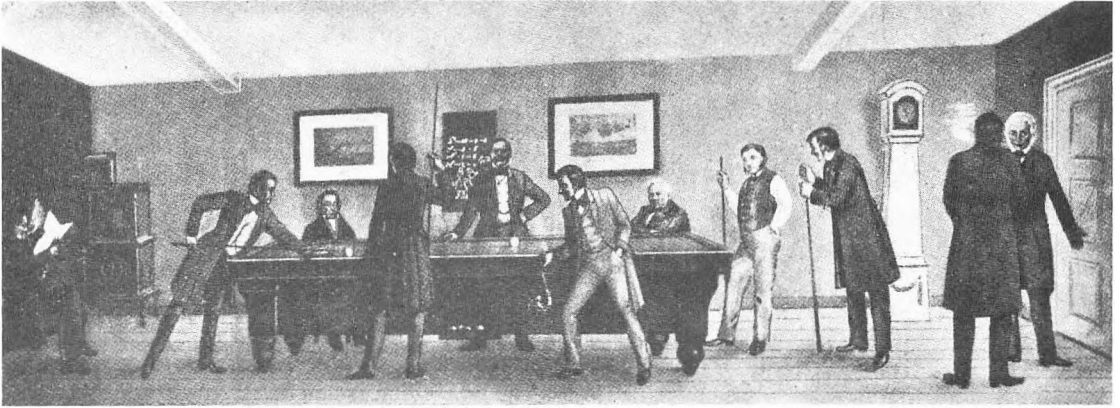
for at vi dog kunne beholde en lille rest af vore stemmemidler til overs til koncerten, som skulle afholdes klokken seks, og hvor Hartmanns indvielseskantate var glansnummeret, som vakte stormende bifald. Efter koncerten var der en sexa, hvor foruden den gamle kvartet Fr. Philipsen gjorde megen lykke med såvel tenor- som sopranarier af C. J. Hansens forskellige parodioperaer. Som tegn på, hvor løftet stemningen efter sexaen var, kan jeg huske, at der skete det vidunderlige, at et medlem af sangforeningen af egen magtfuldkommenhed gjorde en Århusborger til dannebrogsmænd, idet vedkommende af begejstring over konsul Broges gæstfrihed og jovialitet udnævnte ham til for fremtiden at hedde Danne-Broge. Om det var den smigrende udnævnelse, der fik manden til efter festens slutning at give et dundrende champagnegilde hjemme hos sig selv, skal jeg ikke kunne sige, men vist

er det, at han gjorde det, og at følgen blev, at vi hen ad morgenen højligt »lifvade« vandrede hjem og gjorde mange uordener på gader og stræder. Med nød og næppe fik vi afholdt nogle kammerater, som var blevet opmærksomme på et skilt med indskrift »Lazarus, kjøbmand«, fra at opvække Lazarus, og lige så stort besvær kostede det lidt efter, da vi passerede en købmand Spliid, at få dem fra at vække Spliid. På et lille torv – jeg tror det hedder Fisketorvet – fandt vi på alle at lægge os plat ned på brostenene. Efter så mange års forløb er det mig ganske umuligt at indse det morsomme heri, men sikkert er det, at vi dengang fandt det uhyre vittigt. Af samme anskuelse syntes dog ikke en kort efter ankomende politibetjent at være, da han meget barskt spurgte: »Hvad fanden bestiller De der?« Som svar herpå vidste jeg ikke bedre at sige end: »Tys, tal ikke så højt! Vi er døde!«

Studentersangerne lejrede ved Ørnereden med deres værter og disses døtre. Tegning i Illustreret Tidende 11. juni 1871. I »Studentersangforeningen 1839–89« hedder det om billedet, at det »er yderlig slet... det er fuldstændig fri fantasi, hvad let falder i øjnene på enhver sanger: medens en stor skare sangere forestilles syngende under dirigentens anførsel, ligger en mængde andre højst udisciplinært i græsset, og ikke få er, for effektens skyld formodentlig, udstafferede med hvide huer« – også den tid kendte de arrangerede pressebilleder

Billardspil i Klubben Polyhymnia. – Klublokalerne på Kannikegade (s. billedet s. 211) var rammen om borgerskabets fester gennem en årrække og i det daglige mødested for større erhvervsdrivende, officerer og embedsmænd. Da lokalerne blev restaurerede i 1900, malede malermester Laurits Kruse en række vægfriser med scener af klubbens liv i 1850'erne. En af dem viste det yndede billardværelse

Et øjeblik imponerede denne oplysning ham, men han forstod ikke spøg, tilkaldte med lydelig piben et par kolleger, og det var kun med stor møje, at vi slap for at blive anholdte og fremstillede for byens politimester, hvad der for øvrigt ville have været et højst fornøjeligt gensyn, da vi for et par timer siden var skiltes i fryd og gammen fra denne højtstillede embedsmand, den elskværdige og gemytlige politimester Hammerich, medlem af, om ikke formand i den komité, der tog sig af os sangere.

Allerede klokken ni næste morgen skulle vi på skovtur til Marselisborg skov, og det var ikke noget let arbejde for vor brave vært, konsul Mørk, at få os vækkede; navnlig var Peter Hansen meget ufremkommelig, da han argumenterede som så, at vogntoget nok ventede på ham, da det var ham, der skulle holde festtalen ved frokosten i skoven. Endelig fik Mørk os dog ud af fjerene, og under vor påklædning passerede følgende lille episode.

Mørk havde været så opmærksom at sende

en ganske ung barbersvend over på vore værelser, for at denne kunne betjene Peter Hansen og Faber. Conrad Møller og Peter Hansen var færdige med deres toilette og ilede over til morgenkaffen, og så faldt det mig, der imidlertid også var kommen i tøjet, ind at spille min ven Villiam Faber et puds. Medens Faber var i færd med at forfriske sine tømmere med diverse dukkerter i vandfadet, kaldte jeg den unge barbersvend ind i det andet værelse og betroede ham hviskende, at jeg var læge, og at Faber var en patient, jeg skulle ud med på sindssygeanstalten.

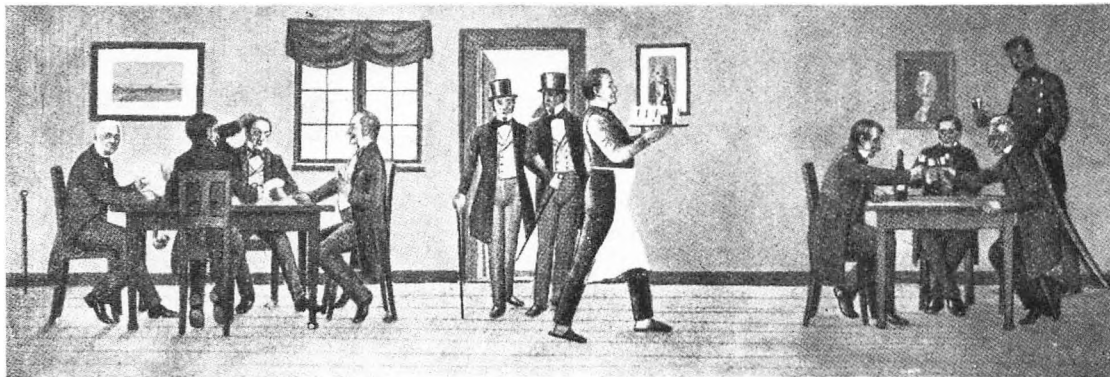
Den unge mand blegnede, da jeg erklærede, at jeg var nødt til at gå et øjeblik. Han ville holde mig tilbage; men jeg beroligede ham med, at Faber var meget skikkelig, når man blot ikke sagde ham imod, men sagde ja til alt, hvad han sagde; og så gik jeg over til kaffebordet og fortalte historien der. Et kvarter tid efter stillede Faber også. Han så underlig forvildet ud, gik lige hen til Mørk, slog i bordet og sagde meget højt og meget afgjort:

»Du Mørk! Den barbersvend, han er f.t.m. gal, for han sagde ja til alt, hvad jeg sagde, selv det mest vanvittige!«

Med værter, værtinder og en talrig skare deltagere steg vi til vogns ved ridehuset, men der var gået næsten en time over det fastsatte klokkeslet, da det uoverskueligt lange vogn-tog satte sig i bevægelse ad Marselisborg og Skåde skov til. Denne køretur var vel nok glanspunktet i festen. Luften var så henrivende forårsfrisk, ude fra det åbne blå hav smøgede en let brise ind og forjog tungheden fra hovederne, skoven var pyntet til festen i sin sarte, lysegrønne jomfrudragt, og solen skinnede mildt og blidt og generede os ikke med alt for stikkende stråler, og selv om den ville have prøvet på det, ville det ikke have nyttet den noget, den kunne umuligt have trængt igennem de støvskyer, som den lange vognrække hvirvlede op. Ved et sted i skoven med det stolte navn »Ørnereden« skulle frokosten holdes, og den blev storartet munter og hyggelig; den vellykkede sammenkomst mindes på en måde endnu der på stedet, idet den åbne plads her har ombyttet sit oprindelige romantiske navn med den mere prosaiske benævnelse:

»Studentershøjen«. I større og mindre, livlige, brogede klynger lejrede man sig her i græsset, og indholdet af de velfyldte kurve blev serveret af husmødrene, assisterede af de unge piger, der atter havde en højst beredvillig, men undertiden dog noget generende assistance af de unge studenter. I den lystige stemning blev der spist, under høje tilråb drak naboselskaberne med hinanden, og hver af os sangere syntes, han havde det bedst i sin kreds, hvad man kunne slutte sig til af de hinanden krydsende spørgsmål og svar, som f.eks.: »Har I røget laks ovre hos jer?« – »Nej, men vi har kalkunsteg! Har I det?«, o.s.v. Og til sidst endte det med, at det ene selskab gjorde visit hos det andet og fik et glas vin her og et stykke kage der, – og der blev gjort mange visitter.

Så lød kaldet: »SAN-GE-RE!« over pladsen, vi slog kreds om vor dirigent, Axel Liebmann, afsang en af P. H. skreven sang og endte så naturligvis med at give en hel lille koncert tilbedste. Da denne var forbi, opsøgte hver igen sit selskab; nogle partier vandrede ind i skovens dyb, andre diverterede sig med at foretage halsbrækkende nedstigninger ad den stejle skrænt med det glatte, fjorgamle græs,

Kortspil i Polyhymnia. En anden af malermester Kruses friser

Louis Hammerich (1830–1916), byfoged (politimester) i Århus 1867–1877, en af studentersangernes gæstfrie værter. Louis Hammerich havde 1859–64 været borgmester i Flensborg, men søgte til Danmark efter krigen. En brodersøn var den grosserer Louis Hammerich (1859–31), der har givet navn til bygningsartikelfirmaet Louis Hammerich & Co.

og atter andre blev på stedet og legede »Enkemand« og andre uskyldige lege, – panteleg så jeg i det mindste ingen af!

På dette tidspunkt indtraf der følgende lille begivenhed, som tog sig ret kuriøs ud. Conrad Møller og jeg havde på turen opfundet et sprog, som vi kaldte det nyzeelandske, og som det i og for sig ikke var så overdreven vanskeligt at blive perfekt i, al den stund det kun bestod i at brøle så højt og så uarticuleret som vel muligt. Nå, der var imidlertid flere af kammeraterne, der fandt, at det lød morsomt, og

som derfor opfordrede os til for et større publikum at optræde som de to vilde. Lejligheden var så bekvem, som ønskes kunne, idet der på selve pladsen stod et lille telt, som landskabsmaler Fritz benyttede, når han tog studier herude. Conrad Møller og jeg stred længe imod, men forgæves, og til sidst blev vi trængt ind i teltet af publikum, der utvivlsomt ventede sig noget yderst underholdende. Vi to var flove over situationen, da vi intet havde at byde på, men så fandt vi på råd. Vi fik Axel Liebmann og Villiam Faber til at agere udråbere, under påskud af at opholde folk, medens vi gjorde os i stand. Medens de to nu udfoldede deres vittighed i den bekendte stil: »V'artig, mine ærede, fremstilling af to vilde Ny-Zeelændere fra Ny-Zeeland i Kalifornien, aldrig før set her på pladsen, som taler, synger og danser på deres modersmål . . . o.s.v.«, fik Conrad Møller og jeg med stort besvær halet to af de pæle, hvormed teltets bagvæg blev fastholdt, op og listede os på maven ud af den frembragte åbning. Ad en omvej sneget vi os hen i udkanten af publikum og hørte os selv berømme af vore udråber-venner. Tiden faldt imidlertid både disse og den ikke så lille tilskuerkreds lang, og da Liebmann så ind i teltet og i sin overraskelse over at finde dette tomt faldt så meget ud af sin rolle, at han udbrød: »De er stukket af, de tyveknægte!«, antog scenen en vis lighed med forevisningsscenen i »Recensenten og dyret«, uden at det dog gik så vidt, at han havde nogen grund til at sige: »Die Leute wollen mich banken«.

Hjemkørslen var i højeste grad livlig, og de gode Århusianere, som ikke selv havde været med, er sikkert blevet noget forbavsede over den måde, vi kom hjem på. I alt fald gælder det utvivlsomt for vor vogns vedkommende; vi var nemlig kommet til at køre med politi-

mester Hammerich, og klokken halvfire om eftermiddagen kunne hans ekvipage ses at rulle op for hans dør, medens Frederik Philipsen stod med et ben på ryggen af hver af de ganske vist ikke rebelske heste og under høj-røstede »Hej! . . . hop! . . . Allez!« gav det dengang ikke ukendte cirkusnummer: den romerske atlet på de to heste.

Klokken halv seks gav sangforeningen koncert i det store ridehus. Entreen hertil var, for at give mindre bemidlede lejlighed til at høre vore studentsange, sat meget lavt, og der var da også over 800 mennesker til stede. Sangforeningen er måske således, når alt kommer til alt, den egentlige opfinder af de populære koncerter.

Om aftenen klokken ni var der stort bal i Polyhymnias lokale. Trods den tropiske varme gik dansen livligt, man fornyede sine bekendtskaber fra om formiddagen, man gjorde kur, skaffede sig hævn-gerrige rivaler på halsen, — Nej stop! At beskrive et bal i en provinsby, hvor sangforeningen er gæst, det turde dog være for overflødig.

Næste formiddag klokken elleve tiltrådte vi

hjemrejsen, naturligvis landværts. Opholdet i Århus havde ikke gjort vor »kaptajn« sø . . . om forladelse, jeg mener vort gamle bud Rasmussen søstærk. Det var synd at sige, at vi gjorde indtryk af at være udmattede, humøret var lige så ellevildt som på udturen, og vi i den sindssvage kupe afsendte det ene telegram efter det andet til de venner, vi nys havde erhvervet os i Århus. Som eksempel på arten kan anføres det par linier, vi sendte til dr. Glæsel, der sammen med sine unge stedsønner, brødrene Risom, havde vist os så megen gæstfrihed:

»Her bor Risom, her bo Glæsel,
alt det andet er kun fjas.«

I Nyborg overraskedes vi på det glædeligste ved, at en del indbyggere med byfoged Becker i spidsen indbød os til at benytte den halve times ophold til at nyde nogle forfriskninger med dem. Vi fandt ingen anledning til at afslå denne anmodning. For fuldstændigheds skyld skal det til slut bemærkes, at vi i Korsør fik skildpadde til middag.

HENRY USSING

DA PRÆSTEN KOM TIL SOGNET

Den 11. september 1882 udnævntes den unge, københavnske teolog Henry Ussing (1855–1943) til sognepræst i Vejlbj. Han var endnu ikke ordineret; dette skulle overstås, inden embedet i Vejlbj kunne overtages. Ordinationen blev foretaget af biskop B.J.Fog, der, mens han var Holmens præst, også havde konfirmeret Henry Ussing. I Vejlbj blev Ussing indtil 1891, da han blev sognepræst i Hvidovre; fra 1915 var han stiftsprovst i København.

EFTER MIN UDNÆVNELSE tog jeg snarest til Århus for at træffe aftale med biskoppen om ordinationen. Det brev, hvori han kort efter gav mig endelig besked, slutter med ord, som jeg synes, jeg skylder at medtage her til minde om den mand, som var min præst fra tidlige barndom og lige til jeg selv blev præst: »Og nu, kæreste Henry, lad mig sige Dem, hvor meget jeg glæder mig ved at få Dem hertil, og hvor inderligt jeg beder Gud give Dem nåde og velsignelse i det hellige kald. Det er kamptid, men kamp for det højeste og største, det eneste tilsidst, som det virkelig er værd både at kæmpe og at leve for, og under kampen føles det bedst, at over alt dette mere end triumferer vi ved ham, som giver os sejren ved vor Herre Jesus Kristus. Gud befæste os kun hver dag mere i hans tro og kærlighed.«

Et andet ærinde, som jeg samtidig skulle have besørget i Århus, var at finde en bolig, idet det mærkeligt nok i lang tid havde været skik, at Vejlbys præst havde bolig i Århus. Det hed sig endog, at det var »en fordel for embedet«; mig forekom det unægtelig lige det modsatte. Det lykkedes mig da med en del besvær at finde en tiltalende bolig ved Grenå landevej omtrent midtvejs mellem Århus og Vejlbj, den øverste etage i villaen Marienlund,

der lå på højden inden for Risskov, dengang med fri udsigt over den herlige Århus bugt.

Ordinationen skulle være den 18. oktober i Århus domkirke. Et par dage forud holdtes bispeeksamen, som dengang ikke var en bagatel. De skriftlige opgaver, der skulle udarbejdes i løbet af en dag, omfattede en dogmatisk, en etisk og en praktisk teologisk afhandling samt to udkast (dispositioner til prædikener over opgivne tekster). Til ordinationen havde biskoppen indbudt mine forældre og min forlovede til at bo i bispegården. Vi var to ordnander. Af biskoppens tale husker jeg særligt et enkelt træk. Han mindede om profeten Daniel, som hver dag i Babylon bad i sit kammer med ansigtet vendt mod Jerusalem, og tilføjede: »I en præsts hjem bør der altid være et vindue, som vender mod Jerusalem.« For mig, der skulle prædike, var det en særlig højtid, at beboerne i Vejlbj sogn, der kun lå en halv mils vej nord for Århus, i stort tal var mødt op i Domkirken. Den tekst, bispren havde opgivet mig, var Ap. G. 4, 23–31, hvoraf jeg til mit emne valgte de ord: »Herre, giv dine tjenere at tale dit ord med al frimodighed,« en bøn som jeg med min naturlige undseelse vel kunne trænge til og aldrig har glemt. Stiftsprovst Sørensens tale, da han snart efter

indsatte mig i Vejlbj kirke, handlede i god sammenhæng dermed om Paulus' ord til Timotheus: »Gud har ikke givet os fejgheds ånd, men krafts og kærligheds og sindigheds ånd.« I ugen efter ordinationen holdt mine forældre vort bryllup i provsteboligen på Regensen, efter at vi var viede i Vor Frue kirke af dr. teol. Rudolf Volf. Og dagen efter drog vi ind

i vort nye hjem, hvor Risskov modtog os i efterårets fejreste skrud.

Vejlbj sogn talte dengang hen i mod 1.500 indbyggere, af hvilke de fleste boede i sognets eneste landsby og ellers ret spredt, dels i gårde mod vest og nord, dels i små huse på det magre »Vejlbj Fed« langs Kalø Vig og dels i Vejlbj

Henry Ussing 1886 med sønnerne Johannes Blom U. (1883–1925, artillerikaptajn) og Henry Blom U. (1886–1954, prof. juris)

Biskop Bruun Juul Fog (1819-96). Biskop i Århus 1881-84, derefter Sjællands bisp

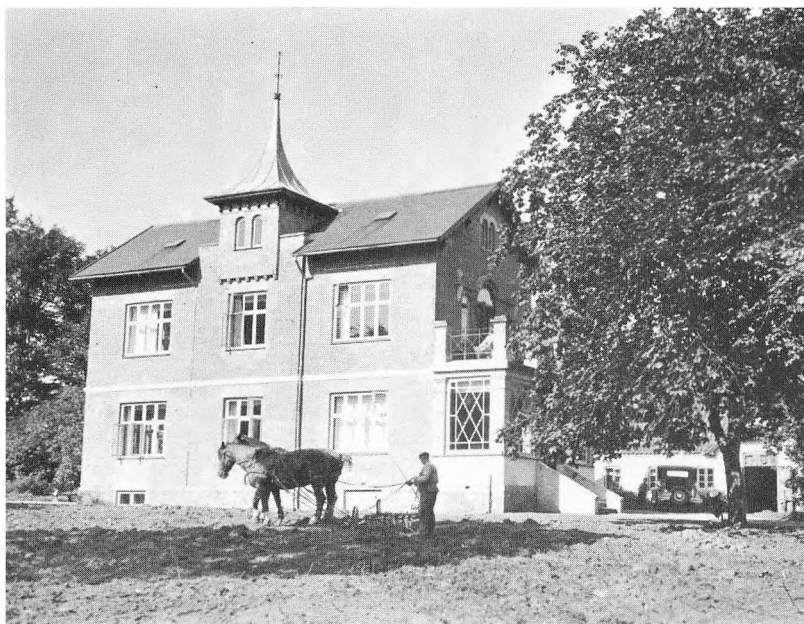
krat, hvor sindssygeanstalten ved Århus indtog en stor plads ved siden af nogle få villaer. Befolkningen bestod af gårdmænd og boelsmænd, som dyrkede noget af Danmarks bedste jord, små slagtere, som solgte kød på Århus torv, og en hel del arbejdere. I åndelig henseende var sognets tilstand ikke opmuntrende. Flertallet af de faste beboere var stærkt prægede af det åndsfattige, nærmest materialistiske livssyn, som fra den gamle lærer Lars Bjørnbak i Viby havde bredt sig stærkt i Århus egnen. I Vejlbys stod både den forhenværende og den nuværende førstelærer, fader og søn, Bjørnbak nær, og de var vant til at regere sognet. Dog havde der, vel en halv snes år forud, været en mindre vækkelse, frem-

kaldt ved besøg af nogle af Indre Missions første kolportører. Skønt kun en lille flok havde fundet hinanden i troens fællesskab, var vækkelsen ikke blevet uden en vis indflydelse i videre kredse. Saltets kraft havde vist sig også her. Da nogle enkelte gårdmands- og slagterfamilier brød med den hidtil herskende drikkevane, havde det virket til en betydelig fremgang i ædrueligheden ud over hele sognet. Men vækkelsen blev ikke forstået og plejet fra kirkens side, og da de manglede ledere, var det vakte samfundsliv begyndt at opløses igen. Nogle havde fundet nye tilskyndelser fra grundtvigsk side gennem valgmenigheden i Bering, som havde indflydelse også inde i Århus. Et par andre var draget stærkt over imod »Bornholmerne« (Luthersk Missionsforening). Men Herren var mig god, så de alle slog kreds om forkyndelsen i kirken og var glade ved atter at finde sammen.

Befolkningens videre kreds fik da også lyst til at høre den nye præst, og den kønne lille kirke blev straks fuld. »Han har sådan en god udtale«, var den første ros, som lød fra forskellig side. Og dette ord har sikkert rent bogstaveligt meget at sige, men rummede vist også anerkendelse af, at tankerne var lette at fatte og udtrykt på godt jævnt dansk. Snart kom der også en lille flok vandrende fra Århus; og man begyndte at mærke, at der var grøde i luften. Da forkyndelsen ikke lagde skjul på livsvalgets alvor, var der naturligvis mange jordbundne tilhørere, som blev vrede, men ordet havde alligevel den magt, at de fleste vedblev at komme. Et enkelt lille træk får lov at komme med her: En tid efter min indsættelse tog en fattig, døv skomager mig til side ved udgangen fra kirken og bad mig meget undskyldte, at han ikke havde søgt mig før; men han »var bange for, at Vejlbys folk så

Marielund, Ussings første hjem i Århus. Den nu nedrevne herskabelige ejendom ved Marielundsallé rummede i 1930'erne en kommunal skole for særundervisning og derefter Statens institut for talelidende. Foto fra ca. 1934

skulle tro, at det var ham, der havde lært mig, hvad jeg skulle sige i kirken« (!). Så tog han mig fast i hånden og tilføjede: »Jeg beder for Dem hver dag, at De aldrig må miste Deres frimodighed.« Jeg fik da senere en del med Jakob Andersen at gøre, en af de få gamle, snævre pietister, som man ikke kunne andet end holde af.

En af de første opgaver, som måtte løses, var efter min opfattelse at tilvejebringe en præstebolig i sognet. Jeg følte mig først for i befolkningen og hos læreren, og jeg mødte tilsyneladende en varm tilslutning. Jeg gik så til provst og biskop og blev unægtelig skuffet, da de tog afstand derfra og gentog, at det var en fordel for embedet at have bolig i Århus. Min hustru og jeg talte med Gud om det og fik den tanke, at sagen nok kunne føres igennem, hvis sognet ville vise sin interesse ved at skænke en grund. Derom spurgte jeg mig da

også foreløbig for hos læreren og andre og fik det opmuntrende svar, at det ville man naturligvis gerne. Så måtte jeg igen til provsten for at sikre mig, om der så kunne blive vej; og stiftsprovst Sørensen svarede straks: »Kan De få en grund, så tag den bare.« Men da jeg forebragte sagen for sognerådet, rejste der sig uventet mange betænkeligheder. Hvorfra de kom, var vanskeligt at efterspore, men de forskellige indvendinger dukkede op. I sognerådet var der delte meninger, og man vedtog derfor at sammenkalde sognebeboerne (naturligvis kun mændene). Inden det møde blev holdt, mærkedes det tydeligt, at der arbejdedes kraftigt for at underminere planen. Vi kunne bie og bede. Og da det afgørende møde holdtes, gik det hedt til, men til manges forundring endte det dog med, at det vedtoges at skænke en td. land til præstebolig.

Den første sejr var således vundet. Den næ-

Det landlige Vejlbymølle: Kålbygården med Vejlbymøllens kirketårn i baggrunden

ste blev heller ikke let, idet der var så forskellige meninger om, hvor præsteboligen skulle ligge. Det kom vi jo dog igennem, og vi fik en smuk, højtliggende grund ved Grenå landevej lige op ad landsbyen selv. Et embedslån blev bevilget, og arbejdet blev bortliciteret. Befolkningen syntes nu alligevel at være glade ved udfaldet, en del gårdmænd påtog sig at køre grus til haven, og årsdagen for vort bryllup kunne vi med tak til Gud lægge grundstenen til Vejlbymølle præstebolig.

Den nye præstebolig blev naturligvis straks et samlingssted for menigheden og udgangs-

punkt for forskelligt kristeligt arbejde. Det første var en søndagsskole, som endnu består i Vejlbymølle og bevarer erindringer om min hustru som dens stifter. Med sin praktiske sans var det for hende snart gjort hver søndag eftermiddag af husets forstue, præstens værelse og konfirmandstuen at danne et hyggeligt søndagsskolelokale, som i flere år var tæt fyldt af langt over hundrede børn, og hvor meget snart flere af Vejlbymøllens troende virkede med som klasselærere. Min hustru både sang og spillede, så huset genlød af glade barnestemmer. Snart blev der også særlige konfirmandmøder for de unge. Og det varede ikke længe,

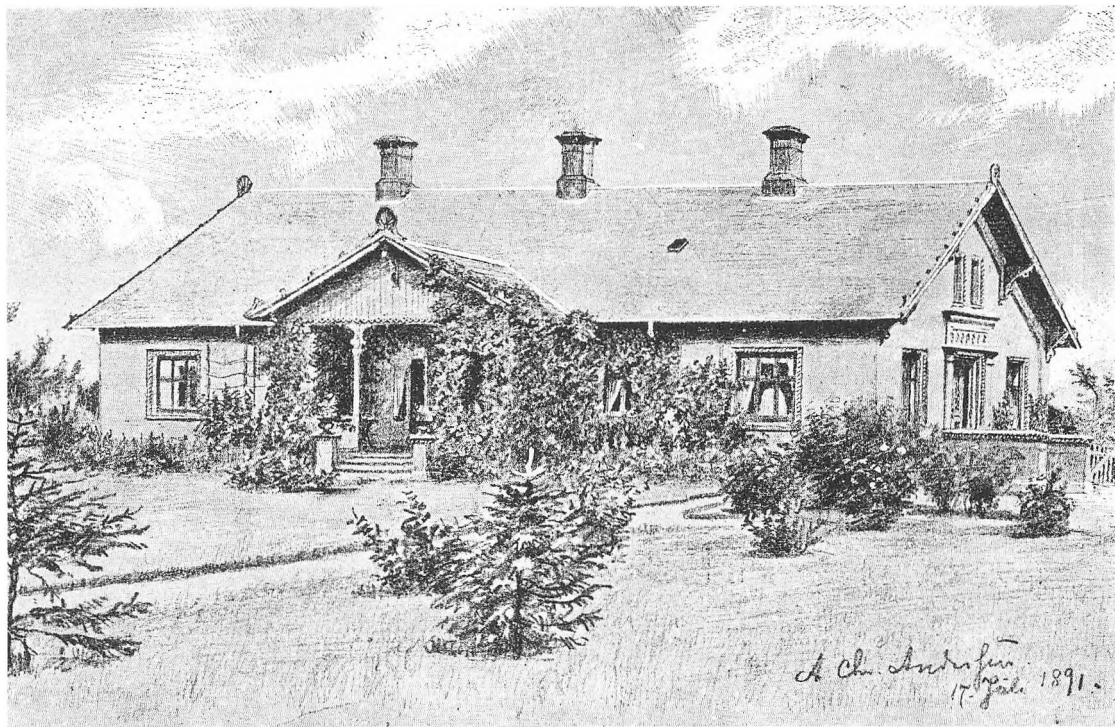
før vort hjem jævnligt fyldtes af en stor kreds voksne til åbne menighedsmøder, hvor ikke blot den mindre kreds af troende, men også en hel del, som var draget nærmere af kirkens forkyndelse, samledes for at finde dybere ind i Guds ord og høre nærmere om Guds riges liv. En række bibellæsninger over apostlen Johannes' første brev, som jeg holdt i kirken i vinteren 1884-85 (og som blev gentaget i missionshuset »Ebenezer« i Århus), blev også velsignet af Gud til at bringe nyt røre. Og en juleaftens gudstjeneste med tændte juletræer fik så at sige alle sognets børn og en stor kreds af forældre samlet i kirken. Så vidt mig bekendt var der dengang ingen eller kun ganske få landbykirker, hvor man holdt gudstjeneste juleaften. Derhos fik jeg også indrettet en kort eftermiddagsgudstjeneste om lørdagen i den stille uge, så at påskens store højtid fik fem helligdage på rad til glæde både for beboerne og præsten.

At præsten nu boede midt i sognet, betød naturligvis meget til fremme af en nærmere forbindelse med sognefolket i dets forskellige lag. Der var jo også her nogle, som var sunket dybt; og hvor er det godt, når præsten har let ved at finde dem. Jeg mindes Lars, som var den første vejlbyer, der besøgte vort hjem dagen efter vor ankomst. Han var så fuld, at han huskede meget lidt af det hele. Men en ugestid efter var min hustru med ved en begravelse, og da Lars opdagede, at min hustru så på ham (ganske uden hensigt, da hun slet ikke kendte ham), rystede det ham sådan, at han besluttede at holde op at drikke. Og det lykkedes virkelig, selv om det kostede årelang omsorg. Med hensyn til det, som man just ved den tid begyndte at betegne som menighedspleje, lod det sig jo under landsbyforhold i reglen ordne i al ubemærkethed. Et enkelt

træk, som jeg forlængst havde glemt, blev ny- lig opfrisket for mig af et øjenvidne. Det var en lille, fattig skræder, som en søndag havde barnedåb; og da vi kom hjem fra kirke, og vor søndagsmad var ved at komme på bordet, udbrød min hustru: »Synes I ikke, at vi skal tage vor middagsmad og bringe den over til skræderens? Vi har jo da nok i smørrebrød?« Tanken blev grebet med begejstring, og de af os, som kunne bære noget, tog hver sin del af den anrettede mad og bar den hen i skræde- rens hjem.

Før jeg fortæller videre om Vejlby, må jeg her nævne min gerning ved »Jyske Asyl«, Sindssygeanstalten ved Århus. Lige som mine formænd blev jeg kort efter min tiltrædelse i Vejlby beskikket til præst her. Gerningen blandt de sindssyge stod jo ikke i nogen egentlig forbindelse med sognearbejdet i Vejlby, men personlig fik den stor værdi for mig, idet den førte ind i områder af menneskelivet, som man ellers ikke kom meget i berøring med, og gav mig et helt nyt indblik i sjælelivets mørke egne til gavn for hele sjæleplejens gerning.

I forståelse af forholdet mellem sindssyge og religion står man i vor tid helt anderledes end den gang. På den ene side hørte man net- op da, under verdens forargelse over Indre Missions kraftige vækkelsesprædiken, stadig beskyldninger om, at missionen gjorde men- nesker sindssyge. På den anden side stod den daværende lægevidenskab (inden Charcots epokegørende arbejde om nervesygdomme) gennemgående på det standpunkt at betragte sindssygen som en rent fysisk hjernesygdom, der intet havde med sjælelige rørelser at gøre. Da jeg ved mit første besøg hos anstaltens to ansete læger som ung og uerfaren præst bad dem om råd med hensyn til min prædiken i

Den nyopførte præstegård 1891

Asylets kapel, fik jeg af dem begge (trods svarets forskellige form) den samme besked, som gik ud på, at jeg ganske rolig kunne prædike ligesom i Vejlbj, eftersom prædiken overhovedet ikke havde nogen indvirkning på hjer-
nen.

Til trods for disse på en egen måde beroligende udtalelser var det mig umuligt at tage hensyn til, hvad slags tilhørere jeg stod overfor. Og det varede heller ikke længe, før jeg gjorde erfaringer om, at Guds ord ingenlunde var afskåret fra at indvirke på syge sjæle. Jeg har derom oplevet adskilligt, dels glædeligt, dels sørgeligt, men skal her kun nævne et par træk: Det var i de første år, jeg talte med en dybt fortvivlet bondepike, som vedblivende

forsikrede, at hun var fortabt. Jeg svarede dertil kærligt, men med stærkt eftertryk: »Nej, thi der står skrevet: Den, som bor i den højstes skjul, skal blive om natten i den almægtiges skygge.« (Davids Sl. 91), hvorefter jeg hurtigt fjernede mig – men otte dage efter blev hun til lægernes forundring udskrevet som helbredet. Senere kom jeg i nærmere berøring med en højt intelligent yngre dame af det københavnske fritænkeris indre kreds. Hun led af stærke vrangforestillinger, men da hun kedede sig om søndagen, gik hun i kirke. Og der blev hun ganske normalt vakt, tilegnede sig sundt og klart Guds nåde, begyndte at gå til alters og var, skønt sygdommen i andre henseender vedblev, mærkelig sund i sit tros-

liv. Videre beretninger herom ville ikke kunne opfattes uden ret vidtløftig forklaring. Men jeg kan ikke forlade dette afsnit uden at udtale min taknemlighed for alt, hvad jeg her lærte af sjæleforståelse, sa vel som for den velvilje, jeg altid mødte på asylet, og det gode forhold, som bevaredes mellem lægefamilierne, overlæge Holms og reservelæge Helwegs, og præstehjemmet i Vejlbj.

Så nær som Vejlbj lå ved Århus, blev der da også snart en ret livlig forbindelse imellem dem i kirkelig henseende. Enkelte troende fra Århus fandt hurtig vej ud til Vejlbj kirke, og efterhånden blev det en større kreds, som sta-

dig drog derud om søndagen. Efter anmodning af stiftsprovst Sørensen prædikede jeg også nu og da i Domkirken, og i den videre omegn faldt det i min lod af og til at tale ved kirke- og skovmøder. Forbindelsen med egenes præster knyttedes naturligt gennem konventer. Et gammeldags mandekonvent med bedre middage, vin og tobak og ofte en ret laugsmæssig samtale om præstens forretninger kunne jeg ikke blive hjemme i. Men snart kom min hustru og jeg ind i en udmærket kreds i herredet nord for Århus, hvor sammenkomsterne begyndte med en gudstjeneste med altergang og fortsattes i fortrolig sam-

Hovedindgangen i 1880'erne til Jyske Asyl i Risskov, nu Statshospitalet

tale om kirkens livsspørgsmål. Provst Adam Bülow i Hjortshøj (tidligere Bording) var konventets formand, og i dets kreds af levende præster fandt vi trofaste venner. Også i stiftskonventet i Århus, hvis formand var sognepræst Peter Scharling i Randers, tog jeg ret stadig del.

Af udensogns venner fra den tid er der enkelte, som her må nævnes. Den elskelige gamle bibelkolportør Niels Andersen kom jævnlig til os. Hans vækkelse i de unge dage giver et ejendommeligt indtryk af den forudgående tids åndelige død i Århus omegn. Han havde sit hjem en mils vej syd for Århus og blev som ung tjenestekarl vakt uden nogen påvirkning fra mennesker. I stærk åndelig uro søgte han først til præsten og så til degnen, men fik ikke hjælp hos nogen af dem. Og igennem et år eller to gik han ene i sin nød og mente til sidst, at det måtte være helt galt fat med ham selv, da ingen kunne forstå ham. Men endelig hørte han folk snakke om, at der var en ung mand i Skejby (en mil nord for Århus), som var »blevet tosset«. Uden at vide mere vandrede han dertil og spurgte i det første det bedste hus, om der ikke her i byen var en ung mand, som var blevet tosset. Jo, ham kendte alle; så var det da let nok at finde ham, og til begges usigelige glæde kunne de to unge udøse deres hjerter for hinanden. Livet igennem kæmpede Niels Andersen under trange kår; på sine gamle dage tjente han det lidet, hans hjem be-

høvede, ved at vandre langt omkring med sin store bibel- og bogtaske. Sjældent har jeg truffet så åndelig udviklet, så ydmygt og elskeligt et menneske.

En anden, som jeg mødte i Århus, og som blev en af mine bedste venner for livet, var den ganske unge H. O. Lange. Hans fader var købmand i Århus; selv var han student og havde allerede som skoledreng fordybet sig i ægyptologiske studier. Tidlig vakt til en levende tro havde han taget del i forskelligt missionsarbejde i København. Intet under, at vi snart fik påbegyndt nogle friluftsmøder sammen i Risskov, hvor store kredse af Århus beboere spadserede og hørte musik ved sommer-tid; og en stor skare lyttede, hvor ordet blev talt med ungdoms friskhed og troens glød.

Endnu en, hvis minde sikkert endnu lever mange steder i Århus, kom vi i nærmere samarbejde med. Det var diakonisse Marie Johanne. Hun havde den gang sin gerning på Århus amtssygehus og har selv fortalt, hvordan hun blev stærkt grebet ved en pinseprædiken i Vor Frue kirke der. Den handlede om den samaritanske kvinde og blev for hende et kald til at optage et redningsarbejde blandt Århus' faldne kvinder, et arbejde, ved hvilket hun trods megen uvilje i begyndelsen tilkæmpede sig uforbeholden anerkendelse både hos politi og præster, og som førte bl.a. videre til stiftelse af et »Marthahjem« i Århus og et utrætteligt velsignet arbejde også blandt forkomne og forfaldne mænd.

SEVERIN GRAVGAARD

PÅ SKOMAGERVÆRKSTED I FREDERIKSGADE

Håndskomager Severin Gravgaard (1873–1958) fødtes i Voldby ved Hammel i en yderst fattig landarbejderfamilie. Forældrene boede i Severin Gravgaards første barndom forskellige steder i omegnen af Århus. I 1885 flyttede familien ind til Århus; men den 12-årige Severin Gravgaard, der var tjenestedreng, kunne først følge med til skiftedag. Fra 1902 boede Severin Gravgaard i København, hvor han arbejdede som håndskomager til 1947.

DEN 1. november 1885 rejste jeg så til mit hjem. Lønnen, jeg kom hjem med, var efter nutidens forhold uhyre lille, 1 par træsko, 2 pund uld og lidt penge-løn som dog lå under 10 kroner.

Da jeg kom til Århus, blev jeg bydreng på et mindre hotel; det var stamgæster, som kom, mest landboere, og jeg tjente mangen 10 øre ved at gå ærinder for gæsterne. Der var tre piger i køkkenet, som jeg også skulle gå ærinder for – jeg tror nok, at det var mest kæreste-breve, jeg gik med, men til gengæld sørgede de for, at jeg fik noget godt mad.

Senere kom jeg til en bagermester, også som bud, og der blev jeg så et år, til jeg skulle konfirmeres. Dengang var der ingen kontrol med bagerier, så de kunne skalte og valte, som de selv ville. For det første var væggene sorte af snavs, og i det hele taget var der meget snavset overalt. Der var en stor, kraftig lærling; når han stod og æltede dejen til rugbrød, så snød han næsen med fingrene, og når låget på dejtruget, hvor surdejen blev lavet, blev løftet af, var der sort af kakkerlakker. Bagermesteren var kendt i byen for sit gode brød.

Da jeg kom fra landet, skulle jeg i skole, og jeg blev så indskrevet i kommuneskolen i Paradisgade; men det er forbavsende lidt, jeg kan huske fra skoletiden. Hvor mange fag, vi havde, ved jeg ikke bestemt, men jeg tror ikke, vi havde andet end regning, skrivning, geografi, religion og gymnastik.

Når man kommer fra landet og ind til købstaden, så gør man jo ikke den bedste figur straks i skolen; men jeg faldt alligevel snart til, og det står sådan for mig, at jeg klarede mig rigtig godt. Vi havde en lærer med et tysk navn, som var noget hidsig, så der kunne godt falde nogle rap af engang imellem af spansk-røret – vi havde også et fælt øgenavn til ham. Vi havde en overlærer, som hed Olsen, han var meget afholdt blandt børnene, men vi var aldrig glade, når vi blev sendt op til ham, for så havde vi lavet nogle gale streger, og så holdt han en streng formaningsstale til os, og vi måtte love bod og bedring; men han slog næsten aldrig.

Jeg gik kun godt 1½ år i skole i Århus, så det er for lidt, jeg kan huske fra den tid. Dog kan jeg huske en lille episode, som jeg tit se-

Severin Gravgaard og hustru, formentlig bryllupsbillede. Om hustruen hedder det i erindringerne: »Jeg fik en god kone; hun var sindsligevægtig, havde et godt humør og var en god administrator. Hun syede kjoler, og jeg syede sko. Der var ingen velstand, men vi klarede os godt«

nerer har moret mig over. Ude på landet havde min moder fået syet en skødefrakke til mig; men den ville jeg ikke have på i skolen. Nu traf det sig sådan, at vi skulle have skoleudflugt, og så var der ingen nåde – jeg skulle være fin den dag, skødefrakke skulle jeg have på, protester hjalp ikke, jeg fik den på.

Vi havde en dejlig tur. Vi var ved Ørnereden i Marselisborg skov, og alt gik såre godt; men da jeg kom hjem, manglede jeg det ene skøde i frakken; det havde de andre drenge hugget af, og glad var jeg, så var jeg fri for at få skødefrakken på mere.

Nu skulle jeg så gå til præsten og forberedes til konfirmationen. Jeg blev konfirmeret den 24. april 1887 i Frue Kirke i Århus hos pastor Seidelin. Der blev ikke gjort meget stads ud af det. Jeg fik et sæt nyt tøj og et par nye sko, og da højtideligheden i kirken var forbi, gik vi hjem og fik noget mad. Gæster havde vi ikke, og gaver fik jeg ikke. Mere enkelt kunne det vel ikke være.

Det var mine forældres mening, at jeg skulle være baker; men det havde jeg ikke lyst til, og så kom jeg i skomagerlære. Jeg tiltrådte min læreplads den 1. juni 1887 hos en skomagemester på Frederiksgade i Århus. Jeg skulle stå fem år i lære. Hvis jeg ville slippe med fire års læretid, skulle jeg betale 400 kroner, og det var der ikke råd til. Min læremester var en mand midt i halvtredserne, med et stort fuldskæg og en halvlång pibe i munden, og den røg han altid på, når han ikke spiste og sov. Han gik altid med grønt forklæde. Foruden mester var der hans kone, to døtre og en søn. Huset, han boede i, var hans eget. Det var et meget gammelt hus; der var butik i stueetagen, og bag butikken var der et lille værksted, hvor mester og den yngste lærling holdt til. Ovre i gården lå et baghus, hvor der var værksted til svendene og den ældste lærling. Det var ingen god læreplads. Svendene fik ikke kosten hos mesteren; men lærlingene skulle have kosten der. Det var en meget dårlig kost, vi fik, vi kunne aldrig spise os mætte, og bad vi om et stykke mad mere end den normale ration, så blev vi skældt ud. Men nu vil jeg først gå over til at skrive om forretningen.

Jeg skulle jo til at lære at være skomager, og det var skik og brug, at man først skulle sy fandens patrontaske. Det var to stykker læder, som skulle sys sammen med en begråd, og når det var besørget, skulle det kastes i van-

det, og hvis det gik til bunds, så kunne man ikke blive skomager.

Jeg lavede så mit første arbejde som skomager, gik ned til åen og kastede det i vandet; om det sank eller ikke, kan jeg ikke huske; men jeg blev skomager. Min læremester var af den gamle skole. Han lavede meget solidt og godt arbejde. Til damefodtøj brugtes mest hestelæder, og skulle fodtøjet være let, så brugtes der følskind eller gedeskind. Der brugtes også en del brunel. Til herrefodtøj brugtes mest kalveskind med kødsiden udad; skulle det være meget svært, da brugtes smurtlæder. Bundlæderet, som blev brugt, var særdeles

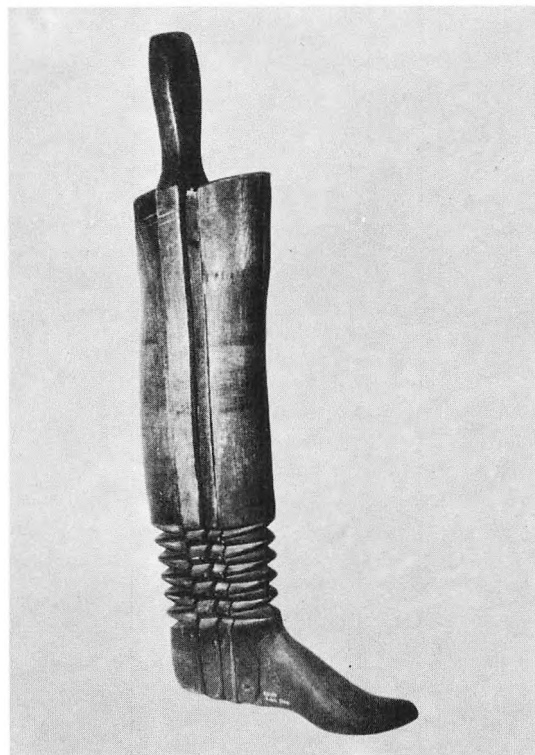
godt; da kendte man endnu ikke kemiske stoffer, som senere er kommet i brug.

Det var gode danske barkgarvede huder, der blev brugt til det lette arbejde. Til det svære fodtøj brugtes læder af vildthuder, som man fik fra Schweiz og Sydamerika.

De gamle skomagermestre fulgte ikke med tiden. Min læremester nådledede næsten alting på en cylindermaskine, og det var jo ikke godt. Ligeledes forstod han ikke at passe en læst til, så skoen kom til at passe. Et omrids af foden tog han ikke, så det var nærmest et held, hvis skoen kom til at passe. Han tog bare længdemål og viddemål, og det klarede han sig med.

Parti fra Ørnereden, hvor Severin Gravgård mistede sit ene frakkeskøde. Selve pavillonen opførtes 1909

Men så skete der noget, idet der kom en virkelig dygtig skomager til byen; han forstod sit fag. Han lejede en butik i Søndergade, lavede noget fodtøj og anbragte det i vinduet. Folk så straks, at det var meget pænere, end det, de var vant til at gå med. Han tog de bedste kunder og de bedste svende fra København. I løbet af forholdsvis kort tid havde han arbejdet sin forretning op, så han beskæftigede 17 svende. Jeg beklagede min læremester, for han mistede nogle af sine bedste kunder.

Skomagerne fik alt for lidt for deres arbejde i min læretid. Min læremester fik således for et par lange fedtlæderstøvler med pløkket bund 22 kroner, skulle der lokkrave på, kostede de 2 kroner mere, og for et par kalveskins herresko fik han 14 kroner. Et par hestelæders damesko kostede 9 kroner, et par herreforsålinger (randsyede) med hæle kostede 4 kroner.

Min læremester var højremand, og hans nabo, som også var skomagemester, var venstremand, og det betød meget i disse politisk bevægede år. En højremand gik ikke til en venstremand og fik noget lavet og omvendt. Ja, det blev drevet så vidt, at en guldsmed averterede i bladene »Århus eneste venstre guldsmed«.

Nu vil jeg gå lidt tilbage i tiden og fortælle lidt om min læretid. Da jeg kom i lære, var der 3 svende og 1 lærling på værkstedet. Vi arbejdede fra kl. 7 morgen til kl. 8 aften. Vi havde det meget godt, når undtages mad og logi. Værkstedet var i en lille sidebygning i gården.

Afpudsningsblokke til henholdsvis halvstøvler og lange støvler. Disse blokke anvendtes kun til afpudsning og farvning af støvlerne, efter at de var forsynet med skaft; fødderne blev syet over de almindelige læster (Den gamle By)

anbefales i Publikums velvillige Erindring.

35, Mejlgade 35.

Netop omkring 1890 begynder de mange håndskomagere at miste terræn til skotøjshandlere, der lokkede med færdige varer, som fabriksfremstillingen havde gjort billigere; her fra annoncesiderne i Århus Vejviser 1891

Der var ingen kælder under, og gulvbrædderne var pilrådne. På dette værksted, hvor der sad fire mand og arbejdede, stod min seng. Støv og snavs lagde sig i sengen, når der blev arbejdet, og det var der ingen, der tog anstød af; sådan noget var ganske almindeligt. Jeg spiste middag sammen med mester og familien. Vi spiste middag kl. 12, og jeg skulle have min skomagerstol med op i stuen; jeg måtte ikke sidde på en af mesters stole, og mærkeligt var det, for var der ben i kødet, så var det altid på den side af fadet, som vendte over mod mig. Ligeledes når vi spiste kogt torsk, så fik jeg aldrig andet end torskehovederne.

Den tørre mad bestod aldrig af andet end groft rugbrød med fedt og revet ost. Jeg fik aldrig et stykke pålæg. Det skete, at svendene, når de spiste frokost, gav mig et stykke pålægsmad – det smagte vel nok godt, især leverpostej holdt jeg meget af. Da jeg havde været

i lære 1 år, fandt min læremester på, at han ville have en lærling mere. Han skulle have 2 kr. om ugen, og så skulle han holde sig selv med kost.

Drengens fader var død, og hans moder var under fattigvæsenet, så han havde ikke andet at leve af end disse fattige 2 kroner om ugen. Men drengen klarede sig alligevel det par år, han var i skomagerlære; han levede så godt som udelukkende af margarine og brød. Nu da vi havde fået en ny lærling, blev jeg flyttet over på det større værksted, hvor svendene sad. Endnu havde jeg kun lavet reparationer; men nu skulle jeg til at forsøge mig med nyt arbejde. Det interesserede mig meget, og det er en væsentlig ting, når man skal lære noget. Derfor gik det godt fremad for mig, og da jeg havde stået i lære i tre år, lavede jeg næsten udelukkende nyt arbejde.

Da jeg var 17 år, fik jeg difteritis og blev

Forfatterens lærested i Frederiksgade 62 hos skomager F. Thestesen. Nr. 62 og 64 er nedrevet ved J. M. Mørks Gades gennemfremrydning; nr. 60 eksisterer endnu. Skomager Jens Hansen er den højre-skomager, der omtales i teksten

meget syg. Min læremester tog sig ikke noget af mig. Min seng stod på værkstedet, og der lå jeg i otte dage, uden at der var nogen, der tog sig af mig, men så var der en af svendene, der tog affære. Han kiggede mig i halsen og erklærede, at den så farlig ud, og at jeg øjeblikkelig skulle gå hjem til min mor. Skønt jeg dårlig kunne stå på benene, kom jeg da hjem, og der blev sendt bud efter en læge, som sagde, at jeg havde difteritis, og at jeg øjeblikkelig skulle på sygehuset. Det kom jeg også, og i løbet af 14 dage var jeg rask. Jeg blev udskrevet fra sygehuset en middag. Om efter-

middagen gik jeg en tur i Risskov; men det syntes min læremester var spild af tid, for det første, han sagde til mig, da jeg kom næste dags morgen, var: »Nå er du der, din drivert«.

Sådan kunne man behandle en læredreng dengang. Kort tid derefter blev mester syg, og han lå temmelig længe i sengen. Om det stod i forbindelse med, at forretningen gik tilbage, kan jeg jo ikke have nogen mening om; men jeg tror det, for hans bedste svend var gået, så havde han kun to svende, og han havde heller ikke arbejde til flere, og det pinte ham meget. Økonomiske vanskeligheder har vel

Håndværkerforeningens bygning i Paradisgade, opført 1867–68, ødelagt ved schalburgtage 2. december 1944. Til højre for hovedbygningen Håndværkerforeningens stiftelse, grundstenen nedlagt 1866

også været medvirkende; men han fik sygdommen overstået og kom igang igen med arbejdet; men det gik ikke godt.

Forretningen gik stadig dårligere, og han døde 1892, samme år jeg blev svend. Da havde han kun en svend på værkstedet, og han havde en gæld til sin læderhandler på 4.000 kr., og det var mange penge dengang. Enken flyttede ind i en stiftelse, og huset blev solgt, så gælden blev vistnok betalt.

Nu må jeg gå lidt tilbage i tiden, for nogle måneder før min læremester døde, blev jeg syg – det var tyfus for anden gang, og jeg lå på

Århus sygehus i 5 måneder. Der stødte andre ting til, så det var en drøj tur. Jeg blev udskrevet fra hospitalet den 24. august 1892 – det var under den store koleraepidemi i Hamborg. Jeg husker tydeligt, at befolkningen i Århus var meget opskræmt, der var nemlig fra Hamborg kommet en rejsende, som havde lagt sig ind på et hotel, og han havde kolera og døde. Der blev indkaldt frivillige ligbærere, og da de havde udført deres hverv, skulle de desinficeres. Den ene af ligbærerne, en skomager, var så letsindig, at han ikke mente, at det var nødvendigt med desinfektion, så han gik

sin vej og blev altså ikke desinficeret, hvilket havde til følge, at han døde af sygdommen. Nu var der altså to døde af kolera, så stemningen var noget trykket. Mange strøede klor i kloakkerne, og folk drak cognak i store måder; men kolera blev der heldigvis ikke mere af.

Medens jeg lå på sygehuset, var min læretid udløbet, og min læremester var død, så jeg behøvede ikke at lave svendestykke. Men da min mesters frue, som endnu var i forretningen, gerne ønskede denne afsluttende prøve, og da jeg selv havde lyst til det, så blev resultatet, at jeg lavede svendestykke. Jeg lavede et par dame-gedeskindssko, og medens jeg lavede dem, kom der skuemestre og kontrollerede, om alt gik rigtigt til. Vi var fem fra

forskellige mestre, som aflagde svendeprov. Bedømmelsen foregik i Håndværkerforeningen og blev foretaget af bestyrelsen for Århus Skomagerlaug. Jeg fik den højeste karakter af de fem, og det var jeg naturligvis stolt af. Formanden holdt en lille tale for os, men ellers skete der ikke noget. – Svendegildet, som jeg selv betalte, blev holdt hos mine forældre, mine læresvende var med samt enkelte andre bekendte og så naturligvis familien. Nu var jeg altså svend, og så gjaldt det om at få noget arbejde; det fik jeg med det samme hos en mester i Kannikegade. Det var en ældre mand, som havde et godt skomageri, og vi arbejdede godt sammen. Men da det blev hen ad foråret, fik jeg lyst til at rejse til København. Jeg havde lyst til at lære noget mere og se noget andet.

JENS THORSØ

BØDKER I MEJLGADE OG HOS BALLE

Bødker Jens Thorsø er født 1883 i Håsum i Salling. Faderen var muremester, men forlod tidligt Jens Thorsø's moder, som derefter med fire børn i 1885 rejste til Århus, hvor hun under vanskelige forhold forsørgede familien. Efter 1923, hvor dette afsnit slutter, arbejdede Jens Thorsø som bødkersvend på Aarhus Oliefabrik.

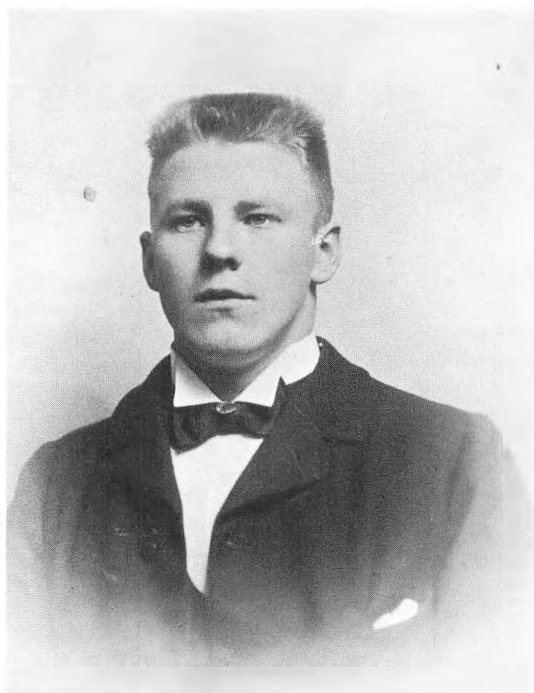
FRA MIN KONFIRMATIONS DAG, da jeg stod på kirkegulvet, husker jeg kun, at mine tanker drejede sig om det ene, fik jeg, når jeg kom hjem, den svanekniv, som jeg ønskede mig. Den fik jeg selvfølgelig sammen med andre nyttige gaver. Kniven kostede 50 øre, men havde samme værdi for en dreng dengang, som den første dolk har i dag for nutidens drenge. – Min bror skaffede mig derefter plads hos sin læremester, bødkermester Jens Mikelsen, Mejlgade, og jeg kom i lære.

Det første år var mit arbejde at lave stripper og andet småtteri af bødkerarbejde, at passe svendene op, hente materialer, øl og brændevin – gå byærinder for mester og hans frue, som jeg gik til hånde på mange måder. Arbejdstiden var 10 timer daglig og et par ekstratimer mere til at rydde op efter svendene. Hver søndag formiddag skulle jeg som yngste dreng møde oppe i privaten, pudse støvler og sko og gå i byen for fru. – De var gode mennesker begge to; de havde ingen børn, og jeg blev godt behandlet. Der var *een* pligt, jeg imødeså med interesse, det var, når fru. skulle i fint selskab; så måtte jeg op og hale i korsetbåndene. Damerne skulle dengang være tynde om livet som hvepse, og det var svært, da de alligevel skulle have en tilpas svulmende

facon. Jeg syntes altid, det var synd for fru. at hun skulle sådan pines så meget, så hun gippede derved. Fru. havde ingen anden end mig dertil, tjenestepige havde hun ikke i mit første læreår, hun var selv vant til at slide bravt, så vi klarede den fint.

Mester og fru. var gode og retfærdige mennesker, som vi læredrenge holdt af. Det vil forstås, når jeg fortæller, at mester forbød strengt svendene at slå vi drenge – det hørte jo ellers til allevegne på den tid. Mester var usædvanlig dygtig som bødker og forretningsmand. Han beboede huset til gaden, et gammelt bindingsværkshus; i to sidehuse var det store bødkeri, hvor alt arbejde til mejerier som trækær, smørkærner og alt til mejeribrug blev udført. Mester leverede alt bødkerarbejdet til bryggeriet »Ceres«: øltræer, lagerfade, de største indeholdt 50 tønder, store gærkar. Et bryggeri var jo dengang fuldkommen afhængig af bødkerarbejdet – og tænk, nu er der ikke nogen leverance mere for en bødkermester til »Ceres« og ikke brug for en eneste bødkersvend mere på det store bryggeri.

Mester byggede i min læretid (4½ år) en stor stavfabrik og savskæreri (dampkraft) ved siden af bødkeriet. Fabrikken står endnu som dengang, men alle tre etager er nu møbel- og ma-

Den nybagte bødkerlærling i konfirmationstøjet

skinsnedkerier, med andre ord: Bødkerfaget er kun en saga blot.

Det blev så sørgeligt med mester. Hans kone døde forholdsvis ung; efter hendes død fortsatte mester kun en kort tid med sin sædvanlige energi at lede sin store virksomhed fra kl. 6 morgen. Sorgen over hans kones død slog ham ned; han kom ikke ned mere om morgenen, blev menneskesky. Det blev sagt, at mester drak og drak spiritus for at få ende med tilværelsen. Den store stærke mand blev mere og mere et vrage; til sidst lå han hele tiden i sengen. Stiftsprovst Lindhardt var oppe for at tale mester til fornuft, men intet hjalp. Men da jeg blev svend og kort efter rejste ud, var jeg oppe for at sige farvel til min gode mester.

Han var klar og talte på sin gamle facon. Han sagde, søg Jens at blive lige så dygtig en svend som – og her nævnedes han navnene på fire af sine bedste svende – og når du nu, hvor du kommer hen, skal ud at møde dig, søg så aldrig snakker, men kun de pæneste steder og restauranter; det er altid det billigste og sundeste, og så kommer du ikke i fortræd. Mester sagde det altsammen, mens han holdt min hånd fast, jeg glemmer ikke hans sorgbetyngede ansigt.

Det var i foråret 1903 – jeg blev svend november 1902. Mesters kone døde 1902 – mester døde 1904 i januar.

Da jeg kom i lære, var der meget frie forhold på et bødkerværksted. Mandag var altid blå mandag, med megen drikkeri og fuldskab. Enten drak svendene på værkstedet, eller også besøgte de et andet værksted, eller også gik turen på beværtning. Bestille noget om mandagen var der næsten ingen, der gjorde. Som yngste dreng hentede jeg dagen igennem masser af bajere (9 øre pr. stk.). Akvavit var at købe på værkstedet hos een af svendene, som var skaffer, han havde altid en 2 potters flaske at sælge af, en pægl kostede jo kun få øre.

Forlystelserne dengang var først og fremmest beværetningerne for de fleste af byens indbyggere. Dernæst kom som nummer to, det gamle teater, hvor der næsten altid var fuldt hus, navnlig Hostrups komedier med alle de gode sange gjorde lykke; dengang var det absolut nødvendigt for en skuespiller og skuespillerinde at have sangstemme. Foruden teatret var der et par varieteer – det var altså vinterfornøjelserne i Århus. Om sommeren havde vi jo nok af skov og strand og rent og herligt havvand at bade i; men det friske rene badevand blev ødelagt af kulturen og fremskridtet, dengang vi gik fra det gode gamle lokum til det rene hygiejniske W.C.

Jeg har endnu ikke omtalt omklædningsrum, toilet, spise- og vaskerum – for noget af dette var ikke opstået endnu, end ikke i vore lønligste tanker. Vi vaskede kun vore hænder alle mand i en spand vand eller gik ud i gården til vandhanen; ansigtet blev vasket, når vi kom hjem. Omklædningsrummet var et søm til at hænge jakken på, kun enkelte fine svende skiftede bukser, de fleste gik fra og til arbejde i samme tøj og i samme træsko – klasseforskel var og skulle være meget iøjnefaldende. Jeg husker, min mor havde købt et hvidt kravebryst, sort sløjfe og manchetter til mig det sid-

ste år, jeg var i lære. Mor ville have mig fin, og jeg syntes også helt godt om mig selv, da jeg fik begge dele på og så mig i spejlet. Det var søndag, og en kammerat, Vilhelm, skulle komme, vi skulle ud at spadserere. Da han så kom og så mig i mit fine kravetøj, blev han ligefrem forarget og sagde: »Skal du have dette på, vil jeg ikke følges med dig. Hvad bilder du dig ind? Jeg troede, du var socialist«. Selvfølgelig var jeg socialist, rev kravetøjet af mig igen og fulgte, lidt ked af det for mors skyld, den rettroende, eller måske den misundelige, Vilhelm Langhoff, i den mundering,

Fra bødkermester Jens Mikkelsens værksted i Mejlgade. Nummer 5 fra venstre på jorden er den 16-årige bødkerlærling

som passede til os to klassebevidste socialistspirer.

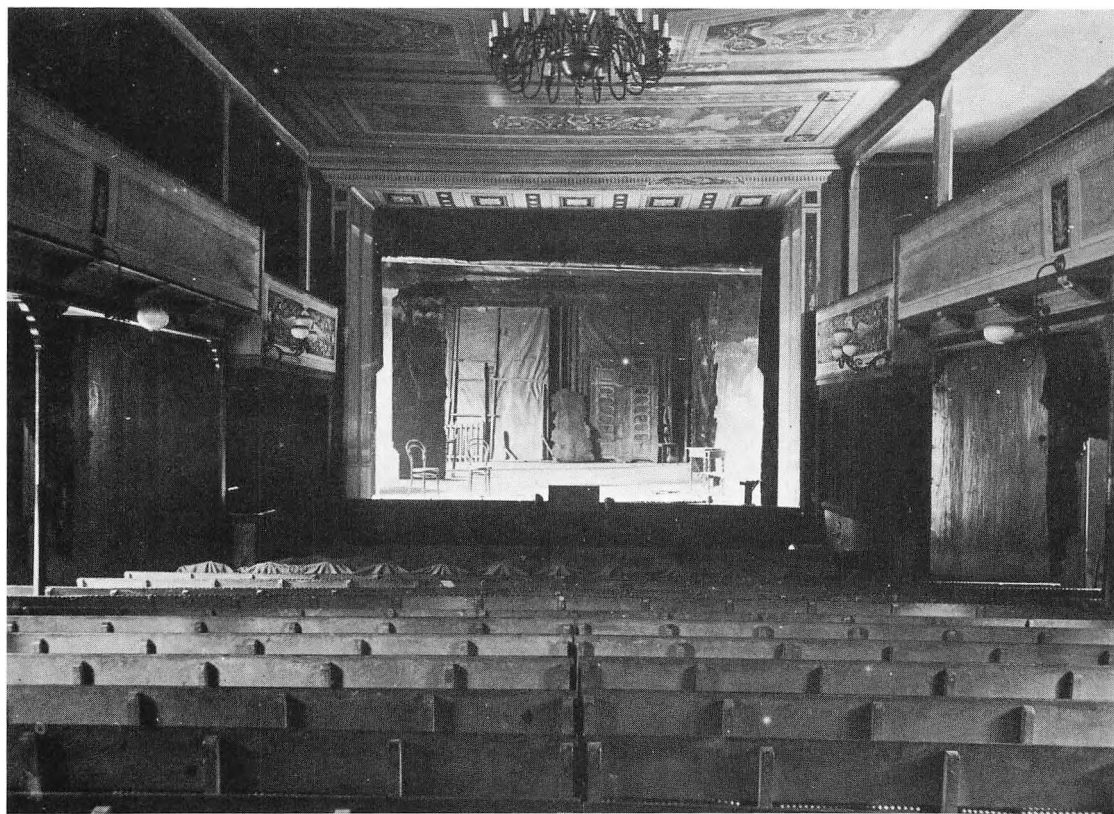
Jeg har altid haft svært ved at holde op på en arbejdsplads og rejse videre til den næste. Men det skulle man jo som ung svend, hvis man skulle nå ret langt omkring, og da jeg rejste til Tyskland i maj 1903, var det naturligvis meningen, jeg ville vandre gennem Tyskland og nå til Italien. Dette store mål gik jeg jo og snakkede en del om, inden jeg rejste; men da jeg nåede til Kiel og besøgte et temmelig stort bødkerværksted, hvor der foruden mesteren og hans to sønner, var 9 svende i arbejde, blev jeg hængende der i 16 måneder.

Min kone og jeg var blevet forlovet tre uger før, jeg rejste til Kiel, og er det så ikke forståeligt, at længslen efter at rejse hjem igen til Århus var stærkere end lysten til at rejse længere sydpå? Men det er nu nedslående, at turen til Kiel blev min eneste udenlandsrejse. Da jeg kom hjem til Århus fra Kiel, var der imidlertid kun lidt at bestille; men der var arbejde for en svend i København, og jeg sejlede, for første gang i en stor damper, til hovedstaden. Jeg havde dæksplads for 3 kr. Det var enten på dækket eller i lastrummet; jeg sov storartet i en stor tom trækasse, vågnede, da vi nåede Kronborg i strålende sol, drak kaffe på dækket, nåede omsider for første gang København, meldte mig så på vort forbundskontor hos den noble og afholdte forretningsfører Anthon Andersen – den senere københavnske borgmester.

Jeg har nok lignet et Guds ord fra landet, for Andersen tog mig fuldstændig under sin beskyttelse. Han fulgte mig helt ud til »Jepesen & Sønner«, Vesterbrogade, hvor jeg skulle arbejde næste dag og fik mig installeret med noget lånt værktøj – kun i København skulle vi holde os selv med værktøj, i provinsen skulle

mesteren holde os med værktøj, senere blev det som i København, hvad der også var det rigtige. Andersen tog mig så med igen for at finde et værelse til mig; det blev Vesterbrogade 119 over gården i stuen. Da det var ordnet, tog han mig med igen og viste mig, hvor jeg skulle spise; jeg har tit spurgt mig selv, om jeg nu også fik sagt Anthon Andersen rigtig tak, for pludselig var han borte, da der ikke var mere at hjælpe mig med. De syv ugers arbejde i København sammen med de gemytlige kammerater mindes jeg med glæde, hvis jeg ikke var blevet fyret, havde jeg sikkert været københavner i dag, så godt befandt jeg mig tilrette blandt de gode »letsindige« københavnerne.

På turen fra København hjem til Århus regnede det uafbrudt, så jeg hyggede mig nede i lastrummet, hvor der jo var lunt og tørt. Men jeg var såmænd meget varm i forvejen; jeg skulle jo hjem til kæresten og så temmelig lyst på tilværelsen. Da jeg kom til Århus, var der imidlertid endnu ikke plads til mig; igen måtte jeg på rejse, efter få dage i Århus rejste jeg til Randers, hvor der var arbejde for en svend til at lave øltræer. Det var en mørk og trist gråvejrs morgen tidlig i november 1904, jeg ankom til Randers, og trist var jeg også til mode ved at rejse fra kæresten efter få dages forløb. Mit indtog i Randers by blev også lidt trist. Da jeg kom ud fra banegården, gik der en smuk allé op ad en bakke med store træer på begge sider, og det lovede jo godt. For enden af bakken skimtede jeg i mørket en monumental bygning med en stor port. Jeg ilede op ad bakken for at se nærmere på borgen, som blev belyst af en lygte med et blegt gasblus; jeg måtte helt op til muren for at kunne læse, hvad der stod med store bogstaver over porten – så endelig kunne jeg se, at det var hverken

Fra det gamle teater i Kannikegade, hvor bødkerlærlingen frydede sig over Hostrups komedier. Teatret lå, hvor nu posthuset ligger

poesi eller romantik, som en ungersvend jo dengang havde hovedet fuldt af, der stod over porten: Randers Fattiggård.

Jeg traskede slukøret videre og gik hen til en beværtning og købte en god kop kaffe med frisk morgenbrød, det gjorde godt. Den tykke vært, en jovial type, forjog noget af mit triste humør, for han kendte min nye mester »Kilian« og hele hans familie, og værten bedyrede, at bedre husbond kunne jeg ikke få, og han fik ret.

Efter det første år hos Kilian rejste jeg til Århus og gik i arbejde hos min læremesters

efterfølger, Hans Nielsen; han havde dog kun det ene bødkerværksted. Mester Nielsen var en underlig barok og forsoren fyr og ikke så lidt nærig. Han fornærmede kunderne, når det passede ham, og var ligeglad, for han havde penge nok. Mester Nielsen havde været i Amerika og tjent mange penge, han var meget dygtig, men en underlig snegl i sin adfærd.

Lad mig fortælle en lille episode om mester, hvor han i grunden havde ret, men alligevel var meget uforskammet. Der kom en dag en meget fin herre og dame ind i værkstedet, elegant klædte begge to. Damen var iført en flot

Den bekendte Århus-bødker Jørgen Balle i døren til sin ejendom Frederiksgade 48 omkring 1890; også i naboejendommen og i Frederiksgade 68 havde han værksteder. Til venstre for døren bødkerens skilt, en tønde

sort ridedragt, lakstøvler og høj blank silkehat med slør ned ad nakken. De to kom for at købe et stort vaskekar – 26 tommer i diameter for oven. Prisen på vaskekar blev den gang sat til en krone pr. tomme, altså kostede karret 26 kroner. Damen førte ordet, og hun tingede og snakkede for at få prisen ned til 20 kr., men mester holdt på prisen 26 kr. Hun kom igen og bød 23 kr. – så blev mester gal og udbrød: »Når De har råd til at gå med høj silkehat, så kan De vel også få råd til at betale en håndværker den pris, karret er værd«. De blev begge to fuldstændig paf og stumme; damen rettede sig op, samlede sin lange knitrende kjole om sig og skred harmdirrende ud af døren med manden bag efter sig. Mester slog sig selv på lårene og grinede højlydt. Jeg kunne jo godt se det komiske ved situationen; men jeg blev alligevel gal på ham, fordi damen var så smuk – det var jo første og eneste gang, jeg havde set en smuk kvinde i et beskidt bød-kerværksted. Måtte jeg så ikke blive gal på ham, det asen; damens skønhed og charme hjalp hende ikke i den handel, begge dele prelede af på mesters nærighed.

Jeg blev ikke længe hos mester Nielsen. En skønne dag, mester var gået fra værkstedet, gik jeg ind i det lille hjemmelavede rum, som blev kaldt kontor, tog telefonen, ringede til Kilian i Randers, spurgte om han ville have mig igen, og han svarede: »Kom så hurtigt De kan, Thorsø«. Da jeg havde lagt røret og vendte mig om, stod mester der og havde hørt det hele. »Hvad bilder du dig ind,« sagde han, »bruger du min telefon til at søge arbejde hos en anden mester?« »Ja,« svarede jeg, »her vil jeg ikke blive; men det var ikke min mening, at du skulle have hørt det, men nu ved du det, jeg rejser til Randers igen«. – Jeg blev så hos Kilian i Randers et år mere for derefter at

havne hos bødkermester Jørgen Balle i Århus; hos ham arbejdede jeg i 17 år.

Bødkermester Balles altdominerende arbejde var margarinebaljer til Otto Mønstedts margarinefabrik. Hertil kom reparation af tusinder fedt- og olietønder til Aarhus Oliefabrik, samt leverancen af de store trækar, 3 meter høje og af 3 tommer tyk træ, som rummede 11 tons olie, affaldsolie, der bliver behandlet til sæbeolie. Behandlingen bliver foretaget med svovlsyre, og da intet andet end træ kan modstå den stærke syre, er det det eneste arbejde, som består fuldt ud, ja endda er betydeligt forøget på Aarhus Oliefabrik.

Af andet arbejde hos Balle var der øltræer, alt slags husarbejde, altså vaskehus, ajletønder, fernistønder, sæbebaljer og alt andet forskelligt bødkerarbejde. Lad mig ikke glemme spritarbejdet, et behageligt arbejde, som hos Balle tilhørte mig. Når der kom spritfade, tønder og ankre hjem fra Jens Ormslevs spritfabrik til reparation, stod jeg altid omgærdet af en behagelig desinficerende duft. Det kunne hænde, jeg glemte at tømme et stort fad for den sprit, som var blevet tilbage i fadet, når jeg slog fadet op. Så løb der spandevs af den fineste vinsprit hen ad gulvet og ned på første sal, hvor svendene nød duften – men havde det nu været vand! Tænk, alt det fine sprit, som ingen ville have; det kostede jo næsten ingenting.

Materialerne til margarinebaljerne var egestaverne af rene fedt- eller spiseolietønder, som vi forarbejdede i hånden. Det første skridt hen mod indretning af omklædnings- og spiserum skete i tiden hos Balle. Vi fik et smalt træskab hængt op på et søm over vor plads på væggen; der kunne kneben blive plads til frakke, jakke og bukser til omklædning – mere omklædningsrum fik vi ikke i de 17 år hos

Balle. Derimod fik vi en god stor spisestue i forhuset, som i sin tid havde været privat bopæl for en doktor Bünger. Vi fik også en spand rent vand hver aften, som to mand skulle være fælles om at vaske sig i. Flere år derefter blev der lagt varmerør i værkstederne, og vi fik

varme af spild damp; det var første gang jeg oplevede varme på værkstedet, det var herligt for os, som i vinterens stærke kulde var vant til at komme kl. 6 morgen og se vaskevandet fra aftenen før stå bundfrossen i spanden.

Vi var til tider 70 mand i arbejde hos Balle,

Aarhus, den 6 Mai 1909

REGNING

ii

Hr. Bødker Toravé

Schröder & Andersen's Møbelsnedkeri,

Ryegade 10, Aarhus.

Ans		
1 Buffet (Eg)		100
1 Spisebord "		50
1 Dækketøjskab "		75
1 Lydbord "		30
6 Stole og Lader		75
1 Divan		25
2 Senge		65
2 Spisebunde med Tangue		42
1 Klædeskab dt.		95
1 Værdmøbel		20
1 Servant og Karmwraps		55
1 Kæbskab og Karmwraps		18
2 Stole og Lader		17
	Kr.	831 00
Betalt		
Schröder & Andersen.		

Bødkersvenden gifter sig i 1909 og køber hos snedkeren komplette møblelementer

Thorsmølle omkring 1910, hvor Balles bødkersvende søgte til, når de tog fri en mandag. I hvert fald fra 1790 var der traktørsted i Thorsmølle

og fortjenesten var efter overenskomsten god. At remse op her, at vi kunne tjene 30–40 kroner om ugen i akkord, tjener jo ikke noget formål, når svendene nu tjener over 200 kr.; hvor meget de tjener over 200 kr., ved jeg ikke bestemt, for på grund af sygdom ophørte jeg med at arbejde, da jeg var 65 år i 1948.

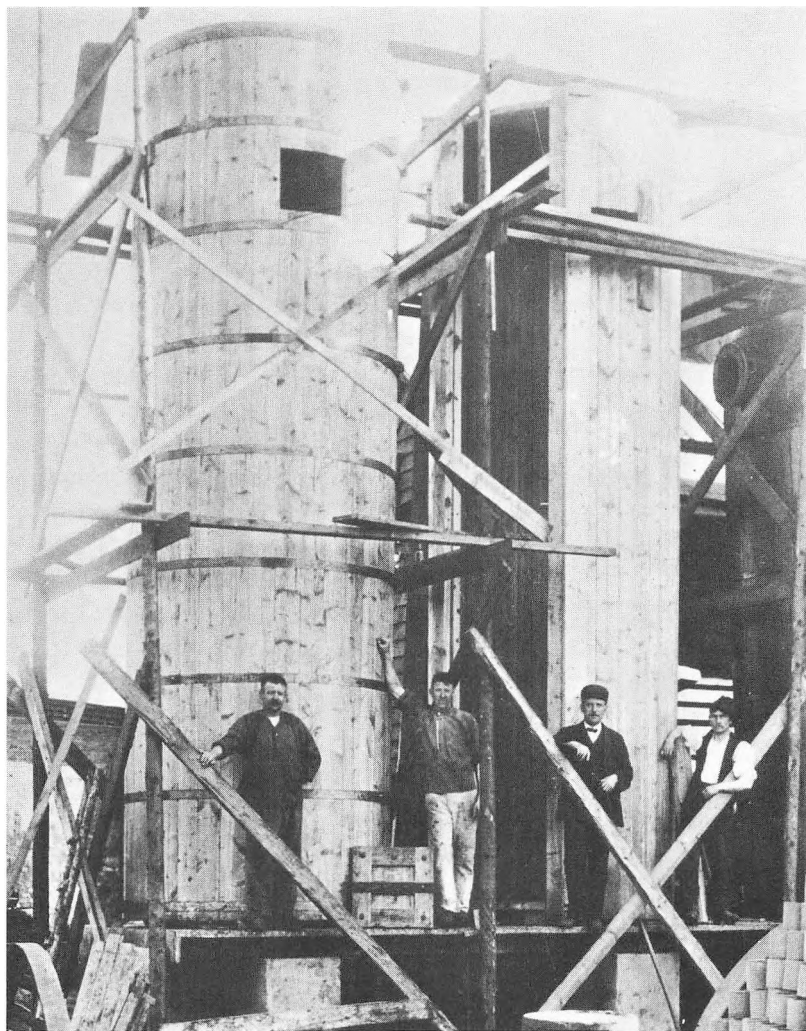
Selv om der hos Balle kunne være drikkeri til tider om mandagen, som stadig var komsammendag, må man huske på, at det var tiden før den første verdenskrig. Spritten var billig, og afholdsbevægelsen havde ikke endnu helt sat sit kulturstempel på arbejderne. For 2 kr. kunne der festes en mandag eftermiddag, både på værkstedet og under en tur i skoven. Jeg fandt i dag et fotografi fra en tur i skoven en mandag eftermiddag på en sommerdag med sol. Vi bad mestersvenden om 2 kr. hver på forskud; dem gav han os beredvillig, det var jo mandag. Vi vandrede til Thorsmølle i Mar-

selisborg skov, købte kaffe med brød og spillede kegler i Frederikshøj, drak et par øller der, gik tilbage til Thorsmølle, som ikke solgte spiritus. Vi var otte mand iblandt os, som dannede en dobbelt kvartet fra sangkoret »Kappella«. Vi sang for os selv og for skovgæster, som kom til, iblandt dem var den gode skuespiller og komiker Albert Schmidt, som vi straks indfangede, og han sang beredvillig nogle viser for os og publikum, hvis antal stadig steg, skuespilleren og vi sangere skiftedes til at underholde, og selvfølgelig havde vi en tenor med en herlig stemme, og det var såmænd også tenor Jensen, han hed, men ikke fra sangforeningen Morgenrøden. Viggo Jensen sang solo bedårende for os, uden brummen i det fjerne – det blev den helt store skovtur på en mandag. Vi inviterede Albert Schmidt på kaffe med møllens hjemmebagte kage, og store dejlige cigarer havde vi jo i lommen til

10 øre pr. stk. Der kan jo skumles over, at vi ikke havde konen med; men det duede ikke, for mandagen var svendenes dag. Hele denne dejlige mandag eftermiddag for kun 2 kr. pr. mand, og de slog godt til, og vores sang var til megen glæde. Husk på, at det var længe, før vi fik radio. NB. Vi kom alle ædru hjem til konen, kællingen, madammen.

Med de 17 år hos Balle var det slut med bødkerens store frihed på værkstedet. Vi havde alle dage været vant til at komme og gå, som det passede os. Der var ikke noget med at trække kort i kontroluret præcis morgen og aften; men nu skulle der snart blive forandring i disse forhold.

Næsten pludselig, i begyndelsen af 1920'

Bødker Balles svende har løst en specialopgave: to store »tårne« rejses i Grindsted i 1919 til brug for trækulfremstilling. Bødkersvendene er fra venstre Peter Sørensen og Jens Thorsø

erne, kom den sørgelige tilbagegang for det stolte bødkerfag. Vi blev pludselig slået ud – mistede det meste og bedste af vort arbejde. Det var den moderne hygiejne, som mere og mere greb om sig i uhyggelig grad for os bødkere. Vi hørte og læste daglig i aviserne om fremskridt og hygiejne. Det værste tab var margarinebaljerne, margarinen måtte ikke stå i butikken og ikke røres af menneskehænder, den blev pakket ind på maskine. Vi mistede også spritarbejdet; spritten skulle skærmes mod bakterier og tappes på flasker; de snavsede spritankre skulle bort fra butikken. Vi mistede øltræerne; lagerøllet skulle koges og fyldes på flasker. Vi mistede sæbebaljerne, sæben blev puttet i zinkbaljer; men nu er de heller ikke hygiejniske nok. Videre mistede vi alt mejeriarbejde, og husarbejdet blev også ilde medtaget. På grund af centralfyr solgtes der færre kar og baljer; de kan ikke tåle varmen og falder derfor i staver, og i vaskehuset bliver der mange steder bygget skyllekummer med fliser.

Vi skal beskyttes mod de arme bakterier, og det er gået ud over de arme bødkere. Ja, så sørgeligt stod det til for os i 1923. Fremskridt og renlighed havde efterhånden næsten udryddet bødkerfaget, snart ville resten af bødkersvendene som de sidste bakterier være helt udryddet. Men så slemt gik det nu ikke, selv om der blev stor arbejdsløshed i faget,

mange svende måtte gå over i andet erhverv. Antallet af bødkersvende i Danmark svandt ind til det halve i løbet af kort tid. Vi havde dog endnu det store arbejde med tønder og de store 11 tons kar til Aarhus Oliefabrik; men for mester Balle og bødkermeister P. Heickendorff, som beskæftigede 30 eller 40 svende, blev det en tragedie. De blev fuldstændig slået ud.

Heickendorff og hans mestersvend fortsatte længe efter. De gik og ventede på, at der skulle vise sig noget; men det var omsonst. Mestersvenden blev alene i et lille værksted og holdt ud, til han blev for gammel. Heickendorff fik en temmelig god stilling på sine gamle dage; han fik ansættelse som portier i den store »Jydsk Handels og Landbrugsbank«. Men for vores mester Balle blev det meget slemt. Det gamle bødkerdynasti »Balle« var det slut med. Den store fabrik, bødkerværksteder, savskærreri, skylleri til Oliefabrikkens mange tønder og jernfade, alt kom til at ligge stille og øde, fordi Aarhus Oliefabrik selv ville have bødkerværksted, selv lave tønderne, de store 11 tonskar, og selv skylle tønder og jernfade. Der blev så lidt tilbage af arbejde hos Balle, at det kom som en lykkelig befrielse for ham, at hele fabrikken brændte ned, og den 4. td. land store byggegrund midt i byen hjalp mester pekuniært på fode igen. Vi var alle sammen glade på mester Balles vegne.

FREDERIK LAUSEN

EN GAMMEL INDUSTRI BLIVER UNG

I 1892 kom den unge forretningsmand Frederik Lausen (1866–1959) til Aarhus Oliefabrik (forkortet AO) som direktør. Det blev indledningen til den lille lokale virksomheds omdannelse til et selskab i verdensklassen. I 1926 udtrådte Lausen af den aktive ledelse af Aarhus Oliefabrik og trak sig tilbage til sit gods Clasonsborg ved Herning. Hans merkantile udsyn kom nu landbruget til gode, ikke mindst gennem organiseringen af forbedret kartoffelavl og en opbygning af en moderne eksportorganisation for kartoffelavlere.

OPRINDELSEN til Aarhus Oliefabrik var Aarhus Palmekernefabrik Limiteret – populært kaldet »Palmekernen« – stiftet i 1871 af firmaet Adler Wulff & Meyer (senere Handelsbankens Aarhus filial: Jydsk Handels & Landbrugsbank) med tilslutning, som interessenter, af H. Pontoppidan & Co. Hamburg, Hans Broge, Rud. Wulff, Århus, og flere andre af datidens særlig i Jylland kendte mænd, som tillige havde landbrugsinteresser. – Ideen med palmekernefabriken var fabrikation af palmekerne-foderkager, der fra Harburg i Tyskland var begyndt at komme på markedet og på mode i det danske landbrug.

Olien betragtedes den gang som biprodukt, for hvilket der endnu ikke var nogen større afsætning. Ud over linoliemøller, hvorefter der også fandtes nogle her i landet og i Tyskland, fandtes der i Europa kun oliemøller af betydning i Marseille, der beskæftigede sig med oliepresseri af andet end hørfrø og raps, nemlig sesamfrø, jordnødder, kopra og palmekerner, men i forhold til nutiden i beskeden målestok.

I Europa kendtes kopra – såvidt vides –

overhovedet ikke før i 1860'erne med kokosoliens anvendelse udelukkende til teknisk brug (sæbefabrikation).

Leder af palmekernefabriken blev general-konsul Pontoppidans svigersøn, Alfred V. Kieler, som imidlertid i 1880 fandt, at den uregelmæssigt og trægt arbejdende lille fabrik i Århus ikke gav rum for videreudvikling.

Under Kielers forsøg på at finde afsætning fra Århus i Rusland for palmekerneolien, fandt han snart vanskeligheder for opretholdelsen af denne eksport, fordi Rusland, så snart nye varer indførtes dertil, øjeblikkeligt anlagde høje toldbeskyttelsessatser for de pågældende varer for at fremme opkomsten af russisk industri. Dette skete også hurtigt for palmekerneoliens vedkommende, og det varede ikke længe, inden det besluttedes at flytte presserne, på nær 4 små gamle presser, som man lod tilbage i Århus til bestridelse af den forretning, der var, over til Libau i det senere Letland.

Særlig indtil omkring 1900 tjente Libau fabriken let og godt, der var ikke for mange fabrikker. Den russiske befolknings størrelse

og fornødenheder var stigende, og såvel sæbefabrikationen som forbruget af lampeolie (officielt olivenolie) til kirkerne i stadig vækst.

Efter 1900 opstod konkurrencefabriker rundt omkring, både i Riga, Petersborg og Odessa, der lå bedre for de egentlige forbrugsdistrikter incl. Moskva end Libau, der i sin forbindelse med riget var afhængig af sidebaner. Karakteristisk for forretnings- og administrationsforholdene dengang var tillidsforholdet til Kieler, der stod som ejer af fabriken blot med en generalerklæring over for interessenterne, at den tilhørte disse og i tilfælde af hans død ikke kunne tilfalde hans arvinger.

Interessenterne plejede at få op til 50% af den lille interessentskabskapital, og disse benævnedes undertiden Libau »rubelfabrikken«. Interessenterne i Libau var praktisk talt de samme som i Århus, og der bestod et intimt samarbejde mellem Århus og Libau, som på senere tidspunkter førte til udvidelser i form af oprettelse af filial-fabriker i Odessa og Rostov, og efter at Libau på AO's initiativ og ved AO's hjælp var gået ind for fabrikation af spiseolier, oprettedes på Otto Mønstedts initiativ en margarinefabrik i Warschau i Polen.

Efter at Kieler i firserne var flyttet til Libau, førte palmekernefabriken i Århus en stille, vegeerende tilværelse; Kieler i Libau vedblev at være direktør. Afsætningen var næsten udelukkende kokosolie til København, hvor der efterhånden opstod flere sæbefabriker – foruden et mindre antal provins-sæbefabriker. I København havde man en generalagent, som besørgede det hele, og provinsfabrikerne købte en gang eller to årlig deres forbrug direkte hos fabriken, så det var muligt for personalet at få tid til en stille, hyggelig og provinsiel til-

Frederik Lausen, formentlig 1918

værelse, der ikke rummede anstrengende arbejde eller sensation af nogen art. Jeg blev vidne til forretningsgangen, da jeg kom til Århus 1892 for at overtage ledelsen og fuldføre bygningen af den nye fabrik, der skulle bygges på den helt nye basis: produktion af spiselige olier til margarinefabrikation.

1. januar 1892 ophævedes samejet med Libauer Oliefabrik, og firmanavnet forandredes til Aarhus Oliefabrik Limiteret.

Det nye selskab overtog Aarhus Palmekernefabrik for kr. 250.000, medens interessentskabskapitalen fastsattes til kr. 500.000. Direktøren erholdt i gage kr. 1.500 plus 20 pct. tantieme af nettooverskudet, idet han dog heraf afgav efter eget skøn en del til funktionærer. Tegning og overslag til den projekterede nybygning lød på 480.000 kr., maskin-

anlægget ansloges til kr. 156.000 – altså på forhånd mere end interessentskabs-kapitalen udgjorde.

Det var dengang kun et ringe antal margarinefabriker, hvoraf Otto Mønsted den første og største, fra hvem også ideen til den nye fabrik udgik, idet Mønsted gjorde interessenterne i »Palmekernefabriken« opmærksom på, at han månedlig importerede fra Frankrig 100 tons sesamolie, og at forbruget efter hans mening ville vokse.

»Sukkerhustofte« på Jægergårdsvej, oprettet som sukkerfabrik, men nedlagt, blev hurtig

en nødvendighed for AO – uden hvilken fabriken slet ikke ville kunne have klaret sig eller fulgt med udviklingen. Den inddrog under fabriken ved erhvervelse for kr. 33.796 med påstående bygning, der gav lagerplads til 1.400 tons sesamfrø. Ligeledes blev der også straks bygget tankbygning ved fabriken med 4 tanks, der kunne rumme 200 tons olie (fabrikens største tank i 1922 rummede 3.000 tons olie). Det lykkedes allerede i det første år at producere sesamolie af virkelig god kvalitet og nedbringe fedtindholdet i kokos- og palmekernekagerne.

Aarhus Oliefabrik, formentlig 1903. Statsbanernes centralværksted endnu ikke opført; til venstre de små huse i M. P. Bruuns Gade, der i 1930'erne faldt for Oliefabrikens kontorbygning

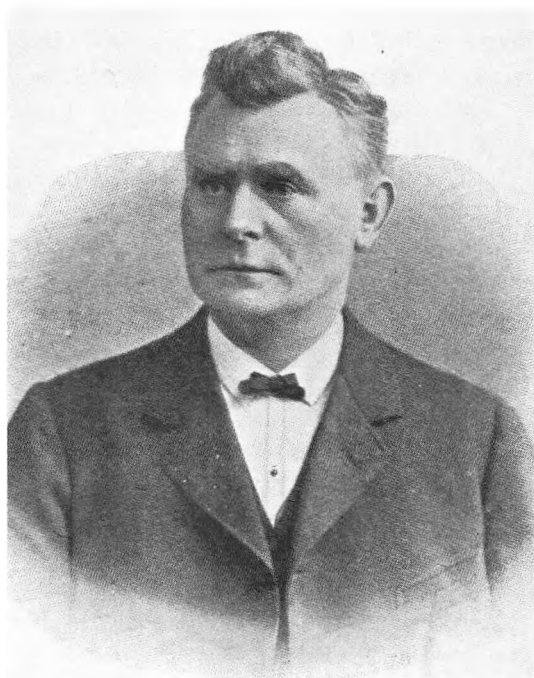
Sesamfabrikens produktion var anlagt på 800 tons sesamolie årlig, og man var på det rene med at måtte stile imod at kunne optage leverancen af det hele indenlandske forbrug, så det besluttedes omtrent med det samme at udvide fabriken og fordoble kapitalen til en mill. kroner. Opmærksomheden omkring den lille fabrik var straks stor både hjemme og ude, og der tilførtes protokollen følgende: »Interessenterne opfordres til at iagttage største diskretion med alle forhold vedrørende fabriken anliggender«.

Allerede året efter måtte man lagre sesamfrø rundt omkring i byen, og man besluttede at opføre en ny lagertilbygning på »Sukkerhustofte«. I 1894 måtte der foretages en udvidelse af maskinanlægget. Begge år viste så stærk salgsvremgang, at vi måtte anstrenge os for at følge med i fabriken; derimod kendetegnedes det næste par år nærmest ved slæbende produktions- og forretningsforhold uden synderlig fremgang. Lagerplads og kokosoliefabrik udvidedes, og sesamoliefabriken udvidedes til at omfatte jordnødliefabrikation.

Virkomheden kunne nu ikke arbejde tilfredsstillende uden laboratorium og kemisk assistance; dette medførte engagement af den purunge cand. polyt. M. C. Holst. Holst fik et glimrende materiale at arbejde med og udfoldede hurtigt sine rige evner på dette specielle område. – At AO i forholdsvis få år opnåede kvalitetsrenommé havde ingeniør Holst, hvis karriere inden for AO er bekendt nok, en væsentlig andel i.

I 1896 var jeg på første besøg i Libau for der at få foretaget de første praktiske forsøg med raffinering af kokosolie til spisebrug. Vi manglede i Århus aggregater, som fandtes i Libau.

I 1897 viste de første mørke skyer sig på

Alfred V. Kieler (1844–1926), Aarhus Oliefabriks direktør indtil 1892, derefter udelukkende direktør på fabriken i Libau til 1905

AO's forretningshimmel. Udførselsforbud for sesamfrø fra det pestsmittede Indien standsede tilførslerne. Kinesisk sesamfrø kendtes ikke dengang i Europa, og Lilleasien og Palæstina var eneste sesamfrøproducent og -eksportør af nogen betydning, men utilstrækkelig til dækning af forbruget.

Imidlertid gik forbruget både af sesamolie og jordnødlie ned til fordel for den billigere bomuldsfrøolie, som man i Amerika havde lært sig at raffinere næsten til fuldkommenhed. Tendensen gik i retning af nedgang i forbruget af sesamolie til fordel for jordnødlie (for hvilken vi havde fået anlæg færdig) i forbindelse med bomuldsfrøolie. Driften i 1896 var ikke regelmæssig og blev derfor dyrere og mindre

økonomisk. Man drøftede muligheden for optagelse af bomuldsfrøoliefabrikation; men vanskelighederne syntes for store og rentabilitet i det lange løb ikke sandsynligt på grund af dette frøes ringe olieindhold.

Basis for oliefabrikation her i landet dengang var olietoldbeskyttelsen, som imidlertid hurtigt af politiske grunde blev gjort illusorisk eller helt frataget os, da vi kom ind på fabrikation af spiselige olier.

I det følgende år stod sesam- og jordnødliepris omtrent ens, men jordnødolien blev foretrukket. Den udenlandske konkurrence i disse olier blev stærkere, og hjemmesalget påvirkedes deraf.

Derimod gik det – om end under mindre gunstige konjunkturer – fremad med kokosolieforretningen. Man havde, for at holde den også i denne artikel tiltagende konkurrence stangen, måttet afslutte blancosalg med de største kunder uden at kunne dække sig. Om disse forretninger ville give tab eller fortjeneste, afhang nu af, til hvilken pris kopraen kunne inddækkes.

Man overvejede dette år – for at have flere strenge på beskæftigelsesbuen – at optage linoliefabrikationen med eksport for øje (herhjemme dækkedes daværende linolieforbrug af de eksisterende linoliemøller); men de priser, der kunne opnås til eksport, retfærdiggjorde ikke et sådant projekt.

Margarinefabrikerne var efterhånden kommen ind på at bruge mere og mere af de faste olier (kokos) på bekostning af de flydende olier, så vor taktik at gå stærkt ind for kokosolie viste sig at være rigtig. Man var alligevel inden for interessentskabskredsen betænkelig ved at anskaffe en ny nødvendig og økonomisk dampkedel af hensyn til de »dårlige tider«.

1899 gik bestræbelserne nu ud på den stær-

kest mulige udvidelse af eksportforretningen. Det ville være den bedste mulighed for tilstrækkelig produktion, svarende til fabrikkens forøgede produktionsevne, selv om det oftest ikke var muligt til eksport at tjene ud over de effektive produktionsomkostninger. Misforhold mellem råproduktpriserne og priserne på de færdige olier var stadig til stede. Amerikas store bomuldshøst og forbedrede olie kvalitet gjorde også bomuldsfrøolie til en alvorligere konkurrent end tidligere.

Otto Mønsted udtalte på et møde, at hans eget forbrug af sesam- og jordnødlie nu var minimalt i sammenligning med, hvad det havde været tidligere, medens – om man havde brugt flydende olier i samme omfang som tidligere – han alene for sit vedkommende ville have kunne brugt fabrikkens hele produktion.

En sådan tilbagegang i forbruget af de olier, som fabriken oprindelig var anlagt på, måtte nødvendigvis føles. Vi slog nu af alle kræfter ind på yderligere forøgelse af fabrikationen af spiselig kokosolie (som jeg døbte »Neutrex«), og der blev anskaffet flere moderne kokospresser og stearinpresse til fabrikation af kokosstearin (»Cebes«).

I årets 2den halvdel vendte forretningsforholdene sig til det bedre – gode konjunkturer satte ind, og der blev nok at bestille. I det hele solgtes 1 mill. pund olie mere end det foregående år. Totalsalg 6½ mill. pund, hvoraf omtrent halvdelen til eksport.

Efter denne store omvæltning i margarineolieforbruget fandt vi margarineolieforretningen lunefuld og vanskelig, indtil margarinefabrikerne var kommet over deres vanskeligheder med bedste anvendelse af de stadig skiftende margarineolier. På det tidspunkt opstod tanken om – for ikke at betale højere råstofpriser end konkurrenterne – at man måtte

Frederik Lausen i sit kontor. På loftet, dekoreret af K. Hansen Reistrup, symboliserer kokospalmerne, fabrikkens råstoffer. Taburetterne foran skrivebordet har formentlig været til stenografdamer, næppe til besøgende forretningsforbindelser

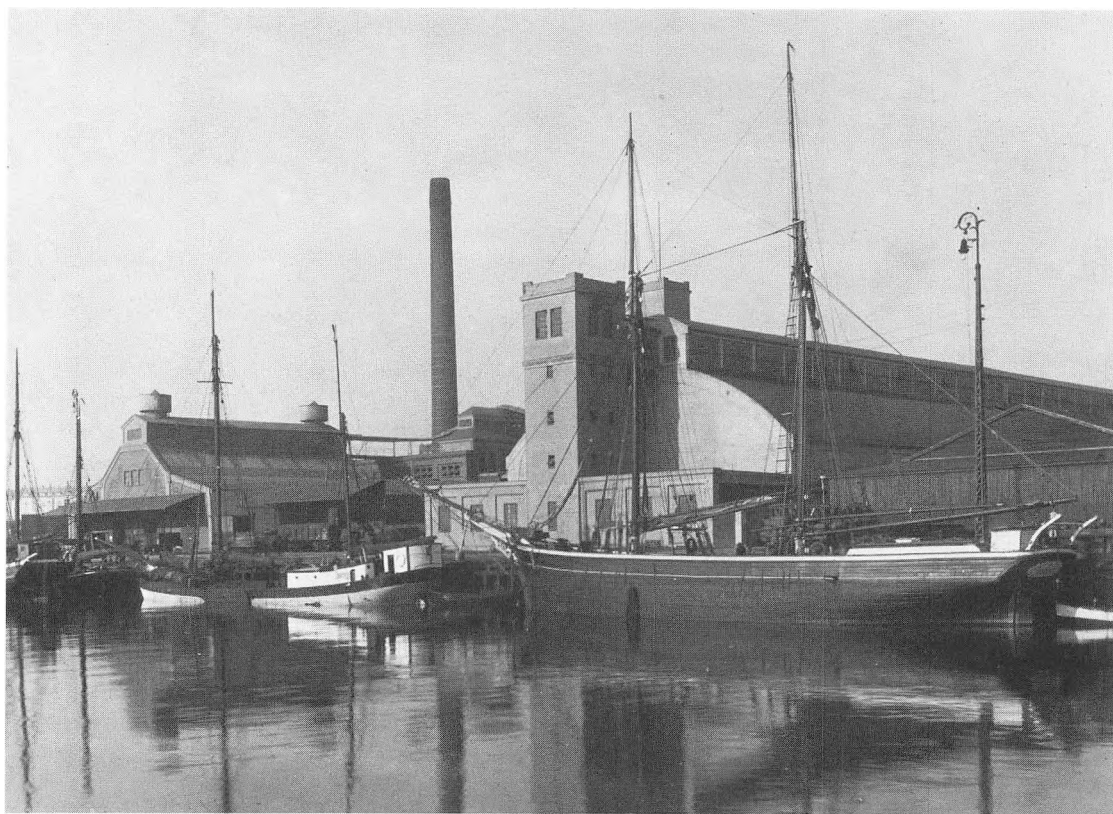
komme så vidt, at man kunne købe direkte afladninger fra produktionsstederne.

Med året 1900 kunne kokosolieforretningen stadig notere fremgang. Man havde januar 1900 lige så meget i nota som solgt i hele 1899, og raffinaderiet udvidedes.

Atter dette år fandtes der anledning til at minde om diskretion vedrørende fabrikkens anliggender. Rigtigheden og berettigelsen hertil illustreredes ved stedfundne virkelige begivenheder.

Blandt interessenterne var der trods al fremgang delte meninger om mine forslag om fort-

sat udvidelse af kokosoliefabriken. Ved den omsætning, der nu havdes, måtte det anses for nødvendigt, at fabriken til visse tider af året havde større disponibelt lager, som kunne beløbe sig til flere mill. kroner, medens man af egen driftskapital kun havde 400.000 kroner til at virke med, idet der i anlæg og udestående fordringer var bundet 600.000 kroner. Jeg anså derfor en kapitalforhøjelse af $\frac{1}{2}$ mill. kroner for nødvendig; uden en sådan turde jeg ikke indlade mig på udvidelsen. Der var ikke meget at tjene ved de flydende olier, man arbejdede med; men i kokos var der et nyt felt, som

Fabrikken i Sydhavnen, opført 1916

tegnede godt, og det gjaldt om at være den første på dette område samt forfølge de resultater, der allerede var nået.

Der taltes om farene ved konjunkturer, og om at det kunne gå med kokos lige som med de andre olier, at den atter tabte sin betydning. Her over for kunne jeg hævde, at det forekom mig ikke foruroligende at fortsætte udvidelser, når der var udsigt til at tjene noget. På den anden side måtte man ikke glemme, at selv om der også brugtes kredit, var der altid værdier til stede enten i varer eller kundetilgodehavender, og hvad konjunkturer angik, da kunne man i oliebranchen ikke unddrage sig sådanne – uden denne risiko kunne man overhovedet ikke gøre forretning. Man måtte ifølge sagens natur altid være belavet på at forsyne kunderne uden at have midler til at tvinge kunderne til at købe netop, når man ønskede at sælge. Kunderne havde det store fortrin at kunne disponere på kort sigt.

Otto Mønsted reddede situationen ved at minde om, hvilke skiftende tider fabriken havde gennemgået, og tilføjede: fabriken startedes på sesamoliefabrikation, nogle år senere fortrængtes sesamolien pludselig af jordnøddolie. Om man ikke den gang straks var gået over til jordnøddoliefabrikation, havde den ældre del af virksomheden nu stået fuldstændig stille, og vi havde været ganske ude af det. Nu står vi igen over for noget nyt (kokos), og vil vi være med, må vi ikke vige tilbage – tvært imod lykønske fabriken til, at den er kommet i rette tid, og bevilge de fornødne penge. Hvad kokosmør (»Neutrex«) angik, havde han (Mønsted) i begyndelsen mødt dette produkt med nogen mistillid, men havde efter nærmere undersøgelse fattet en god mening herfor, og han troede nu, at det havde en fremtid for sig.

Kapitaludvidelsesforslaget vedtoges derefter

M.C. Holst (1875–1951), ingeniøren, der skabte det tekniske grundlag for Oliefabrikkens vækst; ansat som ingeniør 1896, teknisk direktør 1918–36

i form af lån hos interessenterne af $\frac{1}{2}$ mill. kroner – foreløbig uopsigeligt fra långivernes side i 5 år.

Betydelige udvidelser fandt nu sted såvel af kopra- og jordnøddepresseriet som af raffinaderiet. For øvrigt faldt i 1900 jordnøddhøsten meget slet ud, og som følge deraf fabrikerede vi en i kvalitet meget slet jordnøddolie, som vi måtte høre ilde for. Imidlertid fremkom snart meddelelser fra udlandet om, at de udenlandske konkurrenter ej heller kunne levere bedre kvalitet. På et møde diskuteredes dette spørgsmål i den retning, at Mønsted bekræftede, at konkurrenternes olie ikke var bedre end vor, men han mente, at man burde have forsynet

sig tilstrækkelig rigeligt af forrige års gode høst, hvortil jeg måtte svare, at man jo ikke kunne vide, at det kommende års høst ville blive dårlig. Mønsted fremhævede, at det vigtigste af alt var at disponere således, at man altid var på højde med kvaliteten. Hertil måtte jeg replicere, at der ikke forelå tidligere erfaringer for sligt udfald af jordnødhøst i Vestafrika, at jordnødelieferbruget var usikkert, at man vel også måtte kunne være udsat for flere dårlige høstår efter hinanden – endelig, at man også var nødt til at tage det finansielle spørgsmål i betragtning.

I dette år rejste jeg første gang til Østen for at studere mulighederne for direkte råstofkøb hos producenterne og lære de store afladere at kende. Denne undersøgelsesrejse, efterfulgt i 1912 af en tilsvarende vidtomfattende verdensrundrejse, resulterede i senere successive oprettelse af indkøbs- og handelsstationer i Colombo, Penang, Singapore, Pontianak, Macassar, Duala (Kamerun, tysk V. Afrika), Bissao Bolama (portug. Guinea), Kinshasa (belg. Kongo), Bathurst (br. Gambia).

Med 1901 var kokosolien blevet hovedartiklen, og året blev helt igennem godt. Anlæggenes afskrivningskonto var i reglen blevet ekstra tilført restfortjenester efter udbytteudbetaling og bragt op på over en mill. kroner, hvoraf 1 mill. kroner vedtoges benyttet til fordobling af interessentskabskapitalen, således at hver interessent fik nye fri andele af samme størrelse, som de forud havde. Restsaldo blev stående på anlæggets afskrivningskonto, der herefter atter ville være at tilføre statutmæssige årlige afskrivninger. Overretssagfører Kier motiverede forslaget med hensynet til de forestående nye skattelove, som ville bebyrde interessentskabskapitalen med både kommuneskat og indkomstskat til staten og forpligtelse

til årlig angivelse til kommunalbestyrelse af indtægter og udgifter.

I øvrigt skete der en ændring i lovene gående ud på at retablere de 10 pct. henlæggelse til afskrivningskontoen, som i mindre gode år var blevet nedsat. Af totalsalget udgjorde nu »Neutrex« ca. 60 pct.

1902 indførtes automatisk brandslukning (Sprinkler). Oliemøller ansås for en særlig stor risiko, og assurancesummerne blev efterhånden større, end der kunne findes dækning for.

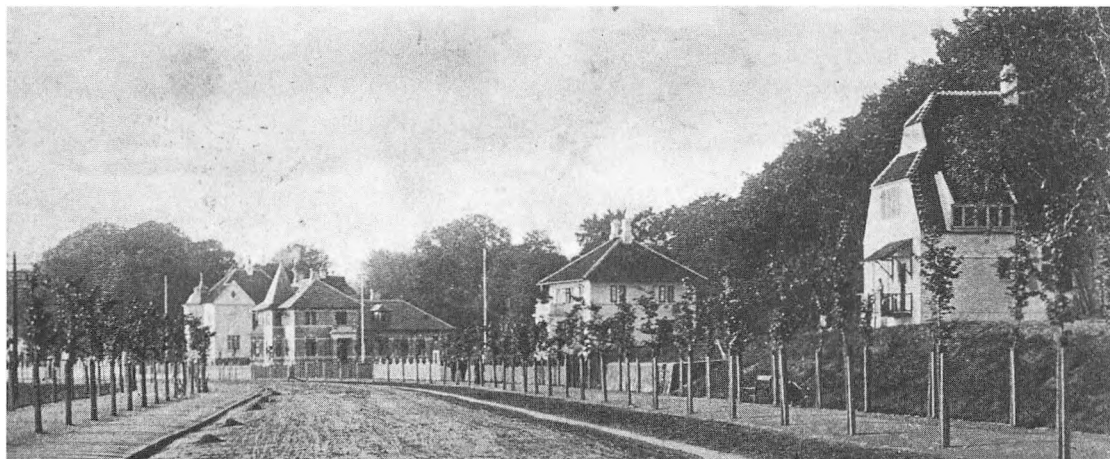
Den første bygning i Bruunsgade, »Sct. Poul«, købtes for at skaffe fabriken luft til denne gade og plads til en værkstedsbygning.

Fremgangen i salg af olier var betydeligt. Raffinaderiet udvidedes atter – i forbindelse med fabriken tårn, der oprindeligt byggedes af hensyn til sprinkleranlægget.

Vor spiselige kokosolie fandt også indpas i udlandet, ikke mindst i Tyskland.

Tolden på kokosolie i Tyskland var 2 mark pr. 100 kg, og den tyske toldtarif kendte endnu ikke forskel på kokosolie til teknisk brug og raffineret kokosolie til spisebrug, men med den stigende import til Tyskland fra Danmark måtte man være belavet på en stærk toldforhøjelse fra det industribeskyttende Tysklands side – som også hurtig kom – for spiselig kokosolie. Med denne mulighed for øje rejste jeg til Tyskland for at undersøge forholdene, og vi kom til det resultat, at det rigtigste ville være at anlægge en fabrik dernede med det samme.

Omegnen af Hamburg gennemsgøtes, og man fandt i fabriksbyen Harburg a/d Elbe, hvor der i forvejen var en betydelig linolie- og palmekerneindustri, stedet, en gammel palmekerneoliefabrik, der var at få til leje. Dette skete i sommeren 1902, og allerede i decbr. 1902 kunne jeg, efter at have ordnet etablering

Strandvejen 1903. Som så mange af byens fremtrædende erhvervsdrivende havde Fr. Lausen sit hjem i en af Strandvejsvillaeerne, Villa Aros (nu Rudolf Steiner Skolen, nr. 102), der her ses som sidste bygning på vejstykket

i Harburg under formen G. m. b. H. med nom. kapital af $\frac{1}{2}$ mill. Reichsmark, meddele interesserne, at både Århus- og Harburgfabrikens fulde produktion af kokosfedt var ud-solgt til april næste år og samtidig foreslå ufor-tøvet at fordoble Harburgfabriken, der havde fået navnet »Oelwerke Teutonia«, G. m. b. H.

AO var eneaktionær, og »Teutonia« blev, skønt nominelt selvstændigt tysk firma, ledet fra Århus og betragtet som AO's afdeling i Tyskland, indtil krigens udbrud i 1914 frem-kaldte sådanne forandringer, at arbejdsfor-holdet mellem fabrikerne blev mindre stabilt.

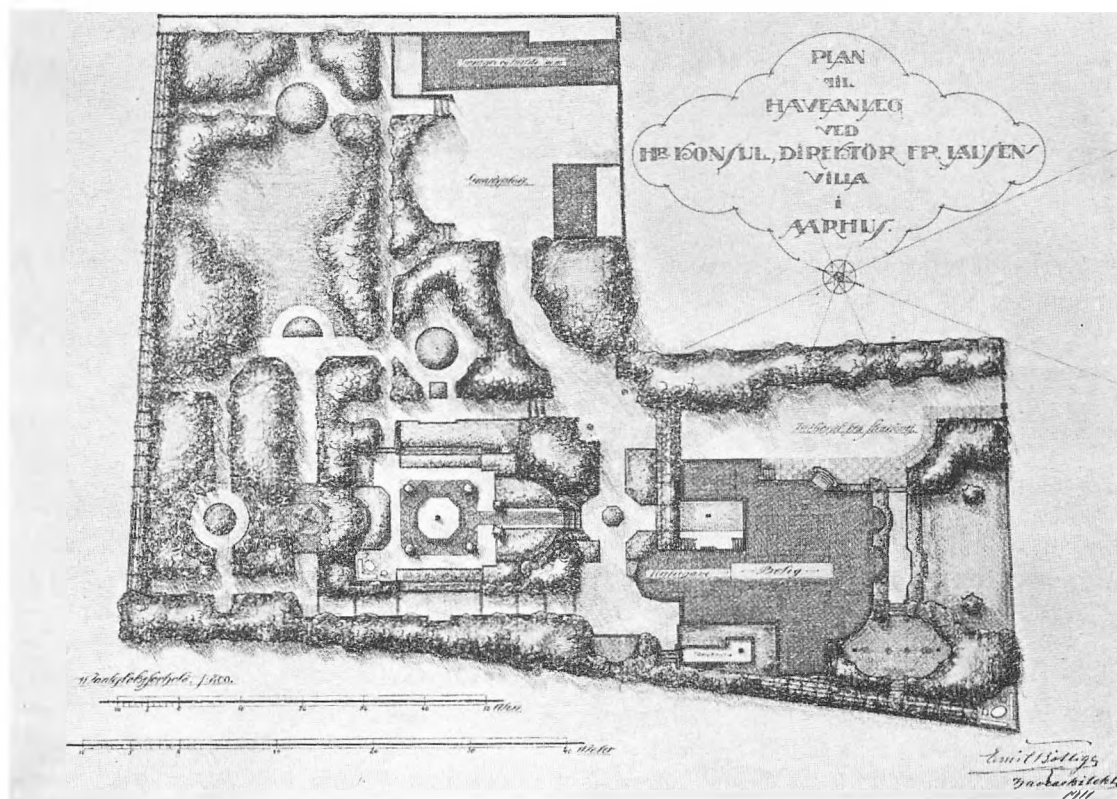
»Teutonia« blev fra sin start anset i fag-kredse og blandt kunderne, men efterstræbt, ligesom Århus, af konkurrenterne.

Århus tilførte straks »Teutonia« al sin tek-niske erfaring og vedblev gennem årene der-med, ligesom vor forretningserfaring på vort specielle område i lige så fuldt mål gjorde »Teutonia« opgaven lettere, end om den var begyndt på bar bund uden hjælp, som Århus i sin tid.

I disse år begyndte man, opmærksom på AO's fremgang og »Teutonia«s start, at tale om konkurrencefabrik herhjemme. Fra ud-landet konstateredes spioneri i Århus for om muligt at gøre sig bekendt med vore fabrika-tionshemmeligheder. Under disse spionerings-forsøg forsøgte man i Århus ligeledes at lokke vore mest betroede folk over til sig ved høje løfter. Enhver af disse »angrebne« bestod prø-ven.

Omkostningerne i Harburg var større end i Århus. Det var en gammel, lejet fabrik, og både drift og nyindretninger led derunder. Århus måtte yde finansiell støtte, som »Teu-tonia« forrentede. Når »Teutonia« fik for-tjenester, brugtes disse tit til udvidelser og reserver, der endte med – lige som i Århus – at blive friaktier, og afskrivninger steg til 20 pct.

Der blev i 1903 tale om anlæggelse af et raffinaderi i Østrig, hvorfra efterspørgslen ef-ter AO's »Neutrex« var stor; men det kunne ikke gennemføres på grund af toldmure.

Beliggenhedsplan for Frederik Lausens villa og have 1911. Planen giver et indtryk både af størrelsen og af, hvordan man gennem løvgange og mure har søgt at skærme mod den stærke vind fra Bugten

I 1904 kendetegnedes ved så høje olie- og fedtpriser for margarinefabrikationen, at det i nogen grad satte den voldsomme udvikling noget i stampe.

Der var en vis knaphed på de sorter kopra, der egnede sig bedst til fremstilling af fineste kokosmør, og ved spekulanterens indgreb fordyredes yderligere den til dækning af forbrugt ikke tilstrækkelige mængde producerede kopra. Man måtte ofte sælge med tab for at holde den tiltagende konkurrence stangen. Der var ofte tale om »Kamp på liv og død«.

Cottonolie var det år til stede i ukendt

mængde og til hidtil ukendt lav pris, så man var atter ude for store svingninger i det hele.

Konkurrencen i kokos blev i 1905 overordentlig stor, og det lod sig hverken gøre at få olieprisen op eller kopraprisen ned.

Harburgfabriken, som hidtil havde været lejet, købtes og udvidedes til at omfatte sesamoliefabrikation, der i Tyskland var blevet obligatorisk. Fabriksbygningerne betaltes med mark 400.000, og den hidtil nominelle selskabskapital, $\frac{1}{2}$ mill. mark. indbetaltes, medens interessenterne gav AO et lån på $\frac{1}{2}$ mill. kroner.

Afskrivninger på »Teutonia« nedsattes, nu

man var ejer af fabrikken og ikke lejer, igen til 10 pct., og Århus afgav af sin fortjeneste ekstra afskrivning til »Teutonia«, fordi de gamle maskiner, overtagne ved købet af fabrikken, havde en mindre værdi.

Der var dog fremgang for begge fabrikker, selv om råstofferne vedblev at være knappe, og i 1907 var høje priser som aldrig før, en situation, der var egnet til at vække uro. Ved pristilbageslag måtte man være forberedt på tab, da man i alle tilfælde var nødt til at disponere langt ind i fremtiden.

Cottonoliespørgsmålet kom atter på tale. Forsøgsvis raffinering gav udmærket kvalitativt resultat. Det var et felt, vi i og for sig var selvskrevne til at betrede; men man fandt igen – måske nærmest af økonomiske grunde – at måtte lade tanken falde.

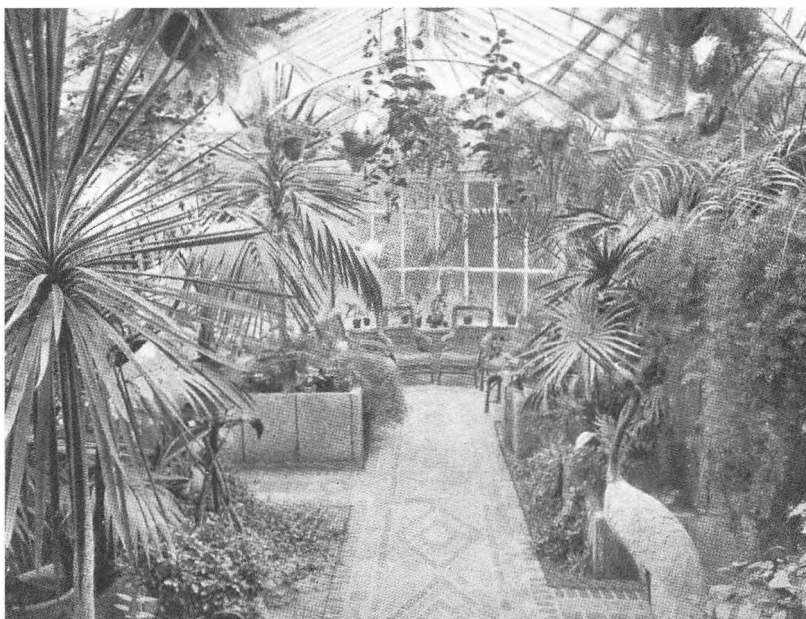
Oliemølleriet (fabrikation af råolie) var ved det vedvarende misforhold mellem råstof og

oliepris ved at blive en ulønnende forretning. Raffineringsvirksomhed frembød bedre for-tjenestemuligheder end oliemølleriet, og eksport-rentabiliteten for Århus aftog.

Vort mål – med de muligheder vi i vor særlige branche havde – var at sikre os så stor en andel som mulig i verdensforsyningen med vegetabiliske olier af højeste kvalitet til de margarineforbrugende lande. Med oprettelsen af »Teutonia« fik vi fod i Tyskland, som toldspærredes for import fra Danmark. I England gik både rå og raffineret olie toldfrit ind, og vi fik da – som forholdene var – den tanke at sikre os andel i det engelske forbrug ved oprettelse af et raffinaderi i London, og forretnings- og salgskontor Palmine Co. Ltd. i London startedes.

Herhjemme fik vi ved det stigende forbrug desuden mindre og mindre til overs til eksport.

Jeg fandt en heldig plads i Erith ved Them-

Parti fra vinterhaven ved Villa Aros; gulv af hvide og røde mursten. Her som ude i det fri var interessen samlet om tropevækster

sen – et nedlagt savskæreri og tændstikfabrik – 9 acres land. Selskabet var i likvidation og tænkte på salg ved auktion. Vi købte fabriken for £ 10.000 og tog fat på at omdanne denne til raffinaderi for vore olier under ledelse af vore bedste tekniske kræfter i Århus.

Fabriken kunne være færdig i løbet af 1 år. Hvad penge angik, behøvedes foreløbig ingen tilskud, da man havde al den kredit, der var brug for.

Denne fabrik skulle indtjene sig selv, lige som tanken var med Harburg, men på basis af indkøbte råolier. Med disse tre fabriker i Århus, Harburg og Erith måtte vi indtage en position, der sikrede os en af vore høje kvalitetsvarer berettiget andel i verdensforsyningen.

Dette år vedtoges i Århus – der var og forblev hovedsædet for samtlige fabriker – oprettelse af et reservefond ud af årets fortjenester samt ikke at udbetale over 10 pcts. udbytte, indtil afskrivningskontoen atter var lig med anlægskontoen.

Arbejdet på den engelske fabrik forløb godt og fuldførtes i 1908 som planlagt. Jeg opholdt mig derovre i sommermånederne for at fremme færdigbringelsen. Man havde etableret sig som et engelsk selskab under navn »Erith Oilworks Ltd.« og deklareret en kapital af £ 35.000, for hvilke der blev udstedt certifikater til AO, der altså lige som for »Teutonia« blev enejer.

16. juli brændte fabriken i Harburg. Genopbygningen på tomten påbegyndtes uopholdeligt.

På grund af branden i Harburg måtte i 1909 betydelige vareposter sælges til nedadgående priser. På den anden side forpligtede kontrakter os til efterlevering af olier, når fabriken var genopbygget.

Chr. Kier udtalte sig om, at fabriken finans-

sielle stilling efterhånden var blevet spændt – Mønsted hævdede, hvad også var rigtigt, at man havde anlagt de udenlandske fabriker uden fast kapitalforøgelse og måtte benytte kreditter, hvad det jo viste sig, at man også godt kunne, da stillingen var overordentlig god og sund.

Indkøbspositionen, måtte jeg påny hævde, var ikke betryggende, og det bifaldtes, at denne måtte styrkes ved særlige foranstaltninger, hvoriblandt oprettelsen af opkøbsstationer i Østen, hvor den første station på Ceylon først i Galle, senere Colombo, var påbegyndt.

Genopbygningen af fabriken i Harburg blev færdig i 2det halvår 1909, og »Teutonia« var nu – befriet for alt det gamle fra den gamle fabrik – en ny moderne fabrik. Der deklareredes for »Ny-Teutonia«, som stod os i 2 mill. mark, med 1 mill. indbetalt – skaffet tilveje på den måde, at $\frac{1}{2}$ mill. overførtes fra »Teutonia«s reservefondskonto til kapitalkonto, som i forvejen var $\frac{1}{2}$ mill. mark.

I 1910 fandt en af de største og mest indgribende begivenheder sted i Aarhus Oliefabriks dengang 18-årige tilværelse.

Den meget store engelske margarinekoncern Maypole Dairy Co. Ltd., London (årlig omsætning 10 mill. pund sterling), leder og hovedindehaver, Sir George Watson, var efter Erith Oilworks oprettelse blevet opmærksom på vor betydning i margarineolieindustrien.

Maypole blev hurtigt Erith Oilworks største kunde i England; men Maypole, som havde købt de Mønstedeske engelske margarinefabriker, fik efterhånden et så kolossalt forbrug af raffineret kokosolie, at man følte det som en livsbetingelse at sikre sig tilstrækkelige leveringer af bedste kvalitet. Dette medførte tilnærmelser mellem AO og Maypole i retning af intimt samarbejde, som gradvis førte til, at

Maypole 30. oktober 1910 blev ejer af AO Ltd.s interessentskabskapital og dermed den faktiske ejer af Aarhus Oliefabrik.

De gamle interessenter, hvor i blandt navne som Otto Mønsted, Hans Broge, Pontoppidan, Rud. Wulff, Otto Langballe, Chr. Kier, Ankerstjerne, Kieler, Cloos, Chr. G. Hansen kunne ikke modstå fristelsen til at få ca. 8 gange den oprindelige indbetalte kapital af $\frac{1}{2}$ mill. kr. udbetalt efter i de forløbne 18 år at have erholdt en gennemsnitsdividende af 10 pct. p.a. Ved dette salg gik altså AO's hele virksomhed med fabrikkerne »Oelwerke Teutonia« og »Erith Oilwork«, hele organisationen og hovedkontoret i Århus over på Sir George Watsons hænder. Alle funktionærer forblev i deres stillinger.

Jeg, som fortsættende leder af oliefabrikkerne, beholdt mine andele, og således gik det til, at der i årene 1910–1918 i denne store oliekoncern kun fandtes to interessenter: Watson som den store »aktionær« – jeg som den lille. Vi arbejdede fortræffeligt sammen. Jeg havde, som jeg for øvrigt altid havde haft det, fuldkommen fri hånd i fabrikernes drift og dispositioner.

De efterfølgende år rummede fortsat liv og fremgang – for øvrigt ofte under meget vanskelige tekniske forhold, der tvang os til at ændre og bygge over alt i fabrikkerne, samtidig med at fuld drift skulle gennemføres dag og nat, men driften, arbejdet og fremgangen i det hele og samarbejdet med Watson var det bedst tænkelige og opmuntrende. Kun på det finansielle område greb Watson nu og da ind. Penge var der nok af. Jeg havde undertiden min nød med at få lov til at benytte hjemlige kreditter, fordi Watson havde for mange penge, som han sporadisk ville have Århus til at aftage og forrente som lån. Forretningen tiltog

Sir George Watson, leder af den store engelske koncern Maypole Dairy Company og, sammen med Frederik Lausen, ejer af Aarhus Oliefabrik 1910–18

dog så stærkt, at jeg ofte kunne tilfredsstille hans ønsker i den henseende og dog vedblivende benytte vore mangeårige sædvanlige kreditter, og det lykkedes mig at få Watsons anerkendelse af systemet, idet vi selv netop derved til tider klarede finansielle situationer på tidspunkter, hvor Watson uventet fik brug for penge igen.

Jeg var selvfølgelig ofte i London. – Der afholdtes vore generalforsamlinger, samtidig med »Maypoles« uofficielt for Århus, Harburg og Erith. Vi drøftede alle anliggender på kontinuerlige møder, indtil vi var færdige, og når jeg kom hjem, tilførtes protokollen det nødvendige vedrørende generalforsamlings afholdelse gyldig også for »Teutonia« og »Erith«.

FREDERIK LJUNGBERG

MENS GLASVÆRKET OG JEG VAR UNGE

Frederik Daniel Ljungberg (født 1879) kom i 1898 til Århus Glasværk, der netop da var åbnet; det var stiftet året forud af århusianske håndværksmestre og handlende. Det kom snart ind under Odense Glasværk, og i 1927 ophørte produktionen. Glasværkets bygninger i Ole Rømers Gade eksisterer delvis endnu. Frederik Ljungberg flyttede i 1914 til Kastrup Glasværk.

JEG ER FØDT i Sverige i Småland. Min fader døde, da jeg var otte år, vi var seks søskende, fra 4 måneder til 14 år; så jeg har arbejdet, så at sige fra jeg var 8 år. Min skoletid faldt tre måneder om sommeren; resten af året måtte jeg arbejde, og jeg har som dreng prøvet forskelligt. Jeg var på savværker, i spinderi, og hyttedreng på glasværker, men har også været med på skovarbejde.

Efter min konfirmation blev jeg hængende ved glasindustrien som hyttedreng; jeg blev tidligt konfirmeret, et år før tiden. Jeg arbejdede på forskellige glasværker i Småland; de fleste af Sveriges glasværker ligger i Småland. I læretiden måtte jeg klare mig selv både med kost og klæder. I november 1897 kom jeg til Sølvesborg i Blekinge og arbejdede der som svend; men det var kun i to måneder, for 3. juledag kom direktøren ind i hytten og meddelte, at når potterne var tomme, var fabrikken fallit. Jeg var arbejdsløs og uden understøttelse, for det fandtes ikke den gang. Vi fik så at vide, at der i Århus i Danmark byggedes et nyt glasværk. Jeg søgte plads der, men fik ikke svar. Så en dag kom en af færdigmaerne hen til mig og spurgte, om jeg ville med til Århus i Danmark som ballotmager (lærling); jeg sagde, at jeg havde søgt som forblæ-

ser (svend). Han sagde, at de havde for mange forblæsere, men manglede ballotmagere. »Jeg har fået brev fra hyttemesteren, ham kender jeg; vi har arbejdet sammen på Nørrebro i København og på Kosta i Sverige; så tag du med mig, for dig kender jeg fra dreng, og du vil komme til at tjene godt, du skal arbejde hos mig«. Så rejste jeg til Danmark og kom til Århus 2. februar 1898, godt 18 år gammel.

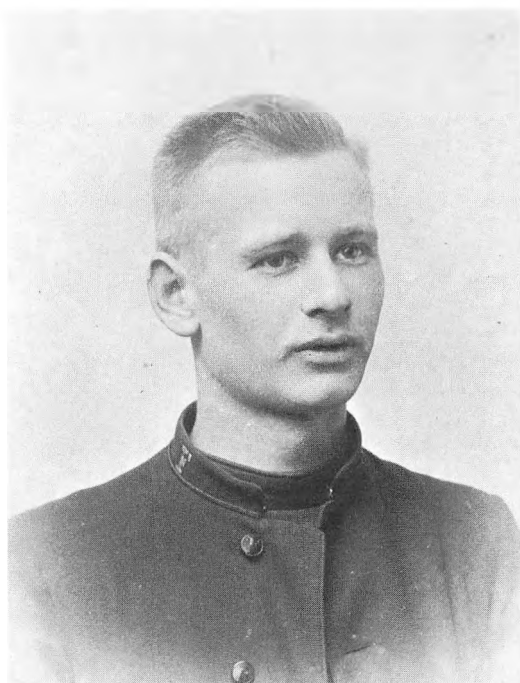
Arbejdet begyndte kl. 6 om morgenen og sluttede 16³⁰ med 1 times pause ved middag og en halv time frokost. Drengene skulle dog møde så tidligt, at værktøj og lignende var på plads, når svendene kom. På Kastrup og Holmegård havde fabrikken sin egen skole, så de kunne få drenge langvejs fra, særligt fra København; de boede på skolen og fik deres kost der, og så arbejdede de i hytten. Manglede en eller flere drenge i hytten, så blev der bare sendt bud til skolen. Først arbejdet i hytten og så skolegang. For ca. tre år siden havde jeg en kammerat fra Kastrup. Han fyldte 60 år og havde samme dag 50 års jubilæum som arbejder på fabrikken; og for to år siden var der en glasmager i Hellerup, der fyldte 70 år og havde 60 års jubilæum.

Af hensyn til det følgende skal jeg her give et enkelt eksempel på arbejdsprocessen ved

fremstilling af f.eks. vin-, snaps- og enkelte former for ølglas – alle de her nævnte glas – er med ben og fod.

Den begynder med, ballotmageren (lærlingen) tager en pibe, der består af et jernrør med afrundet mundstykke og fladt afskåret i den modsatte ende; den opvarmes, og så stikker han den i det smeltede glas i en potte og ved at dreje rundt med piben i en passende fart »anfanger« han den mængde glas, der er nødvendig til fremstilling af det pågældende vin- eller ølglas. Efter at have valset det glødende på en tyk plan og glat jernplade slynger han nu piben med glasset, så det får en pæreagtig form og blæser derefter glasset op til den skål, der skal danne glasset, hvorpå han afleverer piben videre til forblæseren (2. svend), og nu træder en af arbejdsdrengene (anfangeren) til med varmt glas, som han ligesom ballotmageren har hentet i glaspotten. Af denne masse, der bliver anbragt udvendig på skålens bund, former så forblæseren ben og fod på glasset og løsner skålen med ben og fod fra piben ved med et stykke fladt jern (omtrent som en mindre linjal) dyppet i vand at sprænge glasset fra piben. Nu kommer arbejdsdreng nr. 2, anhæfteren, ind i billedet med et redskab, der nærmest kan karakteriseres som en klosaks og anbringer den om glassets fod, hvorefter han ved ovnen igen opvarmer glassets øverste kant, så det bliver blødt, hvorpå han giver det videre til færdigmageren (1. svend), der med en saks klipper det overflødige glas af skålens overkant, således at den rette vidde og højde præger glasset. Til slut kommer så arbejdsdreng nr. 3, indbæreren, der med en jerngaffel bærer det så vidt færdige glas til køleovnen, hvor det afkøles i løbet af 3-4 timer. Først efter denne sidste proces kan et vin- eller ølglas siges at være færdigt.

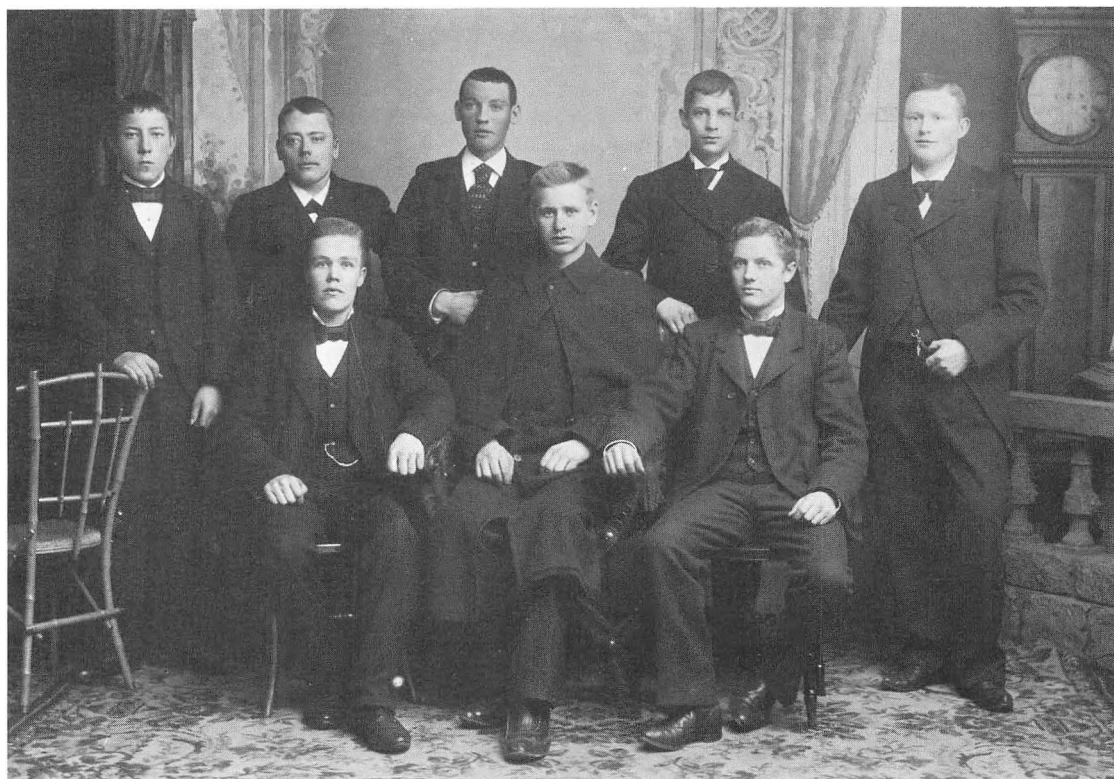

Ballotmageren som 18-19-årig

Glasindustrien består egentlig af 3 grene eller fag, om man vil, nemlig

hvidt- og småglasindustrien,
flaskeindustrien og
glassliberiet.

I sliberiet slibes de forskellige glas, kander, vaser og skåle i forskellige mønstre og former som f.eks. facetter, oliven og skær eller andre motiver som blomster. Disse slibninger foregår på såvel skålen som på benet, der ofte facetslibes. For alle tre brancher gælder, at der uddannes lærlinge i de enkelte fag. Man kan uden større vanskelighed gå fra hvidt- og småglasmageriet til flaskemageriet, hvorimod det er betydeligt sværere at gå den modsatte vej.

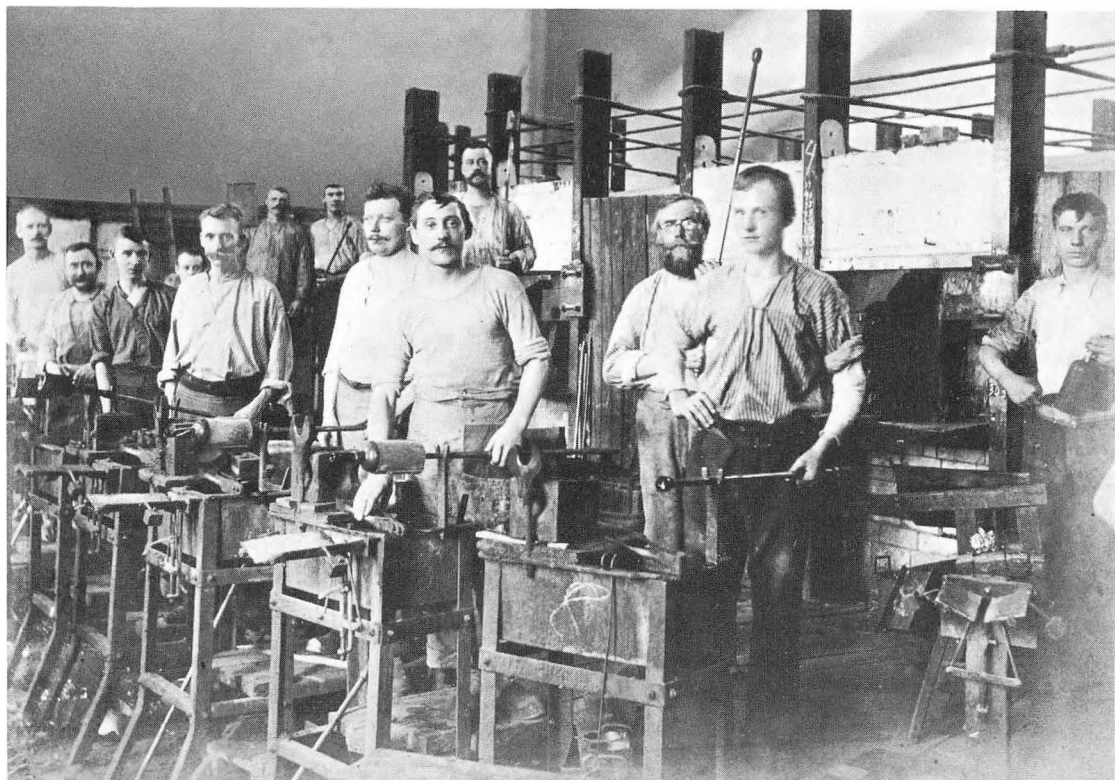

Den svenske koloni på glasværket; forfatteren siddende i midten i kappe med slag

Efter denne faglige og saglige indledning skal jeg prøve på i erindringen at genkalde mindet om personer og episoder fra min tid som glasmager i Århus.

Som før nævnt kom jeg til Århus den 2. februar 1898. Den 6. februar blev der stiftet en afdeling af Dansk Glasarbejder-Forbund. Samtlige glasarbejdere, også lærlinge, gik ind i fagforeningen, og den kom til at bestå af hvidtglasmagere, flaskeglasmagere og slibere. Da vi begyndte i Århus, var det en blanding af så at sige internationalt folk. Der var foruden danskere nordmænd, svenskere, finner, tyskere, østrigere, polakker og bøhmere. Der

herskede derfor en stor sprogforvirring; det er sket på vore fagforeningsmøder, at når en bøhmer talte, måtte det først oversættes til tysk og så til dansk, og fra finsk blev det oversat til svensk og omvendt. Her kan jeg fortælle en lille episode. Nogle år senere arbejdede jeg sammen med en finne, der talte svensk; vi spurgte ham, hvad landsmand han var, og han svarede, at det vidste han ikke. Han var født i Sankt Petersburg i Rusland af svensk-finske forældre og døbt i den svenske kirke der; han havde gået i skole i Norge, var konfirmeret i Danmark og stået i lære der, arbejdet som svend i Tyskland, og nu arbej-

Fra glasværket i Ole Rømers Gade. Forfatteren længst til venstre, nr. 4 fra højre i forreste række er glasmager Gottfred Schroeder af indvandret tysk glaspusterfamilie

dede han i Århus. Så han sagde, han var international!

Her er en del navne (stavet efter hukommelsen, og som vi udtalte dem) på glasmagere, som enten direkte eller indirekte stammede fra udlandet: Almqvist, Seck, Ulf, Rahr, Kronborg, Dicksson, Palm, Fischer, Scauda, Holchak, Sjøren, Hartung, Sujckling, Thefke, Kafa, Schrøder, Kügler, Halvors, Ludvig, Ebert, Hagen, Sværd, Svan, Ryd, Thorm, Lippert, Burmejster, Schrol, Scholkman, Wilqvin, Gasquae.

Vi var fire lærlinge, ballotmagere, og vi ville ikke gå for den almindelige ballotmagerløn.

Det var lovet os, at vi skulle tjene godt i Danmark. Vi sagde derfor op og nægtede at gå på arbejde, en slags strejke. Det endte med, at vi fik et bedre tilbud og gik så i arbejde; min gennemsnitsfortjeneste kom til at ligge på en 15–16 kr. om ugen; det skal bemærkes, at en arbejdsmandsløn dengang var højst 14 kr. om ugen. Jeg arbejdede som ballotmager et års tid, så blev jeg forblæser; det vil sige, vi var to som blev forblæsere, idet vi den ene dag var forblæser, den anden ballotmager, og så delte vi forblæser- og ballotmagerløn.

Dernæst et par oplevelser med arbejdsdrenge. Som ung svend (forblæser) havde jeg fået

en arbejdsdreng (anfanger), som skulle forsyne mig med glas til ben og fod. Han kom med 2-3 gange så meget glas, som jeg skulle anvende, hvilket virkede meget generende og sinkede min arbejdspræstation. Jeg bad ham derfor tage mindre glas; men han lod, som om han ikke hørte, hvad jeg sagde; han grinede bare og kom med endnu mere glas øjensynlig for at drille mig, da jeg var en ung svend, og muligvis for at vise, hvordan man kunne ordne en ny svend. En dag tog drilleriet overhånd, så jeg blev gal og stak ham en lussing. Så snart jeg havde gjort det, fortrød jeg det. Drengen stak af, og mine kolleger bebrejdede mig min handlemåde. Driftslederen (hyttemesteren) kom også for at påtale min adfærd; jeg tav i erkendelsen af at have handlet overilet. Imidlertid fik jeg en ny dreng, der var flink; men da der var gået ca. 3 måneder, kom hyttemesteren og meddelte, at jeg skulle af med drengen, og at der næste morgen ville komme en anden dreng. Jeg var lidt ked af at skulle af med ham, jeg havde, og var naturligvis spændt på, hvordan en ny dreng ville gebærde sig. Man kan vel forstå min forbauselse, da jeg om morgenen kom på værkstedet og så, at den nye dreng var ham, som jeg i sin tid stak en lussing. Hvad der yderligere overraskede mig var, at drengen rakte sin hånd ud mod mig og bad mig om undskyldning for sin dårlige opførsel, da han stak af. Han fortalte, at han var taget ud at sejle; men det eneste, han havde haft ud af det, var hårdt arbejde og klø hver dag, og en dag, skibet anløb en havn på Samsø, rømmede han og gemte sig hos nogle bekendte på øen, til skipperen var sejlet, hvorefter han lånte penge til at komme hjem til Århus, hvor han straks begav sig til glasværket for at søge arbejde og bad om at måtte komme til at arbejde hos mig. Efter at have

fortalt mig dette lovede han at være flink og passe sit arbejde, så der ikke skulle blive grund til klage. Flinkere dreng end han fandtes efter denne episode ikke.

En anden oplevelse med en arbejdsdreng må jeg også fortælle. På en lønningsdag forsvandt min ugeløn, og det skete straks efter, at jeg havde modtaget den. Min jakke, hvori jeg havde anbragt min pengepung med ugelønnen, hang på værkstedet lige bag min plads. I en pause om eftermiddagen ved 3-tiden forlod jeg værkstedet for at gå på toilettet, og da jeg kom tilbage, ville jeg se efter noget i min lomme med pengepungen; men der var ingen pengepung og altså heller ikke nogen ugeløn. Ingen havde bemærket, at nogen havde rørt min jakke. Nyheden bredte sig som en løbeild, og hyttemesteren kom også; han bad mig se tiden an til fyraften. Da vi nåede fyraften og skulle gå hjem, var fabriksporten lukket, og alle arbejdsdrengene og lærlinge blev dirigeret ad en køkkentrappe ind gennem kontoret, hvor de blev visiteret og derefter lukket ud på gaden gennem hoveddøren. Visitationen gav intet resultat. Et par timers tid senere blev der sendt bud hjem til mig om at komme over på fabrikkens kontor. Da jeg kom, stod hyttemesteren med en pung i hånden, som jeg genkendte som min; vi talte sammen beløbet op til 32 kroner og nogle småører, hvilket svarede til den sum, jeg havde opgivet at have mistet. Det viste sig også, at rengøringskonen havde fundet pungen bag køkkentrappen, hvor der var et hulrum. Her havde tyven kastet pungen fra sig; men han kunne ikke komme tilbage ad samme vej for at få fat i den igen. De fleste arbejdsdrengene havde mistanke til en bestemt dreng, men intet kunne bevises. Cirka 3 måneder senere indfandt politiet sig i hans hjem, da det viste sig, at han var impliceret i andre

Typer fra Århus Glasværks produktion; øverst nogle af de vaser med pålagte blomster, som omtales i teksten

tyverier. Han blev anbragt på en af de såkaldte opdragelsesanstalter; ungdomskriminalitet kendtes også dengang.

Lige efter århundredskiftet kom der en direktør fra Bøhmen. Han var ikke vant til at forhandle med fagforeningen; når der var noget, han ville tale med glasmagerne om, så henvendte han sig altid til færdigmagerne. På den tid var det en forblæser, der var formand for fagforeningen. Ikke tale om, at direktøren ville forhandle med en forblæser; men han blev hurtigt belært om, at hvis han ville glasmagerne noget, så måtte han henvende sig til formanden for fagforeningen. Nævnte direktør indførte bøhmiske luksusglasmagere, og vi var 3 stole (d.v.s. arbejdsbold) med 6 glasmagere, der blev sagt op. Men da der samtidigt var bygget en flaskeovn, kunne vi seks gå over og blive flaskemagere. Der var særlig en mellem disse bøhmere, der var en meget fin arbejder. Han arbejdede meget med rubin; når han havde arbejdet en hel uge, havde han en fortjeneste af 130 kr. om ugen, så betalte han sin svend, forblæseren, 20 kr., resten beholdt han selv. Når glasset, som han arbejdede med, ikke var smeltet rent, så han kunne arbejde, fik han 10 kr. den dag i ventepenge. Han lavede, for at nævne en enkelt ting, en krystalvase på cirka 150 cm's højde; af rubin lagde han en grøn rosegren og satte en rød rose på. Når man stod et stykke fra, så det ud til, at det var en naturlig gren og rose. Han ville ikke blive i Danmark, for han tjente for lidt.

Jeg kom så over til flaskehytten og blev flaskemager. Først jeg slutter om selve hvidt-glasmageriet skal bemærkes, at hvis man en morgen sov over sig, blev der straks sendt en hyttedreng af sted for at vække en. Når man så kom ind i hytten, blev der ikke sagt noget,

men samtlige begyndte at synge »Da, da, da«, og det gik fra det laveste til det høje C, så det var bare med at smide jakken og komme i arbejde. Ja, der blev også slået på stolene og lavet alt det spektakel, der kunne laves, så man skulle nok blive vågen. Ved fødselsdage og særligt når en havde udlært og fik plads som svend, eller der kom en ny glasmager og skulle begynde, så blev der aldrig sagt noget til den nye mand, fødselsdagsbarnet eller den unge svend. Det var dårligt nok, man svarede ham, hvis han spurgte om noget. Man var ikke uhøflig mod ham, men når man havde arbejdet en times tid, så kom samtlige glasmagere hen til ham, nogle havde vandspand med, andre en kost eller et eller andet værktøj, og så begyndte man at stænke vand omkring den nye mand og feje og spørge, om han manglede værktøj; så var det bare for den nye mand at få sendt en af hyttedrengene til købmanden efter en morgenbitter og en omgang øl, bag efter sendte så de andre glasmagere bud efter en omgang øl, og så kunne den nye mand få besked om alt. Glasmagerne var altid villige til at hjælpe en ny svend eller ny mand til rette med arbejdet.

Glasmagerne var i det hele taget godt anskrevet i Århus; det var et livligt folkefærd. Det skete ofte, at en eller anden midt under arbejdet begyndte at synge, så sang alle med, men arbejdet gik sin gang derfor. Glasmagerne kunne også lide at feste. Således afholdtes hvert år juletræsfest for børnene og fagforeningens stiftelsesfest, og som regel en maskerade; det var aldrig svært for glasmagerne at få lokale. De forskellige restauratører ville gerne have glasmagerne til fest, ikke fordi at de svirede, men glasmagerne kunne godt lide en tår øl og en snaps. Glasmagerne var så at sige et folk, der ville mere sig, og der var

aldrig spektakel, eller hvad man kalder fulde, men dansen gik.

Man dansede og man sang og fik en øl imellem, og undertiden havde man fælles kaffebord eller fællesspisning (og for at nævne hvad man dengang fik til fællesspisning: kogt helleflynder, flæskesteg eller gåsesteg eller volghshøns og is, alt for 2 kr. 50 øre, eller på en udflugt til Himmelbjerget i 1901 i Svejebæk, hvor der serveredes kogt og stegt ål med kartofler og smørsovs samt en ostepind og snaps: 1 kr. for en herre, 75 øre for en dame). Der var altid sang og godt humør og godt kammeratskab til fester og udflugter. Glasmagerne havde også en sangforening, som var meget populær i Århus.

I 1902 blev Århus Glasværk solgt til Odense Glasværk, og hvidtglashtten nedlagt. En del kom over og blev flaskemagere; men i september 1902 blev alle glasmagere i Århus sagt op. Som grund blev angivet overproduktion; men det var fra glasværkets side et forsøg på en maskeret lock-out. På den tid fandtes ingen arbejdsløshedskasse, så den smule understøttelse, vi kunne opnå gennem vor strejkekasse, slog kun til til omkring ved juletid, og det betød smalhans i mange hjem. Selv var jeg blevet gift samme år, og vi havde netop fået vort første barn. Jeg måtte opsigte vores lejlighed og leje et loftsværelse til opbevaring af vore møbler med undtagelse af dobbeltsengen, som vi fik lov til at flytte hjem til min svigermoder. Min kone søgte og fik arbejde på en trikotagefabrik, medens jeg måtte gå hjemme og passe vores søn; dette varede helt frem til maj måned 1903, og det var, som man vil forstå, en streng tid, og der var meget at rette op, da vi igen kom i arbejde på glasværket.

Ved arbejdets begyndelse i maj søgte man at trykke lønnen ned, men takket være Dansk

Tre glasmagere i galla

Glasarbejder-Forbund lykkedes det ikke Fabrikantforeningen.

I 1905 blev jeg formand for fagforeningen, og den daværende direktør udtalte sin forbauselse over, at glasmagerne havde valgt en så ung mand til formand. Det viste sig, at direktøren havde søgt at beskænke en glasmager til at foreslå og få valgt en mand efter direktørens hoved.

Århus var jo som nævnt kommet ind under Odense Glasværk. I Odense var de ikke organiseret, og det gav sig udslag i, at når vi i Århus fik nye sorter at lave, og vi skulle sætte pris på disse sorter, fik vi altid det svar, at de ikke ville give den pris, vi forlangte, for de fik den lavet billigere i Odense. Århusafdelingen drøftede spørgsmålet om, hvordan man kunne

Glasmagernes sangkor; forfatteren midt i bageste række

få glasmagerne i Odense ind i fagforeningen og få et bedre samarbejde med glasmagerne der. Det resulterede i, at afdelingen indsendte et forslag til Dansk Glasarbejder-Forbund om afholdelse af en kongres, hvor man kunne drøfte muligheden af at få en organisation i Odense. Kongressen blev vedtaget, og den afholdtes den 31. december 1905 og 1. januar 1906. Her vedtoges det, at der i Odense skulle agiteres for at få en fagforening, og det overlodes til Århusafdelingen at foretage det fornødne. Samtidig vedtoges det at opsiges overenskomsten på alle glasværker (glasværkerne var organiseret i en fabrikantforening) til op-

hør den 1. april 1906. Der førtes flere forhandlinger uden resultat, men da vi nærmede os den 1. april, gik Fabrikantforeningen i stykker, og Kastrup og Hellerup skrev under på en ny overenskomst. Derefter fulgte Frederiksberg Glasværk, og så kom Ålborg. Odense Glasværk ville ikke skrive under for Århus, og vi gik i strejke. Her må indskydes, at i februar-marts var der 10–12 lærlinge i Odense, som havde startet en fagforening. Fra Århus sendte vi en mand til Odense for at hjælpe de unge lærlinge, og vi måtte have den mand i Odense hele tiden; men hans arbejde i Århus skulle jo passes, ellers blev han afskediget. Vi

fik det lavet således, at samtlige glasmagere i Århus efter tur tog overarbejde, og arbejdet blev passet. Det kunne lade sig gøre, fordi der i Århus ved den store flaskeovn arbejdedes i skift.

Efter at vi i Århus havde strejket en måneds tid, kom direktøren for Odense Glasværk og ville underskrive overenskomsten for Århus i lighed med de andre glasværker, men han ville ikke anerkende organisationsretten i Odense. Hovedbestyrelsen for Dansk Glasarbejder-Forbund og forretningsudvalget for De samvirkende Fagforbund sagde til Århusafdelingen, at vi kunne nu gå i arbejde på samme betingelser som de øvrige glasmagere i landet, men der blev så ikke nogen fagforening i Odense. Det måtte være Århusafdelingen, der selv bestemte, og ville vi fortsætte strejken for at få organisationsretten anerkendt i Odense, ville de med alle de midler, der stod til deres rådighed, støtte os i kampen.

Århusafdelingen holdt møde og vedtog med alle stemmer mod 4 at fortsætte strejken. Efter 3 måneders strejke underskrev direktøren overenskomsten og anerkendte organisationsretten, således at overenskomsten også gjaldt for Odense. En stor dag for Århusafdelingen.

Glasmagernes fagforening var tilsluttet Arbejdernes Fællesorganisation i Århus, som havde til huse i nogle skumle lokaler i baggården til Studsgade 5-7. Jeg erindrer fra dengang et møde, hvor redaktøren af Demokraten, gamle redaktør Harald Jensen, var til stede. Da han fik ordet, fortalte han, at han på en rejse til Rigsdagen havde truffet to mænd fra Århus, der var frimurere, og de havde spurgt ham, om arbejderne ikke havde en grund på Bispetofte, hvilket Harald Jensen bekræftede. Frimurerne sagde da, at de havde en ejendom i Amaliegade bag Frichs maskinfabrik, der lå, hvor nu hotel Regina ligger. Resultatet af samtalen blev, at man byttede de to grunde. Forhuset i Amaliegade kunne blive stående, medens baghuset måtte rives ned. Her blev der bygget en festsal og nogle mindre sale, medens forhuset med nogle mindre forandringer kunne anvendes til restaurant og køkken. Det var en stor dag, da arbejderne fra de skumle lokaler i Studsgade kunne flytte ind i Arbejdernes Forsamlingsbygning i Amaliegade med tidssvarende store og lyse lokaler. Frimurerne fik deres store lobebygning på vor gamle grund i Christiansgade.

B. S. RASMUSSEN

PÅ PATRULJE OG STATION

B. S. Rasmussen (1869–1956) var født i Ousted og kom i 1890 til Århus som soldat. B. S. Rasmussen forlod polititjenesten i 1939 som politiassistent; i de sidste år før sin afsked fungerede han som anklagerrepræsentant i offentlige politisager.

INDTIL jeg den 30. januar 1890 gav møde ved 3. dragonregiment i Århus, havde jeg været tjenestekarl på landet. Inden for militæret gennemgik jeg forskellige uddannelsesskoler, således en rekrutskole, en underkorporalskole, forplejningskorpsets rekrutskole, en sergent-skole og hærens skydeskole, ligesom jeg i længere perioder gjorde tjeneste dels på regimentets kontor, dels på intendantens. Jeg havde herved samlet mig et ret stort fond af viden om militære forhold og, hvad der senere kom mig til stor gavn, færdighed i skriftligt arbejde, hvilket medførte, at jeg som ganske ung sergent blev udkommanderet som lærer på rytteriets sekondløjtnant-, sergent- og korporalskole i Randers som lærer i skrivning, regning, teori og våbenbrug.

Jeg havde således efter foranstående at dømmes haft gode chancer for en fremtid som underofficer; men lønnen var kun 45 eller var det 50 kr. om måneden. Jeg havde forlovet mig og ville gerne giftes, men syntes, at det var håbløst med den løn. Så en dag blev der opslået en stilling ledig som politibetjent her i byen med begyndelsesløn 1.000 kr. årlig. Jeg søgte den, og en tid efter fik jeg fra byrådet et ansættelsesbrev undertegnet af daværende borgmester Vestergaard.

Det kan således ikke siges, at det var lyst til politiets arbejde, som jeg var uden kendskab til, der drev mig til at søge stillingen. Jeg befandt mig dog godt i etaten, i hvilken jeg forblev i over 40 år.

Da jeg den 1. september 1898 trådte ind i politiets tjeneste med tjeneste-nr. 28, bestod personalet af:

Politimester Chr. M. Jespersen
1 politiassistent
2 overpolitibetjente
1 inspektionsbetjent
21 politibetjente
3 reserve-dito
20 patruljebetjente
2 reserve-dito og
20 ekstraordinære reserve-patruljebetjente.

De 2 overbetjente og inspektionsbetjenten (Paasgaard), der inden længe forfremmedes til overbetjent, delte stationsvagten mellem sig fra kl. 8 til 18 dog således, at den ældste overbetjent (Jensen) havde vagten fra kl. 2–6 og 8–10, Paasgaard fra 10–12 og Rømhild fra 12–14. Sidstnævnte var sundhedsbetjent og færdedes derfor ude i byen de andre dagtimer. De skiftedes til at inspicere nat og dag, dog at Paasgaard udførte den alt overvejende del af

den tjeneste. Jensen, der var den ældste, havde udbetalinger af politiets lønninger og stationens kasse. Rømhild udførte de skrivelser, som hans stilling som sundhedsbetjent krævede, og Paasgaard udfærdigede den daglige tjenestefordeling for politistyrken samt udskrev regninger til de betjente, der om aftenen skulle på vagt i teatret og andre forlystelsesanstalter. De således indkrævede gebyrer afleveredes til Paasgaard dagen efter, og med disse holdt han regnskab.

Af de menige politibetjente var der een, som var stationeret på Christiansbjerg (den gang kaldet Reginehøj), og han var tillige lægdsmand. Han kom på stationen en time hver eftermiddag, i hvilken han ordnede lægdsforretningerne; de var ikke så omstændelige dengang, f. eks. toges det ikke så nøje med anmeldelse om bopælsforandringer eller af- og hjemrejse fra udlandet.

Politistyrken bar præg af det politiske forlig i 1894, der opløste det hidtil værende gendarmerikorps og gjorde det nødvendigt at udvide politiets personale, så det kunne udføre det arbejde, som hidtil var udført af gendarmene. I 1895 kom en udvidelse af politistyrken, en udvidelse, der i høj grad kom de forhenværende gendarmertilgode, idet 1 overbetjent (Paasgaard), 12 politibetjente og 3 patruljebetjente alle havde tilhørt nævnte korps.

Polititjenesten

Foruden den mand, der gjorde tjeneste på Christiansbjerg, var der 25 til at forrette patruljetjeneste om dagen, stationsvagter og civil tjeneste. Der var 3 mand, der forrettede civil tjeneste, og som skiftede hver mandag morgen. Det var to af de ældre betjente og så en yngre mand, hvilken sidste anvendtes til de

B.S. Rasmussen med det forhadte tjenestenummer på kraven

mindre væsentlige ting og forøvrigt var stikirend-dreng for de to ældre. De varetog alt såvel kriminelle undersøgelser som de ikke kriminelle. Der var afgivet 1 mand som vagt på politimesterens kontor, såkaldt »kammervagt«. Denne vagt skiftede hver søndag morgen. I 1900 begik en kammervagt et fingeret indbrud på politikammeret. Dette medførte, at der blev afgivet en fast kammervagt, en ældre betjent, S. Rasmussen, der havde denne tjeneste til 1919, da han tog sin afsked; han blev derefter hjælpeskriver på kriminaldommerens kontor i en kort tid. Han døde pludselig af et hjerteslag. – Politikamret havde tilhuse i Mejlgade 2.

De andre 21 (reservebetjentene gik i tur med de faste) med fradrag af de få, der havde

fridag – vi regnede med at have fri hver 17. dag – var syge eller på tjenesterejse, forrettede patruljetjeneste.

Byen var ved min tiltrædelse inddelt i 9 distrikter. Senere blev antallet forøget op til 12. Den patruljerende styrke var delt i 2 hold. Det ene patruljerede fra kl. 6–8 (dog kun halv styrke), 11–14 og 18–21; det andet hold fra 8–11 og 14–18. På stationen var der 2 stationsvagter, der besørgedes af de patruljerende med 1½ eller 2 timer i de tider, hvor de ikke var på gaden. Det skete heller ikke sjældent, at den, der kom og løste af, havde bud om, at man skulle gå i et andet distrikt i 1½ time, da han, der skulle gå i distriktet, var blevet syg.

Det hold, der var færdig med patruljeringen kl. 18, besørgede vagterne på teatret og andre forlystelsessteder, såsom »Kystpavillonen«, hvor nu ejendommen Kystvej 23-25 ligger, »Øjet« på hjørnet af Mindegade og Mindebrogade, forsamlingsbygningen i Østergade (Østergades hotel), dyrskuer og offentlige baller, hvoraf der ikke var så få dengang, navnlig i »Vinden«, hvor nu »Koncertpalæet« er. Byen var som nævnt inddelt i patruljedistrikter, hvortil hørte navngivne bestemte gader. Igennem disse var lagt en bestemt ronde, som den patruljerende politibetjent skulle følge, og som der ikke måtte afviges fra undtagen i særlige tilfælde. Hvis den inspicerende gik rondene igennem (modsat den betjente skulle gå) og ikke traf ham, måtte betjente gøre rede for, hvad han havde foretaget sig. – Det var ikke altid så let!

Betjente havde – 2 og 2 – hver deres distrikt; de skiftede ikke distrikt fra den ene dag til den anden. Nogle af de yngre havde ikke distrikt tildelt, men gik på omgang for dem, der havde fridag, var syge eller på tjenesterejse.

Kl. 20⁴⁵ mødte patruljebetjente for at overtage vagten for natten til kl. 6 morgen. Som vagthavende og leder for disse blev der hver dag på skift udkommanderet en politibetjent. Foruden at han skulle sørge for, at afløsningen skete til de rigtige tider o.s.v., skulle han inspicere 1 time før midnat og 1 time efter, henholdsvis syd og nord for åen, i hvilke tidsrum der kun var stationsvagterne, 2 patruljebetjente, til at tage sig af, hvad der måtte indtræffe. Desuden skulle han skrive alle rapporter over, hvad der skete i nattens løb, da patruljebetjente som helhed ikke var skrivekyndige. Til nød kunne måske enkelte stable en rapport på benene på fire linier om en fuld mand, men derudover ikke mere. Var der sket voldshandlinger, tyveri el. lign., måtte nattevagten klare sagen, og undertiden var han ikke færdig med sin vagt før højt op på dagen derpå. Patruljeringen foregik om natten efter samme regler som om dagen, dog var der flere distrikter.

Foruden patruljeringen havde betjente lov eller pligt til, må man vist sige, at vække folk om morgenen og til at foretage i- og oplukning af døre og porte. For disse tjenester betalte pågældende et vederlag, som var bestemt af byrådet, der for øvrigt i 1900 fratog politiet retten eller pligten til disse tjenester, formentlig efter indstilling af politimesteren. For tab af disse emolumenter blev der ydet en godtgørelse. Da patruljebetjentenes løn var utilstrækkelig til at ernære en familie for, havde de alle beskæftigelse om dagen. Jeg husker en, der havde en detailhandel på Vesterbro, een var marskandiser, og lignende erhverv havde måske enkelte andre, men størstedelen, tør jeg vist sige, var engageret på andre måder, og var beskæftiget fra kl. 6 morgen til kl. 18, måske med 1½ times middag. Jeg ved, der var

- 11) at Heste og Kreaturer ikke gaa løse, og at Tyre ikke trækkes af andre end vogne Personer, samt at Kjørjel af Svir, Kalve, Faar og Lam foregaar paa behørig Maade;
- 12) at der ikke holdes Hunde, uden at Ejeren har løst det befalede Tegn, og at de, naar saadant af Politiet bliver befaleet, ere forsynede med forsvartlig Mundkurv;
- 13) at der ikke stydes med Bøsse, Pistol, Pusterør eller andet saadant, samt at der ikke kastes med Sten, Sneboldte eller Andet, hvorved Stade lettelig kan bevirkes, eller de, som færdes paa Gaden, fortrædiges;
- 14) at Børn vise en passjende Opførsel paa Gaden, ikke krybe bag paa Vogne eller Slæder, og at de gaa rolige til og fra Stole;
- 15) at der ikke finder Slagsmaal, højrojet Shngen, Skrigen eller Raaben Sted, hvorved den offentlige Orden og Beboernes Ro kræntes.
- 16) at offentlige Forlystelser, Iarrende Arbejden, Boutikshandel, Kjørjel med Arbejdsvogne o. s. v. ikke finder Sted paa de Tider, til hvilke saadant ved Helligdagsanordningerne er forbudt;
- 17) at ingen uanstændig Opførsel udvises, saasom ved uanstændig at blotte Legemet paa Gader eller Beje, at utugtige Billeder ikke ophænges i Boutiksvinduer eller andetsteds til offentligt Skue, at der ikke skrives, kradses eller tegnes paa Mure Porte eller andetsteds (uanstændige Ord eller Figurer bør Betjenten foranstalte udslettede), og at løsagtige Fruentimmer ikke vise sig paa Gaden;

Af »Instrux for politiets betjente i Århus« (1897); her hvad der bl. a. påhvilede betjentene at påse under patruljeringen

Politibetjente med trekantet hue 1901. Fra venstre B. S. Rasmussen, H. P. C. M. Hansen (1865–1938) og Villads Aagaard (1868, muligt 1865–1935)

flere, der havde deres arbejdstøj hængende på arbejdspladsen og gik lige fra stationen derhen og skiftede.

Det vil heraf forstås, at det for mange var så som så med at få den tilstrækkelige søvn. Måske et lille blund om middagen og så, når man var kommet hjem fra arbejde om aftenen og havde spist, et par timers søvn, inden man skulle i tjeneste.

Hvad førte det til? Naturligvis, at betjentene om natten søgte ind i bagerier eller andre lune steder, hvor de sleb sig en hårdt tiltrængt skraber. Men inspektionen da? Ja, det kunne naturligvis gå galt, men for øvrigt var der et udmærket spionagesystem mellem betjentene,

så det gik som en løbeild fra mand til mand, når der var inspektion ude.

Jeg kan ikke nægte mig her at berette, hvad gamle Kyed (»Mejlgades sognefoged«) engang fortalte mig. Han blev ansat som patruljebetjent i 1879. Foruden sin tjeneste som sådan var han ansat ved vej- og kloakvæsenet om dagen fra kl. 6 morgen til kl. 18 og fik derfor kun liden eller ingen søvn. Han fortalte, at hans kone en aften, da han havde været på arbejde hele dagen og nu lå og sov, kaldte på ham, for at han skulle blive færdig i rette tid for at møde til tjeneste. Han ville ikke vågne, og da hun kaldte igen, snerrede han ad hende, men blev stadigvæk liggende. Hun blev energisk ved med sin kalden og foreholden nødvendigheden af at stå op nu, da det var allerhøjeste tid. Til sidst, fortalte Kyed, blev jeg så rasende, at jeg sprang ud af sengen, og havde jeg fået fat på hende, havde jeg slået hende ned. Hun sprang imidlertid ud af værelset, og jeg for efter hende ud på trappen og helt ud på gaden. Jeg, der kun var iført underbenklæder, fulgte efter til gadedøren, før jeg kom til besindelse.

Først i århundredet blev patruljebetjentstillingen ophævet, og der ansattes politibetjente i stedet. De fleste af patruljebetjentene ansattes. Der forrettedes nu skiftevis dag- og nattjeneste af samtlige patruljerende.

De 20 ekstraordinære reserve-patruljebetjente var rekrutterede blandt småhandlende og dito-håndværkere el. lign. De fik 40 kr. om året for at stå til rådighed og dagløn for at gøre tjeneste. Brugen af dem var ikke stor, dog var de allesammen tilsagte til at møde nytårs-aften. Ellers blev de ikke anvendt undtagen i tilfælde af større fester el. lign., hvor der var særlig stor tilstrømning af folk til byen, og da i det færrest mulige antal. De var uniformeret

som patruljebetjentene, men de havde ikke uniformen udleveret. Den opbevarede på stationen og afhentede af den pågældende, når han havde modtaget tilsigelse til at møde til tjeneste. Næste dag afleverede han den igen til opbevaring.

Denne institution ophævedes først i århundredet, og der ansattes 5 politibetjente i stedet.

Her skal lige nævnes, at der i tredserne fandtes en borgervæbning; den blev ophævet i 1871. Umiddelbart efter oprettedes et ordenskorps, hvis chef var premierløjtnant Nørretranders. Dette korps ophævedes 1896–97.

Lønninger m.v.

Af en opgørelse, jeg tilfældigt har fået ihænde, fremgår, at politibetjent nr. 15 Jepsen (senere kvartermester ved Århus off. slagtehus) i året 1896 har haft efternævnte indtægter:

Lønning.....	600 kr. 00 øre
Gratiale.....	115 - 00 -
Sparekassen (?).	50 - 00 -
Rejser.....	43 - 90 -
Marked.....	25 - 00 -
Sportler.....	404 - 28 -

I alt 1.238 kr. 18 øre

Året i forvejen havde han 1.138 kr. 63 øre, hvilken mindreindtægt navnlig skyldtes, at han det år kun fik 70 kr. i gratiale.

I 1897 kom der en ny lønordning, som kom til at gælde til omkring 1913–14. Politibetjentene var delt i 3 lønklasser: 1. klasse med løn fra 1.600, 1.700 og 1.800 kr., 2. klasse 1.300, 1.400 og 1.500 kr. og 3. klasse 1.000, 1.100 til 1.200 kr. årlig. Klasseinddelingen var sådan, at der skulle være dobbelt så mange i 2. klasse

Patruljebetjent nr. 38 Marius Chr. Christensen med filtkepi eller hjelm. Marius Chr. Christensen (1867–1938) var ansat i politiet 1894–98 og blev derefter inkassator ved Århus Gasværk

som i første og i 3. lige så mange som i de 2 andre klasser. F. eks. hvis man regner med 24 betjente, så var der 4 i 1., 8 i 2. og 12 i 3. klasse. Oprykningen fra en lavere klasse til en højere lå fuldstændig i politimesterens hånd, så teoretisk var der intet i vejen for, at en mand kunne forblive i yngste klasse hele sit liv. Det fik nu ingen praktisk betydning, idet vi fik politimesteren til – dog nødigt – at slette skellene, så vi hvert 3. år kunne få 100 kr., lige til vi nåede de 1.800 kr.

I 1913 søgte vi om en lønforhøjelse fra 1.600 til 2.500 kr., hvilket andragende vi ikke ventede at få bevilget, men vi håbede på og ville også være tilfredse dermed, at få 1.400–2.200

Politimester C. M. Jespersen (1852–1914), eller, som det rettelig hed »byfoged samt by- og rådstueskriver«, hvilket embede han beklædte 1895–1908

kr. Men det gik helt anderledes. Forrige verdenskrig var begyndt og dermed andre konjunkturer. Vi fik et lønregulativ langt ud over, hvad vi havde søgt om, men da var vi ikke tilfredse! Vor utilfredshed kom ofte frem på overfladen, så byrådet måtte komme olie på vandene ved af og til at stikke os en hundrede-kroneseddel. Således gik det til 1919, da vi fik den lønningsskala, som var gældende, til vi 1. april 1938 overgik til staten.

Da jeg blev ansat i 1898, var alle sportler bortfaldet. Kun gratialet fik vi, det kunne for en ung mand dreje sig om 60 til 80 kr.; de ældre betjente fik mere, ligesom særlig god tjeneste kom i betragtning også ved denne lejlighed.

Denne uddeling foregik ved en parade i rådhusalen kl. 8 morgen dagen op til juleaften. Politimesteren holdt en tale og udtalte ros og dadel i almindelighed og til enkelte også. Jeg husker for mit vedkommende, at jeg et år fik en rosende tiltale, fordi jeg korrekt i enhver henseende havde foretaget en vanskelig anholdelse af en bagermester for en begået overtrædelse af politivedtægten og fornærmelse mod politiet, en affære, der stod stort gny af i byens blade, særlig »Demokraten«, der til hver en tid var på nakken af politiet. Ved nævnte lejlighed var politimesteren i begyndelsen stærkt inde på, at jeg havde begået overgreb; men efterhånden som sagen skred frem – den var ret langvarig – gav han mig fuld- stændig ret, hvilket som ovenfor nævnt blev mig tilkendegivet ved gratialeuddelingen. Så vidt jeg husker, steg mit gratiale med 10 kr.

Hvor længe gratialeordningen varede, kan jeg ikke huske; men vi fik den da også, efter at Goll var blevet politimester, men da havde vi ingen parade.

Tjenesterejser og transporter

Disse gik på omgang blandt hele politiets personale. Rejserne var inddelt i fire kategorier:

Udenlandsrejser,
Københavnrejser,
almindelige rejser og
fattigrejser.

Udenlandsrejserne var meget få, så dem regnede vi ikke med. Derimod regnede vi stærkt med Københavnsrejserne af forskellige grunde; man kunne regne med en rejse hvert andet år. Dels var det rart at komme til hovedstaden en gang imellem, dels var diæterne større end ved almindelige rejser, så vidt jeg

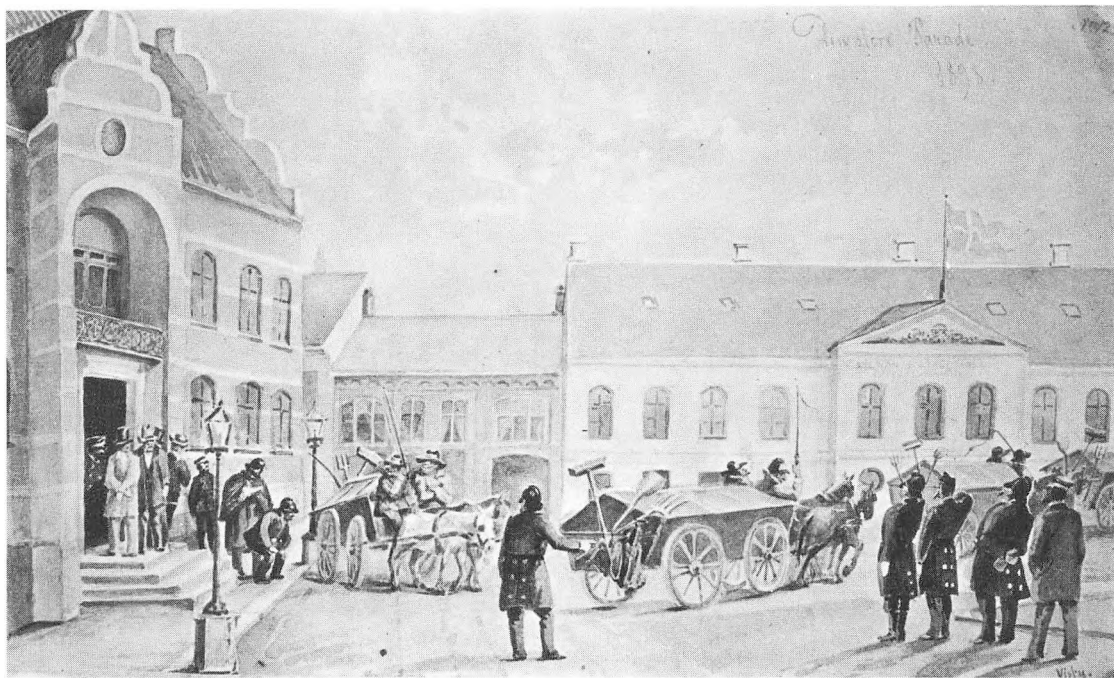
Politiskilt fra kort efter år 1900. Af messing og beregnet til at bæres i et bånd inden for vesten

husker, var disse 8 kr. pr. døgn, og endelig kunne man knibe sig en fridag. Rejsen var ansat til 3 døgn, og anvendte man kun de 2 til rejsen, havde man et fridøgn hjemme; vi var ikke forvænt med fridage, og ferie kendtes ikke. Jeg ved dem, der har gjort rejsen frem og tilbage på 18 timer og således havde 2 fridøgn hjemme. Det sidste kunne lade sig gøre, hvis man ikke skulle længere end til København; skulle man til Vridsløse eller andre steder på Sjælland, kunne det trick ikke udføres.

Almindelige rejser var transport af domfældte til straffeanstalterne på Fyn og i Jylland, de fleste til Horsens, enten til tugthuset eller

tvangsarbejdsanstalten, ligesom vi også rejste med anholdte til fremmed jurisdiktion. Til transportanternes underhold på rejsen fik ledsageren 1 kr., dog ikke til de kortere rejser, som f. eks. til Horsens, til København dog vistnok 2 kr. Når det var en længere transport, f. eks. til Fyn, havde ledsageren ofte en pakke mad med til transportanten og købte så en øl i togrestauranten.

Fattigrejser foretoges med de personer, der efter udstået straf var henbragt til fattiggården, som det dengang hed, og som ikke var hjemmehørende her i kommunen. Sådanne skulle jo efter loven dengang overføres til de-

Byens skraldevogne synes 1898 af politiet foran rådhuset og katedralskolen. Akvarel af Fr. Visby, som har givet billedet titlen: Den store parade

res forsørgelseskommune. Disse rejser blev vel for størstedelen besørget af fattiggårdens opsynspersonale, der beregnede sig en lille indtægt derved, skønt en rejse kun gav 4 kr. i diæter pr. døgn. Af den grund tog de kun de kortere rejser, som der ingen udgift var forbundet med. De øvrige rejser, der kunne vare fra tidlig morgen til midnat, fik som regel politiet. Det var ikke alene, at rejsen var lang med toget, men der var ofte flere kilometer at gå fra stationen til det sted, hvor transportanten skulle afleveres. Når det var sket, asede man af sted for at nå det tilbagegående tog rettidigt og kom så hjem ud på natten og havde som regel sat penge til på rejsen. Biler eksisterede ikke, og det var mange steder vanskeligt at få hestekøretøj. Enkelte sogneråd var så

snedige, så de i deres anerkendelsesskrivelse og begæring om hjemsendelse af den pågældende tilføjede, at der fra stationen til fattiggården kun var et kort stykke – den situation har jeg været i – og så viste det sig, at der var ca. 1 mil.

Vi havde også mange rejser med fattigtransportanter fra København. Vi fik skriftlig meddelelse om, at den eller den dag blev en transportant sendt over med damperen, og om vi ville modtage ham eller hende ved ankomsten og ledsage vedkommende til hjemstedskommunen. Når vi mødte ved damperen om morgenen, afleverede styrmanden transportanten, der under overfarten havde været under hans varetægt, hvorfor han erholdt 2 kr.

Disse rejser, eller måske nærmere de derom gældende bestemmelser, var ofte rent parodi-

Blandt politiets pligter var også torveinspektion på bl.a. Store Torv. I baggrunden skimtes tårnet på hjørneejendommen ved Clemensbro, yderst til højre Løveapotekets ejendom. Akvarel af Fr. Visby

ske. Jeg har gentagne gange været ude for, at transportanten var med samme tog tilbage til Århus, som jeg rejste med. Den ene gang var det en løsaftig pige, jeg afleverede på en fattiggård; straks efter, at jeg var gået, sprang hun ud af et vindue og gik på perronen, da jeg skulle hjem med toget. Vi var i Århus samtidig.

En anden gang var det et mandfolk, jeg rejste med for at aflevere i et sogn i Salling. Han fik 6 kr. af sognerådsformanden, hvorefter han kørte med mig til Skive; om han derfra var med toget til Århus, ved jeg ikke, men han kunne have været det.

Sagen var jo, at de på en fattiggård eller i et landsogn ikke havde folk til at passe på, at sådanne mennesker ikke stak af. Særlig be-

gejstret for at få en landstryger eller et løsaftigt kvindemenneske hjem til forargelse for sognets befolkning var de naturligvis heller ikke, hvilket var forståeligt.

En anden slags transportanter, som også skal omtales her, var sådanne, som havde været i detentionen om natten og om morgenen vedtog bøder hos politiassistenten. Flere blev dekretet af afsone med det samme eller indlægges på fattiggården. Sådanne blev transporteret til fods gennem byen bevogtet af flere betjente i uniform. Jeg husker tydeligt, at vi en søndag morgen lige på det tidspunkt, da folk var på vej til kirke, kom ad Søndergade med en seks-syv lurvede, lasede, forslåede, forrevne, beskidte og blodige individer, alt til forargelse for de mange mennesker, der færdedes

Politibetjent N. H. Kyed
(»Mejlgades sognefoged«,
1852–1926), fotograferet
1907 på Randers Landevej

på gaden. Jeg ved ikke, om der skete klager eller henvendelser i den anledning til politiet eller hvorledes, men politiassistent Hauerbach svor en dyr ed på, at nu skulle det svineri høre op, og transportanterne blev herefter befordret pr. vogn.

Uniformering

Vor uniform bestod af en mørkeblå klædefrakke med lange skøder, overknapning, 2 rader messingknapper med hånden og øjet, opstående stiv krave med en guldsnor i øverste kant (overbetjentene 2), ingen skulderstroppe (de kom senere); foran på kraven, på begge sider, hvor den hægtedes, vort tjenestenummer, dertil kirsejsbenklæder. Som hovedbedækning en kepi af mørk filt med lak-læderskygge for og bag, kokarde i venstre side og tjenestenumret foran. Til at spænde om livet en sort, lakeret læderrem, samlet foran med

et blankt messingspænde, hvorpå var anbragt et aftageligt støbt byvåben inden i et halvmåneformet bånd, hvori stod: Secretum Arhusiensis Civitatis. Til brug uden for patruljetjenesten bar vi en trekantet hue med kvast, ligeledes forsynet med nummer.

Til udrustningen hørte hvide vaskeskindshandsker og en tinfløjte med trille, båret i en kort messingkæde. I kæden var en krog, som anbragtes, hvor frakkekraven hægtedes sammen; fløjten var indstukket mellem to knapper. Til vinterbrug bares kappe eller overkjole, som den hed i instruksen, og til brug i fugtigt vejr et regnslag af imprægneret stof.

Til uniformen hørte også en træstav som våben. I frakken bares den i en dertil indrettet lomme bag i skøderne og i kappen foran lidt til højre, ligeledes i en lomme. Staven havde en længde af 45 cm deraf håndtaget 13 cm. Den var forsynet med en læderrem til at tage

om håndledet, når staven var i brug. Staven var smukt malet og påført byvåbnet; senere blev de mere almindelige, uden udsmykning.

Træstaven afløstes af en gummistav og senere igen af en do., hvori var indlagt en tynd stålwire. Til brug under civil patruljering havde vi udleveret et politiskilt. Det var ret stort, halvmåneformet, med byvåben og indgraveret Århus politi. Det bares om halsen i et rødt bånd under vesten.

Det tjenestenummer, vi bar på kepien og på frakken, var almindelig forhadet af betjentene. Numrene gav anledning til, når en politibetjent havde givet en tilrettevisning, at pågældende for at genere betjenten sagde: Nå, De har nr. ?! Jeg skal huske Dem! – Undertiden stillede folk sig op et stykke borte og tog i betjentens påsyn en lommebog op og noterede dennes nummer. I 1918 søgte vi byrådet om at blive fri for at bære numre, men i byrådsmødet den 14. november 1918 anså det for praktisk, at betjentene var forsynet med numre, men i øvrigt ønskede byrådet ikke på dette tidspunkt at tage stilling til sagen.

Der skete imidlertid dette, at der den 17. november 1918 var store arbejderuroligheder i byen, hvor politiet så sig nødsaget til at gå hårdt frem, og ved den lejlighed studerede publikum med stor energi numrene. Vi beklagede os herover til politimester Goll, der straks på stående fod gav ordre til at fjerne numrene. Det skal her anføres, at »Arbejdernes fællesorganisation« under 28. november 1918 indsendte protest til byrådet over politiets optræden søndagen den 17. november 1918.

Filtkepien blev senere afløst af en dito, men sortlakeret og med en messingskant rundt om hele skyggen. Foran et skjold, hvori byvåbnet. Kepien var forsynet med hagerem belagt med

messingskæl; når hageremmen ikke var i brug, lå den sammenhægtet oven på skyggen. Over- og inspektionsbetjentene havde en blank egegren, som kransede skjoldet.

Så længe vi havde patruljebetjentene og de ekstraordinære dito, var disse klædt som os, dog var beklædningen af et simplere, grovere stof, og de havde ingen guldsnor om halskraven. Omkring 1913–14 (?) blev vi tildelt en jakke til sommerbrug samt hvide benklæder; dertil brugtes en kasket af fransk militærnsnit.

Patruljering

Politimester Jespersen indprentede os, så snart lejlighed dertil gaves, at en gennemført patruljering var grundlaget for al god polititjeneste, og den del af tjenesten blev da også omsorgsfuldt gennemført. Det kunne slet ikke tænkes, at to distrikter blev slået sammen, eller at et distrikt stod tomt, kun i yderste nødstilfælde. Var den, der havde distriktet, forhindret af en eller anden grund, blev det besat af en fra et andet distrikt, når han blev afløst.

Patruljeringen i en 4 à 5 timer i træk i al slags vejrlig var ofte dræbende kedelig. Automobiles fandtes ikke, og cyklister fandtes så godt som heller ikke (politivedtægten indeholdt intet om cykelkørsel; det kom først senere). Man vandrede ud fra stationen velbørstet, knapper, bæltespænde og støvler velpudsede samt rene, hvide handsker på hænderne, kun med det formål – det syntes vi – at bære uniformen til skue rundt i distriktet. Det hold, der gik ud kl. 8 om morgenen, havde fri runde fra 8 til 9 for at efterse gadefejningen. Notering var sjælden; var der en husejer eller vicevært, der havde glemt sin pligt, gik man til døren og gjorde ham opmærksom på forglemmelsen.

na faar
mimen.
ændsel.
aa paa
dsel.

Publikum og Politiet.

erlinge-
Bærling
aar fng
gen er
arbejdet
sfædet.
der paa
hooaf
ntelle i
Lærlin-
tøttelje,
ent.

ingen
han er
hjemlet
Lære-
forhold

en.

er man
fladig
der er
ntes at
a frem-
Uofigt
te fore-
laegligt
det til-
et store
Meftam-
gørelje
d, men
lig ifte
er tares
laides
som

Vi har modtaget følgende Indlæg:

Da underfegnede i Aftes ved 6. Tiden intetanende passerede over Bispetorvet, overraskedes jeg ved, at en uniformeret Politibetjent ganske umotiveret, og uden at jeg paa nogen Maade havde givet Anledning dertil, pludselig slog mig med Gummistaven over Skulderen. Da jeg vilde se mig om efter denne ublide Medfart ramtes jeg af endnu et Knipvelslag oven i Hovedet. Denne Gang med en faadan Synrte, at jeg faidt besvimet om, og senere maatte have Vedtagelje for at komme hjem.

Det forekommer mig at være lonslig haardt, at fredelige Borgere skal være udfat for at lide Doerlast paa denne Maade til Trods for, at man ikke har været Deltagere høreren i Sammenstølinger eller Uroligheder af nogen Art.

H. Andersen.

Vi har endvidere modtaget følgende:

Da Hr. Hauerbachs Parole: „Knipserne frem“ i Gaar Aftes rungede over Store Torv, var underfegnede med min Hustru og et lille Barn faa uheldig netop at ankomme til Store Torv med en Sporvogn.

Da vi steg ud af Vognen rntfede Politiet frem med dragne Knipser, og inden det lyldedes min Hustru at komme af Vejen, blev der tilføjet hende et kraitigt Slag af en Polititippel. Fortoene var optaget af en tæt Menneftemaasje, faa det var umuligt at komme af Vejen. Kunde Politiet ikke ved en anden Veilighed, hvis lignende Oprin ftulde gentage fig, optræde mere behersket og herved gøre fig fortjent til Naaf et Borgernes Beflyttere, der i Gaar nærmest virkede som en Parodi.

Chr. Christensen

Frø,
riets U
og som
i Udfor
frift. Na
førelst
det ifte
nævnte
til uden
ifte udfo
udirntfel
Mæn,
Kilogram
Ved D,
disles
Størelf
henligge
efter be
som fo
Gandele
Indb
Det a
Holmen-
inden 2
De f
forantaa
gende:
Drapl
græs, U
græs, f
gelst) M
Almunde
græs, G
Støbblai
det Gra
Slags (G
Græstfe
Kødflav
oer. Kæ
bælg. H
oer); gi
graa ell
Viller,
Gitorie,
der, rød
Drio-fto
brug).
Glas-R
Kunfelt
ferroer.
Spele-T
men; -
Ugurfer,
Krybbør
taal, G
taal, H

Jeg skal her bemærke, hvad politimester Jespersen sagde til mig den dag, jeg blev ansat og af politiassistent Hauerbach fremstillet for min tilkommende, eller rettere nye chef. Efter at han havde budt mig velkommen i korpset, tilføjede han: De kommer lige fra militæretaten, hvor reglementerne skal følges til punkt og prikke; her har vi også love og vedtægter, der skal respekteres, men vi læmper os frem. Husk, vi må aldrig hovmesterere befolkningen; hvad vi kan ordne med et vink eller en tilrettevisning, det indberettes ikke.

Klokken 9 gik vi ind i rondan og vandrede rundt og rundt, indtil afløsningen kom. Der kunne være småting at påse, såsom at der var henstillet en urtepotte i et åbentstående vindue el. lign. Ellers gik tiden med at snakke med folk, en gang imellem sneg man sig til et kort restaurationsbesøg etc. Undertiden traf man på et henstillet hestekøretøj, hvor kusken havde undladt at aftage den ene skagle; en sådan forseelse blev som regel noteret. Hvis kusken så sagde: Jeg er ked af at spille tid på at give møde i den sag, kan De ikke tage bøden med det samme, så gjorde vi manden den tjeneste. Når vi så kom på stationen, skrev vi rapporten, der sammen med bøden – 4 kr. – afleveredes til vagthavende.

Fulde mennesker spillede naturligvis også en rolle under patruljeringen såvel om dagen som om natten. Hvad der var til stor gene, var vanskeligheden med at få dem transporteret til stationen. Var den fulde mand rolig og vil-

Læserbreve i Demokraten 18. november 1918, der anker over politiets fremsærd. Urolighederne den foregående dag, »bolschevik-søndagen«, var en udløber af syndikalistoptøjerne i København; urolighederne var meget omfattende bl.a. kæmpede syndikalistisk indstillede artillerister med sabler mod politiet, ligesom der blev skudt med revolvere på Clemensbro

lig, tog man ham under armen, og turen gik til fods til stationen; men det kunne ofte hændes, at han, animeret af det slæng af mennesker af forskellig kaliber, som altid fulgte med, satte sig til modværge, hvorfor betjenten måtte anvende magt; nogen hjælp var aldrig at få fra publikum, der tværtimod råbte: Lad manden gå, han har jo ingenting gjort! Var man i nogenlunde nærhed af stationen, kunne man som regel få tilkaldt assistance derfra. Var det langt fra stationen, måtte man søge at få tilkaldt en droske; men det kunne være syv lange og syv brede, inden man fik tilkaldt en sådan. Jeg skal nævne et eksempel herpå: En dag jeg var stationsvagt, blev der ringet ude fra Frederiksbjerg, at der lå en politibetjent med en fuld og gal mand på Jægergårdsvej, om vi ville sende en vogn derud. Overbetjent Jensen, der havde vagten, beordrede mig ud at skaffe en vogn. Jeg løb hen på holdepladsen på Skolebakken, men der var ingen vogn, og heller ikke på Lille Torv var der nogen. Gik tilbage til stationen med den besked. Jensen bad mig så om at ringe til vognmand Dyhr om at sende en vogn. Straks blev der svaret, at der ikke var nogen hjemme, men umiddelbart efter, jo, nu kom der lige en hjem, en »arbejdsvogn«. Kusken, der skulle have skiftet tøj og spændt for en droske, kom så endelig langt om længe luntende ud på Jægergårdsvej. Om betjenten og den balstyrige mand var der endnu, og om de kom til stationen, erindrer jeg ikke. Der havde i mellemtiden været ringet flere gange, om den vogn snart kom.

Det var for resten interessant at lægge mærke til, hvor forskelligt en kæfert indvirkede på de forskellige individer. Nogle blev muntre og støjende, men let at tale til rette, andre, der til daglig brug i ædru tilstand var rare og om-

gængelige mennesker, kunne i fuldskab blive rene besærker, der måtte tages med hård hånd, og som dagen efter var helt ulykkelige. En kæfert kunne i øvrigt give sig udslag på de mærkværdigste måder. Jeg husker en dengang kendt overretssagfører, som, hver gang han var beruset, søgte klammeri med betjentene. Det var særligt om natten. Så han på sin vandring en betjent, gav han sig straks i kast med ham, overøste ham med grovheder og skældsord, og han var ikke til at blive af med på anden måde end ved at sætte ham i detentionen, hvilket naturligvis skulle »koste betjenten hans stilling«! Hvis politibetjenten eller patruljebetjenten var så heldig at observere overretssagføreren i god tid, puttede han sig for ham.

Et andet tilfælde var en håndværker på DSBs værksteder. Hver gang, han var fuld, hvilket ordentligvis skete hver fredag aften, lejede han en droske til at køre sig fra værts- hus til værtshus, og når han så havde kørt det, han ville, nægtede han kategorisk at erlægge betaling for kørselen. Kusken kørte ham så til stationen. Her fortsatte han nægtelsen af betalingen. Han var stokdøv, og tvær var han tillige, så der var intet andet udkomme med ham end putte ham i detentionen.

Patruljeringen ved havnen var noget for sig. Havneområdet, der jo langt fra havde den udstrækning som nu, var delt i to distrikter. Distrikt 1 omfattede den del, der lå nord for Skolegyde, distrikt 2 den sydlige del, heri indbefattet Skolegade og Mindegade. Der var altid livligt at patruljere der; mange af de småting, som man i byen skulle tage sig af, og som ved påtale ofte irriterede borgerne, var man fri for ved havnen. Om dagen skete der altid noget; der gik skibe ind og ud, og arbejdet på kajen gik rask for hånden, så det

var aldrig så kedeligt at patruljere der som oppe i byen, hvor trafikken selvsagt slet ikke kunne sammenlignes med nutidens. Om natten, når søfolkene havde været i land, kunne der ofte være nok at tage fat på, når de i flok i stærkt beruset tilstand vendte tilbage til deres skib. Men en sømand kunne man tage mere hårdt på end folk fra byen. Havets sønner var ikke blødsødne; de prygl, en sømand kunne tage af en politistav, var ganske forbløffende. Navnlig finnerne var nogle hårdføre svende. Hvert forår kom der nogle store, kølsprængte sejlskibe med trælast, og på hver af disse var en 16–18 mand om bord, hovedsagelig unge mennesker i tyveårsalderen og yngre. Disse skibe lagde til ved nordkajen undertiden i et antal af 8–10 stykker. Når alle disse unge mennesker gik i land om aftenen, blev der som oftest ballade. De gik i flokke og medførte flasker fyldt med spiritus, som de tog med ind på havnerestaurationserne, hvor de ugenert sad og drak det. At de på grund heraf ikke var velsete af restauratøren er forståeligt, og når de fik bud om at forsvinde, var spektaklerne straks igang. Når så restauratøren og hans personale, der som regel var nogle robuste fyre, i forbindelse med velvillige gæster havde søgt at få dem på porten, og slaget var i fuld gang, blev politiet tilkaldt. Vi var som regel kun to mand. Vi trak stavene og finnerne knivene, og så kan det nok være, der vankede brådne pander hist og her; men politiet gik som regel af med sejren, og vi fik dem udenfor, hvor slaget fortsattes. Imidlertid kunne der så være tilkaldt hjælp fra politistationen, hvorefter hele koblet blev drevet om bord. Ved sådanne lejligheder kunne der også falde lidt af til enkelte af betjentene; jeg fik engang et knivstik i højre hånd, hvoraf jeg har ar endnu. Anholdelser ved sådanne lejlig-

heder var sjældne, da den ene ikke var bedre end den anden, og hele koblet var vi ikke mandsstærke nok til at føre til stationen.

Det skete jævnligt, at betjenten af kaptajnen på et skib blev kaldt om bord for at hente en af mandskabet for at sætte ham i arrest eller forvaring, til skibet skulle sejle. En sådan anmodning skulle støttes af en erklæring fra vedkommende konsul; men det kunne ske, at forholdene om bord havde udviklet sig så hurtigt og stærkt, at man anså det for formålstjenligt at fjerne manden straks med løfte fra kaptajnen om, at erklæringen skulle følge snarest. Herved må bemærkes, at et sådant tilfælde lige så godt kunne indtræffe om natten, når kontorerne var lukket, og det tit kunne være uforsvarligt at vente til næste dag, hvorfor man straks skred til fjernelse af vedkommende person. Styrmanden påviste den pågældende, og så måtte betjenten selv om resten. Det var aldrig helt morsomt for en enlig betjent at gå ned i et folkelukaf fuldt af gale og drukne mennesker; men som regel gik det godt, når blot den pågældende mand, naturligvis efter lang parlamentaren, viste sig villig til at følge med, hvad han som oftest gjorde; det er dog sket, at man ved skibets hjælp måtte sætte manden i land ved hjælp af dampspillet.

Naturligvis skete det også, at der faldt et menneske i vandet, og det kunne ofte være vanskeligt at få vedkommende bragt på det tørre igen. En nat var et par søfolk gået om bord i et engelsk skib, der var kommet ind samme dag. De var berusede, dog særlig den ene, og da de ikke havde noget at gøre om bord i skibet, blev jeg af vagtmanden anmodet om at fjerne dem. Da jeg kom om bord, var de til at begynde med noget uvillige til at gå; men pludselig gik den mest fulde ud på

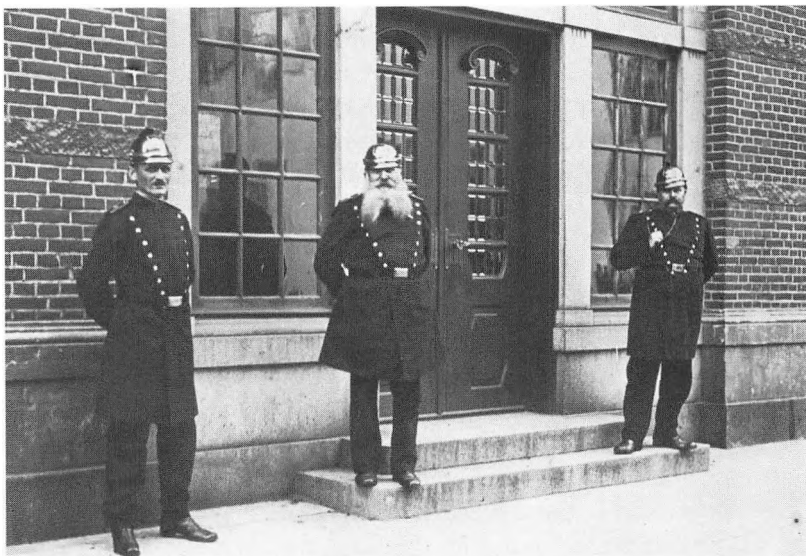

landgangen. Her må bemærkes, at skibet som nævnt lige var kommet ind fuldt lastet, af hvilken årsag det ikke på grund af sit dybtgående, kunne komme ind til kajen; der var ca. 3 m mellem bolværk og skibsside. Da den fulde mand kom ud på landgangen, fik han overbalance og gik i »baljen«. Da den anden kammerat så det, betænkte han sig ikke et sekund, men sprang i vandet for at redde kammeraten. Nu var de to i stedet for een. Den vagthavende rorsbetjent og jeg fik vel nok travlt. Heldigvis lå skibet ved det store havnepakhus, hvor der på væggen hang nogle redningsredskaber, og ved forenede anstrengelser fik vi dem begge op på kajen. Den mest fulde var meget forkommen og måtte bringes til stationen, hvorimod den anden, en rigtig kraftkarl, ikke reagerede en smule over vandgangen, skønt det var vinternat.

En anden gang var det en »ludder«, kaldet »bitte Maren«, der i fuldskab og spontan livslede sprang i Nordhavnen. Da hun kom i berøring med det kolde vand, fortrød hun og skreg op. Den patruljerende politibetjent og en rorsbetjent kom tilstede og stak et langt brædt ned til hende, som hun straks klyngede sig krampagtigt til, og mens betjenten sad på den anden ende af brædtet og duvede stille op og ned, kravlede rorsbetjenten ned ad bolværket og fik hold i »bitte Maren«, så hun kom ikke af med livet den gang.

Razziaer – Et kapitel med odeur

Helt op i dette århundrede var der store områder af byen, som ikke var bebygget. Mod nord, nord for kirkegården, fandtes kun »Aldersro« og en enkelt villa for enden af Kirke-

Uro i byen. Arbejdsløse vil 1921 demonstrere over for byrådet; rådhuset er »besat« af politiet

Hammelbanegården i
Carl Blochs gade (uden huse)
som kong Chulalongkorn
så den i 1907

gårdsvej, der kun var en indgrøftet kørevej. Denne villa var beboet af en højtstående officer. Dog var der også ved Skovvangsvej enkelte ejendomme. Det var først, da bryggeriet Trøjborg blev bygget, at der kom gang i byggeriet på dette terræn, men så gik det også stærkt. Da bryggeriet efter et forholdsvis kort tidsrum måtte likvideres, holdt byggeriet op, og folk flyttede rask væk derfra, så snart de kunne få lejlighed i byen. Dette medførte, at mange lejligheder, ja, hele ejendomme, stod tomme, hvilket gav et krak for mange huskere.

Vest for Kirkegårdsvej var heller ingen bebyggelse. Den del af kirkegården, som ligger vest for nævnte vej var ikke anlagt, Johanneskirken var ikke bygget og af kommunehospitalet kun den ældre del, der var blevet bygget sidst i firserne. Så lå de to kaserne, fodfolks- og artillerikasernen (nu kaldet Guldsbergsgades kaserne og Langelandsgades dito), og for øvrigt var der markjorder lige ud til Hasle skel. Christiansbjerg (Reginehøj) bestod i re-

aliteten kun af småejendomme langs den ene side af Randers landevej og gården »Højvang«. Helt ude ved skellet lå dog – og de ligger der endnu – 3 landejendomme »Trillegården«, »Landbolyst« og »Charlottehøj«; denne sidste ejedes af en løjtnant Langhorn. Midt i dette store markareal lå så endelig villa »Ekspress« ved den nu kaldte Fuglsangsallé.

Der var intet bygget mellem »Ceres« og Åbyhøj. I begyndelsen af århundredet gik skellet mellem Århus og Marselisborg gods således: Det yderste af Århus var Dannebrogsgade, dengang kaldet Kunstvej. Den hørte ind under Århus politimæssigt, men ikke sundhedsmæssigt, hvilket den kom til senere. Herfra førte et skeldige lige over til det bageste af Sct. Pauls kirke og videre til Wallensteins skanser, der hvor Skanseanlægget nu ligger.

Her mod syd havde Århus altså ingen markjorder, før byen erhvervede godset. Jeg kan huske, at der i de første år efter erhvervelsen blev holdt væddeløb på stykket nærmest byen mellem Odder og Skanderborg landeveje; se-

nere da man der begyndte planeringen til bebyggelse, holdtes et enkelt år væddeløb på det stykke, hvor nu Marselisborg hospital ligger.

Alle disse markjorder mod nord og syd var af byen lejet ud til vognmænd og andre, som drev landbrug, og mange af disse havde bygget på deres arealer til opbevaring af deres høst såvel af hør som korn. Disse lader var om natten yndede opholdssteder for subsistensløse personer og andre misliebige, som af hensyn til politiet ikke holdt af at bo på logihusene. Til disse lader foretoges jævnligt razziaer om natten mellem kl. 1 og 3, og ofte var der en rig høst, som indbragtes til politistationen og indsattes i detentionslokalet. Næste morgen blev de sorterede. De, der havde noget udestående med politiet, blev holdt tilbage, og resten afleveredes til fattiggården, hvorfra de for størstedelens vedkommende vel nok blev givet fri med det samme.

Jeg erindrer en ret kostelig tildragelse, dog med en slem lugt ifølge, fra disse razziaer. En nat havde en patrulje ført af overbetjent Paasgaard været helt ude ved Hasle skel. Det var vinter med et tyndt snelag og et par graders frost. Da patruljen var på tilbagevejen, lød der pludselig et kraftigt brøl: »Å, herregud, nu sidder jeg den onde kraft knuse mig i lort lig' te' halsen!« Det var daværende politibetjent nr. 35 Andersen, der uforvarende var gået i en af de kuler, hvor natrenovationsmændene aflæssede den i byen samlede latringødning.

Andersen måtte i sin malpropre tilstand spadserer hjem i Marstrandsgade, hvor han boede. Han, der var en hårdhudet og stærk mand, gik direkte ned i vaskekælderen, hvor han tappede et vaskekar fuldt af vand og sprang i. Da han var skyllet ren, smed han uniformen i vandet og vandrede derefter i

adamkostume op på manzarden og ringede på. Hvad hans kone sagde, da hun så sin mand i den forfatning, vides ikke.

Tjeneste til hest

Vi var i korpset 10–12 mand, som havde af-tjent vor værnepligt som dragoner eller trainkonstabler. Når der var store opbud af mennesker, således ved kongemodtagelser og ved væddeløb, blev vi beordrede til at gøre tjeneste til hest.

Vi var naturligvis glade for jobbet; men glæden var noget blandet, efterhånden som dagen gik, for når man kun kommer til hest een eller to gange om året, bliver man hurtig øm og træt, så det kneb med at føle sig rigtig hjemme. Hertil kom, at man ikke kendte hesten og ikke vidste, hvorledes den ville reagere over for de forskellige situationer, vi kom ud for. Kun een gang har jeg følt mig rigtig herre over situationen som ordensvagt på hesteryg; det var i 1902, da der var væddeløb på Marselisborg mark lige bag Sct. Pauls kirke. Jeg holdt som ridende betjent foran kirken og dirigerede den store tilstrømning af mennesker, der var på vej fra Bruungsgade mod væddeløbsbanen. Da var der ikke noget, der generede, hverken ømhed eller træthed eller nogen ængstelse for, hvad hesten mulig kunne finde på. Jeg følte, jeg ved denne lejlighed udførte min tjeneste fuldt tilfredsstillende. Forholdet havde sin grund i følgende:

Samme år havde vor afdøde konge, Christian 10. som prins sammen med prinsesse Alexandrine overtaget Marselisborg Slot som gave. I den anledning oprettede politiet ridende patrulje omkring i slottets nærhed. Vi var 3 politibetjente, som blev beordret til dette hverv, foruden mig, nr. 25 Pedersen og 51

Nielsen. Hvorledes vi delte vagten, kan jeg ikke nu erindre. Vi begyndte kl. 8 morgen og fortsatte til 10 eller 11 om aftenen; om natten var der vist en fodpatrulje. Prinseparret blev ret længe på slottet den sommer, i hvert fald så længe, så vi gamle ryttere fik vor færdighed i at sidde til hest igen. Det var grunden til, at jeg følte mig situationen voksen ved det omhandlede væddeløb.

Om vor virken som ridende betjente er der egentlig ellers ikke noget at bemærke. En enkelt erindring vil jeg dog nedskrive.

Det skete et år, der var børnehjælpsdag, formentlig 1907, at den siamesiske konge, Chulalongkorn, kom på besøg. Han kom med skib, der lagde til ved toldboden. Han skulle først bese Domkirken, derefter tage et vue over Marselisborg Slot, derfra til Hammelbanegården, hvorfra han skulle afgang med toget til Hammel for at være gæst hos greven på Frijsenborg. På hele turen ind til Hammelbanegården blev han ledsaget af to ridende politibetjente, nr. 7 Kyed og mig. Vi red foran, og bagefter kom politimesteren i landauer og derefter kongen. Det blev den værste ridetur, jeg har oplevet, og det vil dog sige noget, når

man har været rytter i ni år. Turen formede sig således: Fra Domkirken til Marselisborg Slot det yderste fri trav; når jeg vendte mig om for at se, om kortegen fulgte med, så jeg politimester Jespersens behandskede hånd, der ivrigt vinkede fremad. Ved Marselisborg Slot beså kongen dette og omgivelserne fra alleen; plantningerne var endnu små dengang, så de var ingen hindring for udsynet. Efter ca. 5 minutters forløb steg man atter til vogns, og derefter foretoges turen i et eneste forceret frit trav ad Holmevej, Oddervejen, Bruunsgade, Banegårdsgade, Fattiggårdsbakken til Hammelbanegården. Da vi red ned ad Fattiggårdsbakken (Vester Allé), kunne jeg slet ikke føle, jeg havde ben, de hang som et par klude ned ad hestens sider.

Om aftenen skulle vi igen ledsage kong Chulalongkorn fra Hammelbanegården til skibet. Den tur foregik i samme tempo som om formiddagen, men der var jo ikke så langt, turen var dog i øvrigt ikke rar. Vi red ad Østergade og Fredenstov, og ved de skarpe sving – det havde regnet hele dagen – var vi angst for, at hesten skulle tabe fodfæstet i den fart, vi havde på; men det gik dog.

SVEND RINDOM

EN »NIKOLAJ« KOMMER TIL ÅRHUS

Svend Rindom (1884–1960) huskes særlig som skuespil- og filmforfatter. Her fortæller han om sine år som ung skuespiller i Århus og sin tilknytning til teatret som ung forfatter.

DA JEG SIDSTE GANG var i Århus til premiere på »Jacob«, kom en af hotellets unge damer ved afrejsen og bad mig skrive nogle ord om Århus i hendes autografbog. – Uden et sekunds betænkning skrev jeg:

Hver gang jeg forlader Århus, bliver mit halve hjerte altid tilbage.

Da jeg lidt efter stod på »Kalundborgerens« dæk, mens vi langsomt gled ud af havnen, faldt det mig ind, at det vist lød svært banalt og »krukket«, hvad jeg havde skrevet; men mens jeg nu stod og så ud over Bugten og byen, som lå og badede sig i den klare aprilsol, så følte jeg, at de ord dog var et udtryk for min ærlige og oprigtige følelse, og at jeg med usynlige bånd var stærkt knyttet til den skønne stad, som bredte sig for mine øjne – lige fra Marselisborg og ud til Risskov, og idet alle de kendte konturer blev mere og mere tågede, steg erindringerne – mere og mere tydelige – frem i mit sind – erindringer, som gik helt tilbage til den vintermorgen i 1903, da jeg for første gang sejlede ind i Århus havn, og jeg forstod, at Århus by og teater havde sat sig så fast i mit hjerte, fordi jeg her havde gennemlevet mine første, frie ungdomsår og fået det første indblik i teatrets fortryllende verden, hvis fortryllelse aldrig senere har sluppet mig.

Lige fra jeg var dreng, havde jeg kun haft en lyst og et mål for fremtiden – at blive skuespiller; og skønt min far, der var sognepræst i København, absolut hørte til de moderate kirkens mænd, i hvis øjne teatret ingenlunde var hjemstedet for en fordærvelig og forkastelig kunst, så forstod jeg dog nok, at han ikke absolut ville blive henrykt, når jeg kom og fortalte ham, at jeg ville til teatret, og derfor beholdt jeg også mine fremtidsdrømme for mig selv.

Men da jeg var blevet student (i 1902) og nu skulle vælge mig et studium, og da jeg stadig var Thalia tro, måtte jeg jo til at bekende kulør, og at min bekendelse just ikke blev modtaget med begejstring i præstehjemmet på Nørrebro, skulle jeg snart få bevis for.

På den tid boede Herman Bang på Gl. Kongevej sammen med sin søster, fru Nina Holst, som hver søndag var blandt fars tilhørere i Johannes kirken og også stod far nær i ven-skab.

En søndag formiddag, – det fortalte Bang mig senere – kom fru Holst bekymret hjem fra kirke, og da Bang spurgte hende ud om grunden til hendes bekymring, svarede hun med et suk:

– Jo, Herman, det gør mig så ondt for pa-

Svend Rindom som ung student inden afrejsen til Århus

stor Rindom, som i dag med tungt hjerte har betroet mig, at han har en søn, som går med bulehat og vil være skuespiller.

– Stakkels pastor Rindom! svarede Bang.
– Men lad mig se på knægten, om jeg ikke skulle kunne kurere ham.

Og så hændte der da en dag det mærkelige, at jeg af far fik besked om at søge Bang, der havde lovet at afgøre, om jeg havde evner, som kunne føre mig til mit store mål.

Nogle dage senere stod jeg så med bævende hjerte i Bangs stue; da jeg havde spillet nogle scener af Bjørnsons »Over Evne« og som pastor Bangs søn havde gjort mit bedste for at give udtryk for den unge mands tvivl og angst, stod Herman Bang tavs foran mig nogle mi-

nutter; han så alt andet end begejstret ud – nærmest dødsensfortvivlet; »nå«, tænkte jeg, »du er altså helt umulig«. – Endelig så digteren op på mig med sit mest bedrøvede blik og sagde så – med en inderlig medlidenhed i sin stemme: – Det gør mig ondt at måtte meddele Dem unge mand, – at De *har* talent! De aner ikke, hvilket helvede De går ind til!

– Jeg kan tilføje, at dette besøg blev indledningen til et venskab, som var af overordentlig såvel menneskelig som kunstnerisk værdi for mig, og som varede lige til Bang begav sig ud på sin sidste rejse . . .

Nå, lykkelig og glad sprang jeg jo ned ad Bangs trapper; og da jeg nogle måneder havde læst med Emanuel Larsen, som ikke blot var en særpræget og begavet skuespiller, men også en fortræffelig lærer, fik jeg at vide, at Århus Teaters daværende direktør Benjamin Pedersen søgte en Nikolaj til juleforestillingen »Nøddebo Præstegaard«, og jeg rejste så til Århus, prøvede for ham og blev antaget – foreløbig for resten af sæsonen 1903–04 for en gage af 00 kroner.

Jeg kan ikke modstå fristelsen til at dvæle lidt nærmere ved den unge student, som en grå november morgen fra Århus-damperen stod og så ind over den by, som for ham skulle blive forgården til det helvede, der var lovet ham, om han ville følge sin inderste trang.

Jeg skal vogte mig for at istemme den gamle vise: »*Dengang* jeg var pige, da var der piger til«; jeg skal ikke *fælde nogen dom* over nutidens unge mænd i sammenligning med ham fra århundredets begyndelse; men jeg kan ikke dy mig for *at sammenligne*; thi forskellen er himmelvid – som lå der ikke en, men fire menneskealdre imellem de to typer – naturligvis udgåede fra samme miljø og vandrede ud i livet med samme forudsætninger.

Svend Rindom begynder sine erindringer fra 1932 på »Kalundborgeren«; efter at have sagt farvel til byen kunne han sætte sig til det opdækkede, kolde bord i salonen på »Niels Holst«

Dengang: Hans ydre var præget af nøjsomhed; hans klæder var beskedne; ligesom hans væsen, hans skikkelse lidt dukket – af legemsøvelser kendte han kun skolens gymnastik, som han langt fra elskede. Hans indre var et kaos – et væld af undren og spørgen – af uvisshed og usikkerhed, gennem hans sind gik et stormvejr, og hans sjæl var pint af trængsler, og der måtte gå år, før stormen kunne lægge sig – trængslerne ophøre og nogenlunde orden afløse det store kaos.

Og så den unge mand nu: Han er velklædt og selvsikker; skikkelsen er sportstrænet; øjnene har et sikkert og fast udtryk og bringer bud fra et indre, hvor alt synes at være ro, og hvor trængslerne ikke kendes.

– Som sagt – jeg skal ikke fælde nogen dom; jeg vil kun have lov til at spørge.

Jeg ved vel, at den unge mand af 1932 har det lettere; det, som vi den gang sloges med

os selv for at få svar på – det er tidligt besvaret ham af andre; alt er i langt højere grad, end det var for os, lagt til rette for ham; han er i langt højere grad, end vi var det, ven med sin far og skolens lærere; – ja, sikkert – hans ungdom er lysere og gladere, end vores var det; og det er jo kun godt; og dog – alligevel spørger jeg tit mig selv, når jeg ser den unge mand, som *nu* kommer til teatret: Er der ikke et mellemlid, han har sprunget over? Hvor er sporene og arrene fra hans »Sturm und Drang«-tid? Hvad bølger der i hans sind? Findest der ikke dybder og afgrunde der, som han aldrig er nået ned i? Ja, jeg *spørger* blot! . . .

Anden juledag debuterede jeg som Nikolaj; i sit fortræffelige værk om Århus Teater skriver Albert Bayer: »Den unge student Svend Rindom høstede her sine første lavrbær – ung, glad og frejdig, som han var«.

Nede i parkettet sad min mor, som var kommet over fra København for at følge mine første usikre skridt på de skrå brædder; hun var en klog kone, som var bange for, at de mange fremkaldelser skulle gå mig til hovedet, og derfor var hun meget behersket i sine udtalelser, da vi mødtes efter forestillingen:

– Du var såmænd rigtig net, min dreng, men det er jo også en taknemmelig rolle.

Senere fik jeg dog at vide, at de mange fremkaldelser havde gjort hende både stolt og glad, for da jeg kom frem på scenen for syvende eller ottende gang, havde hun henrykt puffet til en fremmed herre og hvisket:

– Nikolaj – det er *min* søn . . . .

Jeg blev ved Århus Teater sæsonen ud og hele den kommende sæson 1904–05; og under bedre forhold end dem, som teatret dengang bød på, kunne en ung mand ikke få sin første sceniske uddannelse.

Benjamin Pedersen var en energisk, kultiveret og dygtig teatermand, som havde samlet et fortræffeligt personale, og navnlig var det lykkedes ham at samle en talentfuld ungdom om sig; ved siden af prøvede kræfter som Price, Cohn, Philip Bech, Vilh. Birch, Gerda Krum, Ellen Diedrich, Jesta Berg og Andrea Lamberth kæmpede unge folk som Henrik Malberg, Benjamin Christensen og Thorkild Roose for at vinde deres første sejre; også Rasmus Christiansen viste i de år for første gang sit morsomme ansigt i scenens lys; og allerede som ung var han kendt for sin slagfærdighed.

Olaf Poulsen gæstede dengang på teatret – blandt andet i »Forretning er forretning«; i den store havescene forekom to statister, som skulle udføres af mig og af en ung elev; ved generalprøven viste det sig, at denne havde taget sin opgave meget alvorligt og lagt en

maske, som var en hel hovedrolle værdig; da vi kom ud af scenen, udtalte jeg mig lidt overlegent om den unge mands alt for store iver; men jeg fik omgående et svar, som ærlig talt gjorde mig godt flov:

– Når man ikke har noget at skal have sagt, så må man vel sørge for, at de *glor* på en!

Så klog var Rasmus, – for ham var det nemlig, – allerede dengang.

Under Olaf Poulsens næste gæstespil skete det, at jeg igen – og i endnu højere grad – blev hr. flovmand – og det for åbent tæppe; denne gang var jeg dog ikke selv skyld deri.

Vi spillede Esmanns »Den kære Familie«, hvor Olaf naturligvis udførte sin glansrolle – grosserer Friis, og jeg var sønnen Jakob – den ødsle solderist, som ikke mindst bruger fa'rens penge til flotte klæder.

Jeg var imidlertid steget fra 0 til 60 kr. om måneden – en sum, som far rundede op til 100. For disse 100 kr. skulle jeg altså betale *logi* (6 kr. pr. måned for et lille værelse ud til gården i Østergade) – *kost* (40 kr. pr. måned for fuld kost i frk. Jensens pensionat »omme i« Guldsmedgade) – klæder – vask – luksus *samt* klæder til scenebrug, hvor der da ikke fordredes et historisk kostume.

Man vil da sikkert forstå, at jeg var stillet over for en såre vanskelig opgave, da jeg skulle udstyre lapsen Jakob med klædningsstykker, som jo gerne skulle være efter allersidste mode.

Jakobs entre falder i slutningen af første akt, hvor han kommer hjem fra sold – overdådigt udhalet; trods mange spekulationer og søvnløse nattetimer lykkedes det mig langt fra at bringe denne »udhaling« på højde med forfatterens fordringer. Jeg så nærmest farlig ud. Jeg var iført min studenter-kjole, som i sin tid var syet af en lille, billig skræder på Fælledvej,

Det nyopførte teater 1901. I fløjen til højre, hvor der få år senere indrettedes biograf, havde ingeniørfirmaet Vulkan til huse

– en gammel regnfrakke samt en miserabel høj hat, som en ældre kollega allernådigst havde lånt mig.

Olafs første replik til mig lød omtrent således:

»Man kan nok se, hvad du bruger dine penge til!« Og da han hurtigt var klar over, at jeg mere lignede en lazaron end en »Dandy«, var han jo ikke længe om at udlevere mig til publikums latter; han vendte og drejede mig rundt, så at intet af min elendighed kunne forblive uset, og så sagde han sin replik med en sådan betoning og et så ondskabsfuldt blik ned til publikum, at den tilsigtede latter bølgede gennem teatret – og jeg stakkel rødmede gennem sminken af flovhed og skam.

Nå, jeg har nu forlængst tilgivet Olaf Poulsen både denne og diverse andre ondskabsfuldheder. Hans geni var af sådanne dimensioner, at man virkelig ikke havde ret til at anlægge den samme menneskelige målestok for ham som for andre almindelige dødelige.

Og mit sammenspil med denne gigant i disse mine første år var så lærerigt og uforglemmeligt, at jeg med glæde slog en streg over hans ubetænksomhed; på den anden side bevirkede dette samarbejde jo, at man aften efter aften gik hjem i sin stue – så fuld af beundring for denne kæmpe, at man fuld af angst og frygt spurgte sig selv, om det virkelig kunne nytte noget at fortsætte som skuespiller, da man jo sikkert følte, at man aldrig ville blive værdig til at løse denne mands skobånd.

Var min beundring for Olaf stor, var min betagelse af Gustav Esmanns lystspil ikke mindre næsegrus. Aften efter aften nød jeg hans vittige og elegante replik, og for første gang drømte jeg om selv engang at komme til at skrive lystspil. Jeg havde aldrig truffet Esmann i København; og dog gjorde det et dybt indtryk på mig, da jeg i et vindue på Søndergade, bag hvilket den gang Århus-Posten havde sin redaktion, en sen aften læste om Esmanns triste død.

Siden hine unge år ved Århus Teater er der

Svend Rindoms og Aarhus Teaters første direktør Benjamin Pedersen (1851–1908). Marmorbuste 1910 af Elias Ølsgaard, fotograferet i kunstnerens atelier

jo sket en mægtig udvikling inden for skuespilkunsten. Max Reinhardts revolutionerende indflydelse på tysk teater satte også tydelige spor inden for nordisk teater; men værd at lægge mærke til er det, at skuespilkunstens inderste kerne – følelsens og iagttagelsens sandhed og replikkens ægthed – er forblevet den samme, trods alle reformer såvel i ydre som indre iscenesættelse. Derfor ville den gode kunst, som jeg daglig havde for øje i mine læreår, den dag i dag virke lige ægte og sand. Hvis man tænkte sig, at Aarhus Teaters udførelse af »Der var engang –« 2den juledag 1904 gennem en tonefilmsoptagelse var bevaret for efterverdenen, ville den uden tvivl endnu virke

ligeså festlig og gribende som den gang, og prinsen og prinsessen vil vanskelig kunne finde smukkere og menneskeligere fremstillere end Vilhelm Birch og Ellen Diedrich. – Antoinette Windings og Anna Jacobsens kvindeskikkelser i »Ungdomsleg« er mig uforglemmelige, og hvor mange fortræffelige skikkelser skabte ikke Benjamin Christensen i de få år, han var ved Århus Teater.

Rent personlig fik »Benne«, som vi kaldte ham, stor indflydelse på min udvikling; ikke blot var han en rigt begavet – man fristes virkelig til at sige *næsten genial* – personlighed som kunstner; men også som menneske ragede han op over alt folket – med sin lysende intelligens og sit stærke voldsomme følelsesliv.

Benne og jeg havde lejet os en lille lejlighed på Trøjborgvejen, og mangen en morgen var solen allerede ved at krybe op bag Mols Bjerge, før vi fik snakket færdig og kom i seng; og så kneb det jo med at komme op i tide for at nå prøven næste dag; en og anden jævnaldrende århusianer vil sikkert kunne huske to lange og langnæsedede kavalere, som iført støvler op til knæet, stormede af sted ned mod Østbanegården og videre frem ad Kystvejen. Måske ville nutidens unge mand finde os overspændte og synes, at vi spildte tiden med sludder; men for mig står mit samvær og venskab med denne rigt begavede og særprægede unge kammerat som noget af det værdifuldeste i min ungdom. Hvis man som moden mand kunne opspore kilderne til sin udvikling, ville jeg sikkert kunne finde spor af dette kammeratskab, som aldrig senere var slettet ud. Festlig og inciterende var Benne og ladet med energi og ærgerrighed. Det er derfor heller ikke mærkeligt, at han i løbet af få år nåede at slå sit navn fast som en af de førende europæiske filmsinstruktører i U.S.A.

Jeg havde netop lagt pennen bort et øjeblik og åbnet for min radio, da jeg fik meddelelsen om, at skuespiller Alfred Cohn var død . . .

Det griber mig ret stærkt, fordi jeg de sidste timer i tankerne havde været der, hvor Gokke lagde sit livs største arbejde. – Jeg ser ham for mig – levende og ivrig – altid arbejdende af fuld kraft. Han var det rigtige *teatermenneske* – fyldt af den pligtfølelse og kærlighed til sit arbejde, som kun den fødte skuespiller ejer. For Århus Teater var han af stor værdi, fordi han var så alsidig som få og kunne gøre fyldest i et repertoire, der både omfattede komedie, skuespil, tragedie, operette og farce. Og nu må jeg tænke på en anden kammerat fra de år, som fornylig døde under meget vanskelige forhold – Philip Bech; jeg traf ham kort forinden og havde lejlighed til at vise ham mit venskab ved at prøve på at skaffe ham lidt fred i hans splittede sind ved at tale med ham om gamle dage; så pludselig så Bech langt hen for sig, tog min hånd og sagde med sin lidt hæse stemme: »Ja, du – den gang – ved Århus Teater – det var min bedste tid; da jeg kom derfra, gik det hele så underligt i stykker for mig – –«

Jeg tænker på, om Gokke ikke har følt det samme! –

Hvis man går de københavnske teatre igennem, vil man hurtigt se, at hvert teater har sit eget ansigt – sit særpræg, som er dannet gennem tiderne ved så forskellige faktorer som repertoire, skuespillere, beliggenhed og publikum; det er således en af de første betingelser for at kunne lede et af disse teatre, at man er fortrolig med dets atmosfære og kan lytte sig til, hvilket repertoire og personale der stemmer sammen med den tone, som ligger i luften over scene og tilskuerplads. Man ser således gang på gang en forestilling falde – *ikke*

Paa Forhaand skulde det synes at være et Dobespil, at lade Nikolais Rolle udføre af en Debutant, men Eksperimentet lykkedes. Hr. Rindom, der her første Gang præsenteredes paa Aarhus Scene, har det store Fortrin, som den pure Ungdom giver, og som særlig i Nikolais Rolle er af saa væsentlig Værdi. Hans 19 Aar svarer netop til Nikolais Alder, og Ungdommens Charme øgedes yderligere ved et bindende Ydre, et Par tønne, liblige Øjne i et Ansigt, hvis Træk ere særdeles tiltalende. Det første Indtryk var endda det bedste. I Samspelet med Brødrene paa deres tarvelige Studenterhybel, var Hr. Rindom helt naturlig og fornøjelig, senere kneb det mere med at holde Tonen. Debutantens Rejthed og Ubehjælpomhed, der i andre Roller vilde have været generende, skadede ikke, hidrog maaske snarere til at forsøge Situationen. Naar Nikolai travede omkring paa Scenen med sine kantede, ubeherskede Bevægelser, mindede han ofte om en stor Hundehvalp, og de er jo altid indtagende. Det syntes Publikum ogsaa og klappede ham frem flere Gange.

Aarhus Stiftstidende's vurdering den 28. december 1903
af den unge debutant

fordi den ikke havde værdi og mulighed for at trække et publikum til sig, men ene og alene fordi den skurrede mod det pågældende teaters grundtone – ikke faldt sammen med den stemning, som er skabt af traditionen.

Da Århus Teater stod færdigt, og Benjamin Pedersen skulle tage fat på arbejdet med at

skabe det en tradition – et ansigt, stod han over for den vanskelighed, at dette skuespilhus inden for sine mure skulle rumme såvel den alvorlige som den lette muse – såvel være tale-scene som hjemsted for opera og operette, og han skulle lægge sin slagplan således, at disse vidt forskellige former for teaterkunst fik et vist fællespræg, så at Melpomenes tårer ikke kaldte på blot en antydning af den latter, som komediens muse den foregående aften lod bruse gennem teatret; det kom an på dets første direktør, om Thalias så vidt forskellige døtre kunne enes under samme tag.

Og det skal siges uden forbehold, at det lykkedes Benjamin Pedersen fuldtud at løse denne vanskelige opgave. Han ejede – foruden sin solide teaterdygtighed – den smag og kultur, som blev publikum en garanti for, at gråden aldrig blev uægte og gik over det naturliges bredder, lige så lidt som lystigheden nogen-sinde blev simpel eller kaldte på den letkøbte latter.

Hvor ung og umoden jeg end var, da jeg kom til Århus, stod det mig straks klart, at jeg var kommet til et teater, som i løbet af få år havde fået sin sikre og gode tradition.

Men glemmes skal det jo heller ikke, at Benjamin Pedersen ved sin side havde en medarbejder, hvis betydning for Århus Teaters start og daglige liv ikke kan vurderes højt nok. Thi Albert Bayer var jo ikke blot teatrets økonomiske direktør, men dets gode og stærke ånd. Og når Århus Teater i løbet af en lille menneskealder har vokset sig så stærkt ind i – ikke blot århusianernes, men også alle jydernes – ja, alle danskes bevidsthed, så skyldes det måske først og fremmest ham.

Fra mit mangeårige samarbejde med teatret – både som skuespiller og skribent – kan jeg se tilbage på en række lysende minder om den-

ne gentleman, for hvem kunsten aldrig blev geskæft, og som dog aldrig glemte at se på dens forretningsmæssige tarv. Det er ingen frase, men den nøgne sandhed, at Albert Bayer hører til de få, om hvem man kan sige, at de i deres gerning er uerstattelige.

Da Århus Teater skulle begynde sin tilværelse, stilledes der det krav til det, at det for Århus skulle være det samme, som så vidt forskellige teatre som Det kgl. Teater, Dagmar-teatret, Folketeatret og Casino var for København; i lykkeligt samarbejde lykkedes denne vanskelige opgave for Benjamin Pedersen og Alb. Bayer; disse to grundlagde teatrets sikre og solide tradition, hvorpå senere direktører kunne bygge videre.

Undertiden griber tilfældet ind i ens liv og forandrer ens kurs på en måde, som man først bagefter kan se *ikke* har været til gavn og lykke for ens udvikling. Alt for tidligt desværre fik et tilfælde mig til at bryde op fra Århus Teater.

I foråret 1905 forlod »de otte« Dagmar-teatret, og Martinus Nielsen skulle nu finde nye og unge kræfter, hvormed han kunne føre sit teater videre. Under et besøg i Århus havde Oda Nielsen tilfældigvis set mig som den unge sømand i Poul Nielsens lystspil »Landlov«, og en aften lå der da et telegram på teatret fra Martinus, som tilbød mig engagement for den kommende sæson med den for mig svimlende gage af 1.800 kr. Og så begik jeg altså den dumhed at tage imod dette fristende tilbud og snød derved mig selv for endnu nogle gode læreår.

Da jeg henrykt fortalte min gode veninde Anna Jacobsen den glædelige nyhed, så hun foragtelig på mig og udrød: – Du er da en slem torsk! Hvad tror du ikke, du snyder dig

selv for af udvikling ved allerede nu at rende af lære? Tror du måske, det er »finere« at spille komedie i København? Jyderne er et meget bedre publikum end københavnernes! Men Gudbevares – når du hellere vil derover og »syltes,« så til lykke med det!

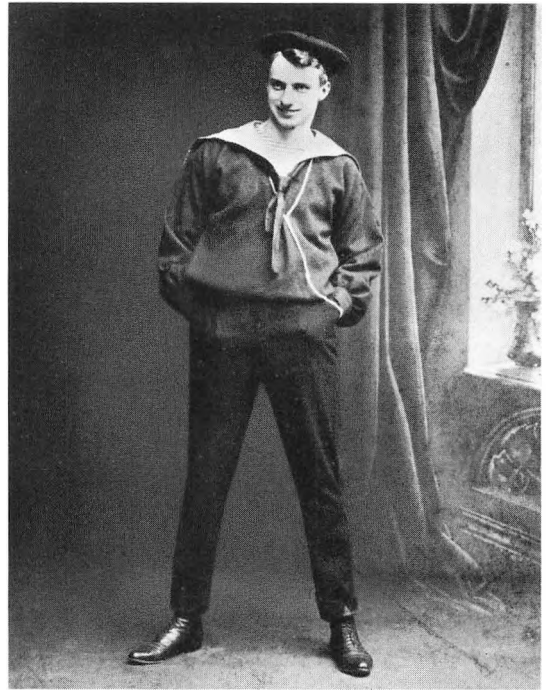
»Ane«s besynderlige form for lykønskning virkede jo nedslående på mig; jeg havde haft mange beviser for, at hun mente os unge det godt; og gang på gang havde hun hjulpet mig i en vanskelig situation. Jeg husker således, hvordan hun under kobbersmedefamiliens entresang i »Genboerne« aften efter aften hjalp mig umusikalske bæst med at holde takten ved uset for publikum at knibe min arm i det tempo, jeg havde så svært ved at finde, når jeg som Basalt skulle byde velkommen med den berømte linje:

»Værsåartig – her er døren, madam Schmidt«...

Og Ane viste senere, at hendes ord til mig ikke havde været en tom frase. Gang på gang blev hun lokket til København med fristende tilbud, men troligt blev hun i Århus hos sine kære jyder; og givet er det dog, at ingen samtidig komisk skuespillerinde var frodigere eller større af format end hun.

Jeg er standset ved denne lille episode, fordi jeg gerne vil skåne den ungdom, der nu begynder i Århus, for de skuffelser, som *min* dumhed bragte mig; og samme ungdom giver jeg nu det gode råd:

Flyv ikke ud af reden, fordi I kan baske en smule med vingerne og derfor tror, I er udvoksede. Århus Teater er den bedste skole for unge skuespillere – ikke mindst nu, hvor der snart ikke mere findes et fast personale ved de københavnske teatre, som på grund af de dårlige tider kæmper så hård en kamp, at der ikke bliver tid og kræfter til at give de unge

Svend Rindom i det nu glemte lystspil »Landlov« af Poul Nielsen, skuespiller og instruktør ved Det kgl. Teater. Stykket gik 11 gange i sæsonen 1904–05

de store chancer. Bliv derovre, til I er modne som kunstnere, og vær glade til, om I *kan* blive der!!! –

– Men jeg stak altså af og skulle bittert fortryde det, og i de kommende år sendte jeg mange gange en vemodig tanke til teatret på Bispetorvet, hvor jeg ikke blot havde haft langt større udviklingsmuligheder end i hovedstaden, men hvor kammeratskabet også var langt bedre end der, fordi *alle* – på grund af det forcerede tempo, hvori stykkerne kommer op på en provinsscene – fik roller, og ingen havde grund til at føle sig utilfreds.

Da jeg en dag fulgtes med gamle Price fra teatret, pegede han op på djævlens på teatrets

tag og sagde: – Ved du, hvorfor det bæst sidder og lufter sig deroppe? – – Jo, det er ganske simpelt, fordi han ikke kan trives *indenfor!* Jeg skal nemlig sige dig, min dreng, vi har ikke brug for intriger og den slags djævelskab.

Og Price havde ret! – –

Hver gang unge mennesker henvender sig til mig om at komme til teatret, henviser jeg dem altid til Århus Teater, – hvis de da har evner, som berettiger dem til at komme der. Nu da Århus tilmed har fået det universitet, som byen så selvfølgelig var berettiget til, vil

der vokse en akademisk ungdom op, som vil sætte sit præg på byens åndelige liv, og som også kan blive af betydning for den kunstneriske ungdom. Jeg lykønsker de unge mænd og kvinder, som skal have deres akademiske eller kunstneriske udvikling i Jyllands sunde og skønne hovedstad!

Der gik nu en række år, hvor jeg ikke havde nogen forbindelse med Århus Teater. Den kloge og dygtige Jacob Jacobsen lærte jeg først at kende, da han havde forladt Århus.

Men lige fra jeg i 1911 debuterede som dramatisk forfatter på »Det ny Teater« i Køben-

I sæsonen 1915–16 opførtes Svend Rindoms eget skuespil, det pacifistiske »Fred på Jorden«. Han spillede selv hovedrollen og ses her sammen med fra venstre Astrid Jonassen, sen. g. Wantzin, og Hulda Didrichsen

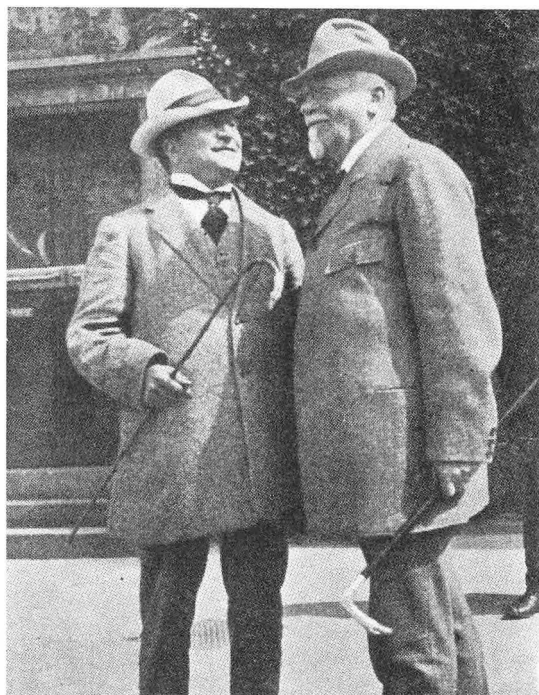
havn, er jeg stadig vendt tilbage til min ungdoms teater, hver gang jeg havde premiere på et stykke derovre. Af mine ca. 25 stykker er de 13 spillet på Århus Teater, hvilket har medført lige så mange spændende og festlige Århusbesøg, hvor jeg hver eneste gang har haft den fornemmelse, at jeg kom *hjem*. Mine stykker har altid fundet sit publikum, hvad opførelsetallene i Bayers bog er mig et glædeligt bevis på. Således opførtes min komedie »Tyrannens Fald« 48 gange og »Wienerbarnet« 43 gange, og nogen fiasko som dramatiker har jeg heldigvis endnu aldrig (jeg banker under bordet) hentet mig hjem fra Århus.

Den kyndige og kultiverede Aage Garde tog altid imod mig med åbne arme; og ved en bestemt lejlighed viste han mig endda den tillid at hente mig over til at iscenesætte og udføre hovedrollen i et af de skuespil, som står mit hjerte nærmest, og de måneder, jeg den gang tilbragte i Århus, hører til mit lange teaterlivs festligste og skønneste oplevelser.

»Fred på jorden« var blevet en stor succes på Folketeatret i København og skulle hurtigt op i Århus. Pludselig blev Garde, som skulle have iscenesat og udført hovedrollen i stykket, syg, og han sendte da Axel Strøm til København for at bede mig erstatte sig i disse to egenskaber.

Det var i krigens første år, og mit skuespil var skabt af en ærlig og dyb væmmelse ved krigens væsen; det var derfor en ubeskrivelig følelse af tilfredshed og lykke, som besjælede mig, når jeg aften efter aften var med til at råbe dette »Ned med krigen«, som mit skuespil mundede ud i, – ikke mindst fordi enhver af de rollehavende spillede så ægte og gribende, at stykket overhovedet ikke kunne forsvares bedre.

Som slægtens ældste havde Axel Strøm

Skuespilleren Alfred Cohn (1867–1932, til venstre) i samtale med teaterets formand, sagfører Niels Knudsen (1856–1912)

skabt en levende og menneskelig skikkelse. Og Viktoria Petersen spillede hans hustru – en skikkelse, som til forbillede havde hendes egen mor – med så sand og dyb en følelse og med en sådan styrke, at denne præstation for mig kommer på række med den ypperligste kunst, jeg har set i hele Europa. Mit sammenspil med den uforlignelige kunstnerinde vil altid for mig være mit kunstnerlivs rigeste minde.

Min næste premiere i Århus var førsteopførelsen af »Tyrannens fald«, hvori Else Skouboe havde en af sine første roller på Århus Teater, og hvor hun allerede viste sig som en fuldt moden kunstnerinde. Gribende var hendes udførelse af den lille pige, som lider under

faderens mishandling af moderen, og jeg forstod dengang, at hun i løbet af få år ville være at regne mellem landets første og førende skuespillerinder.

I »Det sorte får« – et let og muntert lystspil – spillede Aage Garde den mandlige hovedrolle og afslørede sig her som en fortræffelig lystspilskuespiller – hvad der vist overraskede alle dem, der hidtil kun havde set Garde gøre fyldest i det alvorlige repertoire. – Altid satte jeg mig trygt til rette i teatrets parket, når jeg skulle overvære en generalprøve på et af mine stykker, og gang på gang kunne jeg uden nogen elskværdig overdrivelse udtale, at Århus Teaters udførelse af mine arbejder stod fuldt på højde med udførelsen i København.

Under et besøg i Århus i efteråret 1922 kaldte Albert Bayer mig op på sit kontor, og under en timelang samtale opfordrede han mig til at blive direktør i Gardes sted fra næste sæson, hvor Garde ville være at finde på »Det kgl. Teater«. Jeg var dengang af en alvorlig begivenhed i mit privatliv slået ud af alt arbejde, så at Bayer havde let ved at overtale mig, tilmed da hans motiveringer var såre smigrende for mig; vor samtale endte med, at jeg gik ind på hans forslag; og på en måde var jeg glad over min beslutning, som ville give mig stødet til at genoptage mit arbejde og lejlighed til at arbejde nogle år i den by, som stod mit hjerte nær.

Hvad der senere skete, og hvem det var, som tvang Bayer til at lade direktørposten opslå som ledig, har jeg aldrig fået at vide; det er jo muldvarpens natur at holde sig skjult i jorden; og for resten kan det jo også være ligegyldigt. Da Erik Henning-Jensen blev udvalgt blandt de mange ansøgere som den rette mand til direktørstolen, nærrede jeg ikke den

ringeste bitterhed mod ham eller teatrets bestyrelse. Jeg skrev og lykønskede den nye chef af et oprigtigt hjerte, og jeg forstod selv, at det for mit vedkommende var det eneste rigtige, da det store arbejde ved teatret ville have forhindret mig i at skrive; og de kommende år blev da også de frodigste i min produktion.

Disse indtryk og erindringer, som jeg har fæstet til papiret, er jo kun som en dråbe i det hav af oplevelser, som jeg ser henover, når jeg tænker tilbage på mit samarbejde med Århus Teater. Billeder dukker frem og forsvinder igen – af mennesker, jeg havde glæde af at samarbejde med; – den rigt begavede teatermaler Emil Poulsen, som altid gav mine arbejder en smuk og ægte indramning. Hans dekorationer til »Præstegaarden« var således mesterværker, som da også blev ført til København og benyttedes ved opførelsen der; – »Danmarks bedste regissør« – Wantzin, som er en af grundpillerne for det daglige arbejde på Århus Teater.

Og ikke mindst billeder af den jyske hovedstad! – Århus ved forårstide, når den stærke blæst strøg ind fra havet, og når skoven ved Risskov og Marselisborg fik deres første grønne skær; Søndergade i efterårets slud og mørke, når man skyndte sig ind gennem porten i Skolegade og hyggede sig lunt og godt mellem teatrets kulisser. Eller Stortorvet en vinterdag, når solen lyste over sneen, og klangene af torvesælgernes og købernes stemmer lød som en munter musik i den klare frostluft.

Jeg står på Kalundborgerens dæk og ser Århus by forsvinde for mine øjne; men i mit hjerte vil billedet af min ungdomsby altid forblive levende og stærkt.

FRA SVEND TIL MESTER

Bogbindermester Emil Byskou er født 1883 i Lemvig som søn af slagtermester Jens Lauritz Byskou. Emil Byskou blev i 1902 udlært i fødebyen som bogbinder: »Mester holdt en pæn fest for mig, og som afslutning på min læretid gav han mig et smukt sæt blå tøj«.

JEG VAR nu svend, og alle de drømme og længsler, jeg havde dannet mig for fremtiden, dukkede op. Først og fremmest, hvordan kunne jeg nå mit største ønske, at blive kunstmaler? Det havde hidtil stået for mig som noget, der kom af sig selv, men nu kom problemet, hvordan kunne det realiseres. Mester kunne ikke beholde mig som svend mere end en måned. Jeg skulle jo have 12 kroner om ugen for 10 timers dagligt arbejde, og det kunne han ikke give i den sløje sommertid, så jeg måtte foreløbig slå alle mine drømme af hovedet. Jeg talte med Mor, om jeg ikke nok kunne rejse til København, der kunne jeg nok få arbejde de fire dage om ugen og så komme ind på malerskolen de to dage. Jeg havde hørt, at undervisningen var gratis, mod at man selv betalte de materialer, man skulle bruge. Men det kunne der efter hendes mening slet ikke være tale om; man kunne ikke sådan rejse ud, uden i forvejen at have sikret sig arbejde. Jeg indrykkede nogle gange en annonce i Jyllands-Posten om arbejde, men uden resultat.

For ikke at gå arbejdsløs tog jeg noget malerarbejde på Harboøre. Det var de høje signalmaster ved Vesterhavet, som maleren der ikke kunne gå op i. I de måneder, jeg var derovre, fik jeg et vist indblik i disse Vester-

havsbeboeres liv og færden. Når man så disse rolige mennesker med deres alvorlige næsten forstenede ansigter, fortalte det om et liv i slæb og savn, håb og angst og præget af den barskhed, der altid kom fra det ustadige hav; men det havde jo også ranet en eller anden fra dem alle. Disse folk, der levede oppe langs klitterne, var mest fiskere, de var delt i bådelaug, 4-8 mand i en båd, og det var robåde, den gang havde de ikke motorer. Det var et både strengt og farligt arbejde og gav ikke store udbytter; men de kunne også leve yderst sparsommeligt, hvad jeg fik bevis for. Jeg blev en gang inviteret til middag hos en fiskerfamilie, og da vi var placerede på bænken langs ydermuren, kom konen ind med et stort lerfad fyldt med små saltede sild, kogte, en skål med melsovs og en gryde fuld af kartofler, der blev hældt ud på bordet, de var ikke pillede, det måtte vi selv gøre – men det smagte herligt. En anden gang fik vi varm grød med een hornske til, det kunne jeg alligevel ikke tage og måtte bede om en anden ske. Efter at have arbejdet som maler nogle måneder tog jeg tilbage til Lemvig; nu skulle det være, jeg måtte have noget arbejde ved faget. Da der stadig ikke var noget at lave hos min læremester, og jeg vidste, at det ikke kunne hjælpe at avertere efter no-

Emil Byskou

get, tog jeg i efteråret 1902, uden mine forældres vidende, og solgte min cykle, købte en billet til København og har ikke siden haft fast bopæl i Lemvig.

Nu var min løbebane begyndt, mange små sorger og skuffelser har jeg mødt, men også mange glæder, og jeg synes, at livet har været kampen værd. Jeg tog direkte til min onkel og tante, der boede på Frederiksberg, og fik lov at bo der en tid. Min første vandring gjaldt fagforeningen for at høre, om der var noget arbejde; det var der ikke, kom igen i morgen, og det svar fik jeg hver morgen. Jeg opdagede så, at grunden til, at jeg ikke kunne få arbejde, var, at københavnerne ville have arbejdet for sig selv og holdt os fra provinsen ude. Der var så ikke andet at gøre end prøve

selv; men det blev også en skuffelse, trods den gode årstid var der ikke noget. Jeg så da ganske tilfældigt, at en glarmester på Vesterbro søgte en mand til indramning af billeder; det havde jeg jo også lært i min læretid, så jeg tog chancen. Det varede 3 måneder, så stod jeg igen uden arbejde. Der gik en tid, hvor jeg prøvede lidt af, hvad der kunne falde af, blandt andet gravede jeg huller til plankeværk mellem Cirkus og den nye badeanstalt i Studiestræde. En overgang prøvede jeg at tegne forsikringer, men det gav ikke nok, og da jeg så hen på foråret blev tilbudt arbejde i Slagelse hos bogbinder Corneliussen, tog jeg det. Der var jeg så til efteråret 1903. Jeg rejste da til Århus, hvor jeg, bortset fra min soldatertid, har været siden.

Jeg arbejdede på forskellige værksteder i Århus, indtil jeg i 1908 fik fast arbejde hos bogbinder Thomsen, hvis forretning jeg senere overtog. Selvfølgelig har jeg mange minder fra svendeårene. Selve livet på værkstederne var noget andet end nu; der var en anden ånd og kammeratskabsfølelse og ligesom mere lune, derfor faldt arbejdstiden aldrig lang. Vi svende i Århus samledes gerne hver middag på broen i Immervad; der traf vi kassereren, og der drev vi løjer med hinanden. Jeg kan huske, der var kommet en ny svend til byen, han var så fin på det, at han stillede med høj hat og hvide handsker, og det skulle jo ende med, at hatten tilfældigvis fløj i åen. Det var meget brugt på værkstederne, at man fik sin morgensnaps, men det var jo ikke noget, mester skulle se. Et sted, jeg var, havde vi værksted i stueetagen, der gled snapsflasken lige så stille ud ad vinduet, og drengen lå nedenfor og tog den, når vi så hørte et lille pift, trængte vi til at få vinduet op igen. Et andet sted havde vi den ordning, at vi skiftedes til at være mund-

skænk, vi havde et glas til hver svend, og de skulle stilles i en lige linie og fyldes til randen, og så ønskede vi hinanden godmorgen. Men en gang gik det galt, ligesom glassene var fyldt, kom mester. Mundskænken fik i en fart et bræt sat for; men mester skulle have plads, så han skubbede brættet til side, og de dejlige dråber flød hen ad bordet. Mester så lidt på os, så gik han uden at sige noget. Engang havde en svend skærfet for meget af en læderryg, så den var blevet for kort. Han gav da karlen en gammel sæk og bad ham om at gå hen på et andet værksted og låne en skindstrækker. Den var de straks med på og fyldte et par store sten i sækken, som den arme karl kom slæbende med.

Jeg havde stadig arbejde, og alt gik sin rolige gang. Ved forhandlinger mellem mestrene og fagforeningen opnåede vi i 1903 små forbedringer, men den 19. marts 1904 kom den ventede lockout, der skulle vare til den 27. juni, altså i 14 uger. Den sluttede med følgende overenskomst. Arbejdstiden fastsattes til 10 timer daglig i tiden fra 6 morgen til 7 aften. Timelønnen for svende, som havde arbejdet ved faget i 1½ år 31 øre, de næste 3 år 32 øre og derefter 33 øre. I de første 1½ år efter læretiden måtte en svend arbejde for en lavere løn, dog ikke under 28 øre i timen. Kost og logiforhold hos mesteren i byer med over 3000 indbyggere forbydes, og kost og logi i mindre byer måtte ikke beregnes højere end 8 kroner pr. uge. Kvindelige arbejdere fyldt 16 år: det første halve år 10 øre, det næste år 13 øre og derefter 20 øre pr. time. Arbejdsinvalidere kunne arbejde for en lavere løn. Arbejdslønnen skulle udbetales ved arbejdstidens ophør om fredagen. Overenskomsten kunne opsiges med 3 måneders varsel, første gang 1ste juli 1909.

Under lockouten herskede der en god stem-

Fagforenings-banner tegnet af Emil Byskou 1908

ning, og fagforeningen vedtog, at vi skulle deltage i 1ste maj demonstrationen som de »Udelukkede«. Jeg fik af min værtinde et gammelt lagen, og af det fik vi lavet et banner, som jeg malede tekst på. For at spare på foreningens midler vedtoges det, at de, der ville rejse til udlandet, kunne få 14 kroner, men så måtte de heller ikke komme igen de første 3 uger. Vi var nogle få stykker, der tog mod tilbudet

Immervad med broen, hvor de unge svende mødtes i middagspausen. I Immervad 6 Aarhus Spare- og Laanekasses kontorer. I samme ejendom Ludv. Schmidts isenkramforretning, der i 1910 blev overtaget af Victor Barrit; i 1958 indgik forretningen i Magasin du Nord som dennes køkkenudstyrsafdeling

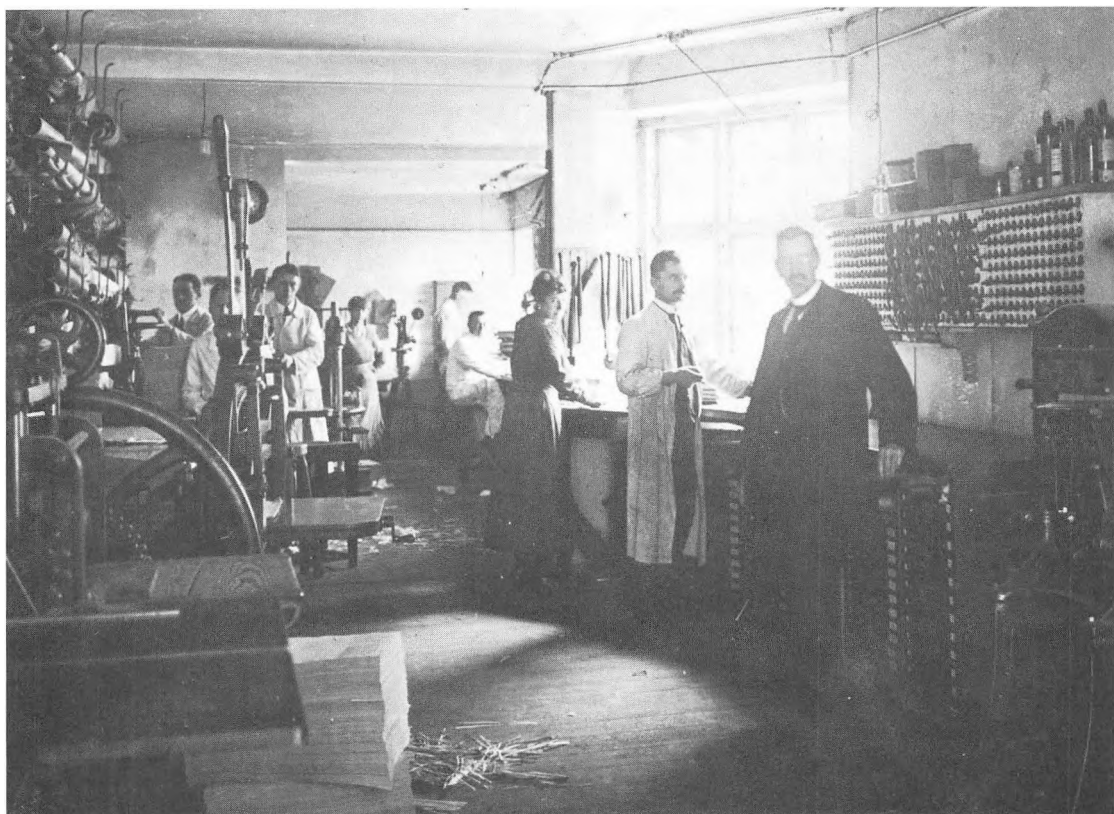
og rejste til Hamburg. Det første, vi fik at vide der, var, at vi ingen understøttelse kunne få, de havde mas nok med at klare deres egne sager. Sagen var den, at de ville have lønnen på den måde, at ingen måtte tage arbejde under 25 mrk. Lønnen var $22\frac{1}{2}$ mrk. Jeg gik ud på egen hånd og fik arbejde i Katarinastrasse hos en bogbinder Orht. Men da fredag kom, og jeg skulle have min løn, gik det galt, jeg forlangte efter fagforeningens ordre 25 mrk.; men han ville ikke give mere end $22\frac{1}{2}$ mrk., så jeg måtte tage dem og holde op. Vi ville så til Hannover, men fik besked på, at det var en lukket by, idet det samme foregik der. Der var så ikke andet at gøre end tage hjem igen.

Efter lockouten tog vi fat igen med arbejdet, og jeg arbejdede hos forskellige mestre i Århus, indtil jeg i marts 1906 skulle aftjene min værnepligt. Jeg var taget til marinen, men trak for højt et nummer, så jeg blev overført til Hærens Militærarbejderdepot, der lå i Wildersgade i København. Det var sådan en slags opsamlingssted for dem, de ikke havde brug for andre steder. Efter at vi havde fået en 3 måneders uddannelse som ordonnanser, blev vi sendt ud til forskellige afdelinger. Jeg skulle gøre tjeneste i Krigsministeriets arkiv, og var der i 5 måneder, til jeg i november blev hjemsendt.

Efter tjenestetiden tog jeg igen til Århus og fik nu fast arbejde hos bogbinder Thomsen. Da min mester ønskede at knytte mig mere fast til virksomheden, tilbød han mig et lån, så jeg kunne komme på forgylderskolen i København, for så efter hjemkomsten at overtage dette arbejde. Selv om jeg havde nogle økonomiske betænkeligheder, modtog jeg tilbudet og havde tre dejlige måneder på skolen i sommeren 1908. Bogbinder Anker Kyster var formand for skolen og kom jævnlig og så, hvor-

dan det gik, men det var Oskar Jacobsen, der var vor lærer og daglige leder, og jeg har aldrig før eller senere truffet en mand med de evner som ham, til at lære fra sig. Han vejledede os med en nænsomhed, som om han kendte enhver af os og vidste, at netop sådan skulle han tages. Det var ikke alene på det rent faglige område, at han forstod at opildne os, men han gav os forståelsen af, at der også inden for dette felt var plads for kunstneriske evner. Da jeg altid har haft lyst til tegning, varede det ikke længe, før jeg kom til at udføre tegninger til hele skindbind og forgylde disse. Ligeledes fik jeg lov til at forgylde en del bøger til Industrimuseet, og dertil fik jeg udleveret guld, så min udgift til dette var ikke stor, og jeg skulle jo spare. Jeg tør nok sige, at disse tre måneder på fagskolen dannede grundlaget for min fremtid, nu behøvede jeg ikke at frygte for arbejdsløshed.

Det blev også en økonomisk vinding, og det vigtigste af det hele var, at jeg kom til at holde af mit arbejde. Tanken om malerskolen gled igen i baggrunden. Fra nu af overtog jeg forgylderarbejdet og blev mestersvend. Værkstedet var dog ikke så stort. Vi var som regel 7-8 mand; men det gik støt fremad. I foråret 1914 kom mester med et forslag: om jeg ikke kunne tænke mig at træde ind i firmaet som hans kompagnon. Det var et forslag, som gav mig ikke så lidt at tænke på. Jeg har altid været en selvstændig natur, og det at blive nr. 2 i forretningen kunne jeg ikke gøre mig fortrolig med; han var jo meget ældre end jeg. Men der var jo også meget, der talte for: for det første lå der jo i selve tilbudet en tillidserklæring, han stolede på mig, og jeg havde ingen grund til ikke at stole på reel behandling fra hans side. For det andet var det noget andet at begynde i en forretning, der var i god gang, end

Bogbinderværkstedet i Østergade 25, fra højre bogbindermestrene M. Thomsen og E. Byskou

at begynde på bar bund, og for det tredje tilbød han mig at indtræde i firmaet på meget lempelige vilkår. Jeg drøftede selvfølgelig spørgsmålet med min kone, og resultatet blev, at jeg skulle forsøge at skaffe den nødvendige kapital. Mester tilbød mig at overtage halvdelen af forretningens værdier mod at indbetale 2500 kr. kontant og 6000 kr. at afdrage, som jeg kunne, gennem årene. Efter 10 års forløb havde enhver af os ret til at opsiges forholdet, mod at betale den anden halvdel af forretningens værdier, efter en af en fagmand foretaget vurdering. De 2500 kr. fik jeg som

banklån med min svigerfar og en svoger som kautionister, og firmaet Thomsen & Byskous bogbinderi var en kendsgerning.

Efter at have fået borgerskab som bogbindermester i Århus og være blevet optaget som medlem af lauget begyndte min gerning som mester, en gerning der varede i 30 år, til jeg i 1944 afstod forretningen. Nu skulle vi ved forenede kræfter se at få forretningen arbejdet op, så den kunne give os nok at bestille begge to. Det første, vi gjorde, var at flytte hen i større lokaler med det for øje, at ville vi følge med

i den stadig voksende konkurrence, måtte vi skaffe os flere maskiner. Vi ledede forretningen på den måde, at vi havde en afdeling for privatarbejde, derved forstås pænere håndarbejde, og en afdeling for partiarbejde, og det var vor hensigt at blive ved på den måde.

I Thomsens tid blev alt arbejde udført som håndarbejde, og vi havde derfor ikke andre maskiner end dem, der var nødvendige for dette, så vi måtte derfor i de kommende år anskaffe den ene maskine efter den anden, for at vi kunne påtage os større opgaver. Vi havde også den glæde, at disse var jævnt godt optaget. Selv om disse maskiner skulle betale sig selv, og til dels brødføde os, gav vi dog aldrig slip på privatarbejdet. Vi havde begge det i os, at vi kunne glæde os over et stykke smukt håndarbejde, og gennem årene har vi haft anledning til at løse mange smukke opgaver. En af de kunder, vi har haft gennem alle årene, var Statsbiblioteket i Århus, og vi betragtede det som en æressag, at alt blev lavet så godt og smukt som muligt. Det var os en glæde, når vi fik sendt bøger fra embedsmænd eller andre, der var flyttet fra byen, men som stadig søgte os, og efterhånden fik vi kunder fra mange egne af landet. Selvfølgelig bragte krigen og de efterfølgende år os mange vanskeligheder, og det var utroligt, hvad vi til tider måtte bruge som erstatning for både det ene og det andet; men vi var jo i samme båd, så det gjaldt for alle så godt som muligt at klare dagen og vejen.

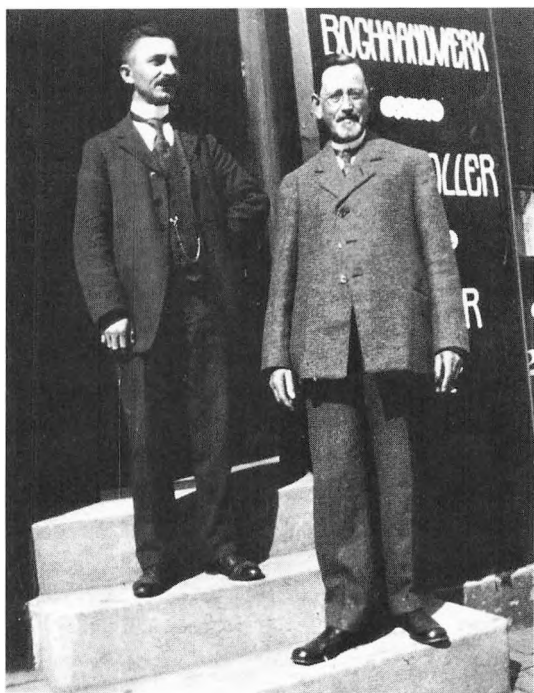
Kompagniskabet i forretningen varede i 10 år til 1924, da Thomsen ønskede at trække sig tilbage. Han var da omkring de 70 år, og som han sagde, ville han ikke stå i vejen for de planer, jeg kunne have for fremtiden, og som han var for gammel til at gå med til. Vi skiltes som de bedste venner, og få år efter døde han.

Thomsen var en rank mand, både af fysik og karakter, og meget skylder jeg ham tak for. Selvfølgelig kunne vi ikke arbejde sammen i 10 år, uden at vi til tider havde divergerende meninger. Det var ikke så let at fordele arbejdet, når der var 30 års forskel i vores alder, men dengang indså jeg ikke det rimelige i, at jeg som den unge trak det største læs. Det var vel også i nogen grad derfor, at Thomsen trak sig tilbage, skønt jeg tilbød ham at blive på lige vilkår, når blot jeg fik ledelsen.

De tyve år, jeg var alene om firmaet, er der ikke meget at berette om. Forholdene ændrede sig lidt efter lidt, konkurrencen blev hårdere, og de to krige havde ført os ind på brugen af mange erstatningsvarer. Det blev også dyrt at få indbundne bøger i gode bind, og det blev sjældnere og sjældnere at se en kunde, der så mere på kvaliteten end på prisen. Jeg fik efterhånden en del tillidsposter i det offentlige liv, der slugte meget af min tid, så min ældste søn, der var min førstemand, mere og mere måtte tage sig af forretningen. I 1944 afstod jeg forretningen til et aktieselskab, og det føres videre under navnet A/S Emil Byskous Efterf.

Et samfund bygges jo op af små menneskers små meninger, og det er vel ret naturligt, at disse meninger i første omgang er forbundet med vore egne interesser. Senere får man øjnene op for, at disse igen er afhængige af andre og større problemer. Set i denne synsvinkel droges jeg ind i et arbejde for at fremme det, jeg mente var ret, såvel for den enkelte som for samfundet.

Jeg kom ret tidligt ind på den tanke, at det, der har den største betydning for et samfund, er fordelingsspørgsmålet. Kunne det løses på en for alle parter tilfredsstillende måde, ville meget se anderledes ud. Skulle en sådan tanke

De to kompagnoner foran forretningen i Østergade 25, hvor nu Stormagasin Sallings nye bygning er opført

realiseres, var jeg klar over, at det skulle komme fra de mange, der hver især på de pladser, hvor de var sat, gjorde et samfundsnyttigt arbejde, men trods dette økonomisk blev holdt nede i en lavere klasse. Jeg blev derfor socialdemokrat, da jeg mente, at dette parti mere end noget andet ville kæmpe for et retfærdigt fordelingsystem.

Min første tillidspost fik jeg i 1908, da jeg blev valgt til formand for Bogbindernes Fagforening i Århus. Det blev dog ikke af lang varighed, da jeg samme år skulle på forgylderskole i København. I 1909 overtog jeg sekretærposten, og i 1913 valgtes jeg igen til formand. Arbejdet inden for fagforeningen gik først og fremmest ud på at skabe et godt sam-

menhold, for i kraft af dette at fremme vore økonomiske interesser, og ikke mindst for at skabe gode betingelser for uddannelsen af de unge mænd og kvinder, der søgte til faget. I 1908 tegnede jeg et banner til foreningen og fik den svimlende betaling af 6 kr. I april 1914 måtte jeg sige farvel til fagforeningen, idet jeg da blev optaget som kompagnon i firmaet Thomsen og som mester indtrådte i laugget.

Allerede i 1912 var tankerne om oprettelsen af en forgylderskole fremme, og det var meningen, at den skulle være på Teknisk Skole, men af økonomiske grunde kunne vi ikke få den startet. Nu var jeg imidlertid blevet mester, havde god værkstedsplads og gode forgylderredskaber, så jeg tilbød at påtage mig undervisningen og stille værkstedet til rådighed. Det gik godt, indtil vi i 1916 kunne flytte undervisningen til Teknisk Skole. Jeg fulgte med som lærer, indtil jeg i 1922 måtte opgive på grund af andet arbejde.

Arbejdet inden for laugget var, som i fagforeningen, at varetage vore interesser; men da jeg mente, at disse bedst varetoges, når der blev skabt tilfredshed på begge sider, undgik jeg ikke ofte at høre »ham demokraten«. Nå, det kunne da bruge mig til oldermænd et par gange, og i 1917 blev jeg medlem af Centralforeningens hovedbestyrelse og var der i 11 år til 1928. Jeg har mange gode minder fra disse år; det styrker et fag meget mere, end man tror, at man lærer hinanden at kende. Jeg traf mange personligheder, af hvis erfaringer jeg har høstet godt udbytte. Af særlige arbejder, jeg havde i bestyrelsen, var udarbejdelsen af vor priskurant og dens ajourførelse.

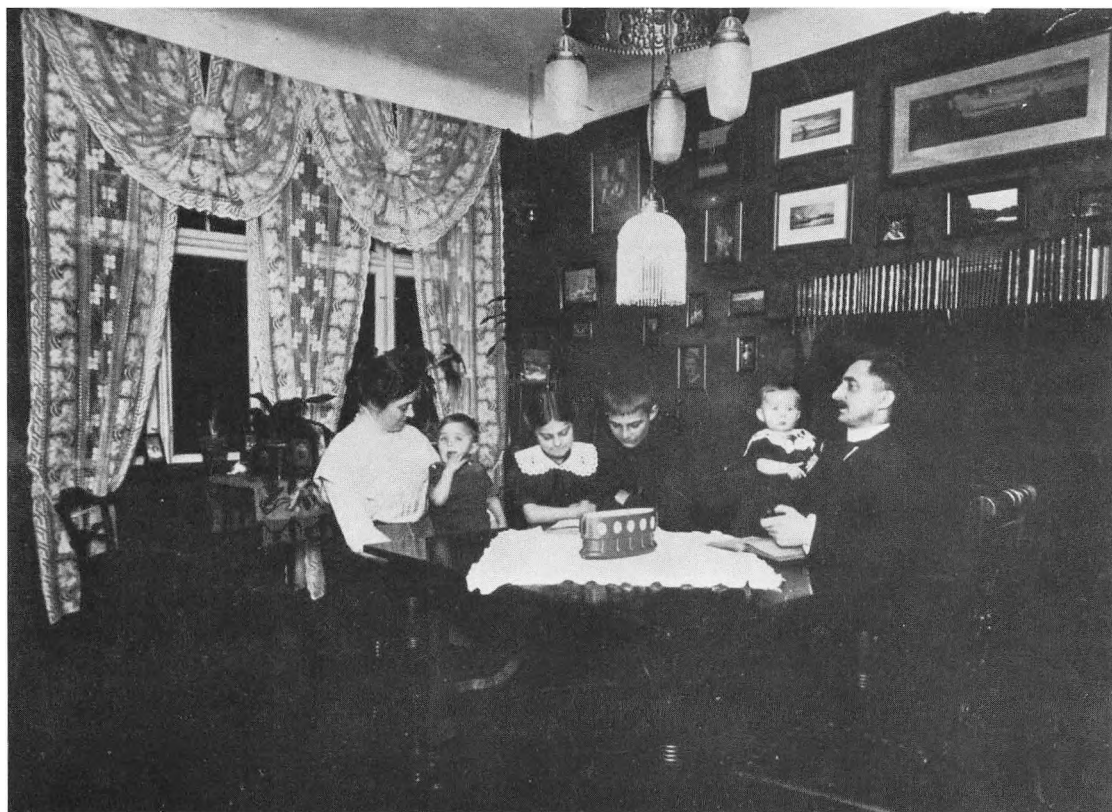
I 1917 fik jeg et lille hus i Åbyhøj, og det endte med, at jeg blev valgt ind i sognerådet

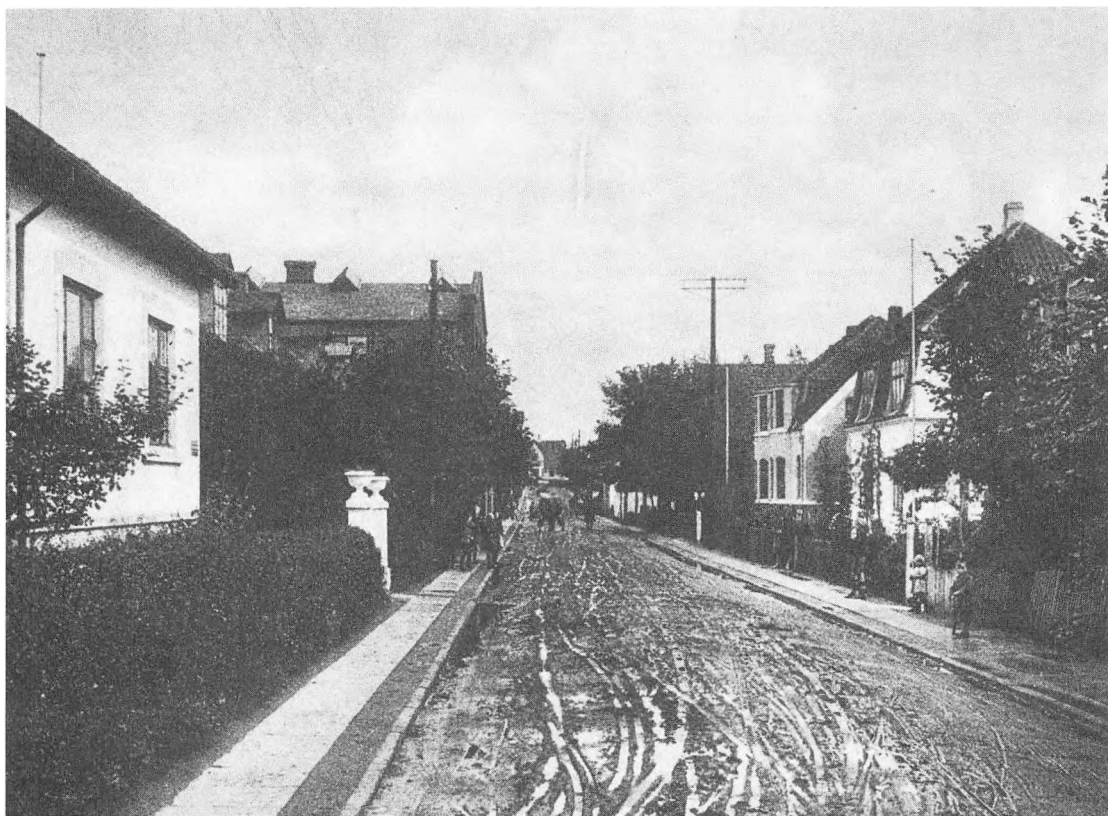
1921 på socialdemokratiets liste, og der var jeg i 8 år til 1929. Det at være med i styret af offentlige anliggender var som at se mange af voré problemer fra en anden side. At et samfund, stort eller lille, nødvendigvis må styres efter bestemte retningslinier, kommer man ikke udenom, men hvorledes disse retningslinier skal være, er jo netop det, der skaber de mange politiske partier.

Det, der først møder et nyt sognerådsmedlem med nogen forbavselse, er den mangel på selvstyre, en kommune har. Alt, hvad et sog-

neråd foretager sig, sker efter bestemte lovparagraffer, ikke en øre kan kommunen bruge, uden at amtsråd eller et eller andet ministerium skal spørges. Jeg husker således et tilfælde, det var vor amtmands hustru, der var død, og sognerådet sendte en pæn krans; men vi fik amtsrevisionens bemærkning om, at den måtte sognerådets medlemmer selv betale. Nå, kontrol skal der selvfølgelig til, det viser sig jo, at det til tider kan være godt med en revisor, men manglen på selvstyre bevirker ofte, at fremmede folk må tage stilling til ting,

I hjemmet hos bogbindermesteren. Endnu er den ældre møbleringsstil bevaret. bl.a. med husmoderens særlige plads på en forhøjning ved vinduet

Bjarkesvej i Åbyhøj i 1920'erne, dengang Tværvvej og endnu uden vejbelægning

som de lokale folk har meget bedre forudsætninger for at bedømme.

Åby kommune var i de år i en rivende udvikling. Store arealer, der lå som haveparceller, skulle nu bebygges, og det skabte mange problemer. Navnlig var der kloakspørgsmålet og vejene, begge dele kostede mange penge, og de, der skulle bygge, havde ingen, så det gik med møder tidlig og silde, hos amtslægen, hos sundhedskommissionen og tilbage igen for at opnå dispensationer; men alt det besvær gav også frugter, så Åby kommune i dag

er anerkendt som en af de bedst økonomisk funderede og smukkeste forstadskommuner. Det, der særlig interesserede mig af sognerådets arbejde, var skatteligningen, og da de 8 år var gået, frabad jeg mig hvervet som sognerådsmedlem for at modtage en plads som medlem af skatterådet for Vester Lisbjerg m.fl. herreders skatterådskreds.

Efter i 1906 at have aftjent min værnepligt, tænkte min forlovede og jeg så småt på at gifte os, hvilket vi gjorde alvor af i 1907. Min forlovede stammede fra Kolindsund, hun hed

Petrea Jensine Gunni og var datter af gårdbestyrer Søren Gunni. Vi startede under meget beskedne forhold i en lille toværelses-lejlighed på Ryesgade i Århus. Jeg fik et lån af min moder på 350 kroner, og for dem fik vi et bord, 4 stole og 2 senge. I bryllupsgave fik vi et vægur, 1 gyngestol, nogle køkkensager samt noget sengetøj. Det var hele herligheden, men hvor voksede man ikke under følelsen af at have fødder under eget bord og at have ansvar over for et andet menneske. Jeg husker tydelig, hvor glad vi var, hver gang vi kunne komplettere bohavet med et eller andet og følte en lykke ved at bygge hjemmet op stykke for stykke. Vi boede i Århus indtil 1917 og skiftede i den tid lejlighed et par gange, så vi i årenes løb kom til at bo lige så pænt som andre af vor stand. I 1917 købte vi som nævnt et hus i Åbyhøj og flyttede derud, og der har vi boet siden.

I vort ægteskab fik vi seks børn, tre drenge og tre piger, hvoraf en dreng og en pige døde som små. Vort liv formede sig vel nok nogenlunde som andres, krydret med både sorger og glæder; men eftersom jeg blev mere og mere optaget af forretningen og de mange tilidshverv, kunne det ikke undgås, at det gik noget ud over hjemmet. Jeg rejste en del ud til møder, og når jeg var hjemme, var, som man siger, dørene aldrig lukkede. Det er ikke rart for en kone at have et »offentlig mandfolk«, og nu bagefter indser jeg også, at jeg påtog mig for meget.

Det er flere år siden, jeg har været i min fødeby Lemvig. Jeg tror, jeg endnu en gang vil tage derop, endnu en gang sidde oppe på de høje bakker over byens tage og se ud over fjorden. Det skal være en sommervarm dag, der kan bringe alle de ejendommelige dufte

af saltvand, tjære, fisk, alt det der ånder fra en lille havneby, op til mig, og jeg vil genopleve min herlige drengetid.

Fra min drengetid vil tanken gå videre frem, standse en gang imellem ved dette eller hint, som for at sige, var det virkelig sådan. Og tankerne vil gå videre til dagen i dag, og blive til et spørgsmål: »Er nu alt såre godt?« Er den forandring, der ganske umærkeligt har sneget sig ind over alt, har forvandlet godt til ondt og ondt til godt, har sløjftet sæder og skikke, har gjort det uværdigt, vi før satte højt, og ophøjet, hvad vi før holdt nede, er alt dette af det gode? Jeg tror ikke, at 2 af 10 ville besvare dette ens. Selvfølgelig vil der altid gå værdier tabt ved at skabe andre værdier. Spørgsmålet bliver da, hvilke værdier er de bedste? Men der er visse værdier, som ikke kan erstattes, kulturelle værdier, som har nedfældet sig i mennesket gennem årtusinder. Når jeg kaster blikket tilbage over min korte tid, synes jeg, at værdier, netop af den slags er gået tabt; men jeg erkender, at mange, mange andre ting har ændret sig til det gode, og jeg skal ikke stille mig op som dommer. En af de værdier, der vel også går tabt, er den glæde, en håndværker har i sit arbejde; den glæde, man føler, når man har udført et godt og smukt håndarbejde, der er ligesom noget personligt, noget håndgribeligt, man selv har frembragt, der giver en tilfredshed; men det skal jo også rationaliseres. Men sådan er der så meget mellem før og nu. Hvorfor skal alt det skønne vige for det praktiske, hvorfor kan det ikke gå hand i hånd?

Før i tiden glædede man sig over en smuk husfacade enten i den ene eller anden stil, men altid præget af visse kunstneriske hensyn, og hvad nu? Jeg ser måske forkert på forholdene; men for mig at se, er der et jag, som om det

gjaldt at leve livet på den kortest mulige tid, et jag efter magt, penge og ære, så der slet ikke bliver tid til at tænke på de værdier, der ligger i at være mod andre, som vi ønsker, at andre skal være mod os, og som dog er grundstoffet af det, der skaber fred blandt mennesker og nationer. For mig har livet været rigt. Jeg har levet med i den herlige natur, har oplevet at

træffe mange gode mennesker; men først og fremmest har jeg haft mit gode hjem og mit håndværk. Sker det en dag, at der er noget, der tynger for hårdt på sindet, og vejret og gigten tillader det, tager jeg min fiskestang og går ud til åen; der møder jeg alt det i naturen, der endnu er uforvansket af mennesker, og jeg synes, at livet er værd at leve.

G. A. JØRGENSEN

FRA FREDERIKSBJERG BYSKOLES FØRSTE ÅR

G. A. Jørgensen (1887–1960) blev, som det fremgår af erindringerne, knyttet til Ingerslevs Boulevards Skole, allerede før han kom på seminariet. Efter lærereksamen blev han ansat på skolen, men flyttede senere til Samsøgades skole, hvorfra han tog sin afsked som overlærer i 1957.

MIN SKÆBNE blev beseglet, da jeg tilfældigt mødte min gamle lærer fra Søndre Byskole, H. C. Petersen, i Frederiks Allé en sensommerdag i 1903. Jeg havde på det tidspunkt indsendt ansøgning om ansættelse som elev ved D.S.B. og havde dengang aldrig tænkt på at blive lærer. Men mødet med H.C. blev afgørende. Da jeg senere fik besked om, at jeg var antaget, havde H.C. fundet ud af, at det ikke var noget for mig. Jeg skulle være lærer! Man havde dengang respekt for sin gamle lærer; der var ingen vej udenom. Jeg blev lærer! Efter et kort replikskifte i Fr. Allé fik jeg ordre til at møde den følgende morgen kl. 8 på den lige indviede Frederiksbjergs Byskole. »Der var jo ingen grund til at gå og drive, mens jeg ventede på ansættelse ved D.S.B.,« som H.C. udtrykte sig. Her havde jeg så ansættelse de følgende to år som »altnuligmand«, og jeg tør antyde, at næppe nogen præparand ved Århus Skolevæsen har fået en så fyldig forberedelse, som jeg fik.

Arbejdsdagen strakte sig ofte fra 8 morgen til 9–10 om aftenen. Kunne der ikke skaffes en vikar, blev jeg sat ind som reserve à 60 øre i timen (normal takst for eksaminerede lærere

var dengang 75 øre), for, som H.C. sagde, jeg skulle da have en lommeskilling. Også alt forefaldende kontorarbejde blev jeg sat til; det blev efterhånden rutinearbejde. En ting blev dog ikke passet, som den skulle. Højt oppe på en af væggene hang et stort regulatorur. På grund af urets utilgængelighed stod lodderne som regel på bunden af kassen; dette skal dog ikke betragtes som symbolsk, for virksomheden gik ellers upåklageligt. Så var der de nyplantede træer i skolegården. Om dem skulle der graves hver uge for at løsne jorden, så de kunne trives. Det skulle gøres med venstre fod på spaden, til daglig brugte jeg ellers højre. Madkunstens mysterier blev jeg også indviet i. Gule ærter blev min specialitet.

På lærerværelset kom jeg så ofte, det var mig muligt, og der befandt jeg mig godt. Jeg faldt til og blev optaget i familien under navnet »den lille overlærer«. Og lærerkollegiet var i sandhed som en stor harmonisk familie. Trods divergenser i mangt og meget herskede der en munter, kammeratlig tone, som man på den tid næppe traf på nogen anden af byens skoler.

H.C. var politimester i kvarteret. Han havde af politimester Jespersen bemyndigelse til at overvåge ro og orden på stedet. Ingerslev Avenue (nu Boulevard) var nyanlagt fra skolen og op mod Odensegade. Den var anlagt med store aflange græsplæner og lindetræer på begge sider. Plænerne var indrammet af lavt hængende kæder, som man nemt kunne skræve over. Når H.C. fra skolens vinduer observerede »overtrædere«, blev jeg sporenstrengs sendt ned for at kræve navn og adressen eventuelt med ordre til at anholde vedkommende,

et meget ubehageligt arbejde for mig. Ofte blev jeg ligefrem truet med vold.

Selvfølgelig havde man også mere morsomme oplevelser. Jeg var i nogle år attachedet skolens gymnastiklærer, stabssergent C.J. Svendsen, når denne havde dobbeltklasser. På dette tidspunkt havde jeg taget min eksamen og var timelærer ved skolen. Vi havde dengang en del bøhmiske børn, hvis fædre var ansat på glasværket i Ole Rømersgade (nu nedlagt). Børnene fra disse katolske hjem gik dels i Katolsk Skole i Ryesgade, dels hos os.

Ingerslev Boulevards skole ca. 1910. Bygningen indviet 1903 under navnet Frederiksbjerg Byskole; den nåede snart op på over 1.600 elever fordelt i mere end 50 klasser; det store elevtal muliggjordes derved, at skoletiden var udstrakt til kl. 18

Blev de utilfredse det ene sted, flyttede de til det andet. Et af disse børn, en stor dreng, var i en gymnastiktime med spring over »hesten« så uheldig at blive hængende på dyret. Den iltre stabssergent råbte da til drengen: »Du må jo være katolsk, dreng!« En vending, han ofte brugte. Drengen gik hjem og beklagede sig over, at han blev hånet for sin tro, og dagen efter mødte en meget vred moder på skolen for at tale med Svendsen. Imidlertid talte hun et meget mangelfuldt, næsten uforståeligt dansk, og det varede længe, inden det gik op for Svendsen, hvad konen egentlig ville. Men så klappede han med et venligt smil konen på skulderen, idet han forsikrede, at det hele var en misforståelse. »Katolsk betyder her i landet kun, at folk er lidt tossede i hovedet, så det skal De ikke tage Dem så nær, lille De!« Parterne skiltes under smil og mange håndtryk. Den lille misforståelse var klaret!

Efter første verdenskrig blev skolens gymnastiksal taget i brug til husvilde. Salen blev delt i firkantede båse ved bræddeskillerum ca. 3½ alen høje. Stående på en stol kunne man kigge over til naboerne. Varmen i salen var utilstrækkelig. Madlavningen fyldte rummene med os; børnetøj hængt til tørre forpestede yderligere luften, og af hensyn til varmen turde man næsten ikke åbne et vindue. Skænderi og slagsmål hørte til dagens orden. Man forstår, at nerverne på mange af disse mennesker var på bristepunktet. Ofte var der vrøvl med børnene, der tilstoppede kloakkerne i skolegården med grus, affald, ja endog brosten hentet udefra. En dag gik H.C. over i salen for at påtale dette. Jeg stod tilfældigt ved et vindue og så ned i gården og blev derved vidne til et sælsomt optrin. H.C. kom farende ud ad døren og løb over skolegården forfulgt af en skrigende kvinde med en brødkniv i hån-

Forfatteren som seminarist på Jonstrup

den. Midt i gården vendte hun om og løb tilbage. Lidt efter fulgtes jeg derover med H.C. Da sad konen hulkende på en stol i sit rum omgivet af sine børn og en skare nysgerrige kvinder fra de andre rum. Der kom ikke mere ud af affæren, og siden herskede der det bedste forhold mellem skolens og gymnastiksalens beboere.

Skolen lå i de første år frit på åben mark uden naboer; men efterhånden fik vi naboer mod vest lige uden for skolens vinduer. Her voksede der efterhånden et »wild-west« kvarter op med lysthuse, skure og stalde af alle mulige byggematerialer og faconer. Her holdt man: geder, kaniner og al slags fjerkræ og så galt grise. Disse var særdeles generende for under-

Skolens leder 1903–1924, overlærer H. C. Petersen (1854–1949)

visningen, navnlig når de blev fodrede. De tilhørte en jævn og bramfri borger ved navn Hvass. Han havde et helt menageri.

En sommermorgen, da vi havde alle vinduer åbne, var det særligt slemt med hylene. Chefen (H.C.s tilnavn blandt kollegerne) bad mig gå ned og meddele Hvass, at nu gik den ikke længere; nu blev der indgivet anmeldelse til politiet. Jeg gik ned og traf Hvass hos grisene. Da jeg havde fremført mit ærinde, vendte han det hvide ud af øjnene, tyggede ildevarslende på skråen og bad mig hilse »den tykke«, idet han sagde: »Do ka' be' ham sjel' kom' herved, så ska' a f . . . . kyl ham så hywt, at han ka' hør' Vorherres engle synge!« H.C. var ikke længe om at følge invitationen.

Hvad der foregik de to imellem, ved jeg ikke, men Hvass blev herefter fast ægleverandør til H.C.s husholdning. Vi hentede selv æggene i hønsehuset, tog selv, når Hvass ikke var til stede. Afregningen fandt sted med uregelmæssige mellemrum med det stadige omkvæd: »No ska' do it sny' mæ, overlærer«. Det gjorde H.C. sikkert heller ikke. Grisenes fodringstid blev så forlagt til tidlig om morgenen, det store frikvarter samt efter skoletid.

Af pædagogiske grunde blev overlærerboligen, da skolen blev bygget, placeret nord for skolen, trykket af skolens store, nordlige gavl, der udelukker sol og lys fra syd. I mange år kæmpede H.C. for at få et vindue indsat i den vestlige mur for dog at få en lysstråle ind i den ene af de to mørke stuer til gaden. Men ak, på muren, hvor vinduet skulle indsættes, var anbragt en sandstensmedaljon med indskrift: Opført af Århus kommune Anno 1903. Den ville arkitekt Ludv. A. Petersen absolut ikke af med, men omsider fik H.C. sin vilje, vinduet blev indsat, og medaljonen ligger nu på loftet.

De første år var H.C. meget overrendt af betlere. Skolen lå jo i byens periferi. H.C. havde sin egen måde at tage disse mennesker på. Var det en ung arbejdsfør mand, der kom, blev han først skældt læsterligt ud, så han undertiden var grædefærdig. Derefter blev han inviteret indenfor, bænket, bispist og permitteret med 1 kr. på lommen, gamle elever fik gerne 2 kr.

Til sidst et par ord om en tradition, der blev skabt i disse år og fulgt i mange efter. Om den stadig eksisterer, ved jeg ikke. Den første skoledag efter sommerferien fejredes skolens fødselsdag ved et stort kaffebord på Frederikshøj Kro. De runde år fejredes gerne ved en større fest, gerne middag. Lærerinder og lærere sam-

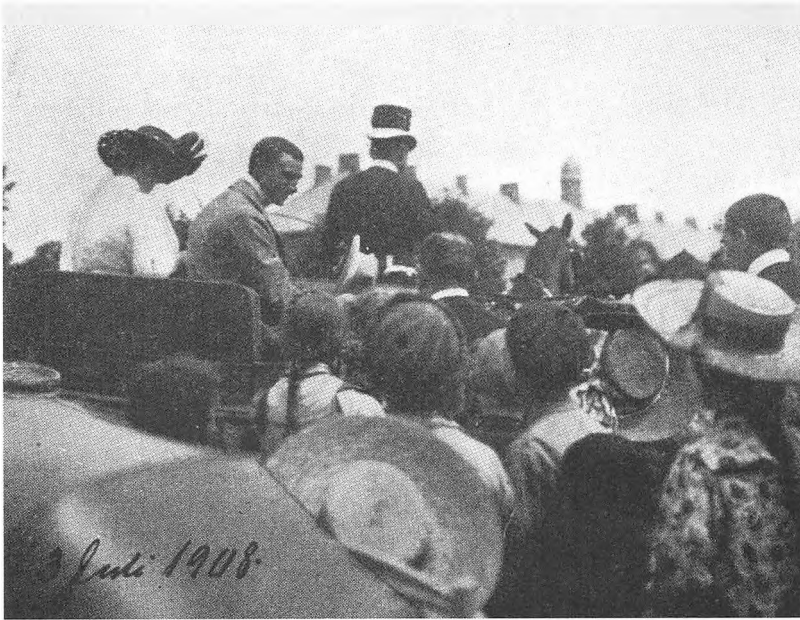
ledes ved 4-tiden om eftermiddagen på den gamle kro. Bordet var festligt pyntet, og der blev holdt mange taler. Chefen holdt den første, og ordet var derefter frit. Der blev gerne sunget nogle sange, alt var stilfuldt og smukt. Ved sekstiden tyndede det ud blandt deltagerne, alle damerne og en del af herrerne forsvandt. Tilbage blev en lille flok med chefen i spidsen. Og nu begyndte den mere løsslupne og muntre del af festen. Først spiste man stegt ål med et stykke ostemad og en kop kaffe ovenpå. Så begav selskabet sig til keglebanen, hvor kuglerne rumlede til midnat. Man blev

efterhånden rutineret keglespiller, men H.C. var og blev suveræn, også på dette område. Værten blev efterhånden noget nervøs, når det trak ud med den sidste pot. Majestæterne var jo som regel på Marselisborg på denne tid, og to betjente patruljerede slottets omgivelser natten igennem, så det gjaldt om at få lukket i rette tid for at undgå ubehageligheder.

Omsider gik turen så hjemad gennem skoven i den som regel lune, men mørke høstnat. Vejen gik gennem Marselisborg Avlsgård, hvor høstvognene var opmarcherede på geled, parate til at rykke ud næste morgen. Her skulle

G. A. Jørgensen 1914 sammen med 6. klasses elever

Kronprins Christian og kronprinsesse Alexandrine besøger skolen 1908. I baggrunden skimtes det gamle amtssygehus, nu Skt. Anna Gades skole

man vise sin evne til at balancere op ad vognstangen. Det lykkedes enkelte at redde sig op i vognen, trods mørket! Så skiltes vi omsider uden for overlærerboligen, hvor vi tog afsked med chefen.

En sjælden gang falder min vej forbi min gamle skole på Ingerslevs Boulevard. Jeg

standser og kigger over stakittet, der har afløst det høje plankeværk fra min tid, ind over gårdspladsen og skolebygningen, der for mig rummer så mange minder. Borte er de alle, min gamle ven og chef, mine brave kammerater og kolleger. En ny lærerstab på lærerværelset, og nye generationer af glade børn fylder skolen. Tiden går videre.

ASTRID HOSTRUP

EN TILFLYTTER MØDER »STORBYEN«

Astrid Hostrup (1870–1952) tilhørte ved fødsel det grundtvigske højskolemiljø – hun var datter af skolemanden Peter Bojsen, der oprettede Gedved Seminarium. I 1892 blev Astrid Hostrup gift med digteren Chr. Hostrups søn, højskolemanden Helge Hostrup (1862–1949), der grundlagde højskolen i Ry. I 1905 blev han redaktør af det radikale »Jydsk Morgenblad«, og familien flyttede til Århus, hvor man boede til 1921; fra 1911 dog i Vejlbj, hvor Helge Hostrup var forstander for højskolen.

SÅ DROG JEG AFSTED med min lille skare, der alle var opfyldt af alt det nye og spændende, der ventede dem i den flotte by. Helge havde lejet en meget smuk lejlighed med fri udsigt over Århusbugten. Det var et hjørnehus i den nybyggede Pontoppidansgade. Vi flyttede ind på 2. sal som i en stor skuffe, man puttes ind i. Det var helt mærkeligt, når man altid før havde haft sit eget hus og have.

Helge havde gjort alt for at gøre os tilfredse, og vore stuer var nydelige. Alle børnene lige fra min største pige på 10 år til den lille snart 1-årige beundrede alt. Særlig tillokkende var det lille rum med træk og slip. Noget sådant havde de aldrig oplevet før, og vandet bruste stadig derinde. Og så blev der lyst overalt, bare man trykkede på en knap; det var også nyt for landsbybørn.

Dagligstuen var stor og havde røde vægge og hvide døre. Vort gamle taffelformede klaver blev i Ry, og vi anskaffede et nyt opretstående klaver af Hornung & Møllers fabrikat – det har i tidens løb holdt til megen musiceren. Til den lange spisestue havde vi fået egetræsmøbler, et firkantet bord med udtræk til 12 personer og 12 smukke stole. I Helges

stue fik vi efterhånden samlet nogle udskårne møbler, som en kunstsnedker, Michaelsen, skar ud til os. Desuden havde vi naturligvis soveværelse, børnestue og pigeværelse.

Havde det været nu i vore tider, hvor det er så vanskeligt og dyrt at holde piger, var jeg jo blevet enepige og havde klaret mig selv; men det lå ikke for dengang. Det var en selvfølge, at man havde hjælp i huset, og jeg havde hele to unge piger. Både Arne og Gerda krævede megen pasning. Min gerning som »højskolemor« var meget forskellig fra de krav, som stilledes til mig som redaktørfrue. Det var et savn for mig, at jeg ikke kunne hjælpe Helge i hans nye virkefelt. Men jeg deltog i en del møder og mange fornøjelser. Redaktøren havde fribilletter til alt muligt. Særlig det nye moderne Århus Teater fik vi megen glæde af. Helge var selv teateranmelder og blev så gode venner med skuespillerne, så han sagde, at det faldt ham svært at skrive noget nedsættende om deres spil. Han skrev selv et skuespil, som hed »Under enevælden«. Det blev opført på teatret, men gjorde ikke videre lykke. Da bladet ikke havde musikalske medarbejdere, faldt det ofte i min lod at anmelde koncerterne. Det

Jysk Landpenning

Tirsdag den 21. Marts 1904.

Det betaler sig at rejse til Aarhus

og købe alle malle Sjæ MANFAKTURVAREN hos

Tobriaen Sophus Nielsen, Store Torv II, Ligevej Volden.

I de klasser Herrekøber: I de klasser Damerkøber: I de klasser Pjærnækøber: Lottotrio Køber!

Danmark'ske Landpenning... Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Værns Vinduepolering & Toiletkebe Co.

for det store og smukke dykk... Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Rejseplan N. S. Nordhavnen, Aalborg...

Lev-Forsikrings-Anstalten... Tryk og tryktrykkeri hos Thor.

Kjøbmagergade 62, København.

Alle Arter Forsikringer... Børnshole Forsikringskassens.

A Bøvl's Kjøp- og Udsalgfabrik.

Rosendahl & Co., Set. Clemens Torv, AARHUS.

hvor med alle de... Rosendahl & Co. advertisement.

hvor med alle de... Rosendahl & Co. advertisement.

hvor med alle de... Rosendahl & Co. advertisement.

hvor med alle de... Rosendahl & Co. advertisement.

Verdens-Patent-Bureauet, Amagerstov N. København.

Patent-udlæggelse, Lil Laan.

Java Kaffe, No. 74 92 00, Aarhøjskaffet.

Aarhus Kaffe-Magasin, Nørrebro 10 & 12.

Hotel National, Aalborg.

Hotel du Nord, Aalborg.

Hotel du Nord, Aalborg.

Pøderbørrel, Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

No Name, Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

1. Aarg.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

Udgivet af Danmarks Landpenningsselskab.

var med ængstelse, jeg vovede mig til det, især fordi anmeldelserne skulle skrives samme aften for at komme i bladet næste morgen.

Jeg erfarede, at livet, særlig om vinteren, er lettere og muntere i en by, særlig da i en så stor by som Århus med sporvogne og strålende butikker i oplyste gader. I Ry var der dengang ingen gadelygter, og skulle vi ud om aftenen, havde vi selv en lygte med for at finde vejen. På højskolen måtte vi også selv underholde vore elever, læse op, synge og spille for dem; men her havde vi gratis adgang til alt muligt, og det overvældede mig, især i begyndelsen.

Så fik vi også snart mange venner. Helges ungdomsven, læge Gørtz, havde en god stilling i Århus, og han blev vor huslæge. Hans livlige frue spillede klaver, og han selv spillede cello. De fik mig med som violinspiller, og vi havde det så fornøjeligt sammen. For et par år siden traf jeg en af deres sønner. Han hilste så hjerteligt på mig og sagde: »Det står for mig som nogle af mine lyseste barndomsminde, når De kom og spillede hos os«. Gørtz'es var ofte sammen med os i teatret og til koncerter, og bagefter hyggede vi os sammen over en kop kaffe på Hotel Royal. Dr. Gørtz døde pludselig af hjerteslag, og levevilkårene forandredes for hans familie. Fru Gørtz blev oldfrue på et hospital i København og døde ret ung.

En anden familie, vi fik meget at gøre med, var bibliotekar Ejler Haugsted og hans frue, pianistinden Augusta Haugsted. Når den store mand gik med den lille vævre frue, skulle man tro, at hun var et barn. Hun var sprudlende

Astrid Hostrup i datidens hvide sommerkjole

fuld af liv og energi. Jeg fik en tid undervisning i violinspil hos hende og børnene i klaverspil. Mit violinspil førte mig ind i et privat amatør-orkester. Engang fik vi en tysk dirigent Van der Vlue, der skulle udbrede kendskab til Richard Wagners musik i Norden. Med støtte fra provst Lindhardt og nogle velhavende Århusborgere blev der tegnet en garantisum på et par tusind kroner, så »Parcifal« kunne spilles i Århus Domkirke. Vi fik mange professionelle musikere med, hele teatrets orkester og både drengekor og blandet kor. Dirigenten var utrolig energisk, og det var meget

Astrid og Helge Hostrup
i studereværelset

morsomt at være med til en så stor opgave. En aften råbte Van der Vlue på gebrokkent dansk til en af blæserne: »Blas mand, om De dør, jeg skal betale Deres begravelse«. I en kirkehvelving var anbragt en kirkeklokke, der også skulle bruges til koncerten. Der var flere solister forskrevet fra København. Til generalprøven gik det slet ikke godt, og vi var hede om ørerne; men selve aftenen var den store domkirke fyldt til sidste plads med begejstrede tilhørere, og alt gik fint. Van der Vlue fik en stor laurbærkrans. Det blev hans indtog i Norden. Nu stod de tre hovedstæder åbne for ham, og han holdt store koncerter og fik slået til lyd for Wagners musik.

Om end min kunnen inden for musik har været ret beskedent, har jeg dog haft megen glæde deraf. En tid tog jeg også sangundervisning hos frk. Agathe Meyer i Århus. Desuden bad man mig om at dirigere højskoleforeningens sangkor. Det var gået i stå for dem for nogle år siden, men nu ville de gerne begynde igen. Jeg var bange for, at jeg ikke kunne

magte den opgave; men malermester Christensen, der var en flink pianist, lovede mig sin hjælp, idet han ved klaveret ville indøve stemmerne. Det endte med, at jeg glad om end med lidt bævende hjerte sagde ja. Jeg fik megen fornøjelse af at synge med de 20–30 sangere. Heldigvis var de ikke helt uøvede, men havde før sunget korsang. Ved underholdningsaftener i højskoleforeningen optrådte vi ofte. Mit honorar var en kop kaffe med gode kager til efter hver sangaften i hyggeligt selskab med nogle af sangerne.

Børnene kom i Marselisborg Skole. Marselisborg var i begyndelsen en kostskole, oprettet af Olaf Gudme, men da fru Gudme var svag, opgav man at have elever boende. Den lå dengang lidt uden for byen med en stor park omkring og med en gammel gård foruden den nye hvide bygning. Skolen havde både forberedelsesskole, mellemskole og gymnasium. Vi fik vore tre store pigebørn i 5., 4. og 1. forberedelsesklasse. Lisbet kunne godt være kommet i 2. klasse; men de små i første klasse råk-

te: »Du skal blive hos os!« og gav hende plads ved siden af Anna Dreschel, der blev hendes veninde gennem mange år. Hun kom til at gå hele skolen igennem lige til studentereksamen. Skolen var ret moderne og fri for terperi. Den lå lige ved skoven, landligt og friskt. Vi lærte mange af lærerne at kende. Der var f. eks. den før omtalte bibliotekar Haugsted, Gudmerne, hvoraf flere var ansat på skolen, og Emil Fog (far til Mogens Fog).

Hr. og fru Fog var begge mørke. De havde opholdt sig en tid i Frankrig, og dr. Fog underviste i fransk på Marselisborg. Børnene blev ved at spørge mig, om de dog ikke var franske, når de var så mørkhårede; men det var de slet ikke. Jeg mindes deres besøg til min 40-års fødselsdag. Arne havde på sin fødselsdagsgave til mig skrevet: »Til min ældgamle mor«. – »Synes du, jeg er så gammel, så siger vi, at jeg bliver 39 år«, sagde jeg. Det syntes

han ikke rigtig om. Da dr. Fogs ankom, hørte jeg fra entreen dr. Fog spørge Arne: »Hvor gammel bliver så din mor i dag?« Den ærlige Arne svarede: »Mor bliver nu 40 år, men hun siger, vi skal sige 39«.

Dr. Fog var radikal, og han og Helge havde meget at tale om. De diskuterede også ivrigt Georg Brandes, som dr. Fog var så begejstret for. Han fik virkelig Brandes til at tale en gang i Århus. Jeg husker ham som en rynket, nervøs herre med en rivende talestrøm.

Vi fik også forbindelse med familien Müller, hvor sønnen underviste i tysk på Marselisborg. Det var en af byens ansete gamle familier og et udmærket hjem. Der var tre selverhvervende døtre, der boede hjemme, og de var ofte med på vore søndagscykelture. Cyklen spillede en stor rolle i Århustiden. Den store sportsmand Helge førte an på undertiden lovlig lange ture, men ingen af vore pigebørn klagede sig, de

Marselisborg skole set fra
Birketinget 1904;
bygningen opført samme år

Fra landsudstillingen 1909. Øverst abessinierne samler opløb ved Søndergade/ Clemensbro, derefter ses de i lejren på udstillingen. Nederst et hjørne af industrihallen under opførelse; i baggrunden de nye villaer på Dalgas Avenue

holdt ud. Hellefar var jo deres store ideal, og han opdrog dem til at klare strabadserne, så de blev tapre, modige og stærke.

Lige uden for vore vinduer blev der bygget mægtige træhaller og et rundt tårn. Da det hele blev malet hvidt, tog det sig flot ud og fik navnet »den hvide by«. Udstillingen var meget alsidig. I den første store sal, man kom ind, var der porcellæn og andre isenkramvarer. Det var ikke udsalg, men kun udstilling. Der var også et fint lille springvand, der sprang med eau de cologne, og man kunne stikke sit lommetørklæde derind og få lidt dejlig duft med sig. I næste etage var der udstilling af tegninger og håndarbejder fra de forskellige skoler. En stor hal var fyldt med maskiner. Der var nok at se på, og skulle man igennem det hele, blev man godt træt. I nærheden af vandet var der bygget en hel mønster-landsby med et bibliotek, der også havde børneafdeling. Og så var der en lejr med abessiniere. Det var den, mine børn var mest interesserede i. Der kunne de stå i timevis og betragte disse sorte folk. Abessinierne havde små hytter, og de sad foran dem og æltede ler og formede nydelige krukker og skåle, som så blev dekorerede og brændte. Hvis der var mange tilskuere, blev der slået på en tromme, og så dansede de en slags krigsdans med spyd i hænderne. De råbte nogle mærkelige lyde, der med god vilje kunne tydes som: »Gerda, Gerda, Gerda«. Arne spurgte, hvorfor de stadig sagde Gerda, og aldrig Arne. Deres klædedragt var yderst primitiv, nærmest et hvidt gevandt. Der blev mumlet om, at det var til ære for os, at de gav den forestilling og optrådte som vildt folk, hjemme levede de helt europæisk.

Der kom også skarer af færinger, der dan-

sede deres ensformige folkevisedanse med 100 vers, som de kunne udenad, og andre folkedansere fra hele landet, kort sagt der foregik stadig noget. Desværre var det en kold og regnfuld sommer, og der kom ikke så mange mennesker, som man havde håbet, så udstillingen gav et stort underskud. Som journalist kommer man jo altid med, hvor der foregår noget, så vi var med til mange store fester på udstillingen.

Vi var medlemmer af Journalistforeningen, hvor vor gode ven Sofus Sørensen fra Silkeborg var en glimrende formand. Der var en årlig udflugt, som delvis blev betalt af foreningens kasse. Et år gjaldt udflugten Göteborg, og på vejen dertil så vi det store vandfald »Trollhättan«; det var den gang meget imponerende. Vi boede i det flotteste hotelværelse med himmelseng, silkegardiner og spejle fra loft til gulv. Alle vegne, hvor Journalistforeningen kom, blev den strålende modtaget, da der jo skulle skrives i bladene hjemme om modtagelsen i Sverige.

En anden udflugt gjaldt de jyske hedestrækninger ved Herning, der nu var delvis opdykkede. Det var en meget interessant forevisning, men over alle festerne står ildregattaen i Silkeborg. Langs Gudenåen var der illumineret, og på bådene og broerne var der overalt anbragt lygter. Redaktør Sørensen og hans tvillingebror fyldte tilsammen 100 år og holdt en meget animeret frokost for os alle på Hattenæs, en restauration ved Gudenåen. Der havde været fugleskydning i Silkeborg anlæg, og nu gik borgerne i løftet stemning arm i arm gennem byens gader, og vi gæster sluttede os til folketoget, der skulle hyldede fuglekongen.

De små Hostrupper i Skanseanlægget. Hjemmet var i den hvide hjørneejendom, Henrik Pontoppidans Gade 2

Under meget munterhed sang vi alle:

Og hør du gode gamle borger
vil du aldrig vågne mer!
Og glem nu alle dine sorger,
for livet er kun plaser.
Og er der nogen, der ynder denne sang,
så synger vi den endnu nok en gang,
Tralala — — —

I redaktør Bernilds blad »Nordsjællands Venstreblad« stod der i anledning af Helges 50 års fødselsdag: »Det er ikke muligt, at Helge Hostrup bliver 50 år. Netop i disse dage for to år siden, var vi sammen på en udflugt i

Jylland, og da var Hostrup kun 27 år gammel, ung og glad og letsindig. Han sang og morede sig og var meget forelsket i en af turens andre deltagere, fru Astrid Hostrup, født Bojsen. Og alle turens øvrige deltagere blev til gengæld forelsket i Hostrup, i den 27-årige mand, som nu skal være blevet 50 år. Vi ønsker for ham: at han må leve længe, men aldrig blive gammel«.

Over hele landet havde Dansk Kvindesamfund kredse, der var sluttet sammen i distrikter, og i spidsen for det hele var fællesbestyrelsen. I Bering ved Århus var der en kreds, og

en dag kom formanden og bad mig om at tale der. Jeg undskyldte mig med, at jeg aldrig havde talt offentlig før, men kun på højskolen, men hun blev ved at overtale mig. »Er det ikke mærkeligt, at jeg i nat drømte, at jeg stod på talerstolen og holdt foredrag, men stadig blev forstyrret af skrigende spædbørn?« sagde jeg. – »Det skal De nok blive fri for,« sagde hun, »så kommer De altså?« Sådan gik det til, at jeg fik begyndt at tale, og for fremtiden blev jeg meget benyttet som taler rundt i forskellige kredse.

Der var dengang nok at tage fat på inden for kvindesagen. Vor valgret var der næsten ingen, der turde tale om, det var som at stikke en rød klud i hovedet på en tyr, men i Bering gik det an. Min medtaler var Marie Christensen, der fornylig havde oprettet en skole for tjenestepiger inde i København, og som kæmpede for at forbedre deres kår. Hun vakte megen modstand særlig i København. Hun krævede, at tjenestepigerne skulle kaldes husassistenter, de skulle have fast fritid, højere løn og bedre værelser. Vi to dengang så »røde« talere blev godt modtaget og vandt tilslutning for vore ideer.

Kort efter fik jeg opfordring fra Odderkredsen om at tale der. Jeg var nu blevet modig og sagde ja, men blev noget beklemmt, da jeg hørte, at min medtaler var Politikens redaktør, Ove Rode, der var en meget bekendt mand. Vi

rejste sammen og kom i en meget varm diskussion om kommune- og friskoler, hvor jeg forsvarede de sidste. Nu og da dukkede min angst op for mit foredrag, og jeg sagde det til ham. Der var en stor forsamling mødt, selvfølgelig for at høre Ove Rode. Jeg fik lov at tale først, så havde jeg sindsro til at høre Rodes udmærkede, klare politiske fremstilling af rigsdagens arbejde. Efter mødet kom Rode og sagde til mig: »Fru Hostrup, jeg havde ikke troet, at De var koket«. Jeg så forbavset på ham. – »Sad De ikke der og koketterede med Deres angst for Deres foredrag, og så viste det sig, at De er en øvet og habil taler«.

Helge havde en dag folketingsmand C.Th. Zahle og redaktør Ove Rode med hjemme hos os. De sad og lavede fremtidsplaner. »Nu må De ikke le af vore højtflyvende planer, fru Hostrup,« sagde Rode. Nægtes kunne det jo ikke, at på den tid gik det radikale parti hurtigt frem. Allerede i 1909 dannede det radikale venstre ministerium med Zahle som statsminister. Der blev ringet til os fra kontoret, at det forlød, at Hostrup skulle være minister. Børnene dansede krigsdans, og vores unge pige kom ind med grydeskeerne, som hun slog mod hinanden, mens hun henrykt råbte: »Nu kan vi få nye grydeskeer«. Da Helge kom hjem og fortalte, at det var det rene sludder, faldt alle til ro igen.

HILMAR J. FRIDERICIA

I PRAKSIS ANNO 1909

Lægen Hilmar J. Fridericia (1876–1962) var født i København, men boede 1886–92 i Århus, mens faderen, William Fridericia, var banefuldmægtig for statsbanerne i Jylland. Efter at have taget medicinsk embedseksamen i 1903 var Fridericia indtil 1909 læge på Færøerne. Fra 1909 til 1955 drev Hilmar Fridericia praksis i Århus og var samtidigt stærkt optaget af socialt arbejde på forskellige områder.

LÆGE I ÅRHUS i mere end 45 år, Ak ja, det er et langt spand af tid. Og så er det endda 52 år siden, jeg tog medicinsk embedseksamen. Det er næsten som at have levet i flere forskellige verdener.

Da jeg i 1909 overtog stiftsfysikus Johansens praksis, var byen ikke helt ukendt for mig, da vi havde boet i Århus 1886–92, og særlig meget var ikke forandret i byen siden da. Århus var just ikke nogen storby dengang, og trods enkelte store erhvervsvirksomheder som Hans Broge, Rud. Wulff, Frichs og Rahr havde byen længe stået i stampe.

Den vældige kraftudfoldelse med landsudstillingen i 1909 – »Den hvide by« – som lå pragtfuldt på de opfyldte arealer, der senere blev til det nye sydhavnsterræn, druknede bogstavelig i regn. Trods dette sørgelige resultat blev udstillingen alligevel den impuls, der skulle til for at sætte fart i udviklingen.

Der var langt til forstæderne, som ingen dengang regnede for forstæder. Ja, der var langt, for biler var der få af, man befordrede sig til fods eller på cykel. Det var jo ikke så længe siden, det var uomgængeligt for lægens værdighed, at han optrådte i diplomat, høj hat og sølvknappet stok. Der fortaltes om dr. Bayer, at han få år forinden var befordret

rundt i praksis i en hansom-cab – De erindrer: et monstrum med kusken bagpå, højt hævet over kalechen.

Skulle man længere bort, kørte man i landdauer. Vognmand Dyhr havde en fin kupé, der brugtes som brudekaret, og den betjente jeg mig som regel af, når jeg skulle på landture. Så drømte jeg mig tilbage til min Færøtid, hvor »landture« foregik enten over fjeld uden stier, kun med varder som vejvisere, eller i åben båd over kilometerlange strækninger delvis over åbent Atlanterhav eller en kombination af begge former.

På St. Clemens apotek, hvor jeg overtog Johansens lejlighed, var jeg nærmeste læge mod nord og havde tillige den fordel, at bønderne tog ind med deres heste og vogne på gæstgivergårdene »Jylland« og »Bækkelund«, og det spillede en stor rolle på torvedage, hvor bøndervognene af staldmestrene med stor kunstfærdighed masedes sammen i gårdene og på gaderne.

Århuslægerne havde et ret stort »jagtterræn«, idet de nærmeste læger boede i Skødstrup, Hinnerup, Borum og Hørning, mens reservelægen på sindsygehospitalet havde almen praksis i Vejlbj-Risskov. I efteråret 1909 nedsatte en læge sig i Viby.

Selv om folk på landet på den tid var meget mere tilbageholdende med at søge læge end nu, fik jeg hurtigt en ikke ringe praksis, der strakte sig op til Lystrup, Pannerup, Todbjerg, Trige-Ølsted og Tilst-Kasted.

1892 havde byen indviet sit nye store hospital for enden af Østboulevarden, hvor overlæge Müller herskede med Zahlmann som en slags uofficiel afdelingslæge.

Der var tradition for, at enhver nyttilkommet læge aflagde tiltrædelsesvisit hos samtlige kolleger på stedet, og det vakte en vis animositet mod mig fra starten, at jeg brød denne tradition ved kun at aflægge visit hos embedslægen, formanden for kredsforeningen og de kolleger, som jeg i forvejen havde noget kendskab til. Det var i og for sig ikke, fordi jeg allerede dengang var storsnudet, men mere fordi jeg syntes, at det var meningsløst, når der var så mange kolleger, som man alligevel ville træffe i lægeforeningen.

Den førende skikkelse blandt lægestaben i Århus var så afgjort den gamle professor Tage-Hansen på Amtssygehuset (han var dengang kun 60 år, men virkede med sit tunge korpus, sin ludende gang og sit grå fuldskæg langt ældre). Det var ham og Peter Heiberg i Viborg, der var kirurgiens to store mænd i Jylland – ja, uden for København – på den tid.

I lægekredsforeningen sad som bestyrelse overlæge Müller, stadslæge Lunddahl og Kaa-lund-Jørgensen. Kredsforeningens møder var lige så talrige som nu og indledtes som nu med et videnskabeligt foredrag, en tradition, som var fortsat fra kredsforeningens første dage, og som på Tage-Hansens foranledning blev bibeholdt – det var jo datidens eneste lægevidenskabelige forum. Der var betydelig færre foreningssager, og samværet formede sig helt hyggeligt, idet man efter mødet spiste til aften

Hilmar Fridericia som indkaldt reservelæge i hæren under 1. verdenskrig

sammen, hvorefter man – eller en del af »man« – spillede l'hombre eller whist. Det var en ypperlig lejlighed til at lære hinanden at kende, at komme på talefod og skabe sammenhold, blive som en stor familie – men vi var jo heller ikke slet så mange som nu.

Der fandtes også en »Medicinsk læsestue« på Lille Torv, hvor man hver eftermiddag kunne træffe bl. a. Tage-Hansen og Sander-Larsen ivrigt bøjedede over skakbrættet. Der fandtes et udmærket håndbibliotek, der desværre kun blev lidet brugt. Af mangel på videnskabelig benyttelse sygnede læsestuen hen, indtil den få år efter blev nedlagt, og håndbiblioteket overgik til Statsbiblioteket.

Vi var, da jeg startede, i alt kun 17 alment praktiserende læger i Århus, og det var vist

Fra gæstgivergården Bækkelunds gårdsplads, hvor dr. Fridericias landpatienter søgte ind, når de skulle konsultere ham i naboejendommen, det nu nedrevne Sct. Clemens Apotek på hjørnet af Studsgade og Nørreport

tilstrækkeligt til tidens behov. Til sammenligning tjener, at der indtil 1909 kun var i alt 7 sygehuslæger, overordnede og underordnede tilsammen.

Den første store begivenhed, jeg mindes fra kredsforeningen, var, da Bayer som formand for sygekasseudvalget kunne meddele, at der den 9. maj 1910 var sluttet overenskomst med sygekasserne, og at man havde opnået, hvad man ønskede, mod at give 10 pct. rabat det første år. Jeg husker, med hvor stor spænding jeg afventede den første medlemsliste fra syge-

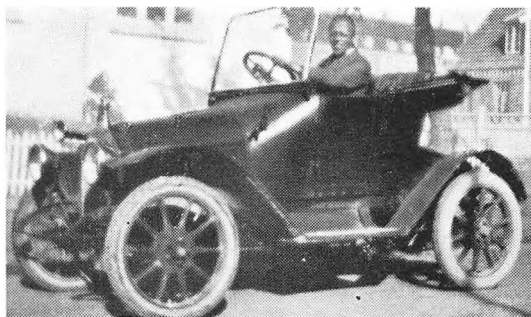
kasserne, der viste, at der til mig var indtegnet ca. 400 medlemmer.

Praksis havde en noget anden karakter dengang end nu, idet der foruden sygekassepraksis var et stort klientel af fattigunderstøttede og aldersunderstøttede, for hvilke kommunen betalte et væsentlig større årshonorar end sygekasserne for deres medlemmer. Det betød derfor meget for mig, at jeg i løbet af de første år kom til at sidde med vistnok den største kommunale praksis i byen. Først i 1934 efter socialreformen forsvandt denne

form for praksis næsten fuldstændigt. Kommunen så efter socialreformens gennemførelse sin fordel i at melde så mange som muligt af sine forsørgede ind i sygekasserne, idet loven hjemlede kommunerne ret til at betale kontingent helt eller delvis for dem og i starten så bort fra aldersgrænsen.

Men også på et andet punkt var praksisforholdene anderledes. Kun ca. 35 pct. af befolkningen kunne med den da herskende sygekassegrænse være nydende medlemmer af en anerkendt sygekasse. Det spiller jo en ikke ringe rolle, at statsadministrationen ved sin fortolkning af sygekassegrænsen efterhånden er nået op på, at ca. 76 pct. af befolkningen er nydende medlemmer af en statsanerkendt sygekasse. Der var altså et ikke ringe privatklientel, som dog væsentligt søgte de mest kendte ældre kolleger, men efterhånden dog heller ikke var bange for at søge de yngre.

Der var ingen skadestue på Kommunehospitalet, hvilket medførte, at tilskadekomne altid først måtte tilses af en af de praktiserende læger, der eventuelt kunne visitere de sværere tilfælde til KH, medens alle andre behandlede ambulantly hos lægerne. Vi måtte også behandle alle fødsler i hjemmene, indtil Fødselsanstalten indviedes i efteråret 1910, hvorved der tilførtes byen den kraft, der mere end nogen anden sammen med borgmester Jakob Jensen lagde ryg til ved Universitetets tilblivelse: Victor Albeck. Men endnu varede det meget længe, før gifte fødende blev modtaget på Fødselsanstalten, bortset fra patologiske fødsler, og da vi jo på det tidspunkt ikke kendte til vedrivende midler som pituitrin, var tang og vending almindelige foreteelser i hjemmene. Fødslerne var langvarige – ofte flere døgn, og jordemødrene, som jeg mødte dem ved min ankomst til byen – eller de fleste af

Lægen rykker ud i sin »Loreley«, byens lægebil nr. 2 købt 1913

dem – mente at yde deres bedste ved fra fødselens begyndelse at gentage, hver gang der kom en vé: »Pres så, ven«! – om man vil: præcis det modsatte af Reads metode – og samtidig eksploderede de hvert øjeblik. Jeg kan berette om et pudsigt tilfælde: En sømand havde på en rejse fisket sig en eksotisk pige, som han tog med hjem og giftede sig med. Hun var sød og flink og tilpassede sig særdeles vel landsens skik. Da hun skulle føde, ville hun imidlertid ikke blive i sengen, men jordemoderen og jeg fik hende dog overtalt – indtil presseveerne begyndte. Så tog fanden ved pigen. Hun foer op og hen i et hjørne af stuen, hvor hun anbragte sig på hug med ryggen mod væggen. Det var virkelig en kompliceret opgave for jordemoderen at støtte hende, mens barnet fødtes, men det gik.

Skulle praksis passeres i byen – og det skulle den jo først og fremmest – måtte landture som regel lægges om eftermiddagen; og det var samtidig en hvile og et nederdrægtigt tidspilte at sidde i en kare og køre indtil 10–12 km ud på landet med en hurtighed af 6–7 km i timen. Dr. Emil Madsen, der havde overtaget dr. Gørtz's praksis, året før jeg kom, anskaffede sig i 1911 en motorcykle, og året efter

Dr. Villiam Mohnsen
(praksis i Århus 1892–1932)
og Hilmar Fridericia
passierer i dagligstuen 1917

fulgte jeg hans eksempel og anskaffede en »Ellehammer«, der lettede mig for det tunge arbejde altid at skulle cykle op ad bakke, hvad jeg jo skulle mod nordøst og nord. Men »Ellehammeren«, der lignede en moderne scooter, havde den skavank, at den skulle løbes i gang, og hvor har jeg mange gange svedt, når den skulle løbes i gang op ad Christiansbjerg til, indtil jeg opdagede, at det var lettere at trække bæstet op til Vennelyst og køre den i gang ned til Studsgade – for så at vende og sejle stolt op ad bakken.

Men det var nu alligevel en lettelse, da jeg i 1913 vovede mig ud på det store eventyr at købe en bil, en lille to-personers »Loreley«, der tjente mig tro i 8 år. Den blev indregistreret som nr. 35 af samtlige motorkøretøjer i Århus, og alle vi motorkørende var rørende til at hjælpe hinanden, når der kom noget i vejen. Og det gjorde der tit. Besværligt var det

også, når man mødte hestekøretøjer uden for byen. Så var det nødvendigt at standse mukkebibken og tage hesten ved bidslet og trække den forbi det larmende monstrum. Det var nu slet ikke rart, når det skete op ad bakke som til Christiansbjerg, hvor man til sidst måtte køre i 1. gear for at nå bakkens top – bakken var meget stejlere dengang end nu – og bilen svagere.

Jeg drømte om en elektrisk bil, som man kunne køre med hvide handsker. For hvor blev man beskidt, når man måtte »lege« med motoren for at få den i gang, når den af een eller anden grund var gået i stå, eller man måtte skifte hjul – og det skete tit, da dæk og slanger var meget lidt modstandsdygtige. Og husk så, at man startede med håndsving.

Lægegerning var på mange måder helt anderledes end nu, langt mere primitiv. Gud bevars, vi havde digitalis som infus, men ikke

standardiseret. Vi kunne ikke begribe, hvorfor den virkede så forskelligt, indtil en klog mand opdagede, at der var forskel på virkningen af de digitalisblade, der høstede om foråret og om efteråret. Standardisering af lægemidler kendtes jo overhovedet ikke. Der fandtes ingen tabletmaskiner. Vi syslede med droger, infuser, miksturer, piller og – kendskab til sygepleje. Dette sidste havde jeg særlig lagt vægt på at sætte mig ind i under min hospitalstjeneste til stor gavn og glæde for mine patienter. Men det var primitive forhold at virke under, og dog kunne man ved omhyggeligt tilsyn og benyttelse af de få virkelig virksomme hjælpemidler, vi var i besiddelse af, klare de fleste skær, selv om vi måtte se de gamle dø, når de fik lungebetændelse, som var udgangen for de fleste, og som vi først i de senere år er blevet i stand til at bekæmpe virksomt. Men hvor var det en spændende kamp netop med en lungebetændelse, når man gik og ventede på krisen, der normalt indtraf på 7. dag men kunne trække ud til 9. eller 11. dag. Det kunne kræve mange besøg om dagen i den spændende tid.

Vi havde helt andre sygdomme at slås med end nu, rent bortset fra, at vi ikke havde de diagnostiske muligheder som nu. Vi havde en masse tilfælde af difteri (måtte altid have podglas med) og tuberkulose, hvor vi kun til erkendelse havde til rådighed stetoskopi og bacilfund og til behandling langvarig sanatoriebehandling. Tyfus var heller ikke ualmindelig, hvorimod canceren var relativ sjælden.

Men tænk blot på, at vi først i den nyeste tid har fået kemoterapeutika, og penicillin kom først frem efter besættelsen. Den gang kendte vi intet til allergi og som nævnt intet til standardisering af medicamina. Laboratorie- og bacilundersøgelser indskrænkedes til,

hvad vi selv kunne foretage i konsultationen. Røntgen var så ny og apparaterne så svage, at man i det væsentlige måtte nøjes med optagelse af benbrud o. lign. Kontrastmidler kendte man ikke, og afskærmningen var så mangelfuld, at kun et fåtal af de læger, der beskæftigede sig med røntgen, slap fra det uden større eller mindre lemlæstelser.

Af bedøvelsesmidler kendte vi kun æter og kloroform. Lokalanæstesen kom først langt senere. Man drømte ikke om at injicere i en vene. Jeg mindes, at en kirurgisk overlæge på et provinssygehus en del år senere, da han blev stillet over for at skulle foretage en injektion, først omhyggeligt lagde venen blot, parat til at underbinde den, efter at injektionen var foretaget. Samtidig betænkte vi os ikke på at jage en mægtig kanyle ind i abdomen for – i hjemmet – at udtømme en ascites og kom godt fra gentagne sådanne indgreb, selv om desinfektionen kun bestod af jodpensling på huden og kogning af kanylen.

En anden ting, der i nogen grad spildte lægens tid, var de utroligt mange lag tøj, som landbefolkningens kvinder var iført. Det tog meget lang tid at få dem »pakket ud«, når de skulle undersøges – og lige så lang tid at få dem »pakket ind« igen, og vi havde på den tid ingen særlige ind- og udpakningslokaler.

Til gengæld blev jeg chokeret, da jeg engang inde på Rudolph Bergs hospital, mens jeg sad og skrev anamnesen, bad den unge dame om at lægge tøjet. Da jeg næsten i det samme vendte mig om, stod hun i puris naturalibus. Hun var åbenbart i sit fag vant til, at den proces skulle gå lidt tjepe.

Nå, der er vist næppe nogen af os læger, der ikke har oplevet små spøgefulde hændelser i praksis.

— — —

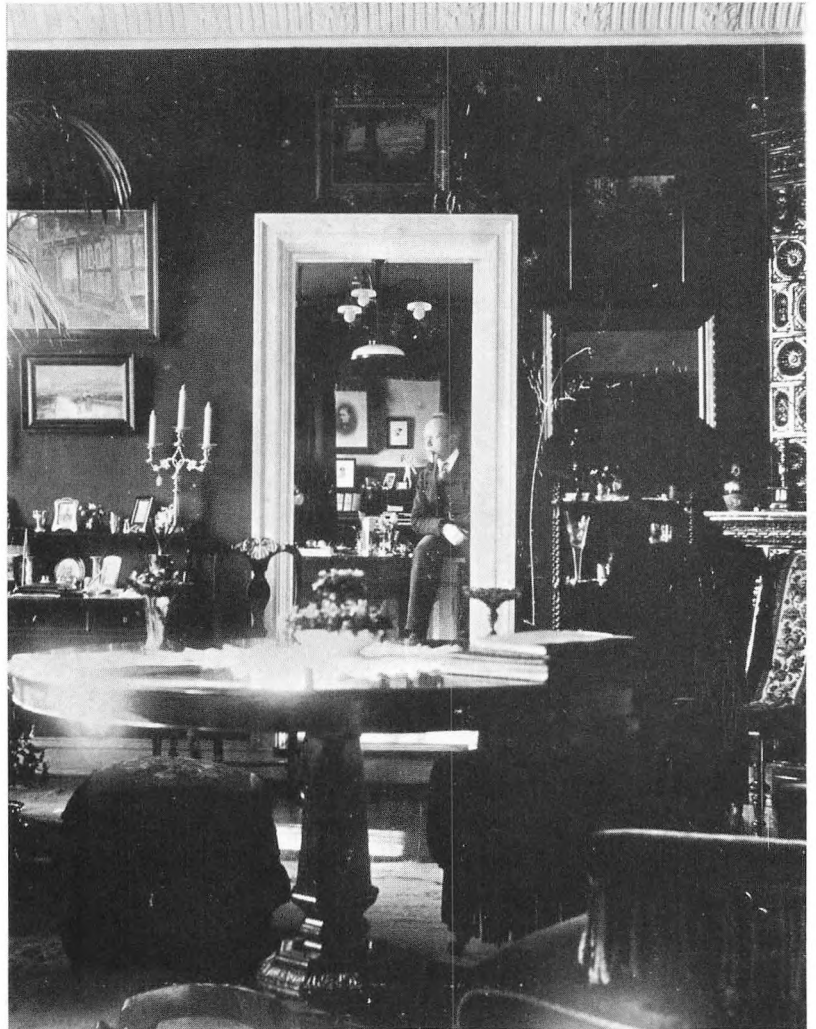
Fra konsultationsværelset.
Hjørnet med medikamenter
og kogegrej, undersøgelses-
lampe og undersøgelseslejet.
Pennetegning af sønnen,
maleren og billedhuggeren
William Fridericia

I 1918 kom den såkaldte »spanske syge« her til landet. Der kom en lille forepidemi i august-september. Så var det nogenlunde fredeligt de følgende måneder. Jeg havde vagt 1. juledag og havde en fornemmelse af, at skyerne trak sammen, hvorfor jeg stod særlig tidligt op for at tilse 4 patienter, som jeg havde lovet besøg. Inden jeg kom hjem kl. 9 for at

begynde dagens gerning, var der anmeldt ca. 50 besøg. Jeg fik lavet en besøgsrunde og kørte af sted. Da jeg kom hjem kl. 17 for at få lidt middagsmad, var der kommet 20 anmeldelser til, som jeg fik klaret, til jeg kom hjem henad midnat – unægtelig lidt udkørt. Patienterne var jo spredt over hele byen, så det gjaldt om at kunne fortsætte sin engang

fastlagte rute. Telefonen var heldigvis ikke så udbredt dengang som senere, hvor man på vagtdage stadig blev opsporet af telefonen og dirigeret bort fra sin rute. Epidemien hærgede voldsomt. Hele familier fandt man liggende samtidig med temperatur på over 40. Dette gav anledning til, at jeg i samarbejde med Århus Husmoderforening – og takket være borg-

mester Jakob Jensen med støtte af Århus kommune – fik oprettet den første husmoderhjælp her i landet til uvurderlig hjælp for de sygdomsramte familier. Tre år sloges vi med influenzaen – fra september til april hvert år, før den trak sig tilbage lige så pludselig, som den var sat ind. For øvrigt var det rørende, at patienterne næsten systematisk undlod til-

Hjemmet i Studsgade 41.
Fra dagligstuen ses gennem
herreværelset mod
konsultationsstuen;
dr. Fridericia ses i herreværelset

Dagligstuen med rytterstatuen af billedhuggeren Carl Rohl Smith, en forstudie til general Sherman monumentet i Washington. Rohl Smith var danskfødt og gift ind i fru Anna Fridericias (f. Krøldrup) familie

kaldelser om natten i disse perioder, da de vidste, at vi kørte hele dagen til sent ud på aftenen.

Ser jeg nu, da jeg står ved afslutningen af min livsgerning, tilbage på de henimod halvt-hundrede år her i Århus, er der naturligvis lys og skygger, glæder og sorger, som der uundgåelig bliver for os alle – specielt for et menneske, der bliver så gammelt.

Glæderne har heldigvis været mange. Jeg har haft den lykke, at både kolleger og byens folk har bakket op med moralsk og direkte støtte, så jeg har kunnet se meget af det, jeg har lagt spirer til eller været med til at starte,

gro op. Jeg tænker ikke mindst på børneplejestationen i sin tid – på Mødrehjælpen – og på mit sidste »barn«, aften-ungdomsklubben »Mejlen«. Intet af dette havde set dagens lys, og intet af dette havde levet op til formålet, hvis ikke i hvert enkelt tilfælde et interesseret team havde lagt kræfterne i og sørget for dets trivsel.

Blandt lys og glæder står ikke mindst det arbejde, mine kolleger har betroet mig, og hvor jeg har forsøgt at øve en indsats. Hvor ringe den end måtte blive på mange felter, hvor jeg ikke slog til, håber jeg dog, at mine store flade plader på visse områder må have sat deres spor.

EDEL LIISBERG

I KRISTELIGT REDNINGSARBEJDE

Edel Liisberg (1885–1928) var født i København som datter af historikeren og museumsmanden Bering Liisberg, der var født i Århus i den kendte købmandsslægt. Edel Liisberg blev tidligt dybt grebet af kristendommen og af trang til aktivt menighedsarbejde; hun var i dette stærkt påvirket af det senere konservative folketingsmedlem Gerda Mundt. I 1909 – 24 år gammel – kom Edel Liisberg til Århus for at deltage i ledelsen af Kvindehjælpen. I 1913 blev Edel Liisberg sekretær i Københavns KFUK og senere børnehaverleder. Om hendes liv har Gerda Mundt udgivet en bog, der rummer et stort antal breve fra Edel Liisberg. Her gengives først et afsnit af Gerda Mundts tekst og derefter en række brevuddrag.

DET VAR EN VANSKELIG og alvorlig gerning, Edel Liisberg gik ind til, da hun sidst i oktober 1909 kom til Kvindehjælpen i Århus som arbejdets sekretær. Egentlig ved kun få, der selv har stået midt i brændingen for at frelse mennekser fra at blive suget ned i afgrunden, hvor forfærdelig, ja overmenneskelig svær en sådan kamp ofte er. I egen kraft kan det ikke lykkes; den slår ikke til; næppe nogen anden opdragergerning kræver så stor udholdenhed, tålmodighed, opofrende kærlighed som genrejsningsarbejde for usædelige unge piger. Kun troen på Jesu kraft kan bære. Og selv for den, der er øvet i gerningen og en prøvet kristen, kan der komme timer og dage og uger, hvor det er, som om alle Helvedes magter har sammensvoret sig for at vælte en, hvor der må kæmpes på livet løs for at sejre over det onde, over det onde, der så at sige har besat en eller flere på et redningshjem.

Og Edel Liisberg var ung og uprøvet; hun kom ind i et arbejde, hvor hun hurtig på grund af andres sygdom kom til at overtage den daglige ledelse af arbejdet, kom ind i alle dets detaljer, måtte på papiret og i praksis beskæf-

tige sig med så meget grimt og smudsigt og urent, at mange andre ville være bukket under. Men hun kom i den faste overbevisning, at Gud selv havde betroet hende denne gerning – i hvert fald til en tid – arbejdet i K.F.U.K. og rimeligvis i Københavns K.F.U.K. stod allerede på dette tidspunkt som et fremtidshåb – og hun var vis på, at Gud havde givet hende styrke til at holde ud – ja, mere end det, til at sejre. Og det gjorde hun også – ikke blot fordi hun havde en usædvanlig vindende personlighed og medfødte ikke almindelige pædagogiske evner, som bevidst prøvedes og uddannedes i arbejdet, men især fordi hun fik kraften dag for dag fra Gud, ikke blot til at kæmpe, men mere: til at elske disse vildfarne, rodløse, omtumlede kvinder. Hun kom til at elske dem, og det gjorde hun egentlig fra først af; det var nok den dybeste grund til, at hun blev redskab til at frelse manganen netop af dem, der havde været allerlængst nede.

På dette tidspunkt havde kvindehjælpen i Århus et arbejdshjem i Østergade, i samme ejendom, hvor fru pastorinde Ellen Schepelehn, arbejdets initiativrige grundlægger og energi-

ske, dygtige leder, havde sit hjem. Nogle unge piger boede her, sjældent mere end tre eller fire; 12 à 20 kom om dagen på arbejdsstuen, men tilbragte natten ude i byen; de var dels sendt af politi og andre offentlige myndigheder, dels kom de frivilligt; når de forsømte, skulle de opsøges. Der blev drevet regelmæssig natmission både på gader, nede ved havnen og i beværtninger, hvor der krævedes stor takt til at klare de situationer, som kunne udvikle sig.

Hver uge blev kvinderne i fængslet besøgt; her var lejlighed til at tale ene og uforstyrret med den enkelte, og disse besøg stod Edel Liisbergs hjerte nær. Også på hospitalet blev der aflagt regelmæssige besøg, holdt andagt og søgt at knytte forbindelse med de kvinder, som lå under kur for kønssygdomme.

Desuden havde kvindehjelpen et hjem for unge ude på Åbygård, hvor Edel Liisberg hver onsdag holdt bibeltime og gav sangundervisning. Det hørte til lyspunkterne; de unge flokkedes om hende, og navnlig i de første år, før Århus hjemmet flyttedes fra Østergade til Banegårdsgade 19, hvor der var plads til at have de unge boende, stod dette arbejde måske nok hendes hjerte nærmest; det lå jo også på en måde i fortsættelse af K.F.U.K.s ungdomsafdeling i Lyngby og sommermøder for 14–17 årige.

Et så vidtforgrenet arbejde som Kvindehjelpen i Århus allerede den gang var, har en udstrakt korrespondance med værgeråd, domstole, politi, andre myndigheder og private; det er også nødvendigt at føre omhyggelige og detaljerede journaler for hver enkelt, som arbejdet kommer i nærmere berøring med. Desuden skal indsamlinger, møderejser og andet lignende tilrettelægges og ordnes i enkeltheder. Alt dette hørte ind under Edel Liisbergs om-

råde, det interesserede hende, fordi det alt sammen var midler til at nå målet og til at dygtiggøre sig selv og andre til gerningen. Korrespondancen også med de piger, som havde været på hjemmene, voksede i større og større omfang. Derimod havde hun intet at gøre med institutionens regnskaber.

Med adskillige af de piger, Edel Liisberg lærte at kende på hjemmet, blev forbindelsen bevaret hele livet igennem, enkelte af dem har på utallige måder vist, at deres hjerte var fyldt med tak til hende, der havde været Guds redskab til at rive dem som en brand ud af ilden. »Hun var som en moder for mig,« har man-gen sagt. Vi, der har kendt hende bedst, forstår det. En vidunderlig varm, moderlig kærlighed kunne ligesom stråle ud fra hende, allerede da hun var ung, når hun var opfyldt af et eneste ønske, for hvilket alt andet måtte vige pladsen: at hjælpe dette ene menneske – lige meget om det var en ung eller gammel, en højbåren eller en ringe.

Overgangen fra hjemmet i Lyngby til arbejdet i Århus var alt andet end let; gennem breve skildrede hun sine oplevelser. I de følgende afsnit gives uddrag af hendes egne meddelelser. Hvor de unge piger nævnes med navn, er dette ombyttet med et andet end det virkelige.

Brevuddrag i kronologisk orden. S. betyder pastorinde Ellen Schepele, K. er den daglige forkortelse for K.F.U.K.

1909

Mit arbejde bliver af faste ting: Daglig morgenandagt kl. 10, onsdag eftermiddag bibeltime og sang på Åbygård (hos de ganske unge), en sangaften her 1 gang ugentlig, på hospitalet og i fængslet også 1 gang ugentlig. –

Fru S. vil ikke binde mig til noget fast udover dette, da der bliver så meget tilfældigt (altså hospitalsbesøg, korrespondance o.l.). I eftermiddag gik frøken M. (husmoderen) og jeg til Åbygård, $\frac{1}{2}$ mil, en storartet gård med 5 skæpper land, hvor de unge er, med dem blev jeg rigtig gode venner, »de så helst, at jeg sagde du til dem.« Nu begynder jeg at blive glad, nu arbejdet skal i gang. – Fra mit skrivebordsvindue ser jeg over gamle røde tage ud over den blå bugt, og solen har skinnet så dejligt i dag.

Gud gav mig ved alterbordet i går kraft og fred, og gennem dine bønner og breve får jeg også kraft og glæde; jeg trænger til dig, og du hjælper mig, og ved du hvad, det har givet mig stor tro til, at der er en fremtid for dig og mig i et fælles arbejde for Gud. – Nu har jeg forberedt min morgenandagt: »Jesus er den gode Hyrde«. Det er så kort, barnligt og letfatteligt, som jeg kan få det. I går kom en pige, som har siddet i Christianshavns fængsel – herovre skal alt blive nyt for hende – å, det er så rigt at tage imod sådan et menneske med den tillid, hun netop trænger til for at rejse igen. Hun har været langt nede; til sidst straffet for tyveri, hun er en absolut rask og dygtig natur. Hun skal gøre min stue i stand, jeg talte med hende og sagde hende, at jeg vidste, hvordan hun havde haft det, men herovre skulle alt blive nyt, jeg ville have fuld tillid til hende, et bevis var det da, at hun fik min stue; hun så hurtigt og varmt på mig og sagde, at det var hun netop også så glad for, og hun har skuret og skrubbet og pudset, og den gode vilje lyser foreløbig ud af hende. – Bed stadig for mig, kære ven, at Gud vil holde mig fast og gøre mig tro og give mig kræfter. Å, om jeg rigtig kunne lære at glemme mig selv.

Edell Liisberg. Når hun talte, hedder det, »fik hendes ord en glød af hendes stærke, varme personlighed«. Videre hedder det om hende, at hun både i naturel og ydre virkede sydlandsk

Kunne du ikke hver dag – når du kan – bede for mig kl. 10 $\frac{1}{2}$ fm., det ville være mig en kraftig hjælp at vide, da holder jeg morgenandagt – tak fordi jeg ved, du vil. Jeg prøver på at gøre det så kort og enkelt som muligt – tager et enkelt vers ud af Joh. 10 og bliver i hyrdebilledet; å, om jeg kunne bringe dem bud om hans store kærlighed. – Onsdag til Åbygård, det glæder jeg mig til. I morgen aften vil jeg tænke på K. i Lyngby, min kære, gamle K. (vi to kommer nu om nogen tid sammen i en K. igen!). Hils dem alle og fortæl dem, at jeg hver onsdag er ude hos de yngste på Åbygård for at holde bibel- og sangtime, og bed også for det.

Min hovedtråd til morgenandagten er den at tage, hvad Jesus har sagt om sig selv; jeg havde to morgener hyrdebilledet, en morgen »om glæde«, fordi een havde sagt, at hun slet ikke var glad, og så var hun der dog ikke den morgen; i morges lyset, først tager jeg en lille tildragelse – lampen i et lysthus en sommer-aften, hvor insekterne drages mod lyset – trækfuglene mod fyrtårnet i de mørke nætter – vi foretrækker en lys stue for en mørk, en lys gade for en mørk. Og så vores sjæl, trang til lys – og så Jesu ord i Joh. 8,12 og 11, 10.

Det hele må jo kun tage godt 5 minutter. De har hver sit testamente og slår alle op, og i dag var de med, de så på mig, det er store ting, og de svarede på mine spørgsmål. – Morsomt jeg holder min morgenandagt ganske på samme tid som I derhjemme. Vejret er herovre strålende om morgenen; i går gik jeg som sædvanlig ud kl. 9–10 ad den vidunderlige Kystvej med skovskrænten på venstre og Bugten på højre hånd – landligt og dejligt. Der var gulspurve. Efter frokost og andagt tager jeg mig gerne en rolig arbejdstid til 12,

Østergade omkring 1913, t.h. hjørnet ved Amaliegade. Kvindehjælpens hjem lå i kvistværelserne i nr. 31, lige ud for Amaliegade med lygte hængende på huset

min stue gør Otilia brillant i stand, hun er lykkelig over at være her og dygtig, god arbejdsmåde, fut i hende – hun har været meget langt nede – har to brødre i tugthuset! Men jeg tror, hun rejser sig nu! – Ser du, sommetider er der noget i mig, der synes, at det er for meget, Gud har forlangt af mig, da han tog mig bort fra dig og hjemmet og jer alle, og jeg har måttet rase ud – men når jeg havde raset ud, bad jeg om hjælp. Jeg syntes jo, jeg havde givet mig helt over til Gud – men du, da det blev alvor, blev det for svært, syntes jeg. Jeg bad og kæmpede. Men i morges prøvede jeg en overgivelsens bøn uden forbehold, som Hans Martensen-Larsen taler om – i »Tvivl og tro«, s. 13 – Monod og Mynster – bagefter bad jeg, om du og jeg måtte få et arbejde sammen i K. engang i fremtiden inden alt for længe – for vi har jo lov at bede om alt, men den første overgivelsesbøn, den hjælp, for da jeg gik ud ad porten kl. 9 altså – ja, så var det, som om en tanke rankede sig op inde i mig, jeg måtte rette min ryg derved, det lød, som om en stemme sagde: du skal med i det store ungdomsarbejde i København, men forstår du da ikke, du må først opdrages herovre? Før kan jeg ikke bruge dig! Da blev jeg så jublende glad! For, Gerda, det arbejde herovre blandt de allerløseste fugle, og det er det jo, det er et arbejde, som tvinger een i knæ, det er vist en hård skole, men man samler erfaringer og får selv store rigdomme. Du får mine inderste kampe, du ynker mig, Gud ske lov, ikke, min gode, stærke, kloge ven, det ved jeg, du ser kun med glæde, at »kniven skærpes«. Gerda, jeg vil kæmpe, jeg vil sejre, jeg vil frem. K. i København er mit mål, og jeg ved nu, at jeg kommer der, derfor denne svære, lutrende omvej – det er, tror jeg, en stor trosprøve at stå i dette arbejde netop blandt de

Ellen Schepelern (1876–1937), g.m. residerende kapellan ved Frue Kirke F.C.G.Schepelern (1868–1936), fra 1916 stiftsprovst i Viborg. – Det var Ellen Schepelern, der i 1906 tog initiativet til oprettelse af Kvindehjælpen, der på Indre Missionsk grundlag opbyggede en omfattende hjælpeorganisation for piger og unge kvinder – en organisation, der i dag arbejder videre under navnet Jysk Børneforsorg

piger. Gud tvinger mig i knæ – min bøn til ham må vokse, min vilje må frem, alt må stilles til hans brug.

I går fulgte jeg med fru S. til hospitalet, jeg var glad ved at se og høre fru S. der. Og ved du, hvem jeg forfærdelig godt kan lide, det er diakonisserne. De er brillante og så hyggelige. Søster Anne Marie står for 3die afdeling, min afdeling, hun er storartet! Hvor er jeg dog taknemmelig for, at jeg tager al den slags med sådan ro. – Det er i sandhed »rys-

Silkeborgvej omkring 1910. Når Edel Liisberg var på vej til hjemmet på Åbygård passerede hun gennem landlige omgivelser, hvor det nye villakvarter Åbyhøj var ved at tage form. Til højre hjørnet ved den nuværende Åbyvej

tende« at se sådan en patient som f.eks. en berøgtet Amalie Hansen – gennem flere år har hun regelmæssig været der – een ting stod at læse på hende så forfærdeligt, som jeg endnu ikke har set det på nogen anden endnu: skøge! Hun lå meget syg, ødelagt af syfilis o.m.a., led meget (sagde søster A.-M.), stønnede og vred sig, rystede over det hele, men med et yppigt – ja – rent ud sanseligt udtryk midt i al sin lidelse. Fru S. sagde blot: »Nå, ligger De der igen, A. De har det nok ikke godt – ja, det er følgerne, jeg har jo sagt Dem det tit, men kommer De nu ikke hen til os, når De kommer herfra?« Næ – ! ! !

Så var der 4 andre, unge, meget bløde den dag; – nu får jeg et ugentlig besøg der. Jeg fortæller dem vel en historie, »hvori der findes nogen moral«, eller læser højt for dem og lister kristendom ind på livet af dem. – Hveranden uge er her bibeltid for »Mariehøns«, fru

S. har bedt mig tænke over, om jeg vil tage dem, og når Gud hjælper mig, som han gør, vil jeg gerne, det er jo mine kælebørn, de ganske unge. Ved du hvad, på Åbygård er jeg lykkelig blandt de unge, det er herligt at tale til dem, tale gennem deres unge, åbne øjne, ned i deres sjæl. Tænke sig en ivrig, livlig kreds af pigebørn, der svarer og sluger alt – omkring bibelen – og så kopiere journaler over dem, som jeg har gjort i går – det er et ækelt roderi med syfilis, aborter, dødfødte børn o.s.v., og så se dem nu! Ja, Gerda, det er en fryd. –

Talen faldt på min stue, og frk. Jensen sagde: »Det kan nok være, Ottilia er glad for den stue, hun farer så ivrigt rundt dernede om morgenen og – det er min frøken, siger hun, og der er skam ingen, der får lov hverken at se derind eller komme derind«. Ottilia blev rød af glæde og forsikrede med sit varme, taknemmelige blik: »Ih, jeg er så glad, så glad

for den stue, – jeg så godt, da jeg fik den første dag, at frøkenens fingre havde været der ovenpå skabskanten for at se efter støv – og så tænkte jeg: nej, sådan skal det ikke gå dig, så det er næsten alt det, jeg kan nå alt, til frøkenen kommer hjem om morgenen, for hvert skilderi tørrer jeg af, og inden jeg går ud af stuen, ser jeg mig om mange gange, om det er, som det skal være.« Og det er sandt, for når jeg kommer ned ad gangen kl. 10, står hun i døren (som oftest) og afleverer stuen med et smil. Hun er en meget dygtig og velbegavet pige – kan hun ikke finde på andet, pudser hun ruder eller kobbertøj o.l. Hun rører mig. Men, Gerda, Gud hjalp mig den dag, jeg tog imod hende, og den fulde tillid, jeg viste hende, rejste hende måske op. Hun er henrykt for »arbejdsplanen«, siger hun, så ved jeg hele dagen, hvad jeg skal lave! Gid det må vinde og vare. Karla er en dårlig påvirkning for hende – desværre, men Otillias gode vilje er vældig fremme, og den kan man appellere til. – Små eller store baskeslag må jeg jo tage med

hende, når længsel efter en vis god ven og et vist elsket hjem gør sig gældende – men også der har du vist mig vej – jeg takker Gud for dig og for jer begge to og for hjemmet. Ja, jeg er jo i grunden hovedrig!

Tak for dit brev! gennem denne adskillelse, som kun varer en tid, mærker jeg godt Guds faderkærlighed, han vil opdrage mig og dig, læg alt i hans hånd, jeg kæmper for at lægge al min længsel over til ham som en stor tak, fordi jeg har jer, og vi to får nu – jeg har en underlig vished derfor – lov at få hjem sammen, og så Hellebækhuset, og vi skal rejse sammen og studere i andre lande. Jeg vil aldrig skrive om mine kampe, inden jeg er kommet igennem dem; skal vi være enige om det? Du forstår jo nok, at jeg må kæmpe – jeg har jo ingen andre end Gud, går så alene, skal være frisk og ydende og trænger så meget til dig. Een ting lærer jeg her til gavn, måske trængte jeg særlig til at lære den – at jeg kan aldeles intet uden Gud, er helt afhængig af ham. Jeg

Kystvejen 1909, som både for Edel Liisberg og andre Århusborgere var en populær morgenpromenade. Julekortets snemand karikerer den faldne storhed, tidl. justitsminister P. A. Alberti, der i september samme år havde meldt sig som millionbedrager

bad og fik hjælp – gik ud på hospitalet med nogle krysantemum til Amalie H., hun er blevet opereret, de var alle så søde, vi talte sammen, jeg bad A.H. vælge en sang, og hun valgte: Jeg går i fare, hvor jeg går. Den sang vi – jeg er så taknemmelig over, at jeg derude er fuldstændig rolig og kan lukke af for alt mit eget. De takkede mig for besøget og var i det hele meget velvillige og taknemmelige. – Nu er jeg rolig igen, men det hårde åndelige arbejde, længslen efter dig, ensomheden, overvælder mig en gang imellem – jeg skal nok holde ud – bed Gud, om jeg må blive til det, han vil have mig til.

I går var jeg altså i fængselet. Jeg besøgte hende, det gjaldt, i en pæn celle, arrestforvareren sagde mig, at hun var af allerværste slags – kunne ikke være værre – havde siddet der ca. 20 gange. Til mig sagde hun: »Jeg ved godt, min egen vilje er for svag til at hjælpe mig«; jeg talte med hende – gik derfra til Åbygård (»mit dejlige Åbygård«), nu er vi nået til blyant og notesbog (jeg har skrevet fint navn på, hver sin yndlingsfarve), og de svarer og spørger og er så søde.

Morgenandagt over Mark I, 40–42: Herre, om du vil, kan du rense mig. Nu får jeg dem godt med. De bestemte i dag, hvad de ville synges i morgen. Een af dem har nu to gange sagt: »Frøken Liisberg, De må ikke gå fra os om aftenen, for det er sådan et savn, når De ikke spiller og synger med os«; jeg har nemlig indført en aftensang lige efter aftensbordet, inden de går – å, Gerda, jeg tror, at jeg med sang og kærlighed skal finde vej til dem, nu bliver de mer og mer åbne og fortæller mig et og andet. »Min« Otilia græd ved morgen-

andagten i dag; hun har på det punkt været ret hård, endog ikke altid villet være med.

Morgentur ud langs Kystvejen – og tænk, jeg måtte tænke på Molde, vandet var grønt og mørkt og i oprør, Mols' kyst lå som bløde bjerge helt dækkede af sne – det var meget smukt, »hjem« kl. 10 – ud i forretninger i dagens løb, d.v.s. opsøge to i bøllekvartererne. To piger, den ene havde været her før, var vanskelig, ville ikke være her, fik et barn, som døde nu forleden 2 år gl., nu fandt jeg hende da i går, men hun rejste ud på landet. Den anden, en frygtelig en, havde jeg fat på forleden dag. Hun er 18 år, fra et forfærdeligt hjem, nu har hun og en veninde lejet værelse sammen, ingen ved hvor. – En pige bliver borte – så op og se til hende, men desværre ligger de næsten altid for låsede døre, så man kan ikke komme ind. Så ringer betjenten, at der er en ung pige på stationen, om vi vil tage hende.

Jeg så en gærdesmut i morges, den var sød! Jeg har hørt og set solsort, musvit, gulspurv, lærke, toplærke, bogfinke, o.a. Dem taler jeg med, de forstår mig, jeg er så fortrolig med dem og den natur, jeg hver morgen fryder mig over.

Fredag aften på værtshus, vær tryk, jeg er i Guds hånd; og så, Gerda min, mærker du ikke, at jeg er frejdig og får kræfter? Jeg skal nok holde ud, jeg vil blive en dygtig ungdomsarbejder, og er jeg nu sat i en hård skole, så kommer der forhåbentlig noget godt ud deraf.

Vi har haft nogle bevægede dage. Otilia blev hidsig over en ren bagatel, heftig, bragte sig selv op på kogepunktet, tog alt sit tøj og ville stikke af; vi hindrede hende i at gå fra os

Det nyindrettede hjem i Banegårdsgade 19, hvor der tidligere havde været private lejligheder. I 1911 indrettedes tillige et mindre hjem i Banegårdsgade 22, 2. sal

i vrede, jeg talte med hende, men hun var hård og ubøjelig. Når een begynder, er det, som der ryger en ond ånd i de andre, vi havde det broget, kan du tro. Næste morgen havde hun jo sovet på det, hun kom ned til fru S., der hentede »sin lille missionær«, en sød lille pige, 8 mdr.; da hun blev sat foran Ottilia og skælmsk drejede hovedet fra den ene side til

den anden, mens hun smilte og rakte efter Ottilia, og da O. fik hende på skødet – ja, da smeltede hun ganske, gik i sig selv, og alt endte godt. Hun bad os om forladelse og er nu helt god igen og taknemmelig over, at hun må blive. De har jo et vanskeligt sind, de piger, men når man lærer dem at kende, så man kan tale med dem, så hjælper det jo.

På hospitalet i tirsdags gjorde Amalie Hansen »vrøvl«, d.v.s. da jeg havde talt – ganske kort – sagde hun pludselig (hun troede nu, jeg var færdig): »Sikke nå'et sludder – det hjælper sgu ikke at be' til Gud – fru S. har så tit sagt, jeg skulle gøre det, men det hjælper sgu ikke« – et rart »amen« at få på sin tale!! Jeg talte hende roligt, men dog »myndigt« til, hun blev flov, lå med tårer i øjnene, da jeg gik. Et ord gjorde mig glad, nemlig Luk. 21, 28a; når jeg synes, det rejser sig omkring mig, som i de sidste dage, og det ikke er let, forstår du nok, ja så gav det ord mig en mægtig kraft: løft dit hoved – og se op – to dejlige råd; lige fra himlen, og så løfter jeg hovedet, og så ser jeg op – op i herligheden, og så får jeg ny kraft! Det føler jeg. – Nu kommer der noget godt! Forleden dag ved middagsbordet kom vi til at tale om snebolde, jeg fortalte, at jeg havde været oppe at slås med snebolde d. 28. juli! Og hvis de kom igen om aftenen, skulle jeg fortælle dem om rejsen og vise dem billeder. Til min store glæde kom de alle. Vi rejste, forstår du, jeg fortalte så livligt og malende, det var mig muligt, vi var i Köln, så domkirken, hørte om solstråler gennem kulørte ruder, så de små Eau de cologneflasker, fik hver en dråbe på kjolen o.s.v., ja – og så havde jeg dem – op ad Rhinen – gennem vinhaver, forbi tømmerflåder og borgruiner o.s.v. og i Heidelberg! du aner ikke, hvor de var interesserede, hvor de slugte, hvor de så og hørte, gjorde iagttagelser og spurgte!.... Den aften har nærmet mig til dem, de takkede og længes efter »at rejse igen«.

Har haft en urolig dag. I går var vi på natmission, og det fører jo dagbesøg med sig – de er ofte vidtløftige folk, svære at finde, og så i dag kom en sølle pige fra et omrejsende

cirkus herop, hun venter et barn i februar – en lang, sørgelig geschichte. Nu bliver hun her et par dage, indtil hendes forhold er undersøgt. Men alt sådant uforudset tager tid, og det kan ikke være andet.

Jeg kommer jublende glad hjem til julen! Nu skal du høre – jeg svømmer i en produktion af julenisser, jeg har malet og tegnet i massevis, hver af pigerne får i morgen tidlig en lille nisse på symaskinen! Når jeg kommer hjem, deler jeg al min glæde med dig, og så bliver den bare meget større, »vi to skal holde højtid for herren«.

1910

Det er ikke så lidt svært at komme igang igen. Fru S. er sød og kærlig, men spørger mig, om mit hjerte snart kommer til Århus, eller om det helt er blevet i Lyngby! Svært at svare ærligt på, da det unægtelig ligger derhjemme i Lyngby.

Mens frk. M er syg, må vi standse syningen og give pigerne børstenbinderi i stedet for, og jeg går en af dagene op til en børstenbinder og lærer at binde børster for så at overtage det og lære dem det.

Jeg var til alters i går, trængte sådan til det, det er sommetider meget svært, forstår du, arbejdet! Ottilia har været uartig disse dage, er endnu ikke god, en af de andre har også været uartig (hun er nu dum og nem at tumle – Ottilia er ingen af delene). Tænk dig, hun har været med i de værste bander og været utallige gange i fængsel.

I går aftes havde jeg en udmærket aften med pigerne, vi var ca. 15, og sang, så det klang, legede gætteleg og – gemte fingerbøl!

5-6 gange med en barnlig iver og glæde, der ikke kunne andet end varme ens hjerte! At se dem glemme al værdighed og på alle 4 krybe ind under bordet for at finde fingerbøllet – det var velgørende. De var alle meget glade for den aften. Så jeg måtte da også være glad og sige Gud tak for den.

I morges vandrede jeg med to arrestanter til Åbygård. Den ene har jeg i de sidste 14 dage set ved havnen med sin mor og 2 væmmelige mandfolk, jeg har været lige ved at tale til hende, når hun sad der på en våd sten neden for bolværket og klaprede af kulde, mens de andre fiskede, men jeg ville ikke rode mig ind i noget – nu er moderen sat fast, og politiet telefonerede til os, om vi ville tage hende her, hun er kun 15 år, men hjemløs, når moderen er i arresten, og trænger til god påvirkning. Hun kom herop i går aftes og var meget sød, men en lille forhutlet stakkel. Jeg blev meget glad, da jeg kendte hende igen, for jeg har længe haft hende i kikkerten og længtes efter at være god ved hende. Den anden har siddet arresteret 8 dage for tyveri – hun har stjålet fra en mand, hun har haft »at gøre« med, hun er meget vanskelig og slem. Jeg vandrede så af sted med mine to tudende pigebørn, så jeg måtte til sidst sige til dem, at det var godt, vi snart var ude af byen, folk måtte da tro, jeg var slem ved dem, sådan som de græd. Det var et aparte optog; jeg i midten som en anden betjent, en lille på den ene side – fuldstændig »plebs type« – den anden dobbelt så stor, på den anden side, fuldstændig »demimonde type«, lyserøde strømper, halløjhat, valk, begge tudbrølende! Du skulle bare have mødt os. Men det går nok godt med dem. Vi snakkede på vejen, det barnlige kom frem – længslen efter at blive en god, en »ordentlig pige«, som det hedder! – Vi drøftede i aftes

Usikkerheden paa Gaderne i Aarhus.

„Pigerne“ trækker aabenlyst paa hele Strøget, og de bliver frækkere og frækkere med deres „Tilbud“ og Tilnærmelser. Der er ikke Tale om, at et nogenlunde velklædt Mandfolk, ansat Alder, kan passere „Strøget“, efter at Lyset er tændt, uden at blive tiltalt af frække Pigebørn. Ja end ikke satte Ægtemænd, der gaar paa Gaden med deres lovlige Ægtefælle, slipper fri.

„Skal det saa ikke være os to i Aften?“ lyder det nok saa paagaende. „Jeg er da meget lærere end det gamle „Skrin“, De der trækker med!“

Hvis Manden saa er saa ufor-sigtig at sige et eneste Ord til „Damen“ med en Anmodning om at blive fri for hendes Paagaenhed, saa risikerer han let et Svar som:

„Naa, Du er svært stor paa det i Aften. Det er fordi Du har Madammen paa Slæbetov. Du var ikke nær saa stor paa det, da Du forleden Aften var med mig hjemme?“

Hvilke Følger et saadant Svar kan faa for den arme ukyl-dige Mand, kan enhver Ægte-mand vel tænke sig.

Baggrunden for Edel Liisbergs arbejde, således som sensationsbladet »Middagen« skildrede den i bladet for 21. oktober 1913

En fjerde Mandperson var Christi-
an indfandtlig hos dem i Laden. Alles
sammen med Otto. Og saa kom ^{Christian} hans
Lejre hos dem indtil i Dag. Sam for
naant, forlod de alle Løben Dags
Torsdag ev Kl 8 1/2. Mandper-
samerne gik ind i Byen, med en Optd
sammen med Petrea og Kausine
gik ad Trojborg til og sigte ind
i Jernens Forældres Besøgs-
Lydighed ^{for} ~~for~~ ^{indtil} ~~indtil~~ ^{hvor}
Aufholdelsen fandt Sted. Han An-
ledning med Optd i rumme, at han
indtil sit Ophold i Laden havde
Lauke med Otto. Han påstod
at han, indover hovedet er parre-
ret, intet ulovligt har foretaget
sig.

Petrea ~~hvor~~ ~~indtil~~ ~~hvor~~
forklæres under en Afhøring i sam-
me Aulding, ganske overensstem-
mende med den af Optd ~~indtil~~ ~~hvor~~ af
gion Forklæring med Tilføgende,
at han egentlig ikke gjorde sig nogen
Tanke om, hvorledes Otto var kom-
men. Besedelse af de Indvare, be-
staende af 2 Høi Køer og Fransk.

Side af politirapport
over to unge piger,
der er rømmet fra
hjemmet i Banegårds-
gade. Pigenavnene
er ændrede

plan i natmission, jeg foreslog at få et lokale, hvor der var et lille kor (f.eks. fra kristelig sangforening), og hvor man kunne gå ind med disse mennesker, man møder, som er modtagelige for samtaler, hvor man kunne give dem en kop kaffe, de kunne høre sang, og man måske til slut kunne tale lidt til dem. Du aner ikke, hvad der om aftenen driver om af løse individer, som er på gale veje, og som ofte har gråd i halsen, når man taler til dem, og meget bedre var det jo at kunne sige til dem: kom hen og få en kop varm kaffe og lad os tale sammen, end trave rundt på gaden med dem, hvor de beglos af kammeraterne. Det bliver nok til noget, vi får måske lokale i Sømandshjemmet til mænd og hos os til kvinder.

Jeg var i morges en lang tur på et par timer ud ad Marselisborg skovene til (du synes vist snart, jeg er en ugudelig en, der ikke går i kirke, men du jeg måtte ud og sparke i sneen og tænke mine egne tanker, jeg kunne ikke udholde at sidde stille).

Frk. M. rejste nu til morgen, så nu har jeg jo ansvaret for det hele. Pigerne er søde og velvillige. Jeg mærker med taknemmelighed og glæde, at de holder af mig. Nu stiller jeg på slaget 8 hver morgen og må i det hele svæve over vandene med en allestedsnærværelse, der gør, at pigerne aldrig er visse på, når jeg kommer dumpende. Frk. J., den tidligere husmoder – hun kan binde børster – er der hele dagen selvfølgelig.

Sikken et vejr, mon det er lige så galt hjemme, så er du nok god ved fuglene! Her er det grufuldt, man kan næsten ikke komme ud. – Jeg følte mig næsten som fabrikherre, da de alle i lørdags stillede til lønningsudbetaling. Jeg sidder nu og skriver ved en symaskine inde

i systuen, tre syr på maskine, og ti binder børster, de sidder og maser og hænger i, de er meget søde, høflige og gode – i en forbavselse over, at jeg kan binde børster! Da jeg sagde, jeg lige havde lært det for at kunne lære dem det, smilede de helt godt og sødt til mig; jeg er nu så bundet på arbejdsstuerne og står (næsten) ene om ansvaret, og nu hørte jeg lige, at pastor S. og fru S. rejser til Norge i 6 uger – så syntes jeg, Gud stillede nye krav til mig. Det er jo kun en opmuntring, at fru S. kan og tør overlade mig hele ansvaret, og en stor opmuntring, at det altid går så udmærket, når jeg er på systuerne – pigerne har vældig respekt for mig, der er aldrig det mindste i vejen, når jeg viser mig, de finder alle, det er forførdelig morsomt at binde børster.

Du kan ellers tro, at bølgerne er gået højt i fastelavnen og har haft slemme følger. Man går nu og bliver snart et stort stykke af en psykolog. Nu er jeg på det punkt, at jeg står undersøgende, iagttagende over for pigerne, når de gennemgår sådan en stormende sjæleproces. Selvfølgelig er der noget i en, der lider ved at se syndens magt, men man lærer snart de forskellige stadier i deres stormes udvikling at kende. Min daglige omgang med dem har stor betydning – jeg lærer dem at kende, deres tankegang o.s.v.

Og så Ottilia – Ottilia – Ottilia – ja, hun faldt for fristelsen og gik med de andre lige ud i snavset igen – i 2 døgn har hun bumlet i alt det væmmeligste – i går morges kom hun; friseret med blå sløjfer i hele hovedet – i det øjeblik, jeg så hende, blev jeg slået af, hvor forbavsende hun var forandret – ansigtsmusklerne var slappe, øjnene sløve, ja, hun havde jo drukket hele natten, hun var endnu hård og gik igen, men skrev senere på

dagen et bedrøvet brev og kom så i aftes som en angergiven synder, ødelagt af træthed og svir og svineri. – Man lærer efterhånden at se gennem de mange virkninger ind til – den ofte meget lille årsag – da jeg talte med hende om begyndelsen til det hele o.s.v., stirrede hun ud, men da jeg sagde til hende, at dersom det ikke havde været fastelavn, var det sikkert aldrig sket, hævdede hun øjnene og mente da også, at det var det forløsende ord. Et underligt folkefærd! Da hun i går skrev det bedrøvede brev, opgav hun sin adresse hos en af pigerne – en af de værste her i byen – jeg gik derhen – dørene var låsede, så tilbage til sytuen og låne nøglen hos en, der bor i samme hus; da jeg kom tilbage og låsede mig ind, gik jeg lige i armene på en hel bande af pigerne (Ottilia gemte sig af skamfuldhed). Pigerne var uvenlige, lod deres raseri gå ud over mig, jeg tog det hele med stor ro! – Nu er jeg meget træt.

Jeg har en bunke kræfter og ungdom og mod og friskhed til dig – jeg forbereder alt til dit besøg med usigelig glæde. Jeg mærker pigernes kærlighed til mig. I går lørdag ved middagsbordet bad de mig, om jeg ville gå en tur med dem til Varna om søndagen; med glæde sagde jeg ja, men spurgte, om de så ikke først ville gå med mig til Vejlbys kirke. Straks sagde de jo, men ved nærmere eftertanke blev de bange for den lange vej – de er jo slet ikke vant til at gå. Da jeg mærkede, det var alvor, at de gerne ville med, forhørte jeg hos vognmanden og opnåede en charabanc til 10 mennesker for kun 4 kr. ud og hjem! Det var da knusende billigt. Jeg kom tilbage med den efterretning, stemningen var god, mange tegnede sig og betalte straks (25 øre lod jeg dem betale hver – så er turen nemlig billig – fik de den gratis, regnede de den ikke

for noget. Hvem har mon lært mig det?). Resten af dagen var den tur samtaleemne, de var som børn, der skal på skovtur – »mit tøj skal altså liggende parat i aften, så jeg kan være fiks og færdig i morgen tidlig – jeg vil om og hente Mathilde« o.s.v. i den dur. Jeg bad dem komme til morgenkaffe kl. 8⁴⁵.

Søndag morgen var vejret godt – henad 9 mødte de alle på to nær – een kom for sent, en anden udeblev helt (hun er nu så ubearbejdet endnu, jeg fik hende ny for 3 dage siden, hun er 18 år, maledede øjenbryn, øjenvipper, sminkede kinder, jeg bad hende vaske sig ren og ikke se sådan ud, når hun kom – det hjalp noget). Nå, så kørte vi i en frisk gråvejsmorgen med huller i skyerne, og solglimt engang imellem. Alle var henrykte, en havde »ikke lukket et øje af glæde« – en anden var vågnet 6 gange. Straks da vi var ude af byen, begyndte vi at synge »I Østen stiger Solen op« – den hjalp på solen – »Den signede Dag«, »Nu ringer alle Klokker mod Sky« – pludselig gav det et sæt i mig – der var nogen, der sang med, og det var lærkerne, lige så jublende som hjemme på Kirkestien (der er ellers intet, der nogensinde bliver lige så godt som det derhjemme!). I kirken var der dejligt – det var dejligt at høre Hans Martensen-Larsen; han talte ganske udmærket. Da vi kom hjem, spiste vi til middag – aldrig har vi haft så stort et middagsbord nogen søndag, derefter sang vi og spillede et morsomt spil (du ved, med at vende kortene og hver agere et dyr). Kl. 3 gik vi så til Varna – en yndig tur. For Hans var de glade – så udtrykker de det gerne ved: »Ja, på ham eller hende kunne man rigtignok mærke, at det han eller hun sagde var sandhed for ham eller hende selv«, det er det, det kommer an på for dem. Jeg har lagt mærke til det flere gange.

Fra hjemmet i Banegårdsgade 19. »Hyggelige timer efter endt arbejde« er teksten til dette billede i Kvindehjælpens årsberetning fra 1912

Den fredag aften, hvor de blev, fordi jeg blev, havde vi det frygtelig morsomt, jeg klædte en af dem ud som en gammel kone og lavede en kaffekande $1\frac{1}{2}$ al. høj i pap, deres jubel var omtrent uden ende, de lo og morede sig fra 8–10³⁰. En gik endda hjem til sin kæreste og sagde, at han skulle ikke vente hende den aften.

Når de sådan er barnlige og glade, og det gode og umiddelbare rigtig er fremme i dem, og de ser taknemmeligt og varmt på mig, får jeg erstatning for de mange svære timer med dem. Og da jeg lørdag morgen i morgenandagten berørte »rene glæder«, var de straks med og så til hinanden.

Her er ikke særlig hyggeligt i min stue, gardinerne er nede, alt venter på dig, også et bævende, bankende hjerte inde i mig, jeg trænger til dig, der er så meget alvorligt omkring mig. I aften kom her een op og bo, hun er 18

år, har været i rendestenen siden august, fortvivlet over det nu, drak karbolsyre i aftes, men opnåede kun at blive meget syg hele natten, nu er hun glad hos os. Stakkels lille væsen!

Jeg har ikke fortalt dig om mit besøg i cirkus! Engang havde vi en pige, som havde været køkkenpige i »Cirkus W.«, hun skulle have et barn, fik det, kom igen til cirkus. Nu var cirkus W. her i Århus, og jeg kunne ikke nægte mig selv den fornøjelse at gå derind og besøge dem – min menneskeinteresse drev mig. Jeg vandrede op i en af vognene og bad om at tale med fru W., stor og bred og mægtig, fed og snavset, behængt med smykker og armbånd, kom hun ud i forværelset af vognen og spurgte forretningsmæssigt og nysgerrigt med tysk accent, »hvat jeg ønskede?« Jeg forestillede mig yderst høfligt og sagde, at jeg ville blot hilse på dem, nu da de var her i byen,

Nelly (Pigen) havde i sin tid talt så meget om dem o.s.v. »Ach ja so, er det den Frenken, ist doch nett«, så var isen brudt, og vi fortsatte samtalen siddende, hun på en høj kasse med venstre hånd på venstre knæ – som om hun red – og med talende, nedladende bevægelser med højre hånd, hvor hver finger var besat med ringe. Hun tædede mere og mere op og bød mig til sidst ind i »det allerhelligste«, hvor jeg fik kaffe med samtlige klowner og skoleryttersker! En snurrig menage, kan du tro. Familien består af fader – han var ikke med nu – moder og 6 børn med deres respektive mænd og hustruer – hyggelige, godmodige mennesker. Ligesom enkelte af deres muskler er særlig udviklede på andres bekostning, er de også åndelig talt på enkelte punkter mere udviklede end andre af deres standsfæller. Madame spurgte mig så, om jeg ikke havde en pige, jeg kunne anbefale hende, og du skulle have set hendes ansigt, da jeg ganske rolig sagde, at jeg havde jo piger nok, men jeg ville nødig anbefale dem til at rejse rundt med et cirkus, for selv om nu ganske enkelte, især når de rejste sådan »en familie«, kunne stå for de fristelser, det liv førte med sig, så var det ikke godt for en ung pige o.s.v. Hun så lidt på mig, gav brillerne et skub opad med venstre hånd og så igen på mig, og så sagde hun: »Ja, frøken, De har i grunden ret!« Så snakkede vi lidt om »kristelighed«, og jeg fik dem skam til at komme hen på vores bazar, hvor jeg igen talte lidt med dem. Mærkelige mennesker!

Jeg er oppe her på Åbygård [E.L. boede en periode i sommeren 1910 på Åbygård] og vækker hele huset kl. 6, de trænger vældigt til fut og præcision. Her er nu 15 pigebørn. Søndagen begyndte med, at opdagelsesbetjenten

kom herud kl. 8½ og afleverede en bortløben pige, anbragt af værgerådet. Kl. 9½ gik vi i kirke. Efter middag kom en fader på besøg, han har ikke set sit barn, siden hun kom her for 3 mdr. siden. Nu er hun i så god fremgang. Efter aften en tur i engen. Andagt i haven 8½; i seng kl. 9. Kl. 9½ siger jeg godnat på alle værelserne. Måtte til sidst tale dunder, fordi de snakkede til 10½. Følgen var, at de sov over sig 20 min. i morges. Så får de ingen kaffe om morgenen. De er ellers meget søde, men vi trænger meget til en optagelsesafdeling for dem, der kommer lige ind fra gaden, de virker altid dårligt på dem, der har været her nogen tid.

Der er en lille en, der er så stædig og trodsig og daglig så næsvis. Hun er ny, fra et børnehjem. Daglig har vi haft vrøvl, hun er utålelig næsvis og rapmundet – ikke mod mig, men mod medhjælperen, der har hende i vaskekælderens og på loftet. En ting har jeg prøvet med held flere gange, når »en trolde farer i dem«, og de er uartige, når jeg så er blevet hentet og ser, at de er på kogepunktet af uartighed – så en, to, tre på hovedet i seng – om så kl. er 10 om formiddagen. Så er de isolerede fra de andre, alle overtalende samtaler spares – når så kl. er 5–6 om eften., får jeg undertiden bud, om jeg så vil komme, så er trolden ude, og nu kan vi tale sammen, så der er værdi derved, fordi den »troldeforladte« nu er blød og modtagelig! De er jo nogle ulykkelige små stakler, der først og fremmest trænger til hjælp.

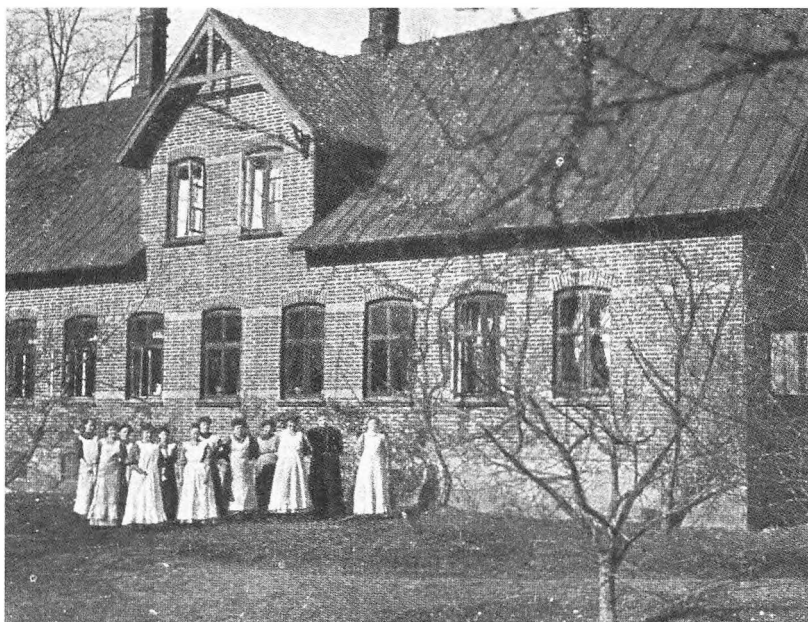
Tak for alt, hvad du fortalte, nej, vær kun rolig, K.F.U.K. bliver nr. 1 for mig, det skal du ikke befrygte, kæreste ven. Stor travlhed i arbejdet. 15 værgerådsbørn på Åbygård. Her-

inde bliver den store arbejdsstue en sovesal til 6, i alt skal her bo 12, næsten alle værgerådsbørn, så mange har vi omtrent på stabelen. Åbygård skal købes. Banegårdsgade 19 skal købes. Mange breve, arbejdet går atter sin travle gang og »tager en«, men dejligt, når dagen ender, at fortælle sin ven derom og så, når man er up to date, lægge tankerne hen og bare skrive til dig om alle mine glade, lyse

tanker – det bæres mig for, at der er så meget rigt og lyst og lykkeligt, der er på vej henimod mig i fremtiden, jeg føler Guds kraft røre sig i mig. – I det daglige liv der må Gud give mig selv direkte gennem sit friske, livskraftige og levende ord alt, hvad jeg trænger til – og møder jeg så levende, friske mennesker med en varm tro, ja, så giver Gud mig jo noget gennem dem.

Fra et eneværelse i Banegårdsgade 19

Stuehuset på Åbygård. Hjemmet lå på den nuværende Kingos Vej; i bygningen er nu indrettet Århus, Åby og Hasle kommuners hvilehjem

Fredag og lørdag aften gik fru S. og jeg altså ud. Lørdag var vi rigtig på varité. Bagefter travede vi rundt for at finde vor »dranker« L. Nu var spiritustrangen vågnet igen, og hun var gået; vi stod bl.a. på lur i et vaskeskur, hvor jeg holdt fingrene i vandhanen, der løb, for dermed at regulere støjen, så ingen hørte os. Vi fandt hende ikke, stod derimod længe i vor egen port med en lille, sølle fuld matros, som havde krampe, jeg gav ham kamferdråber, vi telefonerede efter læge, der skrev indlæggelseseddelen til sygehuset. Kom så til ro kl. 2. Var i kirke og til alters. – Da jeg kom fra kirke og stod et øjeblik i porten ind til gården, så jeg pludselig »den fulde L« stikke hovedet ud af vinduet i sin stue (hun var kommet i mellemtiden) og hørte hende råbe i vilden sky: »Kom op til mig, frk. Liisberg, ellers springer jeg ud af vinduet« – begge vinduer var åbne, og da jeg før har trukket hende ind

ved benene, var jeg jo ikke sen til – først at sende et kraftigt kommandoord op, at hun havde at vente, til jeg kom, og så løbe op ad trappen. Nu måtte vi vise hende væk. Hun ville selv ikke være hos os – det er 3die gang, hun kommer med delirium på en søndag. Vi sagde, hun måtte sove rusen ud og så rejse.

Nu er klokken 10, dagens arbejde endt, og forhåbentlig skal natten ingen overraskelser bringe. I går nat blev kl. 12. – En ting gør jeg – jeg lærer at gå ind under den højeste domstol med min sag – lærer at rådføre mig endnu mere med ham – lærer mig at leve med ham – for hans arbejde – så underlig uafhængig af mennesker bliver jeg.

Ved du, at jeg kunne fortælle dig så meget, hvis du var her, bl.a. det, at jeg er ved at tro, at jeg aldrig gifter mig – det står for mig som noget, der vil forstyrre mit Gudsforhold, tage

mine tanker fra ham, sprede og dele mig – jeg vil helst være fri – helst leve helt for ham. Synes du ikke det samme? Den fred, det samliv med Gud, det at ens tanker kredser om ham, han fylder ens indre og ens liv – alt det måtte da forstyrres, om en eller anden – aldrig så prægtig en mand – kom og fordrede noget af alt det! Dette er hverken nonne- eller gl. jomfrusnak, men min ærede 25-årige mening. At du ved det. Se i øvrigt 1. kor. 7 (især v. 34) om den ugiftes herligheder. Rigtigt er det nu, at »man kan bedre bekymre sig om det o.s.v., 1. kor. 7, 30.«

Så er jeg (hold nu fast!) fra Dansk Kvinde-samfund og Århus Kvinde-Valgretsforening blevet opfordret til at tale en aften for en forsamling fabrikspiger og -koner (unge). Onsdag d. 26. okt. og de følgende onsdage til d. 7. dec. skal der samles en mængde fabrikspiger. Kaffe (gratis), sang, musik, foredrag. Indbydes 500. Emner: sociale spørgsmål, hygiejne, valgret, mit bliver i retning af »De unges fristelser i byen« – jeg glæder mig. Har betinget mig, at kristendommen må »skinne igennem« sundt og naturligt – programmet skal ellers i den retning være neutralt, og da de ikke sådan kender mig, frygter de »indremissionsk propaganda«, kunne jeg mærke. Men jeg sagde, at uden det ville det være mig umuligt, da det var og blev den sejrende kraft. Ja, indrømmede de.

Det første brev fra det nye hjem må du have – det første private – for naturligvis har ovr (overværgerådet) fået sit midt i travlheden. Jeg har lynende travlt, men nu bunder vi da – men her er med et ord: bedårende! Ganske henrivende. Alt bliver vidunderligt, vi er så taknemmelige og glade – kan ikke takke

Gud nok. Havde en frygtelig dag – flyttedag. Fra 5 morgen til 12 nat (er nu hver morgen oppe kl. 6). 2 af værgerådsbørnene benyttede flyttetravlheden og stak af – har rømt fra andre hjem 2-3 gange! Om aftenen var fru S. og jeg ude efter dem – havnen, banegården, Kronprinsen – atter havnen – hele kajen – endte i lodshuset på søndre mole, det var en drøj tur, fandt dem ikke. Her er håndværkere endnu, men du kan tro, her bliver storartet. Indsamlingslisterne strømmer ind med mere end 14 kr. på. – Jeg ville skrive ganske anderledes godt til dig, men jeg er snurrende dødtræt, bare dejlig træt, men dagen er lang (6–12) med ustandselig beskeder i øst og vest – men, Gerda, det er forunderligt – det hele en drøm.

Vi har en god tid, her bor 10 piger + 2, der er rejst hjem i julen, og her kommer flere i den nærmeste fremtid. Her kom en forleden dag – tænk dig – hun har for sjov klædt sig ud som dreng og haft plads som sådan på en bondegård i 8 dage. Hun kedede sig i den forrige plads, rømte derfra, forklædte sig, kom til Århus, sov en nat i »Herberg for hjemløse mænd« – hvor en tysk barber gjorde vrøvl over den drengs hår (hun havde selv klippet sig) og friserede »ham« flot. Så næste dag fik »han« plads på den gård. 8 dage efter holdt en bil for at hente »drengen«. Hun er, hvad man vil kalde »et pokkers pigebarn«, men ikke spor af usædelig anlagt, spillende brune øjne og skinnende hvide tænder. Sød og god.

Gud velsigne hver dag for dig i det nye år med sin fred og sin ånds samfund.

1911

Det er søndag aften, jeg er vel nærmest træt, men nu må du have en hilsen. Det har været

en drøj uge, derfor tavshed. Fastelavnsmandag løb 4 piger fra Åbygård. Fru S., frk. M. og jeg tog straks ud efter dem, kom først til ro kl. 3. Forgæves. Næste morgen gik jeg med en civil opdager rundt i alle buler og diverse smuthuller – atter forgæves. På vejen hjem fra kirke fik en af vore piger det at vide – og samme aften stak 3 af vore af, ud gennem et vindue, i gården over pigtråd. Øjeblikkelig fo'r vi i tøjte (jeg sad og læste så dejligt!), og jeg gik lige ned i en beværtningskælder og spurgte efter en af pigerne der; hun var lige gået hjem, vi fik at vide, hvor hun boede, værten viste mig derhen, og ganske rigtigt: der var hun og mine 3 – tablau, lang forhandling, forstår du – til sidst gik pigen efter en bil, og så afsted om ad fru S., hvor de bad om forladelse, og nu slumrer de angergivne i deres senge. B. forsikrer mig: »Uh nej, frk. Liisberg kan slet ikke sætte sig ind i, hvordan det er, det ligefrem rykker inden i os, når vi ser og hører noget fra den gamle tid«; de arme stakler med de små kræfter, når de store fristelser kommer. Da jeg sagde godnat til B., sagde hun: »Å tak, fordi De fik mig med hjem«.

Og så har vi haft andre vanskeligheder. Der har været megen uro blandt pigerne, siden de hørte på gaden om de 4, der var flygtet fra Åbygård. Jeg fortalte dig om vore tres rømning. Noget ligger forklaringen i, at fastetiden er den allerværste tid på hele året, den tid, hvor de har været vant til at bumle allerværst – men, en stor del af forklaringen finder jeg i, at vi, at jeg ikke er bedre, end jeg er. Jeg kan ikke lade være at sige til mig selv: hvis du var anderledes – hvis du var mere nær hos Gud altid – hvis du havde nået at få mere af Jesu sind og billede frem hos dig – hvis du var mere helliggjort, ville meget så ikke være an-

derledes? Jeg beder om at få visdom (Jak. 1, 5), så jeg kan handle ret i de afgørende alvorlige øjeblikke, hvor der ikke er tid til længere forberedelse – å, jeg mangler så meget, du må bede for mig, du min kære, bedste ven, at jeg må få af Guds ånd og være ham så nær, at jeg straks kan høre og lade mig lede.

Vi har i dag haft den bedste søndag, vi nogensinde har haft. Som jeg skrev til dig, er pigerne på egen hånd begyndt et dagligt bedemøde – der er 3, der ikke vil med. Jeg var med i dag, og det var egentlig ganske betagende. De samles på en sovesal, skiftes til at lede det, sang i dag: »Vil du leve vel, min sjæl«, læste derpå et stykke, i dag ordspr. kap. 16 – bad derefter, ganske barnligt og enkelt: »Kære Gud, tag de onde tanker bort af vores hjerter, rens os helt igennem«, – »lad der ikke være en eneste een herinde, som ikke tænker på dig i dette øjeblik«, og videre. Så sang de: »Hil dig, frelser og forsoner«, læste hver på omgang et skriftsted og sluttede med »Som en strøm af nåde«. Jeg var blot deltager. Det var vidunderligt, at de er begyndt så ægte. En har de udelukket (»kirketugt!«) fordi hun havde været styg, og de ville ikke have, »at man brugte mund og så gik til bedemøde!« Men de bad for hende: »Kære Herre, du ved, vi er så bekymrede for D., vil du ikke gøre hende god«. – De, der ikke er med, beder de for. Det er en sund begyndelse på en ægte vækkelse – jeg er lykkelig, forstår du. Det, de først kæmper for også i bønner, er den indbyrdes kærlighed. Og de er faktisk helt anderledes, siden de nu omtrent alle er med til bedemøderne. De har selvfølgelig fået lov til at have den tid i ro hver dag. Ja, Gerda, Jesus lever, han hører bønner, – om blot vi kunne tro, skulle vi se Guds herlighed. Nu er tiden

Fra strygestuen på Åbygård,
øjensynlig i en tidligere
staldbygning

– Guds time, kommet til vækkelsesmøder og bibeltimer med dem, i dag begynder vi en bibeltimer.

Klokken er ca. 9, jeg sidder »enfin seule« efter en frygtelig nat og dag, den værste vel vi har haft. Mere og mere erfarer jeg nødvendigheden af stærk sondring. F.eks.: Alt går roligt en tid, en ny pige kommer, som skal iagttages for abnormitet, – hun ødelægger på to-tre dage alt. Når det er erfaret et par gange, skal det lære os, at de abnorme hører ikke hjemme – end ikke på optagelseshjem.

Ja, U. (som frk. Esche bad sig fri for), som nu en af dagene kommer ud til sindssygeanstalten, fik bersærker gang i går aftes, blev om aftenen så desperat, at hun hævede sin hånd for at slå mig og lovede »at plante vandstellet og alt det andet møg lige i synet på mig, sådan en djævel, jeg var!« – Først kl. 1 endte

det med, at hun bøjet gik stille ind med sit nattøj, sank om på gulvet og hulkede! – Endelig faldt også jeg i søvn.

Så vækkes jeg i morges af et kæmpebulder, farer op, hører løben i hele huset, lyd af mange ruder, der knuses og falder ned, det ene slag efter det andet, råb og skrig, midt i det hele: »Så nu kommer kakkelovnen!« og så et bulder og et ubeskriveligt spektakel! – Da jeg kom derop (klædte mig hurtigt på), ser jeg gavlværelset på 2. sal: alle 4 fyldninger ude af døren, den ene karm splintret, alle ruder knust og hele korset i vinduet splintret, jernsengen bøjet fuldstændigt og kakkelovnen i små skår, både rør og alt; det halve på gulvet, det øvrige bohavede i gården, hvor det var gået gennem halvtaget i gavlen. Gips, kalk, glas, vand, bohavede, grædende medhjælperinder, pigerne delt i to partier, hvoraf minoriteten var god, majoriteten fuldstændigt vild og besat i haven,

leende som halvgale af det hele – og pigen, ja, hun ville utvivlsomt i middelalderen være blevet brændt som heks – å, Gerda – træt var jeg oven på den sidste batalje og så vækkes af dette.

Til morgenandagten talte jeg over Jakob 4, 7-10. Jeg kan ikke beskrive, hvor frygteligt det var at holde andagt, – jeg fik dog en underlig kraft – ordene kom helt til mig – en gang gjorde jeg (hvad jeg aldrig før har gjort): jeg slog et slag i bordet, så det gav et sæt i alle de »kroppe«. Henimod slutningen græd de, hulkede hver eneste een, og efter mange en-

keltopgør fik vi en stille dag; men jeg var, ja, træt svarer ikke til min tilstand, jeg var løftet væk, – jeg kunne ikke holde det ud, – man aner lidt af den rige mands kvaler i Helvede.

Det var rædselsfuldt, å, Gerda, jeg havde gråden i halsen, men jeg skal jo holde sammen på det hele og bevarede da også ro og overlegenhed fuldstændig.

Kl. 3 cyklede jeg ud og gik på hovedet i vandet. Nu i aften måtte jeg lette mit hjerte for dig – og nu vil jeg bede Jesus tage det fra mig – det er så svært.

AKSEL CHR. OLESEN

FRA BARBER- TIL FRISØRSALON

Aksel Chr. Olesen (1901–1959) var født i Århus. Forældrene var flyttet ind fra landet; faderen var arbejdsmand. Salonen på Åboulevarden, hvor ungdomserindringerne slutter, afhændede Aksel Chr. Olesen i 1942; kort efter måtte han på grund af sygdom opgive at drive forretning.

MIN UNGDOM begyndte med konfirmationen i april 1916. Jeg fik to guldtikroner i gave og syntes, det var mægtigt. Selve festen var stille og rolig; vi fik flæskesteg med rødkål – der var 6 fremmede i det hele, og mor lavede det hele selv.

Nu var så det store spørgsmål, hvad jeg skulle være. Jeg var klar over, at jeg ikke som min broder kunne komme på kontor eller i forretning, fordi jeg var dårlig til at regne; helst ville jeg være fotograf; men det mente far og mor var et dårligt fag. Så blev det som altid mor, der ordnede det. I samme ejendom, hvor mor havde sin formiddagsplads, var der også en barbermester, som mor af og til hjalp med hovedrengøring. Det var sådan en flink mand, og da han havde brug for en lærling til oktober, talte mor med ham, og efter jeg havde været med mor hos ham, blev jeg antaget. Jeg kunne dog ikke komme i lære med det samme, fordi han havde to lærlinge, og den ældste først blev udlært til oktober; men jeg skulle så det første halve år gå som bydreng og indsæber, og det syntes jeg i grunden helt godt om, når jeg bare kunne blive fri for at komme til at have noget med regning at gøre.

Før min tid blev barberforretninger kaldt for barberstuer; men nu hed det barber- og

frisørsalon. Jeg kom i lære den 1. oktober 1916. Det var hos N.P.Larsen, Klostergade 2, og det var en første klasses salon, med ene fine kunder, grosserere og direktører, og så var der en stor kundekreds af landboere. Foruden mester var der en svend, en ældre lærling og så mig som den yngste.

Læretiden var 4 år, og lønnen for det første år 2 kr. pr. uge, andet år 3 kr., tredje år 4 kr., og det sidste år 5 kr. pr. uge, og så skulle mester betale for undervisning på teknisk skole; men det var kun et halvt år, jeg gik der, idet der ikke som nu var skolepligt, og min mester ville godt spare de penge, som det kostede. Arbejdstiden i forretningen var jo også lang nok. Vi mødte kl. 7½ hver morgen, afbrudt af en times middag var der åbent til kl. 7 aften, om fredagen til kl. 8 og lørdag til kl. 10. Søndag og alle helligdage var der åbent fra kl. 8 til kl. 2 eftermiddag; det var kun 2. pinsedag og 2. juledag, der var lukket hele dagen.

Faget bestod mest af barberinger, det var før barbermaskinen rigtig var kommen frem. Vi havde nogle enkelte fine kunder, som kom hver dag og blev barberet, mens det for den mere jævne mand almindeligvis var to gange om ugen. Onsdag og lørdag var de travle dage. Arbejdere og bønder blev kun barberet en gang om ugen. Barbering kostede før krigen

Barbersvenden ved en Hof på Palæ's Iortovsrestaurant, formentlig sommeren 1920. Restauranten, der i sine sidste år hed Plaza, lå Skolebakken 3, hvor katedralskolens tilbygning er opført

8 eller 10 øre, men var nu i 1916 oppe i en pris af 15 eller 20 øre; der var forskel på de større saloner og de mindre. Barbering gik på samlebånd; jeg sæbede ind og havde de travle dage ikke fingrene fri for sæbe. Mens jeg sæbede den ene kunde ind, barberede mester eller svenden efter mig, så jeg kunne gå fra den ene til den anden; jeg behøvede ikke at skylle hånden, men bare fylde koppen med sæbe hver gang. Det var hårdt ved hænderne, og om vinteren revnede min højre hånd, og det var i det hele taget nogle ømme fingre, jeg fik, indtil jeg kom rigtig i træning. Når en kunde var barberet, rejste han sig og gik hen

til en kumme, hvor han skyllede sæben af over springvandet.

Foruden barbering var der også en masse »skægopsætning«, som vi kaldte det; dengang havde enhver mand, så snart han kunne få det, helst et stort overskæg, og det skulle krølles i hvert fald een gang om ugen; det var særlig søndag formiddag, at folk skulle have »jern i skægget«. Min mester var specialist i det arbejde, og søndag formiddag bestilte han ikke andet end at krølle overskæg. Kunderne sad så i lange rækker og ventede på at få skægget krøllet, det blev også kaldt »Kejser Wilhelm's Skæg«. Skægkrøling kostede 15 øre, sammen med barbering blev det altså 35 øre.

Krøllejernet spillede i det hele taget en stor rolle. Foruden at få skægget krøllet, var det også meget brugt af mange mænd at få »jern i håret«, altså at blive krøllet. En meget brugt frisure var »opstrøget« hår, d.v.s. at håret blev klippet ganske kort, så det stod lige op fra hovedet. Det blev så klippet enten i firkantet eller mere rund facon. Det var en stor kunst at klippe på den måde, for det skulle være meget nøjagtigt; men min mester var også specialist i den frisure, og der kom kunder langt omkring fra. I det hele taget var det en god læreplads, og en af de saloner, som betød noget i byen; og jeg tjente da også gode drikkepenge – der faldt mange 5 og 10 ører af til mig.

Svindelønnen var 18 kr. om ugen i 1916. I 1918 udbrød der en langvarig strejke; jeg tror, den varede i ca. 1½ år, og i den tid fik jeg rigtig lov til at bestille noget. Der var nu kun mester og jeg, så vi sled fra morgen til aften, og jeg arbejdede næsten som svend. Min mesters kone måtte sæbe ind, og jeg barberede efter hende, så jeg fik en kolossal træning i den tid; men jeg fik også 15 kr. om ugen i løn, efter lærekontrakten skulle jeg kun have

3 kr. pr. uge. Men nu var priserne på behandlingerne også steget meget – til 30 øre for barbering og 1,50 kr. for klipning, og da der var mange, der mærkede pengeregdommen, og alle lønninger steg, blev folk også bedre kunder hos deres barber. Flere og flere blev nu barberet hver dag, og sådan en ting som hovedbad blev mere almindelig, og det var en god forretning; vi fik 1 kr. for »shampoing«, som vi kaldte et hovedbad.

Da der igen blev ordnede forhold med svendene, var lønnen steget til 45–50 kr. pr. uge; men min mester havde under strejken tjent så gode penge, at vi nu fik et helt nyt inventar. I stedet for de fire gamle pillespejle og 2 barberstole samt 2 klippestole, fik vi en moderne spejlvæg i lyst egetræ og fire moderne frisørstole, så at vi nu kunne gøre enhver behandling færdig i samme stol.

Efteråret 1918 holdt krigen op; Tyskland var besejret. Nu kom der en hel anden tid. Mange af de nyopdukkede firmaer og de forskellige forretninger, der havde eksisteret i kraft af krig og de gunstige udførselsmuligheder, bukkede nu under, gik fallit og trak mange andre med sig. Mennesker, som for et år siden var millionærer og ikke vidste, hvad de skulle gøre med deres penge, vågnede op og var fattige igen. »Dansen om guldkalven« var forbi.

Inden for barber- og frisørfaget skete der også en stor omvæltning. Vi fik afskaffet søndagsåbning. Det var et stort fremskridt at have fri hver søndag; men mange mennesker, også af de ældre barbermestre, mente nu det var fagets ruin, ikke mindst da barbermaskinerne samtidigt kom rigtig frem, men det var særlig den yngre generation, der blev fortrolig med barbermaskine. Forretningerne holdt nu åbent til kl. 12 lørdag aften, og der var

mægtig travlt, fordi kunderne nu skulle barberes særlig grundig til søndag – »kuleskrabes«, som vi kaldte det. Vi var også begyndt at vaske kunden af efter barberingen i stedet for som før, at kunden skyllede sig af over servanten; han blev nu siddende i stolen, blev vasket af i sprit, gnedet ind i creme eventuelt lidt pudder på, og var så færdig, når han rejste sig.

Oktober 1920 aflagde jeg så svendeproeve. Den bestod i følgende behandlinger: Barbering, klipning af opstrøget hår, krøling af overskæg og frisering med jern. Det var to af byens barbermestre som skuemestre, en censor fra Ålborg, samt formanden for Central-

N. P. Larsens salon i Klostergade 2 (hjørnet af Studsgade); foto fra 1920'erne, i døren den senere mangeårige indehaver, barbermester Th. Nielsen

foreningen for Barbermestre, formanden for Aarhus Barber- og Frisørlaug, min læremester og en del andre lokale mestre. Svendepøven blev afholdt hos en barbermester i Bane-gårdsgade. Vi var fire lærlinge, og vi bestod alle og fik ved en lille højtidelighed overrakt vort svendebrev med vore karakterer, som var skrevet på engelsk, tysk og fransk og selvfølgelig dansk. Efter at nogle talere havde indprentet os, at vi skulle søge stadig at dygtiggøre os i faget, fik vi lov at gå.

Vi havde aftalt med hinanden, vi fire nybagte svende, at vi skulle ud og spise smørre-

brød i dagens anledning. Det foregik på Østergades Forsamlingshus; vi bestilte det bedste smørrebrød og fik hver 2 bajere og 3 snapse og bagefter kaffe med likør og store cigarer; det kom til at koste ca. 7 kr. pr. mand. Bagefter drog de tre af os på en danserestauratation, hvor vi festede til kl. 12 og også brugte ca. 6-7 kr.; – men nu var vi også blevet ret medtagne og gik så hver til sit.

Af de fire lærlinge blev de to arbejdsløse, deres mestre havde ikke råd til at beholde dem til svendeløn. Jeg og min bedste ven skulle dog fortsætte som svend hos vore mestre. Jeg

Interiør fra salonen i Klostergade; porcelænsvaskekomme og kasseapparat vidner om, at billedet er senere end Aksel Chr. Olesens læretid

Forretningen lukkes Lørdagften

Kl. 10.

Søn- og Helligdage

Kl. 11 Fm.

Aarhus Barberforening.

Lukketidsskilt fra 1918

var på session samme efterår og blev taget til infanteriet, så det var jo rart at have arbejde, lige til jeg skulle være soldat om foråret. Nu kom jeg så op på en løn af 50 kr. om ugen, og jeg følte mig som verdens rigeste mand, da jeg fik min første svendeløn udbetalt. Hjemme betalte jeg 20 kr. om ugen for kost, logi og vask, og jeg havde så 30 kr. om ugen til at klæde mig for. Jeg fik da mit første skræddersyede tøj; det kostede 150 kr. med 2 par benklæder, og det var det bedste stof, der kunne fås; jeg udbetalte 75 kr. og betalte så 10 af om ugen.

Jeg kom nu en del sammen med andre unge mennesker. Min bedste ven var min kammerat fra svendeprøven; vi var næsten sammen hver aften og det meste af søndagen; vi kom en del til forskellige baller. Vi havde nu ikke gået på danseskole nogen af os; men vi morede os alligevel godt, selv om vi drak mere spiritus,

end vi havde godt af. I det hele taget blev der blandt unge mennesker drukket ikke så lidt, og det skete mange gange, vi var »pyntede« både to og tre gange om ugen. Dengang var der jo ikke så meget sport at tage del i, og der blev slet ikke gjort så meget for ungdommen som nu; de fleste af de eksisterende ungdomsforeninger gik nærmest ud på at arrangere baller, og da spiritus ikke var så dyr, blev der sol- det en del i de år. En bajer koste 50 øre, en snaps 35 øre på restauration, så det vil sige, at man for en 5 kroner kunne blive godt fuld, og når vi så mange gange splejsede sammen og købte spiritus hos købmanden og lavede sammenskudsgilde hos en kammerat, som selv havde værelse, så festede vi ofte hele natten. Nu var vi jo også begyndt at interessere os for piger, så det var ofte hele orgier, vi lavede, men til trods for det så passede jeg mit arbejde tilfredsstillende, og jeg tjente også gode drik-

kepenge, så jeg fik sparet omkring 300 kr. sammen i det halve år, inden jeg den 25. april 1921 mødte som infanterist på Kronborg.

Tjenestetiden var 6½ måned, og de gik forresten hurtigt, så oktober 1921 var vi færdige; vi holdt en vældig afskedsfest og rejste så hver til sit. Jeg rejste hjem til Århus, efter jeg havde været i København en 3–4 dage, hvor jeg boede på hotel og nød min fritid som civil, og selvfølgelig gik og brugte for mange penge.

Nu var det med at få fat på noget arbejde. Hos min læremester kunne jeg ikke komme igen; min kammerat fra læretiden arbejdede nu der som svend, og der var også mange arbejdsløse nu. Inden for mit fag var der igen mange år udklækket så mange lærlinge, at der var alt for mange svende, så mange måtte søge over i andet erhverv eller tage plads som arbejdsmænd. – Jeg gik arbejdsløs i 3–4 måneder, så mine sidste sparepenge gik til. Jeg stillede hver morgen uden for »Jyllandsposten« for at læse om de ledige pladser, og jeg søgte hver eneste, jeg så. Endelig en dag var der en plads hos en barbermester i Herning, som min læremester kendte, og jeg fik så en ualmindelig fin anbefaling, og et par dage efter fik jeg brev fra Herning, at jeg var antaget og kunne begynde arbejdet ugen efter til en løn af 65 kr. om ugen. Jeg var jo noget ked af, at jeg ikke kunne blive i Århus, men var stolt, fordi jeg havde fået arbejde.

Da jeg havde været i Herning godt et år, syntes jeg, det var på tide at se noget andet, og da der tilbød sig en plads i en af Århus fineste strøgforretninger, sagde jeg min plads op, fik en fin anbefaling og rejste så igen til Århus. Det var en interessant salon, jeg kom til, med et første klasses og meget krævende publikum. Der var en ældre svend, chefen og jeg, der var ingen lærlinge. Behandlingerne

var meget mere omhyggelige end i Herning, priserne var også større, og der var meget af det såkaldte luksus-arbejde, såsom hovedbade og frisering samt en del ansigtsmassage, som bestod af først en grundig og omhyggelig barbering, så en 4–5 varme servietter over ansigtet, derefter håndmassage med en fed creme, så elektrisk massage med ultra-violette stråler, atter en varm serviet, og så afvaskning i sprit, indgnidning af creme og til sidst pudder; sådan en behandling kostede 3 kr., og vi svende fik 10% for det og også 10% af, hvad vi solgte af kosmetik til kunderne; men lønningerne var også gået ned, jeg fik nu 50 kr. om ugen, mens den ældre svend fik 5 kr. mere om ugen. Da jeg atter boede i mit hjem og kun betalte 20 kr. for kost, logi og vask om ugen, så havde jeg alligevel et pænt overskud. Inden for barber- og frisørfaget skete der i de år ikke nogen særlig forandring; som følge af mange års store lærlingetal var der nu stor arbejdsløshed inden for faget, og tilgangen af lærlinge blev derfor begrænset, så en mester kun måtte have en lærling ad gangen.

Som en af de første forretninger i byen fik vi i 1924 den elektriske klippemaskine, som dog blev modtaget med megen skepsis. Mange kunder ville slet ikke klippes med en sådan, men foretrak de gamle håndmaskiner; de første elektriske maskiner var nu heller ikke særlig praktiske, fordi de var meget uhåndterlige. Maskinen var anbragt på et stativ, som skulle flyttes med omkring stolen, når vi klippede kunden. Jeg arbejdede i den forretning i et års tid, men fik så tilbud fra »Borgportens Frisørsalon«, hvor jeg kunne få 5 kr. mere om ugen, det var Århus' største og fineste forretning, og jeg var stolt over at komme til at arbejde der. – Mesteren var en knusende dygtig mand; men han var også meget striks

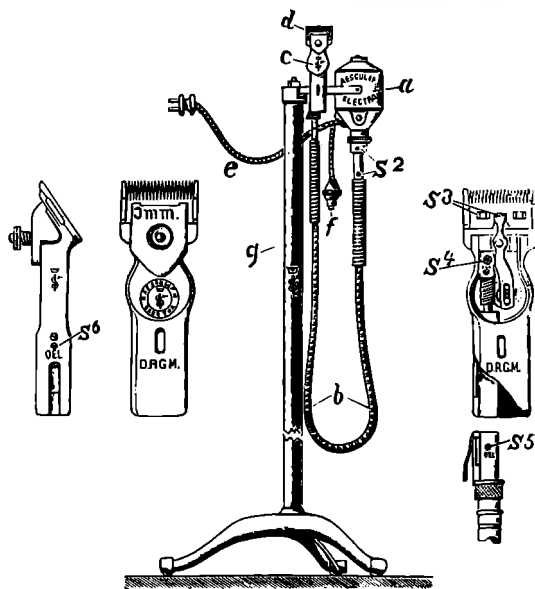

og forlangte meget af sine medhjælpere. Vi var 4 svende og ingen lærlinge; der kom mange vanskelige kunder, så det var en god og lærerig plads.

Min kæreste, som jeg havde truffet i Herning, kom nu til Århus og fik plads som husholdningselev i et stort pensionat, hvor hun fik kost og logi, men ingen løn. Enden blev da, at hun efter et halvt års forløb igen rejste hjem til Herning. Men undvære hende kunne jeg ikke, så en eller to gange om måneden rejste jeg til Herning på en søndagsbillet for at være sammen med hende.

Da der var gået et års tid på den måde, blev vi enige om, at jeg igen skulle tage plads i Herning. Jeg sagde så min gode plads op og fik arbejde i en mindre forretning i Herning. Der arbejdede jeg kun et halvt år, så fik jeg et tilbud fra »Missionshotellets Frisørsalon« om at købe halvparten og blive optaget som kompagnon. Det var en af de bedste frisørsaloner i Herning, lige midt i byens hovedgade. Jeg skulle indbetale 4.000 kr.; jeg havde ingen penge, men svigerfar tilbød så, at jeg kunne låne pengene af ham, og den 1. april 1925 løste jeg borgerskab som barber- og frisørmester i Herning købstad, og ni dage senere blev vi viet i Herning kirke.

Nu var jeg mester, og nu var jeg gift. Forretningen gik godt, og der var meget at bestille. Herning var dengang den by med de højeste barberpriser i provinsen, vi fik 50 øre for barbering, 1,75 for klipning; lørdage og dagen før helligdage fik vi 2 kr. for klipning. I disse år begyndte der at ske en omvæltning inden for barber- og frisørfaget; damerne begyndte med den nye korthårsfrisur. Jeg var med til det første kursus, Centralforeningen holdt i Holstebro, hvor en københavnsk frisørmester lærte os at klippe damer; jeg de-

De gamle kunders »skræk«: Den elektriske klippemaskine på fod fra 1920'erne

monstrerede det derefter for mine kolleger i Herning og klippede de første damer i byen. Det blev mere og mere almindeligt, at damerne lod det lange hår falde for saksen; til at begynde med var det mest de yngre damer, som lod sig klippe – mange ældre syntes næsten, at det var helt umoralsk, og mente, at de hurtigt ville fortryde det; men det gik helt anderledes. Det var noget helt nyt, at der kom damer på barberstuerne, og mange mænd skumlede også, når der sad damer i barberstolen til klipning.

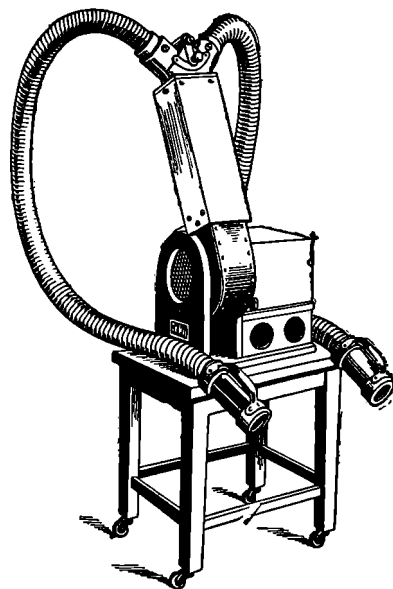
Jeg blev hurtigt klar over, at der bød sig mægtige chancer for faget, men også klar over, at det måtte gribes rationelt an. Der var nu begyndt at dukke mange damefrisørsaloner frem, og mange barbermestre fik indrettet særlige lokaler for damer, hvad der gav mange flere penge end barberfaget. Jeg forklarede

min kone, at vi måtte se at komme til Århus og få forretning der, og enden blev, at jeg fik min halvpart solgt igen for 4.000 kr. Så betalte jeg min svigerfader resten af, hvad jeg skyldte ham, det var ca. 2.000 kr., og så havde jeg resten af pengene til at begynde ny forretning for. – Jeg rejste igen til Århus.

I 1926–27 var byggeriet mægtig i gang. Der havde været megen boligmangel efter krigen; for at fremme byggeriet gav staten nu store tilskud til beboelsesejendomme, og der voksede store boligkareer frem overalt. I Mølleengen var den nye godsbanegård bygget, og nu groede der et helt nyt kvarter frem, med ene 4-etages huse og nye gader; det var Skovgårdsgade, Lundbyesgade, Carl Blochsgade, Marstrandsgade og Bissensgade. Jeg var klar over, at der var store chancer for en frisørsalon der og lejede så en butik med en 2-værlejlighed i Lundbyesgade 22. Der skulle betales 300 kr. i indskud, og huslejen var 1.200 kr. om året; hos et grossistfirma i frisørartikler købte jeg inventar for omtrent 5.000 kr., deraf betalte jeg kontant 1.000 kr. og restbeløbet på en veksler.

I butikken indrettede jeg barbersalon med en pæn moderne spejlvæg – 3 barberstole, shampooingapparat, sæbeskumsmaskine og i det hele taget, hvad der hørte til en moderne barbersalon. I den ene stue til gaden indrettede jeg en moderne damefrisørsalon, og engagerede en dygtig damefrisør samt en elev, i barbersalonen begyndte jeg med en lærling. – Vi havde så kun en stue til gården sammen med køkkenet; vore soveværelsesmøbler var sat op på et loftværelse hos mine forældre i Samsøgade.

Det var i året 1927, og nu kom der rigtig fart i dameklippingen. Da jeg selv skulle klippe damekunderne og næsten havde hele dagen

~ ORKAN ~

elektrisk hurtig Haartørringsmaskine
af hidtil uopnaaet Ydeevne.

Allerede 1919 avvertes med de første elektriske hårtørringsapparater

optaget i damesalonen, måtte jeg antage en svend til barbersalonen, hvor der også var nok at gøre. Svenden fik 50 kr. pr. uge, lærlingen 5 kr. det første år, stigende med 5 kr. hvert år, læretiden var 4 år. – Vi fik 35 øre for barbering, 1,50 kr. for klipping, 1 kr. for hovedbad og 50 øre for børneklipping, og da det var et meget børnerigt kvarter, kunne vi på travle dage have ca. 40–50 børneklippinger på en dag.

I damesalonen gik det også strygende – alle damer, unge og ældre, blev klippet, enten i drengefrisure eller pagehår. Når jeg klippede det lange hår af, blev det først redt ned, og jeg samlede så det hele i nakken, hvorefter jeg

Den elegante salon i Borgporten i 1920'erne. T.v. børnestolen, t.h. på dørkarmen strygelæderet til barberkniven. I midten kosmetikkabet med de varer, der sikrede svendene en kærkommen ekstraintægt

Torvedag 1934 foran den nyopførte »Ågården«; fabriksskorstenen hører til Otto Mønstedts margarinefabrik

med et hurtigt klip skar hele fletningen af og derefter tyndede det godt ud i nakken, så det blev temmelig kort; derefter vaskede damefrisørinden kunden. Efter vasken rettede jeg igen lidt på klipningen, hvorefter håret blev tørret med hårtøringsapparat, og derefter blev det onduleret, – sådan en behandling fik vi 5 kr. for, men når en dame var klippet, var hun også nødt til at komme 1 gang om ugen og blive onduleret, d.v.s. blive krøllet med jern. – Permanent var endnu ikke rigtig kommet frem herhjemme, så det mest almindelige var jernkrølning, som kostede 1,25. Det var en stor kunst at ondulere godt; jeg var heldig at have fået en dygtig damefrisør, så kunderne strømmede til, og inden der var gået et år, havde jeg 2 assistenter samt 2 elever i damefrisørsalonen.

Damefrisørfaget, som hidtil havde været ret upåagtet, blev i denne tid et stort fag. En

masse unge piger kom i lære som damefrisører, og en mængde nye frisørsaloner dukkede op alle vegne, aldrig har vist noget fag udviklet sig så hurtigt. Nye damesaloner skød frem som paddehatte, og mange barbermestre indrettede damefrisørsalon i deres bagværelse eller i privatlejligheden. Nogle holdt helt op med barberfaget og blev damefrisør, hvad der gav flere penge.

I 1930'erne blev Århus Å overbygget, og der blev på den måde en ny færdselsåre igennem byen, den nye gade kom til at hedde Åboulevarden. Aarhus Sten- og Gruskompagni byggede der den første store moderne ejendom i jern og beton, »Ågården« hed den, med mange store moderne lejligheder og 11 moderne butikker. Jeg var klar over, at det ville blive en meget befærdet gade, og som følge deraf også en god forretningsgade; jeg forhandlede med firmaet og lejede en af butik-

kerne til barberforretning. Huslejen var for butik med bagværelse 1.000 kr. årlig; der skulle være klar til indflytning oktober 1933.

Nu var det om at få min forretning solgt, så jeg kunne få kapital til at montere en ny og moderne forretning. I disse år var der en mægtig stor arbejdsløshed inden for alle fag og pengeknaphed på alle områder, og det var vanskelig at sælge, når man skulle have penge kontant. Jeg havde mange liebhavere til min forretning; men når det kom til stykket, kunne de ikke skaffe pengene. Jeg havde regnet med at få 3.000 kr., men blev klar over, at det var umuligt. Jeg havde selv lavet en tegning over det nye inventar, jeg skulle have, det skulle være i funkis, forchromet stål og tip-top moderne, jeg havde tilmed bestilt alt, hvad jeg skulle bruge, hos et grossistfirma, og det ville komme til at koste 8.000 kr., så det gav mig mange søvnløse nætter og urolige timer, men omsider kom der da en køber til forretningen. Han blev imidlertid klar over, at det var nødvendigt for mig at sælge så hurtigt som muligt og benyttede forholdene til at trykke mig ned i pris. Tiden var nu så vidt fremrykket, at jeg var nødt til at sælge til ham, så jeg fik kun 1.200 kr. for forretningen. Det var ikke mange penge at starte ny forretning med, men firmaet

med frisørartikler havde tiltro til mig, og jeg fik det hele for 800 kr. i udbetaling, og så restbeløbet på veksel.

Det blev den flotteste og mest moderne herrefrisørsalon i Århus. I stedet for spejlvæg fik jeg 4 store runde spejle sat fast på væggen, en lang konsol med skuffer under spejlene, 4 store moderne barberstole, børneklippesol, ventestole, læsebord, alt i skinnende stål, og to elektriske klippemaskiner, Koh-i-Nor, som nu var blevet almindelige og praktiske. Min vært havde heller ikke sparet på noget. Jeg fik en væg lavet med grønne fliser til en fritstående vaskekumme, og der blev ikke sparet på malerarbejdet, så det hele fremtrådte i smukke farver, passende til inventaret, og dertil den mest moderne belysning. Vi lejede en moderne 2 vær.-lejlighed i Teglværksgade; det var et kvarters gang fra forretningen, den kostede 80 kr. pr. måned. Jeg havde nået mit mål, byens mest moderne forretning på en strøggade, og privat lejlighed for sig selv; men jeg havde igen en stor gæld at slås med. Men da min kundekreds mest bestod af det bedre publikum, gik min forretning godt, og trods alt var det gode tider, for der var nok af alle varer, og det var slet ikke så dyrt, når man da havde en nogenlunde indtægt.

P. A. GRUELUND

DAGBOGSBLADE FRA YNGSTE STATSLODS

P. A. Gruelund er født i Århus 1887 som søn af skibsfører P. M. Rasmussen. Efter at være blevet skibsfører vendte P. A. Gruelund i 1918 tilbage til fødebyen som statslods. Statsloderne skulle fortrinsvis tage sig af sølodsningen, mens det kommunale lodseri bestred den nærmere trafik. I 1924 blev P. A. Gruelund lods ved Randers' Fjords lodseri, hvorfra han tog sin afsked i 1952.

HELE MIN UNGDOM tilbragte jeg i »windjammers«, store sejlskibe, ude på de lange stræk for at få den nødvendige sejltid, der krævedes for at få adgang til styrmandsskolen. Det var min agt at avancere op til skibsfører ligesom min far. Styrmands- og skibsførerek-samen tog jeg i henholdsvis 1909 og 1912 på Københavns navigationsskole, der lå på hjørnet af Holmens Kanal og Holmensgade, dengang en uartig gade med tvivlsomme fruentimmer; men man lærte godt og fik en god boglig ballast, som man, når man stod på broen med ansvaret for besætning, skib og ladning, måtte supplere med egne erfaringer.

Da eksamen var færdig i 1909, var der stor arbejdsløshed blandt søens udøvere. Det var svært at komme i gang, man kunne få et job som aspirant 2-3 år og bo i folkelukafet og helst arbejde mere end en matros med kultrimning uden overtid. Mens jeg gik hysesøgende i København, kom der en belgisk damper på reden, som søgte en 2. styrmand; jeg fik tjansen til 70 kr. månedlig. Vi sejlede mest for Basel Mission*) med stykgods fra Marseil-

---

*) Basel-Missionsselskab, det største europæiske missionsselskab, der siden 1815 har arbejdet for kristen mission verden over. Til støtte for selskabet oprettedes 1859 et handels- og industriselskab, der arbejdede på oversøiske lande.

le til Vestafrikakysten, begyndte i Senegal og tog så godt som alle pladser derfra på åben kyst, helt ned til Benguela og Mossamedes i Angola. Forholdene om bord var ikke ilde. Vi var dengang mange skandinaver i belgiske skibe; i dette rederi blev jeg, til en lovparagraf umuliggjorde det for udlændinge at avancere op til førerposten. Jeg rykkede da mine telt-pæle op, og da det er rigtigt, som det står i sangen, »der går altid skibe tilbage til Danmark igen«, tog jeg et af dem tilbage til fædrelandets jord.

Tilstandene for søens folk havde nu bedret sig. Jeg fik hyre som 1. styrmand i forskellige danske dampere; jeg lagde også lidt penge op og blev gift her i Domkirken og købte selv eget skib. Vi fik lejlighed på Islands Brygge i København; men da vi ingen børn havde, sejlede min hustru med.

På en rejse var vi i 1918 kommet til Århus, her boede mine forældre. En ældre lods, Jens Carl Sørensen (som for øvrigt var med til vort bryllup), traf jeg, og han fortalte mig, at her var en statslodsplads ledig, og, »da du, Alfred, er sejlskibsmand ude fra de store have, tror jeg, det ville være noget for dig at søge den«. Som sagt, så gjort; jeg gik op til havneingeniøren, en fin ældre mand, Vedel hed han, og bad om en ansøgningsblanket til den ledige

statslodsplads. »Der er ingen blanketter« var svaret, »De kan skrive, som De vil«. Samtidigt pegede han hen på en stak papirer og sagde: »Der er 100 ansøgere – og ansøgningsfristen udløber i morgen«. – »Ja, så må min være den 101«.

Jeg gik om bord. Min hustru og jeg stablede en ansøgning på benene, der blev afleveret næste dag, og fortsatte derefter rejsen.

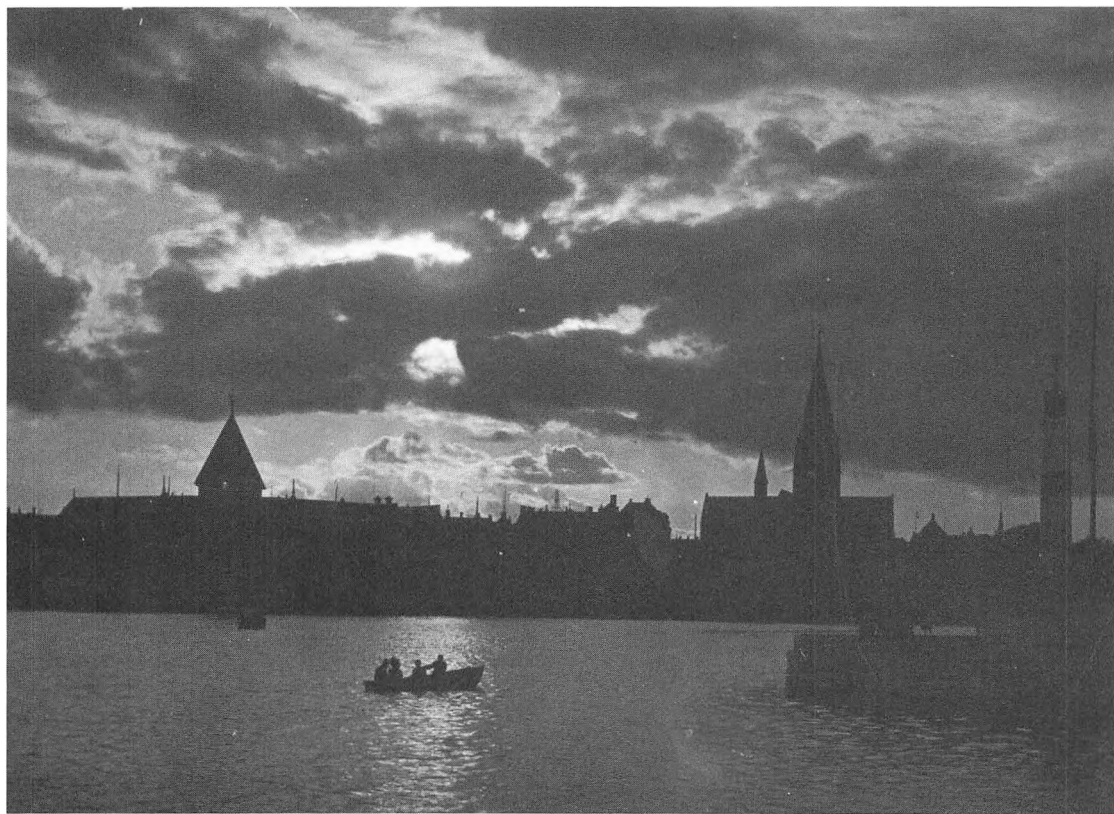
Vi var havnet i Rønne med en kullast. Herfra skulle jeg laste til Norbotten og retur med trælast. Vi var sejlefærdige og havde udklaret med en last lervarer til Umeå. Med skibspapirerne var jeg på vej om bord, klar til at sejle. På afstand så jeg min hustru vinke til mig med et papir i hånden. Da jeg kom om bord, viste hun mig et telegram og udbrød: »Du er blevet statslods i Århus, og havnevæsenet har eftersøgt dig i otte dage uden resultat, så hvis du ikke omgående lader høre fra dig, mister du jobbet«. Nu var gode råd dyre. Uden videre at skulle stampe en stedfortrædende fører op på Bornholm, syntes vanskelig; men mægleren hjalp mig, så jeg fik en ældre reel skibsfører til at fuldføre rejsen. Selv tog vi omgående til vort hjem på »Bryggen«; jeg gik op til lodsdirektøren, Gustav Holm hed han, en gade i Århus er opkaldt efter den prominente søofficer, der kortlagde store kyststrækninger på Grønland, og fik foretræde. En fin gammel mand var han, en værdig repræsentant for søofficerstanden; vi sludrede sammen ca. 20 minutter, og jeg gjorde rede for mine sejladser etc. etc. Til sidst udbrød han: »De er antaget – lykke og held med Deres nye tilværelse; rejs nu så hurtigt som muligt til Århus og meld Dem til lodsformand H.J.Nielsen i Dynkarken og gå herefter op at hilse på havneingeniør Vedek«. Nielsen havde før været Skagenslods med station

Forfatteren som styrmand

på Hirtsholmen; ligesom jeg havde han været 1. styrmand i Kampmann, Møller & Her-skinds kulbåde »Cyrus« og »Scot«, en flink og omgængelig mand var han (i dag er hans søn lodsformand ved Århus kommunale lodseri og hans søn igen, lods dito dito).

Nu skulle vi jo skifte bopæl. Jeg annoncerede i »Stiftstidende« om byttelejlighed København-Århus og fik et tilbud fra en korrespondent på Århus Oliefabrik, som havde tjent sig nogle penge og nu i København ville begynde for sig selv. Vi kom til at bo i Fåborggade, alt for langt fra havnen, blev det tudet mig i ørene. Lodserne boede dengang i »Jomsborg« eller Dynkarken (i dag bor de på Skovvangsvej og i Nordvestpassagen). Det, at jeg boede så langt borte, resulterede i, at jeg i mange nætter måtte bo og sove i det gamle

Havnen i aften-silhouet

forlængst nedrevne lodshus ved åen – her var privattelefon ind fra lodsvagtstuen – det var et iskoldt lokale, hvor jeg, i den kolde sæson, måtte have fyr i kakkelovnen for ikke at gå til af kulde.

Efter en måned på prøve blev mit lodspatent udstedt, og jeg begyndte på egen hånd. Der var nok at rive i både havnelodsning og sølodsning; det sidste var, hvad jeg hovedsagelig var antaget til.

Der var 7 lodser, 5 af dem var ældre folk op i 60'erne. Vagttjenesten var som 1. mand 1½ døgn, nr. 2, 3, 4 og 5 måtte, da det jo var døgnvagt, ikke gerne være ret langt uden for arms

længde. Vagtlokalet i lodshuset på Søndre mole delte vi med toldpersonalet, hvem vi altid havde et godt forhold til. Disse havde et sovekammer ind mod havnen, mens vort var ud mod søen, med østlige storme en 10–12 fod fra den levende sø. Værelset var grønmalet, fugtigheden formelig drev ned ad væggene, med linoleum på gulvet; der var een seng, hvor vi alle 7 på skift sov i, og sengetøjet blev udskiftet en gang ugentlig. Var der en influenzaepidemi roterede den igennem os alle 7. Kakkelovn var der kun i det fælles vagtløkkale (i dag har hver lods sin seng i det store vagttårn på pieren).

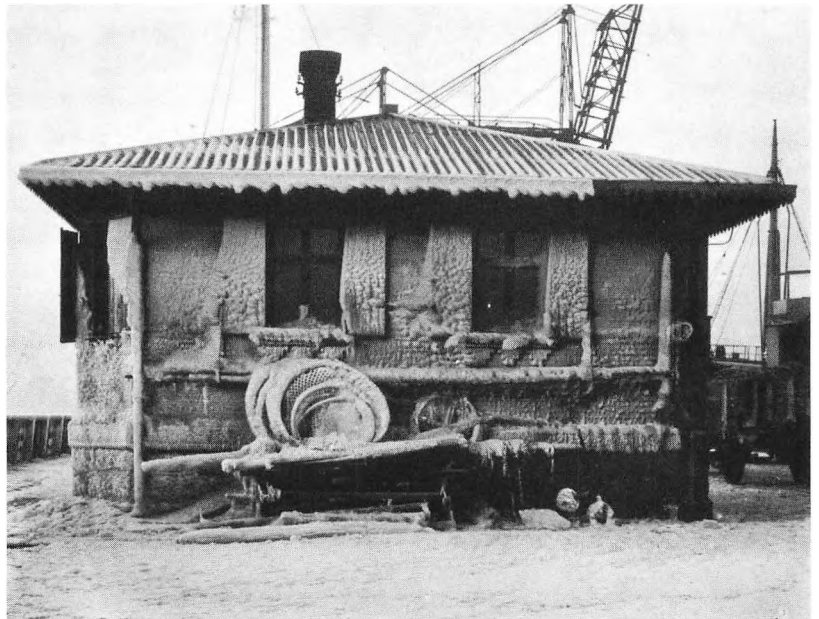

Når det var stormvejr af østlige eller syd-østlige vinde, var der megen sø på Bugten. Det skete af og til, at den levende sø slog op på udkigsvinduet og knuste dette. En anden kalamitet var, at ruderne ofte duggede, og da måtte vi med stige ud at fjerne sneen på ruden. En dag ventede vi skoleskibet »Viking« med en last chilesalpeter. En hr. Gylling fra Ballen, Samsø, var ude i lodshuset, for at orientere sig derom, da hans søn var med. Ruderne var netop da snebelagte. Han sagde da, hvorfor vi ikke i disse felter havde spejlglas, som han i sit hus ud i mod »Sejrø-Dybet« – der hang aldrig sne på spejlglas. Manden havde ret; men den udskiftningsudgift ville havneingeniør Gebauer ikke godtage, så tog vi den selv og slap siden for mangen en våd trøje under østlige snestorme.

Udkig døgnet rundt efter lodssøgende skibe, var alpha og omega for lodsfortjenesten, som

foregik efter lodsparter. Lodsbetalingen blev erlagt på Toldboden sammen med skibets øvrige udgifter; hver måned afregnedes og en ældre skibsfører, havneassistent Nissen Hansen, bistået af en purung kvindelig kontordame, klarede hele dette og udbetalingen hver måned. Sølodspengene måtte vi derimod selv sørge for at få betalt hos skibsmægleren, og det tog af og til måneder; så måtte min lodsformand låne pengene af vor lodspensionskasse, og så senere tilbagebetale kassen disse.

Som lods var man altid velset om bord. Var man først efter en slem klatretur op ad skibssiden (slem, i særdeleshed for de ældre lodser under stormvejr og stærk slingerage) nået op på broen, havde præsenteret sig og hattet af, og spurgt om hvorfra kommet og om sundhedstilstanden, og kaptajnen havde vejet een og ikke fundet een for let, overdroges sejladsen til lodsens som ansvarshavende for skibets

Lodshuset på Søndre mole
1922, tiliset af »den levende
sø«

sikkerhed. Kun yderst sjældent skete det, at kaptajnen ville se lodsens altid på sig bærende lodsskilt, et af malm i lighed med og af størrelse som politiets.

Sølodstjenesterne foregik altid om natten, så skibet, der havde partlast til een eller anden lossehavn, var der til sædvanlig arbejdstid næste morgen. Det var mange forskellige nationers skibe, mennesker af anden hudfarve, mange af dem yderst dårligt udstyret med navigationsinstrumenter.

I lodstjenesten krævedes det, at man skulle passe lods fartøjerne, så de altid var driftssikre til øjeblikkelig brug. Tillige skulle vi passe og slukke fyrene, og det tog hver gang 1 time med lods båden, vel havde vi en hjælper, men han var der kun om dagen. Med hørte også pasning af tågesirenen, at føre og tage imod trosser fra Københavner- og Kalundborgdamperen (det gav de såkaldte Tietgenpenge), desforuden skulle vi tage trosser og fortøje ved oceandampernes ankomst; yderligere var vi bud, når f.eks. slæbebåden »Aros« skulle benyttes ud over dagtimerne. Vi måtte så cykle ud i Lollandsgade for at underrette matrosen og til Trøjborgvej for fyrbødernes vedkommende, kaptajn Nielsen og maskinmester Rasmussen havde selv telefon – ellers var Århus havn i det hele og store en human arbejdsgiver.

Som lods hørte man ofte dengang – også i dag – når et større skib ligger på reden under stormvejr eller i en lavvandsperiode: »Hvad ligger den der efter og driver?« Den virkelige årsag er man ikke så hidsig til at spørge efter. Et skib må under alle omstændigheder have styrefart; er det lavvande, og en 10.000 tonner gør havn, er den ledløs, eller som et skib uden ror, når der ikke er mere vand under kølen, end en avis kan trækkes under, kort sagt, den

er uden lodsens kontrol, fordi de fortrængte vandmasser ikke har deres naturlige forløb. Sker det, at skibet skærer ud til den ene eller anden side og laver haveri, ja endog stopper havnebesejlingen, er det lodsens skyld (siges der). Ofte bliver en lods presset af ladningsmodtagerne til at tage et skib i havn, som han burde lade ligge; thi sker der noget, rækker de, som råber højt, hænderne helt op til albuerne, som værende uskyldige, mens havnen og dens besejling kommer i dårligt omdømme. Lodsens gør ofte det umulige muligt; men laver han et stort haveri, kan han måske første gang lave en skyldfri søforklaring, men næste gang kommer assurance, og så er det ikke sikkert, lodsens kan klare frisag. Han mister sit lods-certificat, og så er løbet kørt for ham; det tænker vist kun de færreste over, ej heller er Århus havn interesseret i større haverier som stabelplads.

Bådmateriellet bestod af en sejllods båd (i dag står skroget af den som legetøjsskib ud for seminariet) og en jernmotorbåd. Vi var altid 3-4 mand i sejlbåden, som for søens folk var let kendelig med sin røde sejldugs stribe i storsejlet; vi havde et par ret store årer om bord, som kunne bruges i nødstilfælde. Vi brugte ofte sejlbåden, da jernbåden – der for øvrigt var bygget i Hinnerup – var dyr i drift og ret usikker i starten. Den slog let bak og osede ganske frygteligt, så man var garagedøden meget nær og ødelagde øjnene. For øvrigt blev en ældre lods Petersen slået ihjel af tørnestangen; han nåede op på gulvet i vagtstuen, hvor han udåndede. En anden kollega J. Sørensen (ikke før omtalte) syslede meget med motorens osen og ødelagde uegennyttig næsten sine øjne derved; han blev senere havnefoged. Jernbåden var et stort åbent monstrum, som uden overbygning ofte tog en masse vand over;

Endnu i 1920 kunne de store sejlskibe præge havnebilledet. I forgrunden havnedamperen »Aros«, derefter skoleskibet »Viking«, den 4-mastede bark »Støveren« af Kristiansand og bagest, ved Karens Mølle, den 4-mastede bark »Sovereign« af Tvedestrand

men den var god til at give lods en håndsrækning med de masser af træslæbere, der ankom dengang.

Nogen tid efter min ansættelse som lods erfarede jeg, hvorfor jeg havde fået statslodspladsen. Det skyldtes, at de forskellige ansøgere kapitulerede, da de blev gjort bekendt med, at de ved sølodsning af de dengang talrige store sejlskibe, der kom fygende ind fra alle verdensdele, ikke måtte regne med at få bugserhjælp – den var ikke til at skaffe. De opgav, da de måtte gøre sig klart, at de under lodsning i dette kringelkrogefarsvand, som far-

vandene er for disse windjammers, kun havde den rå kraft vinden til at kæmpe med og imod. Disse skibe var netop for mig en ren ananasbid – og heldig var jeg med dem alle, selv om situationen til tider var speget; de forskellige kaptajner opdagede snart, jeg var situationens herre.

Allerede i mit første lodsår fik jeg en lodsning, jeg regner for min kæreste som sejlskibsmænd. Jeg kom ombord i det firemastede fuldskib »Lancing« for at lodse den til Skagen for sejl alene. Det var umuligt at få slæbeassistance, og det skal siges til skipperens ros, at det

Mange af sejskibene bragte trælast, som her losses i Nordhavnen, i »baggrunden« Karens Mølle, der opførtes af havnen som kornpakhus i 1888, brændt og nedrevet 1961

ikke skyldtes sparsommelighedshensyn fra hans side, det var virkelig umuligt at opdrive en slæbebåd. Her var ingen skrue i agterenden til at give den et puf, når det kneb med fart, og man gerne ville have skibet nærmere til vinden, end et sejskib nu engang kan ligge uden at miste fremfart. »Lancing« var et forhenværende dampskib S/S »Pereire«, som i mange år havde sejlet pakettfart mellem Le Havre og New York. Kaptajnen, der var nordmand og hed Petersen, var en »gå på« type, og ikke for at rose mig selv, så kan jeg fortælle, at fingrene kløede på mig for at få lov til at få det store skib til at steppe, for det vidste jeg, den kunne. »Lancing« målte 2.800 bruttotons og stak $16\frac{1}{2}$ fod i ballast, den var i linierne skarp som en kile og havde vandballasttanke, der kunne fyldes og tømmes efter ønske. Skibet skulle til Montreal eller et eller andet sted i Canada. Om bord havde vi en gammel engelskmand som passager. Han var meget halt, og havde som ung været 2. styrmand om bord i skibet straks efter, det var

blevet forandret til sejskib; men en sø havde slået ham til invalid, og han havde måttet opgive den gyngende scenes planker som erhverv. I stedet havde han studeret jura og havde i mange år været dommer i Calcutta. Nu var han »retired«, men gamle »Lancing« og han havde sluttet venskab, som holdt helt hen i hans livsaften, og nu ville han endnu engang opleve dette prægtige skue at se »Lancing« steppe. På rejsen optog han en del billeder af livet ombord, hvoraf jeg fik tilsendt en del som gave.

Vi afsejlede fra Århus med flove SV-lige vinde, som imidlertid kun holdt, til vi kom ud til Moselgrunden, her faldt det ind med flov SE-lig vind, men at krydse i dette smalle farvand med så stort et skib som »Lancing« var nu ikke let, mod syd havde vi Vejrøflakket og Marthe flak og mod nord den store Moselgrund, som vi skulle godt klar af for strømsætningen. Hurtigt blev kaptajnen og jeg enige om, da vinden friskede, at sætte kursen gennem Hjelm dyb.

Nu fik »Lancing« luft under vingerne, og vi satte flere sejl, og til min store fryd begyndte skibet at gøre fart, som stadig forøgedes under tiltagende vind. Her tog dommeren nogle gode billeder, der viser, hvordan »Lancing« lagde øret til. Det må have været et ualmindeligt smukt syn for landmændene inde på Kobber og Elsegaard at se et så stort sejlskib i det smalle sund, men hvor der ellers er vand nok. Skibet styrede som en jolle; jeg må sige, at besætningen var guttermænd, der udførte enhver ordre så promte, som kun den gør, der føler sporten i sit job. Vinden gik nu mere SSE, og vi fik strømmen med, så vi kom ret hurtigt forbi Jernhatten og Fornæs, helt op mod Østre flak fyrskib, så døde vinden hen igen, og vi lå en 4-5 timer uden skibsmagt, men med god kending. Endelig kulede det op igen med hårde byger, i øvrigt meget velkomment, thi med denne vind holdt vi op gennem Læsø rende, forbi Hirtsholmene for endelig at nå Skagens rev fyrskib efter nogle og tredive timers rejse fra Århus. Jeg mindes endnu, hvorledes jeg stod på poopen og ligefrem følte skibets sjæl, for et sejlskib havde en sjæl, man måtte blot besidde evnen til at føle det. Jeg skiltes fra »Lancing«, kaptajn Petersen og dommeren fra Calcutta og ønskede dem »bon voyage«, og så forsvandt »Lancing« vest over. I 1925 blev skibet, som altid havde været berømt for sine hurtige rejser, hugget op på et ophugningsværk i Genua.

Hvor utroligt det end lyder, holdt jeg som statslods mine to første jule i udlandet, een ved Shetlandsøerne, een i Newcastle o.T. I det første tilfælde skyldtes det, at jeg måtte afstå fra at komme om bord i den lille hyggelige lodsdamper ved Skagen på grund af vejrforholdene. Det var, da jeg lodsede fuldriggeren »Queen of Scots«. Dette skib, der málte 1.500

bruttotons, var kommet til Århus med en last foderstoffer fra U.S.A. Under opholdet i Århus var skibet blevet solgt til en finsk kaptajn, som havde brugt sin sidste øre til dette skibskøb. Gennem min private »secret service« afdeling på havnen havde jeg erfaret, at det stod sløjt til med finanserne om bord, hvorfor jeg drog omsorg for, at lodspengene blev deponeret i Århus inden lodsningens begyndelse. Så var lodseriet sikret sit.

Vi blev slæbt ud af havnen og begyndte kort efter at krydse. Der blæste en frisk kuling, og det var en fornøjelse for mig at se, hvor herligt skibet manøvrerede og gik over stag gang på gang, så denne form for lodsning var for mig en ren ananasbid. Vi krydsede slag i slag ud forbi Moselgrunden og fik så rigtig luft under vingerne. Nu begyndte det at kule yderligere op, så vi måtte bjerge bramsejlene, dertil kom, at det faldt ind med hårde og tætte snebyger, men jeg fik dog af og til en sikker kending og holdt på med en hård SE-lig kuling og god strøm med. Under bygerne lagde »Dronningen« øret svært til, men der var sport i det, og gode og dygtige søfolk havde vi til hjælp på dækket. Efter 21 timers rejse fra Århus passerede vi Skagens rev fyrskib i en hivende SE-lig kuling med snebyger. Vi fik lige et glimt af fyrskibet at se, straks efter drejede vi til for at kunne komme om bord i lodsdamperen, når det klarede op, og vi drev nordpå helt op i Oslofjorden. Næste dag var det stille vejr med svær stampesø, og vi forsøgte at krydse op mod fyrskibet igen, men der var ingen kraft i vinden, så det blev ikke til noget. Det blev så besluttet, at jeg skulle se at komme om bord i den første damper, vi mødte, men heller ikke her bød der sig nogen chance, idet havet var som blæst for skibe. Jeg måtte nu holde både jul og nytår om bord,

og det blev en fattig jul. Vi fik overhovedet ikke andet end den daglige skibskost under hele højtiden, så om mavejul var der i hvert fald ikke tale. Vi var nu nået helt over under Shetlandsøerne uden at have set noget skib, som jeg kunne komme med hjemover, og jeg begyndte at nære frygt for at komme med helt over til St. Johns New Foundland, hvortil »Queen of Scots« var bestemt, da vi fik en fiskekutter i sigte. Det viste sig at være en svensk kutter fra Hønø, som var på tungefiskeri med Lerwick som basishavn. Efter at have fejret julen i havnen var den nu igen på fangstpladsen. Det var en af disse kendte svenske ret brede kuttere med en fladt afskåren mastetop.

Vi satte signaler om bord i »Dronningen« og styrede ned mod kutteren og kom den på prajehold. Da man om bord i kutteren forstod vor hensigt, kom den op langs siden af os, men var så uheldig at tørne midtskibs. »Queen of Scots« satte jo en del i Atlanterhavsdønningen, og pludselig ramte underkant af dens storrå den fladt afskårne mastetop på kutteren. Jeg frygtede, at masten skulle blive trykket ned gennem bunden på kutteren, men til alt held sprang toplenten på storråen i modsatte side, og det klarede situationen. Kutteren blev nu firet agterud og fortøjet i en tovende, hvorefter jeg kravlede ned ad denne og blev modtaget af kraftige svenske skærgårdsfiskernæver og bragt i sikkerhed på kutterens dæk. Bagefter kom min håndtaske kurende ned ad fortøjningen fastgjort til denne med en sjækkel. Således skiltes jeg fra »Dronningen«, som i 12 døgn havde været mit hjem. Vi tilråbte den et »bon voyage« og så dens sejltårne forsvinde under den vestlige kiming op mellem Shetlands- og Færøerne.

Om bord i kutteren fiskede de tunger og kun

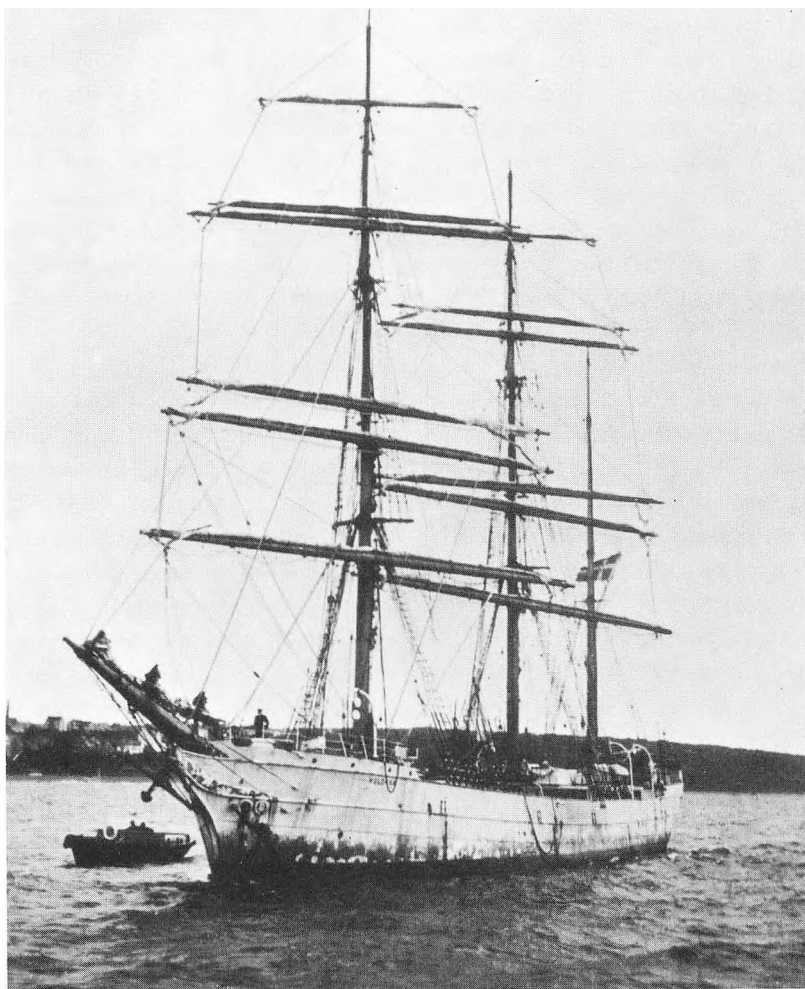
tunger, al anden fisk blev kastet ud igen. Det tog tre dage at fiske lasten fuld, og så blev kursen sat mod Lindesnæs og videre mod Skagen med fuldt drøn på motoren. Jeg blev sat af på Skagens fyrskib, hvor lodsdamperen senere afhentede mig. Svenskeskipperen forlangte kun 25 kroner for den tjeneste, de havde ydet mig, og jeg tog hjertelig afsked med mine svenske værter, som havde reddet mig fra at havne i St. Johns på New Foundland. Senere, da jeg var kommet hjem, konstaterede min kone, at mit tøj og min bagage var fyldt med væggelus, og jeg måtte til aflusning på sygehuset. Det var en lille erindring fra den svenske fiskekutter. Jeg havde ikke opdaget det før, da jeg er een af de heldige, som de små fyre ikke holder af at bide i. Mit blod er måske for salt.

Den anden julelodsning til udlandet var med en tidligere muddermaskine. Det var med en stor hooper-dredger, en selvbevægende muddermaskine, der kunne lukke bunden op og frigøre sig for sin mudderlast. Den havde 3 skruer og var hjemmehørende i Calcutta og skulle nu derfra via Durban til England og belæsse. I Durban blev bunden lukket, og skibet indtog der en last majs til Århus. Jeg lodsede skibet til Newcastle o.T. Ved Hirtshals kom vi ind i et drivende minefelt; i løbet af et par timer passerede vi en snes miner, og for at klare en af dem måtte vi bakke med den ene skrue, for hurtigere at få skibet til at dreje. Om bord var vi kun 4 hvide: kaptajnen, 1 styrmand, 1 mester og jeg. Resten af besætningen var kaffere fra Kaplandet.

En anden særlig sølodsning gik med en firmastet bark »Bechbank« fra Århus til Skagen og Kristiansand. Vi havde en lille norsk slæbedamper, mindre end en af vore skovbåde; den var som en flue i en hat. Vi formelig kryd-

sede fra Århus til Skagen med dette 3.800 tons D.W. store sejskib. Om natten under en vending i nærheden af Sjællands Odde, jeg ved ikke, hvorledes det gik til, kolliderede vi med den lille slæbebåd under vor agterende og formelig trykkede skorstenen ind i den

ligesom en kikkert; siden så vi den ikke mere og savnede den heller ikke, da dens assistance var værdiløs. Under krydsningen nord over skulle vi passere Fornæs; jeg husker, at vi 3. gang i krydset kun var avanceret 1 sømil, så hård var den modgående strøm. Kaptajnen

Jernbarkskibet Holdana af København for indsejling til Århus; ved stævnen den lille lodsbåd

havde sin hustru, datter, svigersøn og børnebørn med på turen, så vi spiste i tre hold i kahytten. Mit leje var på sofaen i bestiklukafet (altfor kort til mig, der dengang var ret lang i kødet), så hvile, kan jeg ikke just sige, jeg fik. Mit køjetøj bestod af en borddug, ellers havde jeg i samfulde 8 dage, det tog at krydse dette store skib til Skagen, kun hatten til overdyne og himlen til tag, så blev jeg endda snydt for mine etmålspenge 6 kr. pr. dag efter de 2 første døgn lodsning, og det trods fragten til Århus fra Bahia Blanca var $1\frac{1}{2}$ gang skibets værdi, så det var med en vis veltilfredshed, jeg norden for Skagens fyrskib, klatrede ned ad lodslejderen til lodsdamperen »Skagerak«. Skibet var ellers velsejlende, men vinden var imod fra begyndelse til enden, et opslidende job var det, i særdeleshed med sejlskibe, når alt var kontrær.

To gange opnåede jeg at få returlodsninger. S/S Governor John Lind af San Francisco havde i 1920 i Århus lastet 6.000 tons kartofler til New York, den manglede brændselsolie, kun »Ø.K.« havde denne vare, men ville ikke sælge. Jeg blev sølods med skibet; vi skulle anløbe Göteborg for at få fueloil. Vi er kommet så langt, at vi har sat lodsflag ved indsejling til Göteborg; der ser jeg et stort barkskib sunket med ræerne oven vande og spørger lodsens, hvad det var for et skib. »Albert Hoeg« af Odense, 19 mand omkom. Alle svenske fyr var slukkede, og minefelter var der på Herthas Flak, så skibet var uden sikker kending kommet svenskekysten for nær og var der grundstødt på en grund af form som en trappesten; antagelig ved stigende vande faldt det så ned fra trappestenen, og det gik så hurtigt, at skibet tog 19 mand og lodsens med sig i dybet. Jeg må tilstå, jeg græd bitterligt; thi jeg, som var kommet med et skib til Skagen, var rors-

karl i lods båden, der satte lods Bertelsen om bord i »Albert Hoeg«. Egentlig havde jeg intet i lodsjollen at gøre; men den lods, som ellers skulle ro åren, havde forstuvet sin hånd, så jeg tilbød min assistance, lidet anende at jeg havde set lods B. for sidste gang, da jeg sagde farvel og lykke på rejsen til ham. Det forliste skib var med 2.800 tons olie kager fra La Plaza – Fra Göteborg skulle jeg jo hjem til Århus, det foregik over Malmö. Jeg spurgte da den svenske lods, om jeg efter oliefyldning, måtte følge med skibet til Skagen, da kaptajnen ville have lods dertil. Han sagde, at de var uinteresseret i lodsningen, men at jeg gerne måtte få den, så dette skib gav jo dobbelt vanilie i statslodskassen i Århus.

En anden gang var jeg atter kommet til Skagen og var optaget i lodsdamperen »Skagerak«. Da kom der netop en lodssøgende damper »North Pacific« med en last kul fra Kina (d.v.s. kullene var ikke stort bedre brændselsmæssigt set end kinesisk jord). De skulle til DSB i Århus; da der ingen lodser var i lods båden (Skagen alt udsolgt), skulle jeg tage tjansen, og hvis der var nogen lodser hjemkommet, da skulle jeg afløses ved Frederikshavn. Der kom ingen, så jeg fortsatte til hjemstaden, dobbelt så velhavende, som da jeg drog hjemmefra. Ja, der var noget at rive i for en ung sølods, alle de store tankbåde var også på den tid flittige sølodsbenyttere.

Udskiftningen ved Skagen var ofte tvivlsom. Engang lå den femmastede skonnert »Mount Whitney«, som var opkaldt efter U.S.A.s højeste bjerg, i Århus og havde udlosset en last kul fra staterne. Jeg, der var træt efter at være kommet hjem lige fra en sølodsning, skulle nu lodse dette skib til Skagen. »Mount Whitney« havde en meget høj rejsning, samt to motorer, hvoraf den ene ikke

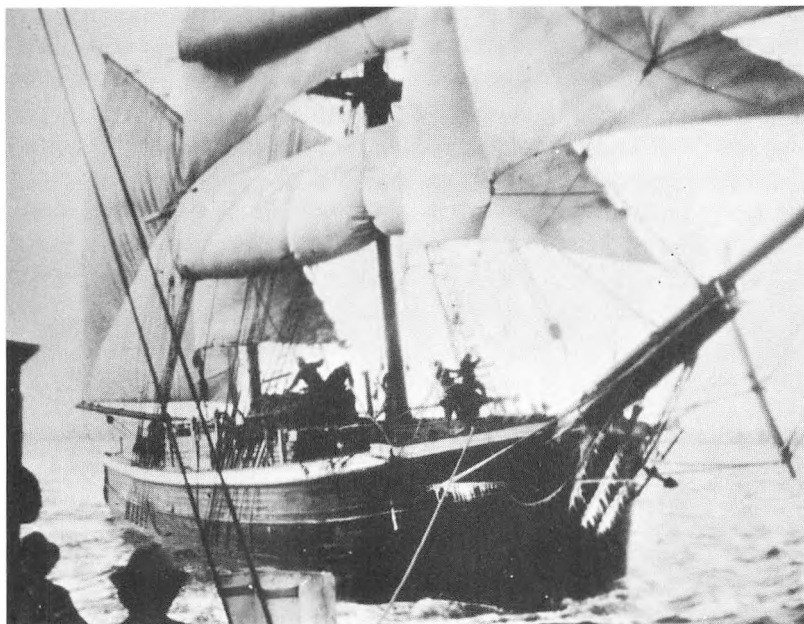

fungerede, og den anden var noget defekt. Vi kom godt til søs og klar af Moselgrunden med hivende SSE-lig kuling og snebyger. Skibet skulle til Kristiansand og laste props til Liverpool. Vi passerede mange skibe, og skønt den ene snebyge efter den anden rakte hånden

ud efter os, fandt vi alt, hvad vi skulle, og nåede hurtigt Skagen. Vi drejede udfor Skagen i en hivende snebyge uden at kunne få kending af Skagens rev fyrskib. Snetykningen tog mere og mere til, medens vi lå og forsøgte at få kending af lodsdamperen. Til sidst bad

»Lancing«, det tidligere
dampskib her ombygget til
fuldrigger. lodes ind til
Århus. I baggrunden
Skødshovedbåden

Der manøvreres med sejl på Bugten. Skonnertbriggen »Spekulation« af Sölvesborg (bygget 1834) i vinteren 1919/20

kaptajnen mig om at fortsætte lodsningen til Kristiansand. Havde jeg ikke været så træt, havde jeg nok indvilget, men som sagt var jeg lige kommet fra een lodsning, da jeg begyndte lodsningen af »Mount Whitney«, så jeg var faktisk helt udkørt. For at spare skibet ventetid med at få mig kvitteret, indvilligede jeg dog i at følge med skibet til Kristiansand mod, at min rejseregning hjem blev dækket. Da vinden var således, at vi med lethed kunne lægge Lindesnæs op, og der var rigeligt af den, fortsatte »Mount Whitney« rejsen, og jeg gik til køjs som passager. Liggende i køjen kunne jeg mærke »Mount Whitney« lægge sig over på siden for et hårdt sejlpres, men jeg faldt dog hurtigt i dyb søvn.

Om morgenen, da det godt og vel var blevet dag, skulle jeg på dækket i et nødvendigt ærinde. Kommet vel op på dækket, passerede jeg rorsmanden, som var alene på broen. Jeg

tog opstilling i læside, som det sig hør og bør en sømand i mit specielle ærinde, idet jeg samtidig kiggede forefter i det let disede vejr. Styrmanden, som havde vagt, var netop nede i lasterne for at tilse besætningen, som var i færd med at feje disse. Da ser jeg pludselig forude konturerne af land og råber straks til rorsmanden: »Land on the starbord bow«. Derefter sprang jeg hen på dækket til lugen og råbte det samme til styrmanden og folkene i lasten. Herefter ilede jeg til kaptajnens kahyt og varskoede denne, ligesom jeg purrede 2. styrmand med ordene: »Get out quick«. Jeg sprang derefter ned og fik noget tøj på, hvorefter jeg kom på dækket og fandt kaptajnen og styrmanden samt hele besætningen, som var blevet pebet på dæk. Stagvende kunne skibet ikke, havde kaptajnen fortalt mig tidligere, og alle var klar over, at nu gjaldt det enten selv at klare skærene eller at løbe op på disse

og totalforlise med rig, sejl og master raslende ned om ørene. Kaptajnen spurgte mig til råds, og jeg svarede: »Fuld kraft bak på styrbords skrue, ned med de tre agterste bomsejl og hårdt styrbord med roret«. Kaptajnen lod ordren gå videre, og det må siges, at der var ikke langt fra ord til handling, selv kokken og stewarden tog del i arbejdet, og jeg mindes aldrig at have set falder, nedhalere og andet løbende gods blive betjent så hurtigt og med en læggen kræfterne i som under disse forhold.

Lettet for sine agtersejl og bakkende fuld kraft med sin styrebords maskine samt med roret hårdt styrebord drejede »Mount Whitney«, så man skulle tro, den havde en slæbebåd spændt for. Da vi var skærene og brækkerne nærmest, vil jeg antage, vi var en 4-5 hundrede fod fra dem. Situationen var klaret, og vi satte sejlene igen og styrede bidevind østover, alt medens vejret klarede lidt igen. Jeg fik kending af et fyr, som jeg mente var Turungerne, og vi stod syd over et par timer. Det var nu kaptajnens agt at krydse op til Kristiansand, hvilket jeg betvivlede, vi kunne, da vi i løbet af natten ikke alene havde haft en betydelig afdrift, og af strømmen var blevet sat i NE-lig retning. Dertil kom, at vi stadig drev af læen til, idet vi næste gang, vi var oppe under land, havde fyret til luvart. Jeg foreslog derfor kaptajnen at søge Arendal »windbound«, men gjorde ham samtidig opmærksom på, at det ikke var sikkert, vi fik nogen lods der, da jeg vidste, at lodserne der var meget på kystlodsnings med de store tyske ertsbåde. Forslaget tiltalte kaptajnen, og jeg, som var godt kendt med farvandet der, lovede at lodse skibet til ankers, om der ikke kom nogen lods ud. Efter at være nået frem til Arendal og have ligget en times tid med signal for lods, uden at nogen så det, tog jeg skibet

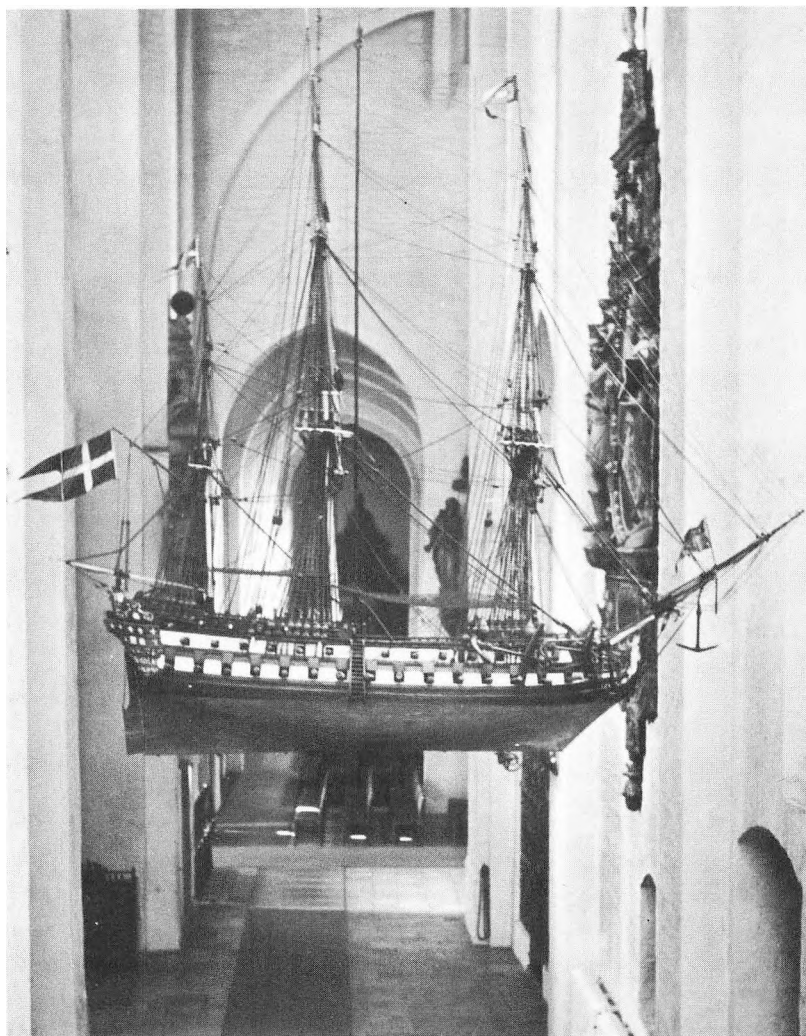
ind. Efter at have fået mine lodspenge, tog jeg til Kristiansand, hvor jeg kom med rutebåden til Frederikshavn og rejste videre til Århus. Atter havde forsynet, eller den store lods, klaret skærene for os alle, så 19 mand undgik druknedøden eller i bedste fald at blive bjerget i land som invalider af at kure op og ned ad skærene, inden man fik fast fodfæste.

Engang kom jeg ud for, hvad det vil sige at sulte, samtidig med at skulle yde sit bedste under en vanskelig lodsnings. Jeg var netop kommet hjem fra en lang sølodsnings klokken 23, da jeg allerede kl. 2⁰⁰ fik besked på at skulle lodse en fransk damper »Graf Syrena Bela« til Nyborg eller Korsør. Skibet, der lastede 7-8.000 tons D.W. var kommet til Århus fra Sortehavet med en ladning oliekgager. Fra Kielerkanalen havde skibet sejlet med en tysk kendtmand som lods, og denne placerede »Graf Syrena Bela« midt på Refsnæs revet ved højlys dag, så hele skibsbunden blev revet op, og det blev en meget stor og vanskelig opgave for Svitzer at få skibet tætnet og bragt flot og videre til Århus. Efter strandingen forsøgte kendtmanden at flygte, idet han prøvede at gemme sig i en af lægterne, som skulle lægtre last fra strandingen, men hans flugtforsøg blev opdaget af franskmændene, som fangede ham og bragte ham med til Århus, indespærret i bestiklukafet. Her kom nu afdøde lodsformand Bøye fra Nyborg til, idet han repræsenterede et af de lodserier, som kendtmanden med sin lyssky virksomhed havde forsøgt at snyde. Lodsformanden tog sig temmelig håndfast af misdæderen, og enden på det hele blev, at tyskeren måtte skrive hjem til Tyskland og bede om penge for at klare sig ud af det dilemma, han havde rodet sig ind i.

Som sagt, jeg kom altså ned til skibet ved

halv tretiden om natten, tilligemed nuværende lods Brock Jensen, Århus, som skulle med mig som aspirant. Skibet stak 24 fod agter og een fod for, hvilket skyldtes, at skibet flød på tanktoppen med forskibet. Tanktoppen var afstivet med svære træbjælker mellem tanktop og mellemdæk. Jeg hilste på kaptajnen og præsenterede Brock Jensen for denne. Vi skulle

så se at komme af sted, men der gik time efter time, uden at der var tegn til afsejling, idet kaptajnen havde visse forretninger, han skulle have afviklet, inden afsejling kunne finde sted. Det var efterhånden blevet ved den tid, man normalt drikker morgenkaffe, og jeg bad kaptajnen om noget spiseligt til aspiranten og mig selv, men det hjalp ikke noget. Så endelig hen

Fregatten »Enighed« i Domkirken i nordre koromgang, foto Thomas og Poul Pedersen 1961. – Fregatten blev skænket kirken af 10 borgere i 1720; fra gallionsfigur til agterspejl måler den 2,65 m, fra køl til stormastens top er der 3,52 m

på formiddagen kom vi af sted. Det var nu begyndt at blive tåget, og vi styrede ud mellem Samsø og Tunø. Efterhånden var det blevet hen i mod middagstid, og jeg bad kaptajnen, som netop kom op på broen, om noget mad til aspiranten og mig. Da lynede franskmændens øjne, og meget bistert tog han mig i skulderen og pegede agterud, hvor trikoloren vajede fra flagspillet, idet han sagde: »Ser du dette flag?« Jeg måtte jo svare bekræftende på hans spørgsmål, derefter fortsatte kaptajnen: »Ser du, vi er franskmænd, og vi er ikke sådan nogle ædedolke som I danskere, jeg skal fortælle Jer, hvornår det er spisetid!« Han var ubøjelig, og det hjalp ikke, at jeg fortalte ham, at vi ikke havde fået mad siden dagen før. Vi måtte slå knude på vore tarme og bilde maven ind, at det var nat endnu. Jeg husker, at Brock Jensen, som jo var med på læretur, spurgte mig, om det altid var sådan at være sølods. Jeg kunne dog berolige ham med, at dette her var et særtilfælde.

Efterhånden som vi kom sydover, blev det mere og mere tåget, og til sidst turde jeg ikke tage ansvaret for at fortsætte sejladsen med det store dybtgående, hvilket jeg foreholdt kaptajnen. Vi enedes derfor om at gå til ankers, og kl. 18⁰⁰ ankrede vi op for tåge. Så endelig skulle vi ned og spise. Jeg blev inviteret ned i salonen, et meget stort og smukt rum, hvor jeg straks bemærkede, at der var dækket til kaptajnen, 1. mester, 1. styrmand og mig, men ikke til aspiranten Brock Jensen. Jeg bad så om en kuvert til Brock Jensen, men det ville kaptajnen ikke høre tale om, han kunne få sin mad serveret i bestiklukafet og dermed basta. Jeg var for sulten til at protestere mere, synet af alle de små varme franske retter bragte mig til tavshed. Vi spiste, og jeg spiste længe og meget, og jeg gad vide, om

ikke kaptajnen fandt, at jeg tilfulde beviste den påstand, han tidligere på dagen havde udslynget om os danske. Jeg blev velsignet mæt både af mad og vin. Under måltidet sludrede kaptajnen og jeg hyggeligt sammen; det viste sig, at han var en meget kundskabsrig mand, som det var berigende at være i selskab med. Han tilbød mig, at jeg kunne få lov at lodse skibet til Brest mod fifty-fifty, som han udtrykte sig. Lysten havde jeg, men jeg lod ham forstå, at når vi kom til Kielerkanalen, skulle tyskerne nok drage omsorg for, at jeg kom i land.

Ud på natten lettede tågen, og vi fortsatte rejsen. Ved Nyborg skiftede vi lods, og Brock Jensen og jeg kom i land. Aldrig har jeg som lods i selv den usleste windjammer sultet som om bord i »Graf Syrena Bela« af Marseille; det vil jeg mindes til mine dages ende.

Et lille sidespring til styrebord. Mens jeg var lods i Århus, blev Domkirken restaureret, og det store kirkeskib »Enighed« nedtaget; det var i en yderst miserabel forfatning, hvad rigning angik; jeg tilbød at reparere riggen gratis og fik rebslager Dyhr i det mindste hus i Mindegade til at spinde det tovværk, jeg skulle bruge til formålet. Hans regning var på 300 kr., som blev ham betalt af kirkeværge Hammerich i Fredensgade. Jeg lagde en seddel ned på banjedækket i skibet, at jeg havde repareret det. Men hvor tidens tand gnaver hårdt; for en måned siden så jeg det på en anden plads, miserabelt i rig som før.

Af mine samtidige fra før ca. 50 år siden er jeg den eneste »overlever«. Een efter een er de gået på den sidste rejse, satte lodsflag i solnedgangen, fik den store lods om bord ud for den ubekendte havn »vesten for Scotland«, hvor hen alle styrer og ikke mere vender tilbage.

ARNE HALL JENSEN

I MUNTER SKRIVERLÆRE

Arne Hall Jensen er født 1903 i Hellerup. Efter skolegang på Sct. Andreas Kollegiet i Ordrup blev han malersvend og rejste senere i Europa. I 1923 kom Arne Hall Jensen til Aarhus Stiftstidende som tegner og journalist og herfra i 1925 til skandinaviske blade i U.S.A. I 1932 vendte han tilbage til Europa og har siden, foruden at være ugeblassredaktør, skrevet romaner og digte.

I DEN GRÅ MORGENDIS kom jeg sejlene til den jyske hovedstad, der efter de forhåndenværende muligheder skulle gøre det ud for det forjættede land. Efter at have installeret mig i et værelse på »Det ny Missionshotel«, fremstillede jeg mig for min nye, fremtidige chef, den fremragende dygtige bladmand, Louis Schmidt, der, efter venligt at have budt mig velkommen, viste mig tilrette og straks derefter overlod mig følgende opgaver at løse: 1) tegning af vignet til et børnerim af en lokal digter, 2) omskrive stof, som skulle løftes ud af en stedlig morgenavis og serveres i uigenkendelig form, 3) skrive en forhåndsartikel om en russisk ballets forestående gæstespil på det skråt overfor liggende teater og endelig 4) undersøge i sætteriet, om der blandt dagens tilbud af »værelser til leje« skulle være et, jeg kunne sikre mig, endnu inden avisen kom ud og på denne underfundige måde komme eventuelle andre reflektanter i forkøbet.

Jeg vil til min sidste time kunne huske og fornemme den ubeskrivelige, næsten højtidelige følelse, der greb mig, mens jeg ved redaktionens slutning den første dag stod uden for bladhusets vinduer i Kannikegade og så århusianerne trænges omkring de netop udstillede

aviser, mens trykkemaskinen mildt tordnende i baggrunden gjorde sig færdig med oplaget – jeg har forresten aldrig siden set en trykkesmaskine opstillet i så fornemme omgivelser som denne, der var anbragt på parketgulv under et gyldent, rigt dekoreret loft i den forhenværende »Polyhymnia«-festsal, hvor een gang klubbens borgere svang sig til betydeligt blidere toner.

Jeg kunne umuligt komme over den tanke, at så sent som samme morgen var jeg kommet sejlene til denne mig temmelig fremmede stad, og allerede nu flokkedes folket foran vinduerne for at se, hvad jeg havde skrevet om russisk ballet!!!

At der fandtes en mulighed for, at det kunne være dagens forskellige tilbud om køb og salg samt ledige lejligheder og stillinger, der især interesserede de sammenstimlede, faldt mig aldeles ikke ind.

Da det ikke lige med det samme lykkedes mig at finde et acceptabelt logi, blev jeg til at begynde med boende på hotellet. I fuld forståelse af, hvor magtpåliggende det måtte være for fremtidige forskere, at disse kunne følge hændelsesforløbet i denne min nye tilværelse i alle detaljer, tog jeg min uadskille-

lige dagbog frem, for i den at nedfælde den første dags indtryk, som jeg lod udmunde i følgende lille hjertesuk: »... og nu sidder jeg her... alene i et hotelværelse, om hvis eksistens og udseende jeg intet kunne ane, da jeg i aftes for sidste gang gik til sengs derhjemme. Eftermiddagssolen kaster sine sidste stråler ind i en gul gård med rødt bindingsværk og fuglekvidren i vildvinen... sådan som fuglene også kunne kvidre hjemme i haven...« Og senere på aftenen tilføjes: »Klaus Berntsen hoster højt i værelset ved siden af... Olfert Ricard holder møde lige nedenunder... og jeg sidder altså her. Men jeg føler mig, trods ensomheden, lykkelig.«

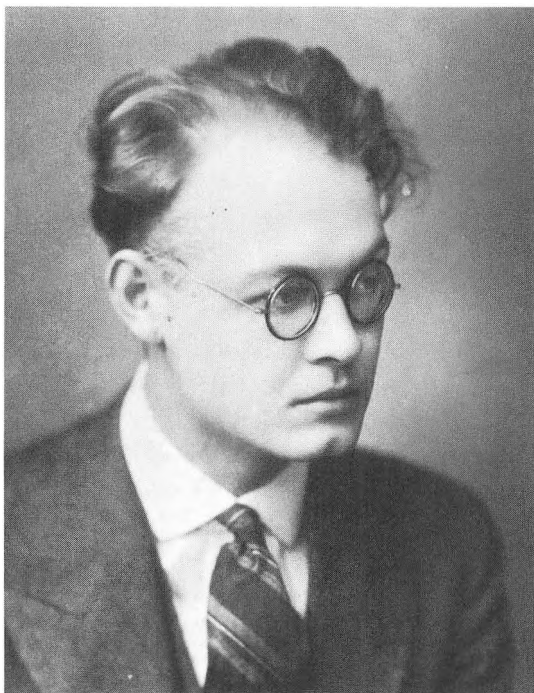
Med denne ensomhed var det i øvrigt snart kun så som så. Inden længe var jeg blevet indført i adskillige kredse af den slags, hvis medlemmer bestod af folk, der, som jeg selv, ikke havde fast tilhørsforhold til byen, men hvor man straks blev accepteret til skade for sin nattesøvn.

Nogle af de første, der modtog mig med stor gæstfrihed, var direktørfamilien i det gode, gamle omrejsende cirkus »Miehe« med de smukke traditioner. Teltet var netop blevet rejst på en åben plads i byen, og hver eftermiddag sad jeg i den hyggelige beboelseskøge og drak kaffe med et glas cognac i venstre og cirkusprinsessens hånd i min højre. Hver aften opholdt jeg mig desuden sammen med kolleger hinsides forhænget, hvor der var endnu morsommere end ude i manegen. Når August Miehe ikke optrådte, udvekslede vi øller med ham og andre artister, hvis præstationer ikke beroede på indviklet fingerfærdighed, nøjeregnende balancekunst eller anden form for behændighed, og tørsten blev ekscentent besørget slukket af den mest originale mundskänk, jeg har oplevet, idet øllet blev serveret

af en fløjtende neger, der cyklede omkring på eet hjul uden styregrejer af nogen art. Flaskerne stod på en bakke, som han bar på den ene hånds fem udspilede fingre, alt imens han snoede sig ind og ud mellem de tilstedeværende, der imidlertid, efterhånden som han bragte stadig nye forsyninger, blev mindre og mindre imponerede, ja, endog til sidst syntes at finde denne form for servering ganske naturligt og selvfølgelig!

Iblandt os var også bladets korrekturlæser, der ganske misvisende havde navn tilfælles med en udbredt svensk afholdsdrik. Henimod forestillingens afslutning faldt det ham efter indtagelsen af betydelige kvanta pilsnerøl pludselig ind, at den oplagthed, der rådede bag forhænget, også burde komme det betalende publikum til gode, hvorfor han under det store finalenummer, der udførtes af en trup riff-kabylere, som under rasende hyl og spring tog manegen i besiddelse, sammen med disse ilede ind i savsmulden, hvor han velment, men unægtelig noget ubehjælpomt tog del i deres flik-flak med en optrukken pilsner i hver hånd kraftigt opmuntret af publikum, der hujede af henrykkelse i den sikre overbevisning, at August Miehe nu omsider havde fået sig en jævnbyrdig partner. Når fru Dora ikke straks greb til og på stedet foreslog ham fast engagement, skyldtes det formodentlig hendes sikre blik for hvilke præstationer, der kun gør sig een gang i løbet af sæsonen.

Den følgende dag stillede reserve-kabyleren energisk og tillukket på redaktionen og begyndte sammenbidt at gå i gang med de lokale nyheder, som netop var blevet bragt op fra sætteriet i endnu fugtige korrekturstrimler. Foruden langt fra sindsoprivende meddelelser fra vor hjemmelsmand hos politiet vedrørende rapserier og automattyverier var

Arne Hall Jensen 1925

der også en om forøvet hærværk i et af byens kommunale anlæg, som i nattens løb var blevet totalt plyndret for roser.

Da han i læsningen kom så vidt som hertil, hamrede han dybt befriet en knyttet hånd i bordet og udbrød med et forklaret blink i øjet: – Så forstår jeg, hvordan det er gået til, at jeg har fået alle stuerne fyldt med roser!

Det var ligefrem vemodigt, da cirkus pakkede sammen og rejste ad Sjælland til. Hjemme i mit værelse på Bispetorvet stod alle de skønne, duftende blomster, som den søde, unge cirkusprinsesse af det gamle dynasti havde modtaget ved den store gallaafskedsforestilling og derefter ladet gå videre til mig samt – skænket mig til evigt minde – den høje, russiske hue, som hun havde båret under sit

bifaldsombuste kosakridt udført i skinnende hvid silkekostume på en pragtfuld skimmel.

Måske jeg her forpassede chancen til at få drengæarenes brændende ønske om et liv i manegen til at gå i opfyldelse, men dels indså jeg vel, at det ville blive meget svært at tage konkurrencen op med August, og dels syntes jeg, at det måske nok var lidt for tidligt at svigte det fag, jeg netop var søgt ind til – selv om man jo om dette påstår, at det kan føre til alt, hvis man blot springer fra i tide!

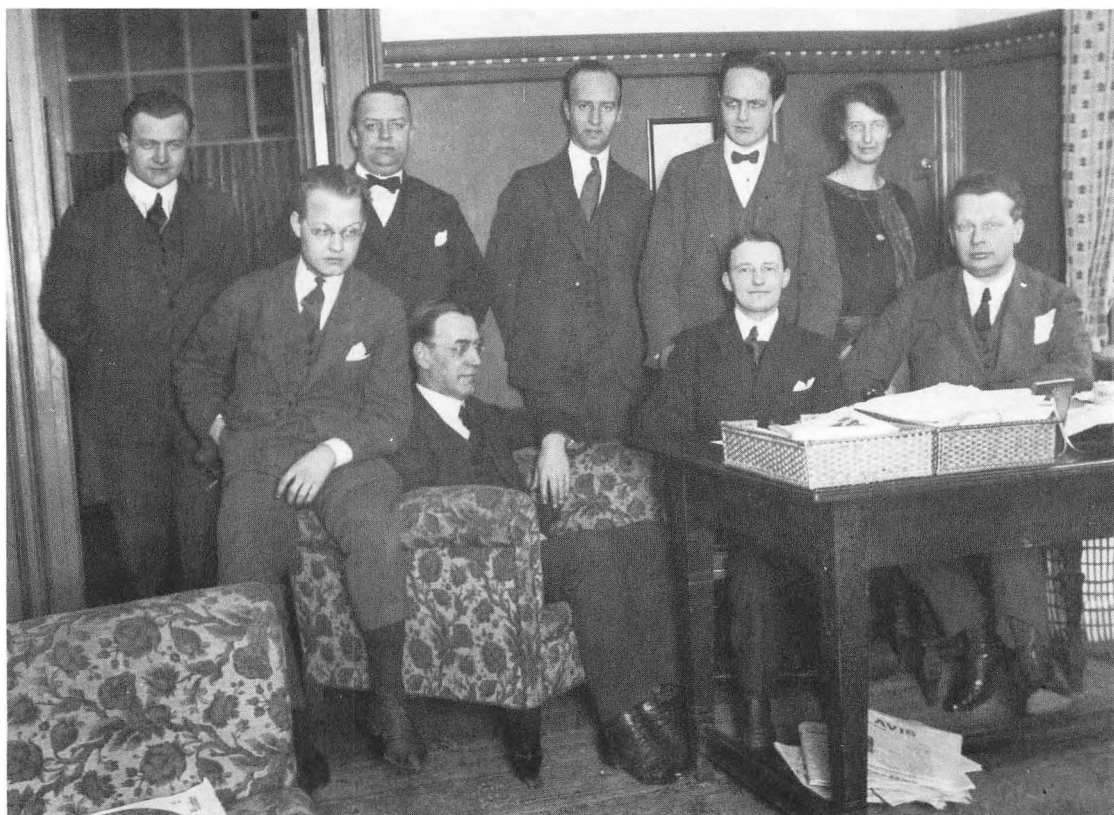
Det kunne der nu forresten slet ikke være tale om for mit vedkommende. Jeg befandt mig kun alt for godt ved dette arbejde, der bragte mig i kontakt med mange mennesker, og så at sige hver dag bød på nye opgaver.

I begyndelsen spiste jeg i en lille cafe på et hjørne ned imod havnen over for Katedralskolen, hvor Olaf Hansen var lektor, og vi pensionærer sad så i et hjørne: Lizzie Thaler og Søren Fjelstrup, der begge optrådte på teatret, to af bladets medarbejdere og duetisterne, som om aftenen underholdt cafeens gæster ved hjælp af det forhåndenværende klaver og en violin, der lød, som om den var købt hos Thorngreen, det københavnske legetøjsparadis.

Men det hændte, at man var forhindret på grund af arbejde. Der skete altid noget, og man kunne når som helst risikere at blive sendt ud på en eller anden opgave, som til tider var af en sådan karakter, at man greb til med glæde, mens det til andre tider skete med mere behersket begejstring.

En dag lykkedes det den ene af redaktionssekretærerne at få mig til at hoppe på en limpind. En morgen forhørte han sig ganske en passant, om jeg var i den lykkelige besiddelse af en kjole. Det var jeg ikke, men det kunne det aldrig falde mig ind at afsløre, især ikke, da

Aarhus Stiftstidendes redaktion 1923-24. Forreste række fra højre: chefredaktør Louis Schmidt, Jean Larsen, i stolen en gæst og – på armlænet – Arne Hall Jensen. Bagest fra højre: Carla Andersen, Hans Bølling, Ejnar Nielsen, Louis C. Andersen og Gunnar Nielsen

der mest sandsynligt var en meget stor og fin officiel middag i udsigt. Jeg kunne sikkert låne en kjole hos den flinke dommerfuldmægtig Kall, der var af nogenlunde samme statur som jeg selv.

– Jaja, bekræftede jeg derfor uden tøven.

– Udmærket. Måske De så vil stå marskal i Domkirken ved Funch-Thomsens bære i morgen?

Bladets tidligere chefredaktør var en morgen få dage forinden død om bord på rutebå-

den fra København og skulle nu begraves fra Sct. Clemens.

Næste dag stod jeg så marskal iført den hjælpsomme dommerfuldmægtigs kjole og hvidt.

Fra Bispetorvet flyttede jeg snart op i den øverste etage af det kompleks, som kaldes Borgporten, fordi bygningerne er opført over den gamle borgports nordre fundament. Det var noget af et privilegium at blive indlojeret

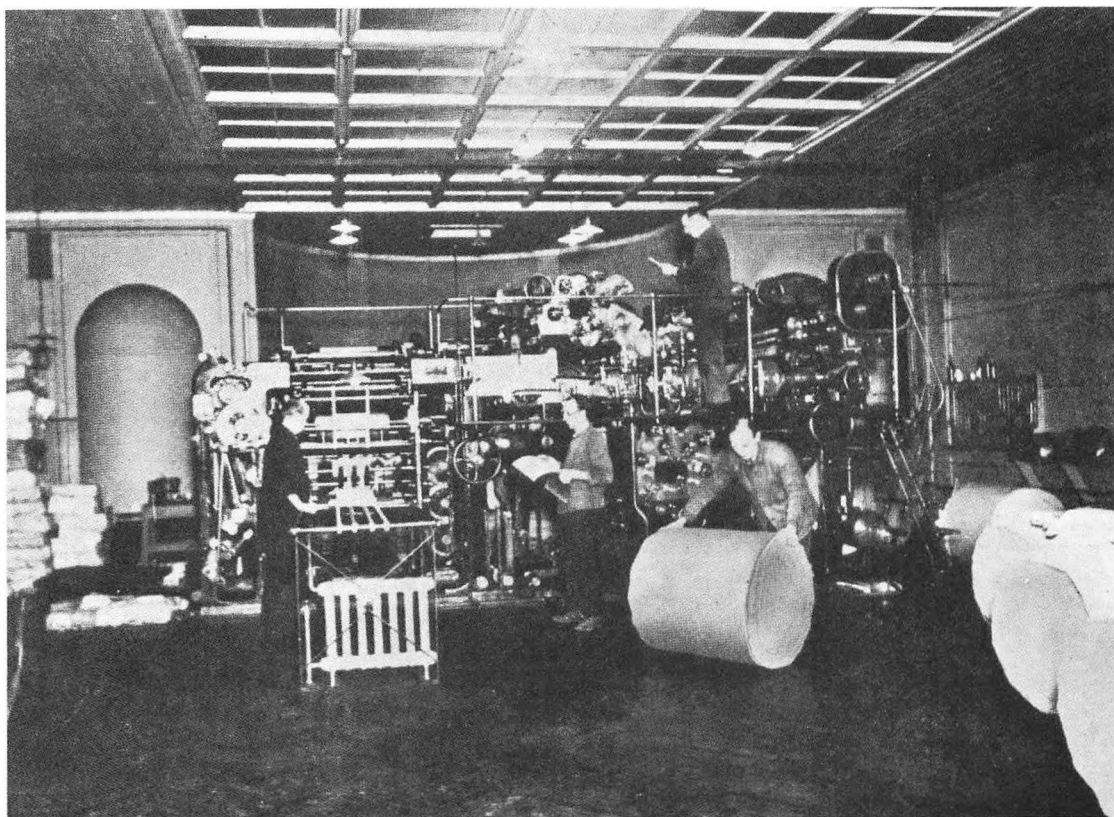
i disse eftertragtede rummelige og lune værelser, og til hvilke en elevator slingrende bevægede sig med en fart, der kun tør sidestilles med det berømte forsinkede lyns, men det var trods alt en bekvemmelighed, når det var blevet silde, og man vendte søvnlug og arbejdsmødig hjem.

En nat vågnede jeg ved en gennemtrængende støj, som syntes at stå i forbindelse med elevatoren. Da jeg stod op for at undersøge årsagen, fandt jeg bladets kirkelige medarbejder iført stråhat liggende i dyb søvn udenfor

på måtten med den ene fod i klemme i døren til elevatoren, som således var sat midlertidigt ud af drift. Han vågnede dog straks op for at gøre rede for, hvad der var sket. Han havde, efter at alle andre udskænkingssteder var blevet lukket, søgt adgang til byens mest kendte smugkro, men her havde indehaveren undtagelsesvis nægtet ham adgang. Harmdirrende fik den adgangsforment i det samme øje på en cykel, der stod og lænede sig op mod muren på en måde, der lod formode, at dens indehaver i øjeblikket befandt sig som gæst der-

Vue over Kannikegade ca. 1918. Bygningen med flaget er klubben Polyhymnias tidligere hus, hvor Aarhus Stiftstidende var rykket ind i 1915

Polyhymnias festsal som trykkerilokale. Det er en bogtrykrotationsmaskine, der er opstillet. Indtil 1927 blev avis og bogtrykkeri drevet under samme firma, derefter udskiltes som selvstændigt aktieselskab Aarhus Stiftsbogtrykkerie

inde. Og cyklen var tydeligt mærket tilhørende politiet!! Det var en scoop. For at have beviset i hænde havde han straks bemærget sig corpus delicti og ikke blot ført det med sig gennem hele byen, men også lirket det på højkant ind i elevatoren og videre op til femte sal. Begge tilbragte natten hos mig. Opklaringen den følgende dag unddrog sig min opmærksomhed. Han skulle i Domkirken for at foretage et stenografisk referat af stiftsprovstens prædiken. Det huede ham ikke, og efter højmassen kom han iført sorte handsker over

på vort fælles kontor og slog salmebogen i sit skrivebord, mens han messede indgangsbønnen i et rasende tonefald. Jeg fik ingen opklaring på udfaldet af cykelaffæren.

Der var et udmærket kollegialt forhold mellem byens journalister. Det var ikke usædvanligt, at eftermiddagsbladernes medarbejdere kunne finde på at aflægge uanmeldte visitter på morgenbladene, hvis vejen faldt forbi de pågældende redaktioner en sen aften, og jeg husker specielt en gang, hvor jeg løb på

Thyra Miehe Plänner i Århus 1923. Gennem årtier dansk cirkusverdens førende skolerytterske

den netop omtalte kollega, der efter en stormfuld kvæld befandt sig for nordgående i Søndergade, men i øvrigt, så vidt det kunne skønnes, uden fastlagt kurs. Vi blev enige om at aflægge visit på »Amtstidende«s redaktion og gik derop, men fandt, til vore store overraskelse, lokalerne tilsyneladende forladte og mennesketomme. Dog nej – henlagt på sofaen opdagede vi en skikkelse tilsyneladende i dødlignende tilstand, og vi genkendte i den en af bladets medarbejdere.

Vi så undersøgende på ham. Han lå ubevægeligt hen med en halvtømt pilsner stående ved sin side, og det var ikke let at afgøre, om han endnu trak vejret.

– Mon han er død? spurgte jeg forsigtigt.

– Måske, svarede min sangvinske fagfælle. Det er vores pligt at undersøge det.

Undersøgelsen fandt sted på den måde, at han med kort tilløb stak pegefingern direkte ind i først det ene og dernæst i det andet af den paralyseredes øjne, men da absolut ingen reaktion fulgte, erklærede min kollega med største sindsro: – Jo, han er faktisk død!

Ud fra det synspunkt, at den hensovende ikke længere kunne have nogen fornøjelse af den optrukne Ceres Lager, greb han derpå denne, åbnede lugen til den rødglødende kakkelovn og udtømte flaskens resterende indhold på koksene med det resultat, at den frygteligste stank bredte sig i lokalet, så rædselsfuld og gennemtrængende var den, at den døde øjeblikkeligt vågnede og satte sig overende med et fortørnet udtryk, der blev endnu strammere, da hans famlen efter pilsneren forblev resultatløs.

– Undskyld, sagde min ven uden større tegn på overraskelse, men vi troede, du var død . . .

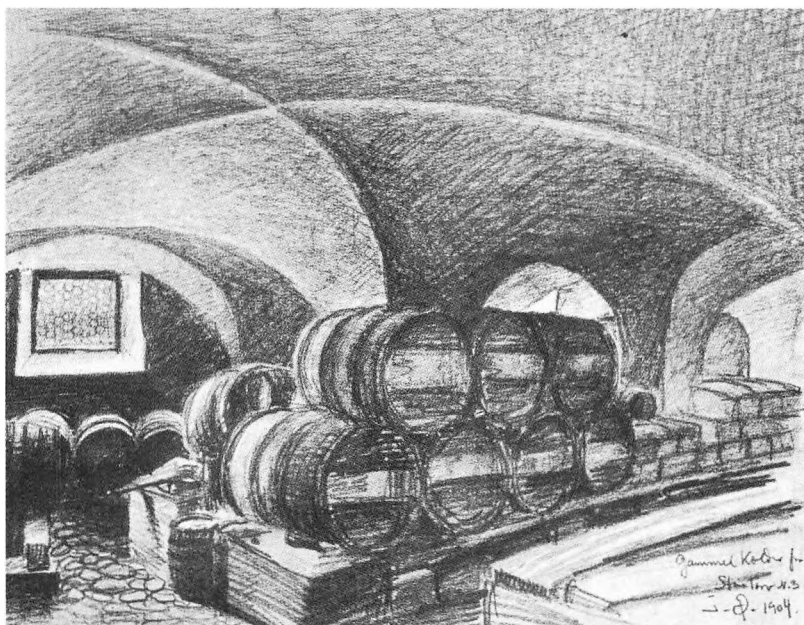
Vi forlod derefter »Amtstidende«s redaktion under megen bulder og ivrig diskussion angående visse kemiske forbindelsers evne til at opvække døde, og derpå disses reaktion navnlig i forholdet til en formodet tilstedeværende pilsners forsvinden forårsaget ved en pludselig fordampningsproces.

Blandt de mange, som jeg i disse travle og geskæftige år lærte at kende og sluttede venskab med, var skuespilleren Axel Emil Larsen, broder til Jean Larsen, der senere blev turistchef i »Smilets by«.

Axel Emil, der sandt at sige var betydeligt bedre begavet uden for scenen end på denne, havde som førsteelsker sunget byens pris om sommeren på »Vennelyst«s daværende ejen-

Da Borgportens store bygning rejstes i 1916, blev værelserne i den øverste etage eftertragtede af byens ungarle; men det var som forretningsejendom den satte sit præg på bybilledet. Der indrettedes store moderne butikker, her en barnevognsforretning; særlig beundring vakte den overdækkede butikspassage gennem hele komplekset

Vinfadene i Thorups kælder
under Store Torv 3.
Efter tegning af Jens Ølsgaard
1904

dommelig højt beliggende friluftscene sammen med lille Frederik Buch og Olga Svendsen til Valdemar Larsens orkester, og allerede det følgende efterår vendte han tilbage med Oscar Holst og hans ensemble fra Apollo-teatret, der turnerede med succesen »Madame Tapins mænd«. Axel Emil var ikke alene i stykkets handling forlovet med Ann-Sofi Norin, der med fantastisk publikumstække og dygtigt, men en smule manieret, foredrog den vidtløftige madames landeplageviser. Det var lykkedes mig at skaffe både hende og Axel Emil husly på den urolige femtesal på Lille Torv, så længe forestillingen under stor tilstrømning opførtes på »Casino« i Rosenkrantzgade, og der blev, hvilket ikke kan nægtes, i den periode stillet ganske betydelige krav til indfrielsen af blot et minimumsbehov af søvn.

Jeg husker fra denne periode mange og

lange, men særdeles muntre nætter, hvor vi holdt os vågne, indtil lyset brød frem over Århusbugten, og solens stråler fandt ind til os, som efter forberedende besøg i vinhandler Thorups enestående underjordiske cistercienserkælder på Store Torv, hvor prægtige vine tappedes af omfangsrige fade, var endt oppe hos mig . . . Ann-Sofi med det levende udtryksfulde pekingseseransigt (det var kort inden hun blev gift med Ludvig Brandstrup og blev Co-optimist), den kønne, mundrappe Axel Emil, den elegante Oscar Holst og den populære komponist Holck-Stilling med den næsten cyranoske profil . . .

De sad der endnu, da solen lod et stort lysende felt dale ned over bordets vederstyggelighed af glas, askebægre og flasker, og den for en vært så pinlige situation indtraf, hvor han må melde pas . . . – Nu er der ikke en dråbe tilbage, erklærede jeg, bortset fra en flaske

sherry, der er af en så ringe kvalitet, at den ville være en fornærmelse ikke blot overfor en gang nok så slet hachis, men endog for jer!

– Lad os dog i det mindste konstatere dens ringhed, foreslog Holck-Stilling, og snart efter var også den tømmt, skønt den forholdt sig til den ædle Pedro Ximenes fra Thorups vin-kælder som en bastard, der kommer snærende efter en chow af ædleste byrd.

Da de var skramlet ned med elevatoren, hørte jeg, at min langmodige naboerske, hjemmesyersken, allerede var i gang ved sin maskine, og der var ikke andet for mig at gøre end at tilbagelægge vejen direkte over de tre sammenhængende torve til det gule bladhus, hvor dagens opgaver ventede.

Forlængst er de borte – ikke blot de, der dengang var mine gæster i Borgporten, Ann-Sofi, Axel Emil og Oscar Holst – ja, Ludvig Brandstrup med for den sags skyld, men mange andre foruden de som kom og gik, folk, der måske for den nuværende generation kun er navne, men som dengang var det i en ganske særlig betydning – ak, ja... tempi passati..

Selv om det uundgåeligt må skinne igennem, at min århusianske tilværelse ikke nærdes ved Nicolausvand alene, blev der dog tid til også at arbejde med det, der var det egentlige mål med mit ophold her i byen, og jeg burde i langt højere grad have påskønnet en så ideel læreplads, der gav mig mulighed for at prøve mig frem så at sige inden for enhver gren af faget. Jeg både anmeldte, causerede, refererede

og interviewede ganske hemningsløst, og jeg veg ikke tilbage for nogen journalistisk opgave. Men een var der dog, som formåede at gøre mig udførelsen i særlig grad overkommelig: Jeg skulle interviewe den folkekære kam-mersanger Peter Cornelius, og stillede efter aftale i hans værelse i Hotel Regina. Det var kort forinden, han skulle ud at optræde, og han var netop gået i gang med sin omklædning. Han så mig hastigt an og erklærede derpå: – Jeg kender turen, unge mand, jeg er så vant til den, og ved, hvad der skal siges. Tag nu blyanten frem og skriv! Og mens jeg bivåned hans seleknapning og kamp med en genstridig kraveknap, gik han frem og tilbage og dikterede ikke alene svarene, men også spørgsmålene, som faktisk var aldeles fyldestgørende. Mon jeg, da jeg trak mig tilbage, havde sagt stort mere end goddag, farvel og tak?

Sådan gik årene med tiden opdelt i gammen og gavn, men da jeg en dag modtog tilbud om en stilling som redaktionssekretær ved det største dansk-amerikanske blad, »Den danske Pioneer«, betænkte jeg mig ikke på at reflektere.

Inden jeg forlod byen, glædede skuespillerne ved Aarhus Teater mig ved at arrangere en smuk afskedsaften for mig med ustandselig sceneforandring inden for området Kystvejen – »Varna« – og Hotel Royals palmehave – og så var det definitivt forbi! Snart efter gik turen til det store forbudsland hinsides Atlanten.

HENVISNINGER

- Hans Jensen: Stærk smed og »sømand«.* Uddrag af Hans Jensen: Den jyske smed. 1901. S. 7 ff. Hans Jensen er endvidere omtalt i Christian Kaae: Den jyske smed (Østjysk Hjemstavn 1963. S. 59 ff.) og (som afholdsagitator) i Larsen-Ledet: Mit livs karrusel. Bd. 2. 1947. S. 102 f.
- Sophus Backhausen: Bogtrykker og soldat.* Uddrag af manuskript i Statsbiblioteket, offentliggjort under titlen »Bogtrykkerliv i 1860'erne og 70'erne« i Østjysk Hjemstavn. 1945. S. 137 ff. En fortsættelse, »Bogtrykkerliv 1875–1905«, er trykt i Østjysk Hjemstavn. 1958. S. 67 ff.
- Carl Møller: Student i Århus 1871.* Uddrag af Carl Møller: Fra studenterdagene. 1895. S. 129 ff.; forud offentliggjort af Carl Møller i Axel Sørensen (red): Studenter-Sangforeningen 1839–1889. 1889. S. 168 ff.
- Henry Ussing: Da præsten kom til sognet.* Uddrag af Henry Ussing: Min livsgerning som jeg har forstået den. Bd. 1. 1939. S. 53 ff. Heri omtaler forfatteren kort også sin afskedigelse som religionslærer på katedralskolen, der skyldtes, at han blev angrebet for at have fremsat ringeagtssytringer om Christian 9. Episoden er fyldigere behandlet i Emanuel Sejr: Pedanteri og politik (Århus Stifts årbøger. 1962. S. 7 ff.)
- Severin Gravgaard: På skomagerværksted i Frederiksgade.* Uddrag af manuskript i Nationalmuseet, nedskrevet 1955.
- Jens Thorsø: Bødker i Mejlgade og hos Balle.* Uddrag af manuskript i Nationalmuseet, nedskrevet 1955.
- Frederik Lausen: En gammel industri bliver ung.* Uddrag af Frederik Lausen: 1871–1892–1918. 1943. S. 5 ff.
- Frederik Daniel Ljungberg: Mens glasværket og jeg var unge.* Uddrag af manuskripter i Nationalmuseet (nedskrevet 1952) og i Erhvervsarkivet (nedskrevet 1965). Billedet af glasværkets produktion tilhører Ålborg Museum, der også ejer andre billeder af produktionen.
- B. S. Rasmussen: På patrulje og station.* Uddrag af manuskript i Folkebibliotekets lokalhistoriske Samling; i B. S. Rasmussen: En rekrut fra 1890 ved 3. dragonregiment fortæller sine erindringer (1949) har forfatteren offentliggjort sine minder fra soldatertiden.
- Svend Rindom: En »Nikolaj« kommer til Århus.* Uddrag af kronikker offentliggjort i Aarhus Stiftstidende's strejftog 13. og 14. september 1932 under titlen: Århus Teater i erindringens lys.
- Emil Byskou: Fra svend til mester.* Uddrag af manuskript i Nationalmuseet, nedskrevet 1955.
- G. A. Jørgensen: Fra Frederiksberg Byskoles første år.* Offentliggjort i tidsskriftet Skolen. 1956. S. 39 ff.
- Astrid Hostrup: En tilflytter møder »storbyen«.* Uddrag af Astrid Hostrup: Et jævnt og muntert, virksomt liv på jord. Bd. 2. 1953. S. 31 ff.; samme sted fortælles s. 44 ff. om tiden på Vejby Højskole.
- Hilmar J. Fridericia: I praksis anno 1909.* Uddrag af foredrag, først offentliggjort i Medicinsk Forum 1959, nr. 6, senere i E. Vosbein (red.): Lægeforeningen for Århus og Omegn 1859–1959. 1959.
- Edel Liisberg: I kristeligt redningsarbejde.* Uddrag af Gerda Mundt: Edel Liisberg. 1942. S. 59 ff. Om Kvindehjælpens arbejde berettes endvidere i bl.a. trykte årsberetninger fra 1906 og flg. år.
- Aksel Chr. Olesen: Fra barber- til frisørsalon.* Uddrag af manuskript i Nationalmuseet, nedskrevet 1951.
- P. A. Gruelund: Dagbogsblade fra yngste statslods.* Dels erindringer nedskrevet til denne bog, dels erindringer tidligere offentliggjort i Dansk Lodstidende. 1955. S. 29 ff.
- Arne Hall Jensen: I munter skrivelære.* Uddrag af Arne Hall Jensen: Mit livs puslespil. 1957. S. 134 ff.
- *
- Retskrivningen er i alle bidrag normaliseret, men både under denne og navnlig under lempelige stilretninger har man bestræbt sig på at bevare den enkelte forfatters særpræg.

PERSONREGISTER

ved *Leif Juul Christensen*

De enkelte personer er som hovedregel anført enten med deres fag eller med den stilling, der benyttes i teksten, glasmagerne side 83 – med de usikre staveformer i navnene – er ikke medtaget

- ALBECK, VICTOR, overlæge, 151
ALBERTI, P. A., politiker, 163
ALEXANDRINE, dronning, 107, 138
ANDERSEN, A. CHR., politibetjent (nr. 35), 107
ANDERSEN, ANTHON, forretningsfører, senere borgmester, 58
ANDERSEN, CARLA, journalist, 209
ANDERSEN, JAKOB, skomager, 41
ANDERSEN, LOUIS C., redaktør, 209
ANDERSEN, NIELS, bibelkolportør, 46
ANE = ANNA JACOBSEN
ANKERSTJERNE, JOHAN, etatsråd, 79
ANNE MARIE, diakonisse, 161, 162
- BACH, HENRY, handlende, 213
BACKHAUSEN, FREDERIK, bogtrykker, 24
BACKHAUSEN, SOPHUS, bogtrykker, 17–27, 217
BALLE, JØRGEN, bødkeremester, 60–65, 217
BANG, HERMAN, forfatter, 109, 110
BARRIT, VICTOR, isenkræmmer, 124
BAYER, ALBERT, forretningsfører, 111, 116, 119, 120
BAYER, OVE, læge, 148, 150
BECH, PHILIP, skuespiller, 112, 115
BECKER, E. S., byfoged, 37
BENNE = BENJAMIN CHRISTENSEN
BERG, JESTA, skuespillerinde, 112
BERNILD, HOLGER, redaktør, 146
BERNTSEN, KLAUS, politiker, højskoleforstander, 207
BERTELSEN, J. C., lods, 200
BIRCH, VILH., skuespiller, 112, 114
BIRCK, SOPHUS, teaterejer, 22
BJØRNBAK, LARS, politiker, 40
BJØRNSEN, BJØRNSTJERNE, norsk digter, 110
BOJSEN, PETER, skolemand, 139
- BRANDES, GEORG, litteraturforsker, 143
BRANDSTRUP, LUDVIG, skuespiller, 214, 215
BROCK JENSEN, J., lods, 204, 205
BROGE, HANS, købmand, 31, 32, 66, 79, 148
BRUUN, CHR., skotøjshandler, 51
BUCH, FREDERIK, skuespiller, 214
BÜLOW, ADAM, provst i Hjortshøj, 46
BÜNGER, J. C., stiftsfysikus, 62
BYSKOU, EMIL, bogbindermester, 121–132, 217
BYSKOU, JENS LAURITZ, slagtermester, 121
BYSKOU, PETREA JENSINE, f. GUNNI, 129, 131
BØLLING, HANS, redaktør, 209
BØYE, C. H., lodsformand, 203
- CHARCOT, JEAN MARTIN, fransk læge, 43
CHRISTENSEN, malermester, 142
CHRISTENSEN, BENJAMIN, skuespiller, filminstruktør, 112, 114
CHRISTENSEN, MARIE, leder af skole for tjenestepiger, 147
CHRISTENSEN, MARIUS CHR., politibetjent, 95
CHRISTIAN IX, 217
CHRISTIAN X, 107, 138
CHRISTIANSEN, RASMUS, skuespiller, 112
CHULALONGKORN, siamesisk konge, 108
CLOOS, C. L., konsul, købmand, 79
COHN, ALF., skuespiller, 112, 115, 119
COLLIN-LUNDH, J., officer, overvejsinspektør, 28
CORNELIUS, PETER, sanger, 215
CORNELIUSSEN, bogbinder, 122
LA COUR, CHARLES, skuespiller, ass. ved jernbanerne, 22
- DAHL, ERNST, studentersanger, senere overretssagfører, 28
DESSAU, ANNA, f. DRECHSEL, g. m. direktør Aage Dessau, 143

PERSONREGISTER

- DIDRICHSEN, HULDA, skuespillerinde, 118
 DIEDERICH, ELLEN, skuespillerinde, 112, 114
 DRECHSEL, ANNA, g. m. direktør Aage Dessau, 143
 DRÆBYE, F., toldforvalter, 17
 DYHR, A., rebslager, 205
 DYHR, J. C., vognmand, 103, 148
- EICKHOFF, J. G. A., maskinfabrikant, 24
 ESCHE, THORA, forstanderinde, 177
 ESMANN, GUSTAV, forfatter, 112, 113
- FABER, VILLIAM, studentersanger, senere forfatter, 28, 30, 34, 36
 FJELSTRUP, SØREN, skuespiller, 208
 FOG, BRUUN JUUL, biskop, 38, 40
 FOG, EMIL, lærer, 143
 FOG, MOGENS, professor, 143
 FRICH, SØREN, jernstøber, fabrikant, 148
 FRIDERICIA, ANNA, f. KRØLDROP, g.m. H. J. F., 156
 FRIDERICIA, HILMAR J., læge, 148–156, 217
 FRIDERICIA, WILLIAM, bancheff ved DSB., 148
 FRIDERICIA, WILLIAM, maler, billedhugger, 154
 FRITZ, A., landskabsmaler, 36
 FUNCH-THOMSEN, THEODOR, redaktør og bladudgiver, 209
- GARDE, AAGE, teaterdirektør, 119, 120
 GEBAUER, HOLGER, havneingeniør, 193
 GLÆSEL, EDV., distriktslæge, 37
 GOKKE = ALFRED COHN
 GOLL, AUG., politimester, 96, 101
 GRARUP, A., købmand, 24, 25
 GRAVGAARD, SEVERIN, håndskomager, 47–54, 217
 GRUELUND, P. A., statslods, 190–205, 217
 GULDBERG, studentersanger, 28
 GUNNI, PETREA JENSINE, gift BYSKOU, 129, 131
 GUNNI, SØREN, gårdbestyrer, 131
 GYLLING, OVE, købmand, 193
 GØRTZ, H. V., fru, g.m. læge V. Gørtz, senere oldfrue, 141
 GØRTZ, V., læge, 141, 151
- HALL JENSEN, ARNE, redaktør, forfatter, 206–215, 217
 HAMMERICH, L., grosserer, 36, 205
 HAMMERICH, L., politimester, 34, 36, 37
 HANSEN, C. J., musiklærer, organist, 32
 HANSEN, CHR. G., direktør, 79
 HANSEN, H. P. C. M., politibetjent, 94
 HANSEN, JENS, skomager, 52
- HANSEN, OLAF, lektor, forfatter, 208
 HANSEN, O. NISSEN, havneassistent, 193
 HANSEN, P. (PETER), student, senere journalist og litteraturhistorisk forfatter, 28, 34
 HANSEN REISTRUP, KR., maler, 71
 HARTMANN, J. P. E., komponist, 32
 HAUERBACH, A., politiassistent, 100, 102
 HAUGSTED, AUGUSTA, pianistinde, 141
 HAUGSTED, EJLER, biblioteksmand, 141, 143
 HEIBERG, PETER, læge, 149
 HEICKENDORFF, P., bødkermester, 65
 HELWEG, CHR., reservelæge, 45
 HENNING-JENSEN, ERIK, teaterdirektør, 120
 HOFFMEYER, J., adjunkt, redaktør, sen. overbibliotekar, 22
 HOLCK-STILLING, komponist, 214, 215
 HOLM, GUSTAV, lodsdirektør, 191
 HOLM, R. A., overlæge ved statshospitalet, 45
 HOLST, M. C., ingeniør, dr. techn., 69, 73
 HOLST, NINA, enkefrue, 109
 HOLST, OSCAR, teaterdirektør, 214, 215
 HOSTRUP, ARNE, Astrid og Helge H.s søn, 139, 143, 145, 146
 HOSTRUP, ASTRID, g.m. Helge H., 139–147, 217
 HOSTRUP, CHR., forfatter, præst, 56, 59, 139
 HOSTRUP, GERDA, Astrid og Helge H.s datter, 139, 145, 146
 HOSTRUP, HELGE, højskoleforstander, redaktør, 139, 141–143, 146, 147
 HOSTRUP, LISBET, Astrid og Helge H.s datter, 142, 146
 HVASS, (ejer af have ved Vestergårdsgade), 136
- JACOBSEN, ANNA, skuespillerinde, 114, 116
 JACOBSEN, JACOB, teaterdirektør, 118
 JACOBSEN, OSKAR, lærer på forgylderskolen, 125
 JENSEN, pensionatsværtinde i Guldsmedgade, 112
 JENSEN, HANS, smed, 9–16, 217
 JENSEN, HARALD, redaktør, 89
 JENSEN, H. P., smed, 24
 JENSEN, JAKOB, borgmester, 151, 155
 JENSEN, N. P., overbetjent, 90, 91, 103
 JENSEN, VIGGO, sanger fra »Kapella«, 63
 JEPPESEN & SØNNER, bødkerfirma, 58
 JEPSEN, CHR. L., politibetjent, 95
 JESPERSEN, CHR. M., politimester, 90, 96, 101, 102, 108, 134
 JOHANSEN, A., stiftsfysikus, 148
 JONASSEN, ASTRID, g. WANTZIN, skuespillerinde, 118
 JØRGENSEN, G. A., overlærer, 133–138, 217

PERSONREGISTER

- KALL, C. R., sagførerfuldmægtig, 209
 KIELER, ALFRED V., direktør, købmand, 66, 67, 79
 KIER, CHR., overretssagfører, 74, 78, 79
 KILIAN, F., bødkermester, 59, 61
 KJÆR, J. PETERSEN, tandlæge, 22
 KNUDSEN, NIELS, sagfører, 119
 KRUM, GERDA, skuespillerinde, 112
 KRUSE, LAURITS, malermester, 34, 35
 KYED, N. H., politibetjent, (Mejlgades sognefoged), 94, 100, 108
 KYSTER, ANKER, bogbinder, 125
 KAAE, CHR., former, 217
 KAALUND-JØRGENSEN, CHARLES, læge, 149
- LAMBERTH, ANDREA, skuespillerinde, 112
 LANGBALLE, OTTO, købmand, 79
 LANGE, HANS, købmand, 46
 LANGE, H. O., biblioteksmand, 46
 LANGHOFF, VILHELM, 57
 LANGHORN, F., proprietær, løjtnant, 106
 LARSEN, AXEL EMIL, skuespiller, 212, 214, 215
 LARSEN, EMANUEL, skuespiller, 110
 LARSEN, JEAN, journalist og turistchef, 209, 212
 LARSEN, N. P., barbermester, 179, 181
 LARSEN, VALDEMAR, musiker, 214
 LARSEN-LEDET, L., redaktør, 217
 LAUSEN, FREDERIK, industrimand, 66-79, 217
 LAZARUS, LOUIS, købmand, 32
 LAZARUS, N. & M., købmænd, 32
 LIEBMANN, AXEL, stud. polit., senere komponist, 30, 35, 36
 LIISBERG, BERING, historiker, museumsmand, 157
 LIISBERG, EDEL, sekretær v. kvindehjælpen, 157-178, 217
 LINDHARDT, V. C., stiftsprovst, 56, 141
 LJUNGBERG, FREDERIK DANIEL, glasmager, 80/89, 217
 LUND, CHR., studentsanger, 28, 30
 LUNDDAHL, JOHANNES LUDVIG, stadslæge, 149
- MADSEN, EMIL, læge, 151
 MALBERG, HENRIK, skuespiller, 112
 MARIE JOHANNE, diakonisse, 46
 MARTENSEN-LARSEN, HANS, præst, 161, 170
 MELHEDE, HARALD, sætterlærling, 27
 MEYER, AGATHE, sanglærerinde, 142
 MICHAELSEN, kunstsnedker, 139
 MIEHE, AUGUST, artist, klovn, 207, 208
 MIEHE PFÄNNER, DORA, cirkusdirektør, 207
 MIEHE PFÄNNER, THYRA, cirkusartist, 212
 MIKKELSEN, JENS, bødkermester, 55, 57
- MOHNSSEN, VILLIAM, læge, 152
 MONOD, ADOLPHE, reformert præst, 161
 MUNDT, GERDA, folketingsmedlem, 157, 161-164, 175, 176, 178, 217
 MÜLLER, familien, 143
 MÜLLER, EMIL, overlæge, 149
 MYNSTER, J. P., biskop, 161
 MØLLER, CARL, forfatter, 28-37, 217
 MØLLER, CHRISTOPHER, studentsanger, 28, 30
 MØLLER, CONRAD, studentsanger, 28, 30, 34, 36
 MØNSTED, OTTO, købmand, industridrivende, 61, 67-70, 73, 74, 79
 MØRK, J. M., konsul, købmand, redaktør, 28, 34, 35
- NELLEMANN, FR., auktionsholder, 20
 NIELSEN, ANTON, stentrykker, 24
 NIELSEN, CHR., politibetjent (nr. 51), 108
 NIELSEN, EJNAR, redaktionssekretær, 209
 NIELSEN, GUNNAR, journalist, 209
 NIELSEN, HANS, bødkermester, 59, 61
 NIELSEN, H. J., lodsformand, 191
 NIELSEN, MARTINIUS, teaterdirektør, 116
 NIELSEN, ODA, skuespillerinde, 116
 NIELSEN, P., bogtrykker, 18, 20, 22
 NIELSEN, POUL, skuespiller, instruktør, 116
 NIELSEN, TH., barbermester, 181
 NIELSEN, VILHELM, kaptajn på Aros, 194
 NORIN, ANN-SOFI, skuespillerinde, 214, 215
 NØRRETRANDERS, H. F. F., premierløjtnant, købmand, 95
- OBEL, P. B., stadsingeniør, 22
 OLESEN, AKSEL CHR., barbermester, 179-189, 217
 OLSEN, J. J., overlærer, 47
 ORHT, bogbinder, Hamborg, 125
 ORMSLEV, JENS, spritfabrikant, 61
- PEDERSEN, BENJAMIN, teaterdirektør, 110, 112, 114, 116
 PEDERSEN, R., politibetjent (nr. 25), 107
 PETERSEN, norsk kaptajn, 196, 197
 PETERSEN, H. C., overlærer, 133-137
 PETERSEN, LUDV. A., arkitekt, 136
 PETERSEN, P. M., havnelods, 194
 PETERSEN, S., snedker, 17
 PETERSEN, VIKTORIA, skuespillerinde, 119
 PHILIPSEN, FREDERIK, studentsanger, senere undernotar, 30, 32, 37
 PONTOPPIDAN, H., generalkonsul, 66, 79
 POULSEN, EMIL, teatermaler, 120

PERSONREGISTER

- POULSEN, OLAF, skuespiller, 112, 113
 PRICE, ALBERT, skuespiller, 112, 117, 118
 PAASGAARD, TH. J., overbetjent, 90, 91, 107
- RAHR, VIGGO L., købmand, konsul, 148
 RASMUSSEN, bud hos studentersangerne, 28, 29, 37
 RASMUSSEN, B. S., politiassistent, 90–108, 217
 RASMUSSEN, JOHANNES, maskinmester på Aros, 194
 RASMUSSEN, P. M., skibsfører, 190
 RASMUSSEN, S., politibetjent, 91
 READ, D., gynækolog, 151
 REINHARDT, MAX, tysk teaterdirektør, instruktør, 114
 RICARD, OLFERT, præst, 207
 RINDOM, A. F. L., præst, 110
 RINDOM, SVEND, skuespiller, forfatter, 109–120, 217
 RISOM, JOHAN M., stedsøn af Glæsel, senere læge, 37
 RISOM, OSCAR V., stedsøn af Glæsel, senere grosserer, 37
 RODE, OVE, redaktør, politiker, 147
 ROHL SMITH, CARL, billedhugger, 156
 ROOSE, THORKILD, skuespiller, 112
 RYBNER PETERSEN, F., boghandler, 18
 RØMHILD, B., politibetjent, 90, 91
- SANDER-LARSEN, S., læge, 149
 SCHARLING, PETER, præst i Randers, 46
 SCHEPELERN, ELLEN, g.m. pastor F.C.G.S., 157–159, 161, 162, 165, 166, 169, 174–176
 SCHEPELERN, F. C. G., præst, 161, 169
 SCHIBYE, SOPHUS, sætterlærling, senere bogtrykker, 20, 27
 SCHMIDT, ALBERT, skuespiller, 63
 SCHMIDT, LOUIS, redaktør, 206, 209
 SCHMIDT, LUDV., isenkræmmer, 124
 SCHOUBYE, N. C., maler, 22
 SCHROEDER, GOTTFRED, glasmager, 83
 SEIDELIN, J. E., præst, 48
 SKOUBOE, ELSE, skuespillerinde, 119
 SPLIID, C. P., købmand, 32
 STRØM, AXEL, skuespiller, 119
 SVENDSEN, C. J., stabssergent, gymnastiklærer, 134, 135
 SVENDSEN, OLGA, skuespillerinde, 214
 SØRENSEN, AXEL, overlærer, forfatter, 217
 SØRENSEN, HANS, stiftsprovst, 38, 41, 45
 SØRENSEN, J., havnelods, 194
- SØRENSEN, JENS CARL, lods, 190
 SØRENSEN, PETER, bødker, 64
 SØRENSEN, SOFUS, redaktør, 145
- TAGE-HANSEN, T. A., læge, 149
 THALER, LIZZIE, skuespillerinde, 208
 THESESEN, F., skomager, 52
 THOMSEN, C., auktionsleder, sagfører, 20
 THOMSEN, M., bogbinder, 122, 125–128
 THORSEN, R. G., sagfører, 22
 THORSØ, JENS, bødker, 55–65, 217
 THORUP, ALBERT, vinhandler, 214, 215
 THRUE, TH., boghandler, 18
 TOFTE, J., skipper, 15, 16
 TOLDERLUND, studentersanger, 28, 30
- USSING, HENRY, præst, 38–46, 217
 USSING, HENRY BLOM, Henry U.s søn, senere prof. juris, 39
 USSING, JOHANNES BLOM, Henry U.s søn, senere artillerikaptajn, 39
- WAGNER, RICHARD, tysk komponist, 141, 142
 WANTZIN, A., overregissør, skuespiller, 120
 WATSON, GEORGES, engelsk industrimand, 78, 79
 VEDEL, P., havneingeniør, 190, 191
 WENDT, TH., bogtrykker, 17–21
 VESTERGAARD, F. B. C. S., borgmester, 90
 WINDING, ANTOINETTE, skuespillerinde, 114
 VLUE, VAN DER, tysk dirigent, 141, 142
 WOLDUM, P., bogtrykker, 20–22
 VOLF, RUDOLF, dr. teol., 39
 WORMSLEV, S., stabssergent, 20
 VOSBEIN, E., læge, 217
 WULFF, H. J., sagfører, 22
 WULFF, RUD., købmand, 66, 79, 148
- ZAHLE, C. TH., politiker, 147
 ZAHLMANN, SVEND, læge, 149
- ØLSGAARD, ELIAS, billedhugger, 114, 214
- AAGAARD, VILLADS, politibetjent, 94

PUBLIKATIONER

udgivet af

ÅRHUS BYHISTORISKE UDVALG

- BARN I ÅRHUS. Redigeret af *Åge Bredsted, Vagn Dybdahl og Emanuel Sejr*. 1956. 139 sider. Udsolgt.
- BARN I ÅRHUS. Anden samling. Redigeret af *Åge Bredsted, Vagn Dybdahl og Emanuel Sejr*. 1957. 183 sider. Udsolgt.
- ÅRHUS-PROMENADE 1909–59. Redigeret af *Vagn Dybdahl og Finn H. Lauridsen*. 1958. 244 sider. Udsolgt.
- Rasmus Nielsen*: AARHUS I FYRRERNE. Ny udgave med oplysende noter af Emanuel Sejr. 1959. 164 sider. Kr. 19.50.
- Emanuel Sejr*: GAMLE ÅRHUSGADER. 1960. 154 sider. Udsolgt.
- Helge Søgaard*: DET ÆLDSTE ÅRHUS. 1961. 114 sider, 26 plancher. Kr. 27.50.
- Emanuel Sejr*: GAMLE ÅRHUSGADER. Anden samling. 1961. 160 sider. Udsolgt.
- FREMMEDE SER PÅ ÅRHUS. Redigeret af *Finn H. Lauridsen*. 1962. 247 sider. Udsolgt.
- ERHVERV I ÅRHUS 1735. Ved *Poul Enemark*. 1963. 80 sider. Kr. 10.00.
- Bernhardt Jensen*: FRA DET GLADE ÅRHUS. De gamle varieteer og mor-skabsteatre. 1963. 252 sider. Udsolgt.
- Anna Thestrup*: ELIGEREDE BORGERE I ÅRHUS 1740–1837. 1964. 136 sider og 2 udfoldstavler. Kr. 16.00.
- UNG I ÅRHUS. Redigeret af *Vagn Dybdahl*. 1964. 298 sider. Udsolgt.
- UNG I ÅRHUS. Ny samling. Redigeret af *Vagn Dybdahl*. 1965. 224 sider. Kr. 32.00.

UNG I ÅRHUS

Ny samling

er sat, trykt i offset og indbundet i
Aarhus Stiftsbogtrykkerie A/S

Skriften er Times New Roman sat på
'Monotype' Filmsetter

Papiret er 2-sidet maskinbestrøget trykpapir
fra Grycksbo Pappersbruk Aktiebolag

